

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

19. (129.) évfolyam, 5. szám

Megjelent: 2024. október

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Farkas Szabolcs

Felelős szerkesztő:

Csász Gergely, Girmann Zsuzsanna, Mezei Péter

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2024/10

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Buzás-Fekete Blanka, Girmann Zsuzsanna,
Gyetvainé Virág Dóra, dr. Lábod Péter, dr. Mikló Katalin,
dr. Sulyok Ádám Miklós, dr. Szakács Lilla Fanni, dr. Zábori Zoltán*

19. (129.) ÉVFOLYAM 5. SZÁM

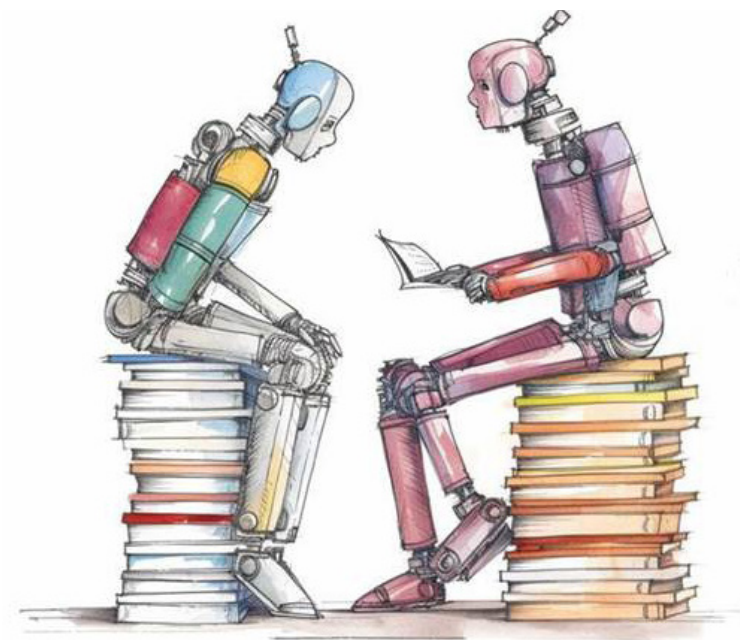
IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

19. (129.) ÉVFOLYAM 5. SZÁM

2024. október

AI & IP MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS SZELLEMI TULAJDON

*Békés Gergely, Csász Gergely, Faludi Gábor, Ficsor Mihály, Grad-Gyenge Anikó, Gyertyánfy Péter,
Jókúti András, Keserű Barna Arnold, Mezei Péter, Parti Tamás,
Pogácsás Anett, Sápi Edit, Somkutas Péter, Sulyok Ádám Miklós, Szakács Lilla Fanni*

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

Kérdések és válaszok – a mesterséges intelligenciáról jogászoknak SOMKUTAS PÉTER	7
Mesterséges feltalálók és intelligens találmányok: az MI és a szabadalmi jog fejlődési irányai JÓKÚTI ANDRÁS	23
A mesterséges intelligencia hatása a védjegyjogra KESERŰ BARNA ARNOLD	36
Átformálja-e a formatervezésiminta-oltalom világát a mesterséges intelligencia? SZAKÁCS LILLA FANNI	47
A szellemi alkotások adataalapú modelljei PARTI TAMÁS	65
A generatív mesterséges intelligencia (MI) és a szerzői jog, kitekintéssel egyes nemzetközi és uniós közös jogkezelő ernyőszervezetek álláspontjára FALUDI GÁBOR	85
Szöveg- és adatbányászat és generatív mesterséges intelligencia – az inputoldal szerzői jogi kihívásai MEZEI PÉTER	98
A prompt szerepe az alkotásban CSÓSZ GERGELY	113
Utómunkák a generált tartalmakon SÜLYOK ÁDÁM	124
A plágium új jelentésrétege? A „társszerzőség” útjai a mesterséges intelligencia korában POGÁCSÁS ANETT	139
A (mesterséges) intelligencia és a stílus a szerzői jogban GRAD-GYENGE ANIKÓ	156
Az AI és a szerzői személyhez fűződő jogok ütközéspontjai SÁPI EDIT	169
A generatív mesterséges intelligencia és előadóművészet BÉKÉS GERGELY	185
A WIPO válaszára várva – a mesterséges intelligencia és a nemzetközi szerzői jog FICSOR MIHÁLY	201
A hollywoodi takácsok és a szerzői jog GYERTYÁNFY PÉTER	221
Summaries	229

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

Questions and answers for lawyers about artificial intelligence PÉTER SOMKUTAS	7
Artificial inventors and intelligent inventions: AI and the pathways for the development of patent law ANDRÁS JÓKÚTI	23
The effects of artificial intelligence on trademark law BARNA ARNOLD KESERŰ	36
Will artificial intelligence reshape the world of design protection? LILLA FANNI SZAKÁCS	47
Data-based models of intellectual creations TAMÁS PARTI	65
Generative artificial intelligence and copyright law, with an outlook at the position of certain international and EU-based collective rights management organisations GÁBOR FALUDI	85
Text- and data-mining and generative artificial intelligence – the copyright challenges of the input side PÉTER MEZEI	98
The role of the prompt in the creative process GERGELY CSŐSZ	113
Post-editing of generated content ÁDÁM SÜLYÖK	124
A new layer of meaning in plagiarism? The way and perception of “co-authorship” in relation to artificial intelligence ANETT POGÁCSÁS	139
AI and style in copyright ÁNIKÓ GRAD-GYENGE	156
The crush points of artificial intelligence and authors’ moral rights EDIT SÁPI	169
Generative artificial intelligence and performing art GERGELY BÉKÉS	185
Waiting for WIPO’s response – artificial intelligence and international copyright MIHÁLY FICSOR	201
The weavers of Hollywood and the copyright law PÉTER GYERTYÁNFY	221
Summaries	229

CONTENT

Questions et réponses - sur l'intelligence artificielle pour les avocats PÉTER SOMKUTAS	7
Inventeurs artificiels et inventions intelligentes : tendances de l'IA et du droit des brevets ANDRÁS JÓKÚTI	23
L'impact de l'intelligence artificielle sur le droit des marques BARNA ARNOLD KESERŰ	36
L'intelligence artificielle va-t-elle transformer le monde de la protection des dessins et modèles ? LILLA FANNI SZAKÁCS	47
Modèles basés sur des données des créations intellectuelles TAMÁS PARTI	65
Intelligence artificielle générative (IA) et droit d'auteur, dans une perspective à la position des certaines organisations faitière internationales et de l'UE de gestion collective GÁBOR FALUDI	85
Exploration de textes et de données et intelligence artificielle générative : les défis en matière de droit d'auteur de la côté de l'entrée PÉTER MEZEI	98
Le rôle du prompt dans la création GERGELY CSÓSZ	113
Travail de suivi sur le contenu généré ÁDÁM SÜLYOK	124
Une nouvelle couche de sens du plagiat? Les voies de la « co-auteur » à l'ère de l'intelligence artificielle ANETT POGÁCSÁS	139
L'intelligence (artificielle) et le style dans le droit d'auteur ANIKÓ GRAD-GYENGE	156
Points de conflit entre l'IA et les droits moraux en matière de droit d'auteur EDIT SÁPI	169
L'intelligence artificielle générative et l'art de performance GERGELY BÉKÉS	185
En attente de la réponse de l'OMPI – l'intelligence artificielle et le droit d'auteur international MIHÁLY FICSOR	201
Les tisserands d'Hollywood et le droit d'auteur PÉTER GYERTYÁNFY	221
Summaries	229

INHALT

Fragen und Antworten – über Künstliche Intelligenz für Anwälte PÉTER SOMKUTAS	7
Künstliche Erfinder und intelligente Erfindungen: Trends im KI und im Patentrecht ANDRÁS JÓKÚTI	23
Der Einfluss künstlicher Intelligenz auf das Markenrecht BARNA ARNOLD KESERŰ	36
Wird künstliche Intelligenz die Welt des Designschutzes verändern? LILLA FANNI SZAKÁCS	47
Datenbasierte Modelle geistiger Schöpfungen TAMÁS PARTI	65
Generative künstliche Intelligenz (KI) und Urheberrecht mit Perspektive zur Stellung bestimmter internationalen und EU-Dachorganisationen für die kollektive Rechtswahrnehmung GÁBOR FALUDI	85
Text- und Data-Mining und generative künstliche Intelligenz – die urheberrechtlichen Herausforderungen der Inputseite PÉTER MEZEI	98
Die Rolle des Prompts in der Erstellung GERGELY CSÓSZ	113
Nachbereitung in den generierten Inhalten ÁDÁM SULYOK	124
Eine neue Bedeutungsebene des Plagiats? Wege der „Co-Autorenschaft“ im Zeitalter der Künstlichen Intelligenz ANETT POGÁCSÁS	139
Die (künstliche) Intelligenz und der Stil im Urheberrecht ANIKÓ GRAD-GYENGE	156
Konfliktpunkte zwischen KI und Persönlichkeitsrechten im Urheberrecht EDIT SÁPI	169
Generative künstliche Intelligenz und Performancekunst GERGELY BÉKÉS	185
Warten auf die Antwort der WIPO – die Künstliche Intelligenz und das internationale Urheberrecht MIHÁLY FICSOR	201
Die Weber in Hollywood und das Urheberrecht PÉTER GYERTYÁNFY	221
Summaries	229

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK – A MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁRÓL JOGÁSZOKNAK

I. BEVEZETŐ

Az olvasónak is szemet szúrhatott a visszafogottan kreatív cím, de a szerző mentségére szóljon: a ChatGPT generálta. A leadási határidőt látva az is a szerző eszébe jutott, hogy nemcsak ötletet vagy szerkezeti tanácsot kér majd, hanem akár egy-egy bekezdés megírását is rábízza. A terv azonban kudarcba fulladt, mert olyan sablonos, közhelyes és pontatlan szövegeket fabrikált, hogy az évezredes módszernél kellett maradni. Rájönni, hogy mit gondol, és le is írni azt.

A generatív mesterséges intelligenciák (GMI) világába való bevezetés, magyarázatok, példák, más iparágakból vett használati esetek és jogi vonatkozások áttekintése után formabontó módon nem hasznos és előremutató, hanem kérdéses és akár káros eseteket ismertetünk a jog és az IT területéről, elhelyezve az olvasóban olyan piros lámpákat, amik felvillanhatnak, amikor a generatív eszközök használatán gondolkodik. Az elrettentés után megnézzük azt is, hogy ez az eszközkészlet hogyan tudja segíteni a jogászai munkát, és milyen valós, más területeken már elért előnyökkel jár.

1. A GENERATÍV MESTERSÉGES INTELLIGENCIA

Aki megelégszik azzal, hogy a ChatGPT – saját bevallása szerint – gyakorlatilag egy nagyon fejlett szövegfeldolgozó, az ugorjon a következő fejezetre. A továbbiakban ugyanis a cél a mesterséges intelligencia tudományos, technológiai oldalának bemutatása érthetően, de nyomokban számítástudományi utalásokkal.

1.1. Gyorstalpaló

„Az orgona egy könnyű hangszer: a megfelelő billentyűt a megfelelő időben kell lenyomni” – írta Bach, és ki merne vitatkozni vele. Ahogyan nem tudjuk, hogy mi tette képessé Bachot kiemelkedő életműve megalkotására, úgy többnyire az sem ismert, hogy a generatív mesterséges intelligenciák tudásbázisa miből és hogyan áll össze, és az elméleti, matematikai alapok hogyan érvényesülnek a gyakorlatban. Ez egyrészt a fejlesztőcégek üzleti érdeke, másrészt a működési elvből adódó következmény. Jelen írásban utóbbival foglalkozunk részletesen.

Mi tehát a generatív mesterséges intelligencia? Olyan technológia, amelynek célja új adatok létrehozása előzetesen megtanított adathalmazok felhasználásával. Ez a „tanulás” a gépi tanulás egy speciális formáján, az ún. mélytanuláson alapul, amelynek során a rendszer hatalmas mennyiségű adatot tanulmányoz, és mintázatokat keres abban.

1.2. Előzmények

Érdemes röviden foglalkozni a korábbi években sokat emlegetett mélytanulás (máshol: mély tanulás) fogalmával. A mesterséges intelligencia tudományán belül ez a gépi tanulás¹ területéhez tartozó,² az utóbbi idők számítástechnikai kapacitásnövekedésének köszönhetően³ erőre kapott terület a mesterséges neuronhálókra támaszkodva okozta azt a hatalmas változást, amit a generatív eszközök területén látunk.

A gépi tanulás kifejező név, azt jelenti, amit a laikus is sejthet:⁴ a cél olyan szoftverek létrehozása, amelyek a működésük során szerzett tapasztalatokkal képesek javítani a saját működésükön, és egyre helyesebb eredményeket adnak kimenetként.

Ehhez célhoz az ún. tanulóalgoritmusokon keresztül vezet az út. Ezek olyan algoritmusok, melyek képesek szabályok, összefüggések megtalálására példák jellemzően hatalmas halmaza alapján. Fontos aláhúzni, hogy a folyamat lényege nem a konkrét tanulópéldák elsajátítása, hanem a helyes általánosítás, azaz olyan feladatok megoldása, melyekkel a rendszer a tanítás során nem találkozott. A tanulás során előállt, feltételezett összefüggések elnevezése hipotézis, mert nem lehetünk biztosak abban, hogy ezek valóban helyes általánosítások. További feladatok kiértékelésével és az eredmény minősítésével visszacsatolás útján a hipotézis javítható, sőt, ez a típusú javítás a módszer lényegi eleme.

A számítástudomány három nagy kategóriára osztja a fenti tanításokat: felügyelt tanítás, felügyelet nélküli tanítás, megerősítéses tanulás.⁵

Felügyelt tanulás az ún. osztályozás, gyakorlati példa rá a karakterfelismerés. A bemenet egy fotón látható szöveg, a kimenet a rendszer által felismert betűk sorozata. A tanítás során a rendszer tanításához használt adatok előre fel vannak címkézve, így például sok millió fényképen keresztül tanítható meg a generatív mesterséges intelligenciának, hogy mit ér-

¹ Az AI Act I. mellékletének a) pontja a gépi tanulás mindhárom formáját a mesterségesintelligencia-rendszerek közé sorolja: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>.

² Gyires-Tóth Bálint: A mély tanulás múltja, jelene és jövője: <https://www.hte.hu/documents/10180/4621589/2.2-GYIRES-TOTH-20191127-JovoInternet.pdf/f8cad9f6-d118-3a93-a81a-9146433a8aab>.

³ Yu Liu, Yanjie Gao, Hongyu Zhang, Yonghao Zhu, Mao Yang, Haoxiang Lin†, Zhengxian Li: Estimating GPU Memory Consumption of Deep Learning Models: <https://www.microsoft.com/en-us/research/uploads/prod/2020/09/dnnmem.pdf>.

⁴ Tóth László: Neuronhálók: <https://www.inf.u-szeged.hu/~tothl/ann/Neuronhalok-egyben.pdf>.

⁵ Farkas Richárd: Alapfogalmak: https://www.inf.u-szeged.hu/~rfarkas/ML_20/alapfogalmak.html; Housseem Ben Salem: Supervised VS Unsupervised VS Reinforcement learning: <https://medium.com/@bensalemh300/supervised-vs-unsupervised-vs-reinforcement-learning-a3e7bcf1dd23>.

tünk „ló” vagy „lombkorona” alatt. Ezen az elven működhet rendszámfelismerés, önvezető járművek objektumazonosító rendszere vagy a képfelismerésen alapuló orvosi diagnosztika.

Felügyelet nélküli tanulás során már az osztályokat is magának a gépnek kell kitalálnia. Jó példa erre az ún. klaszterezés, ahol meg kell találnia az adathalmazban hasonlóságuk alapján a csoportot képező elemeket és azokat csoportként azonosítani. Érdeemes erre a típusra mint adatmegértést támogató módszerre⁶ gondolni, mert rejtett struktúrákat és emberi erőforrással nehezen észrevehető összefüggéseket lehet meglesni így.

A megerősítéses tanulás – szemléletes példával élve – olyan, mint mesterséges „élőlények” létrehozása. A rendszer tapasztalatot gyűjt, tanul, például sakk- vagy gojátszmák ismétlődő lejátsszásával. Célja van, és ez a cél a játszma megnyerése: nem önmagukban egyes lépések helyesek vagy helytelenek, a mesterséges intelligencia képes a nagy egészet nézni.

A neuronhálók elméletét eredetileg az első típus problémáihoz, osztályozási feladatok megoldására alkották meg. A mélytanulással együtt a beszédfelismerés, gépi látás, természetes nyelvfeldolgozás (NLP), anomáliakeresés területén is sikeresen alkalmazzák évtizedek óta.

A generatív mesterséges intelligencia e fejlődési ív következő nagy állomása, ráadásul meglehetősen erőforrásigényes állomása: a neuronhálókat most már nemcsak felismerésre, de összetettségre és a mélytanulással szerzett információikra támaszkodva⁷ emberszerű viselkedéssel ruházzuk fel. Minél több és minél jobb minőségű adathalmazon tanítjuk a rendszert, annál nagyobb eséllyel tud a kérdező számára kielégítő eredményt adni. Az eredmény rendkívül sokféle lehet nemcsak típus (szöveg, kép, videó, hang), de annak jellegét tekintve is. Képes elemzést írni az éhezésről, kérdéseket tudományos munkákhoz vagy válaszokat tudományos kérdésekhez, fényképnek tűnő képeket generálhat egy képzelt Harry Potter-koncertről,⁸ vagy éppen az 1950-as évek stílusában készíti el a Csillagok háborúja c. film előzetesét.⁹

1.3. Neurális háló

Agyunk idegsejtek hálózata. Az egyes sejtek feladata viszonylag könnyen meghatározható, a nagyszámú idegsejt (neuron) együttes működése viszont igen bonyolult problémákat is képes megoldani. Ezt az architektúrát matematikai-technikai eszközökkel leképezve egy jól használható számítástudományi eszközt kapunk, amely széles körben alkalmas megoldások keresésére.

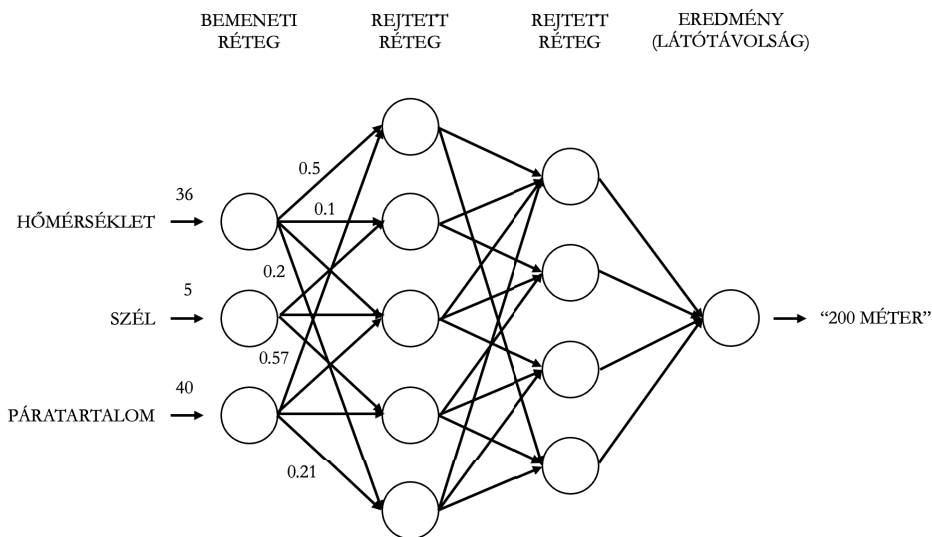
⁶ Farkas Richárd: Felügyelet nélküli tanítás: <https://www.inf.u-szeged.hu/~rfarkas/ML20/unsupervised.html>.

⁷ AI versus machine learning versus deep learning versus neural networks: What's the difference? <https://www.ibm.com/blog/ai-vs-machine-learning-vs-deep-learning-vs-neural-networks/>.

⁸ AI Reimagines The Wizarding World With „The Great Party of Hogwarts”: <https://www.ndtv.com/offbeat/ai-reimagines-the-wizarding-world-with-the-great-party-of-hogwarts-4728372>.

⁹ Star Wars – 1950's Super Panavision 70: <https://www.youtube.com/watch?v=cUm3oRYV7yM>.

A neuron működését utánozhatjuk¹⁰ (műneuron), és ezek egységeiből alkalmazott matematikai módszerekkel hálót szőhetünk. Leegyszerűsített, de a lényeget leíró matematikai modellben ezek a műneuronok minden egyes bemeneti értéküket szorozzák egy-egy számmal (súlyozás), a szorzatokat összegzik, az összeget pedig egy függvénnyel átalakítják a kimeneti értéktartományba (újra egyetlen számmá), majd továbbadják azt a következő műneuron bemenetének. A műneuronok rétegekbe szerveződnek, a rétegek pedig egymás után, sorban következve adják ki a teljes neurális hálózatot. Mindez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az emberi agy felépítését digitálisan reprodukáljuk, és a bemenet (a prompt) hatására történő változások eredményeképpen válasz (az eredmény) fogalmazódik meg a kimeneten, például kép vagy szöveg formájában.

1. ábra: Egyszerűsített példa a műneuronok működésére a környezeti paraméterektől függő látótávolság megállapításán keresztül. A milliányi adaton (a hőmérséklet, szélereősség és páratartalom mellett az azokhoz tartozó látótávolsággal együtt meghatározott szerkezetben) tanított műneuronháló képes általánosítani és addig nem ismert bemeneti adatok alapján megállapítani a vélt látótávolságot. Látható, hogy a bemeneti réteg mellett (és akár

¹⁰ Enrique Castillo, Angel Cobo, Jose Antonio Gutierrez, Rosa Eva Pruneda: Functional Networks with Applications: A Neural-Based Paradigm: https://books.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=q1TTBwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR8&dq=sclalr+functions+in+neural+networks&ots=E2QboBHBf1&sig=U22b6shKzjoo_JgE-FAeEw-RmRM&redir_esc=y#v=onepage&q=sclalr%20functions%20in%20neural%20networks&f=false.

nagyságrendekkel) több rejtett réteg is meghúzódik, mielőtt az eredményhez jutunk. Példálózó jelleggel egyes, a műneuronokat összekötő „szinapszisok” mellett azok súlyértéke is látható. A bemeneti adatok számmá alakítva és összegző függvényeken keresztül – melyek a műneuronok lényegét adják – haladnak rétegről rétegre addig, amíg a kilépési ponton az eredményhez el nem jutnak.

Jól szemlélteti a generatív mesterséges intelligenciák működési elvét a fenti példa: a bemenő adatok alapján az eszköz arra törekszik, hogy „észszerű” módon folytassa a gondolatmenetet, „észszerű” következtetést vonjon le, ahol észszerű alatt azt értjük, „amit az ember elvárhatna valakitől, hogy írjon, miután látta, amit a többi ember írt több milliárd weboldalon”.¹¹ Az 1. ábrán látható példában az észszerű következtetést többek között meteorológiai weboldalak és természettudományos egyetemi jegyzetek, publikációk tartalmának megismerése után vonhatja le az eszköz. Ennek a tudásnak a rögzítése a generatív mesterséges intelligenciák számára a mesterséges neuronháló felépítése.

1.4. Prompt

Amikor a generatív mesterséges intelligenciának kérdést teszünk fel, utasítást adunk (ún. promptot), akkor ezekre a múltbeli, az előző fejezetben leírt módon megtanult információkra támaszkodva hoz létre valami újat. A promptok szöveges leírások, amelyek valamilyen tartalom előállítására utasítják a generatív mesterséges intelligenciát, például:

- „részletgazdag fotó egy vidám kutyáról, ami a vízparton madarakat üldöz”;
- „írj egy verset, amely Laciról szól, aki elment a vásárba, és üres kézzel jött haza. Három változatot kérek”;
- „kérek egy lelkes indulót, alapuljon a maláj himnusz, és kizárólag gordonkán szólaljon meg. A közepén legyen többszólamú, 17/8-ban, háttérben viking vokállal. A végén ágyúdörgést kérek, mint Pjotr Iljics Csajkovszkij 1812-jének zárásakor”.

Látható, hogy a prompt megadása az egyszerűtől az összetettig változik, és csak a generatív mesterséges intelligencia fejlettségének kérdése, hogy milyen fokon birkózik meg vele.

1.5. Memorizálás vagy általánosítás?

A címben feltett kérdés két szempontból is érdekes. Egyrészt szerzői jogi szempontból nem mindegy, hogy „tanuláson” mit is értünk a generatív mesterséges intelligenciák esetében (sor kerül-e többszörözésre, átdolgozásra vagy más felhasználásra), másrészt ritkán lehet nyilvánosan és ilyen mélységében tanulmányozni az egyes számítástudományi, jogtudományi vélemények formálására irányuló, akár a gazdaság irányából érkező kísérleteket.

¹¹ Stephen Wolfram: What Is ChatGPT Doing ... and Why Does It Work? <https://writings.stephenwolfram.com/2023/02/what-is-chatgpt-doing-and-why-does-it-work/>.

Kulcskérdés, hogy a tanítás során felhasznált művek megjelennek-e, és ha igen, akkor milyen módon a modellben magában. Egyes vélemények¹² szerint a modell érdemben nem tartalmazza sem részben, sem egészében, sem átdolgozott formában a tanítási anyagot, hanem csupán elvont, lényegében megérthetetlen módon reprezentálja azt. Az, hogy a generatív mesterséges intelligencia mégis képes-e értelmes választ adni a felhasználó kérdésére, attól függ, hogy a prompt milyen. A prompt adja meg a válaszadáshoz szükséges információkat, és csupán szélsőséges esetekben, kifejezetten célzatos kérdések esetén ad olyan választ az eszköz, amely szerzői jogi jogsértésre utal.

A modell felépítésének lényegi lépése a tanulás során megismert információk tárolása a modellben. Például szöveggenerátor esetén formai szempontból nem mondatokat tárolunk, de a mondatok, szavak felbontása, transzformálása és az azok közötti kapcsolat felépítése a szövegből magából adódik. Ha például egy nagy nyelvi modellt (large language model, LLM) egyetlen Pilinszky-versen tanítjuk fel, akkor nem lesz képes többre, mint annak szinte szó szerinti ismételtetésére, minimális változtatásokkal, mert a szöveg elemzése során felépülő neuronháló képtelen lesz az érdemi általánosításra, a műneuronok közötti kapcsolat erősségét kizárólag ez az egyetlen adathalmaz (a vers szövege) határozza meg. Ha azonban akár csak néhány művel többet biztosítunk a tanítás során, akkor az eszköz válaszai sokkal diverzebbek lesznek, mert a rendszernek lehetősége nyílik a – helyes vagy helytelen, de már csírájában megjelenő – általánosításra. Mindez természetesen elméleti játék, egy érdemi szöveggenerálásra használható nagy nyelvi modell jó minőségű, változatos adatokat igényel hatalmas mennyiségben. A ChatGPT 3 feltanításához például 45 terabyte(!)¹³ méretű adathalmazokat használtak, melyeknek már csak a rendszerezése, minősítése és relevanciájuk meghatározása is komoly erőfeszítésekkel járt.

Felmerülhet az olvasóban, hogy a felhasználás – ha szerzői jogi értelemben véve történik – és annak mikéntje miért kérdés egyáltalán. A matematika és a számítástudomány képviselői absztrakt módszereikkel belenéznek a neuronhálóba, és megmondják, melyik álláspont az igaz. Erre azonban jelenleg nincs ismert eljárás: a generatív eszközök neuronhálójá olyan szinten összetett és bonyolult, hogy hagyományos elemzésre, mint egy „egyszerűbb” algoritmus esetén, nincs mód. A vizsgálat – akár közvetett úton – bár lehetséges ugyan, de az eredmény nem fekete vagy fehér.

Ha a memorizálás vagy az általánosítás mellett akarunk érveket felhozni, akkor érdemes többek között az alábbiakat figyelembe venni.¹⁴

¹² A. Feder Cooper, James Grimmelmann: The Files are in the Computer: Copyright, Memorization, and Generative AI: <https://arxiv.org/pdf/2404.12590>.

¹³ Ezt a választ eredetileg a ChatGPT adta, de ellenőriztem az alábbi linken: <https://www.springboard.com/blog/data-science/machine-learning-gpt-3-open-ai/>.

¹⁴ Adam Pearce, Asma Ghandeharioun, Nada Hussein, Nithum Thain, Martin Wattenberg, Lucas Dixon: Do Machine Learning Models Memorize or Generalize? https://pair.withgoogle.com/explorables/grokking/?utm_source=pocket_saves.

Érv a memorizálás mellett	Érv az általánosítás mellett
A tanítás során beállított súlyozás a tanítás során felhasznált bemeneti információktól függ.	Néhány példából is képesek általános következtést levonni, új, hasonló problémákat megoldani.
Nem túl rugalmasak, ha új területen kerülnek felhasználásra.	Téves általánosításokra is képesek.
Szókészletük, analógiára való képességük nagyban függ a tanítás során felhasznált bemeneti információktól.	Komolyabb tömörítés után is képesek maradnak problémamegoldásra.

Jelenleg is vitatott, hogy a generatív mesterséges intelligenciák tanítási folyamata és az elkészült modellek szerzői jogi szempontból értelmezendők-e, és ha igen, hogyan. Az látható azonban, hogy a modellek alkalmasak a generalizált, általánosító megközelítésre, mert képesek a tanításuk során ismeretlen problémákat is megoldani, kérdésekre válaszolni, új képet, szöveget, zenét készíteni.

1.6. Hallucináció

A generatív eszközök sajátos jelensége a hallucináció. Ez nem más, mint meglevő adatokból téves hipotézissel levont következtetés,¹⁵ az általánosítási képesség szélsőséges megjelenése.

A hallucináció a modell működéséből adódik. A hallucinált eredmény rendkívül meggyőző lehet, és kizárólag külső ellenőrzéssel dönthető el, hogy azt csak a megoldást kereső generatív mesterséges intelligencia állította elő, vagy az adott információ valóban jelen volt a tanítás során, vagy azokból az ember által elfogadott – bármilyen – szabályok szerint következnek-e. Ilyenkor az generatív mesterséges intelligencia nemcsak abban hasonlít egy záróvizsgás hallgatóhoz, hogy mindenképpen válaszolni akar a feltett kérdésre, hanem ragaszkodik is az állításához. Ahogy a vizsgáztató felelőssége a kapott válaszokról eldönteni, hogy azok valóban válaszok-e a kérdésre, ezzel a felelősséggel kell élnie a generatív mesterséges intelligencia eszközök felhasználóinak is. A későbbi fejezetekben a hallucináció jogi munkára gyakorolt káros hatását részletesen is áttekintjük.

2. SZERZŐI JOGI VONATKOZÁSOK

Önmagában nehézé teszi a jogi és számítástudományi szempontból precíz elemzést az, hogy olyan szakszavak, mint a „tanulás”, „tanítás”, „memorizálás” hétköznapi értelemben használva analógiák tucatjaira adnak lehetőséget, retorikai szintre terelve a vitát az érdemi helyett. Ha tanítás-generalás folyamatot magát nézzük, akkor szűken jogi szempontból nézve is kérdések tucatja adódik: mit és hogyan használtunk fel a modelltanításhoz? Mit és

¹⁵ Egyedi példák a Hallucinált bírósági ügyek fejezetben.

hogyan használunk fel a döntéshez? Hogyan használjuk fel a döntés (a válasz) eredményét? Tudunk-e forrást megjelölni? Kell-e forrást megjelölni? Ki lesz az elkészült válasz jogosultja, szerzői jogi szempontból élvez-e, élvezhet-e az védelmet? A kötet további esszéi ezeket a kérdéseket több irányból, több műtípus felől is vizsgálni fogják, érdemes azonban néhány, akár műtípusától független vagy attól függő kérdést előljáróban megvizsgálni.

2.1. Prompt

Korábban láttuk, hogy a promptok az egyszerűtől az egészen összetettig változhatnak, mindez pedig szerzői jogi kérdést vet fel: az egyéni, eredeti jellegű szöveg szerzői jogi oltalomra jogosult, még ha igaz is egyben, hogy ez semmit nem jelent az előállt kimenet (idézőjelesen „mű”) szerzői jogi státuszát illetően.

A prompt üzleti értékét nem a szövegezés maga adja, hanem az, hogy mennyiben képes a generatív mesterséges intelligenciát instruálni a kívánt eredmény eléréséhez. Egy kép megalkotásához például elindulhatunk egy egyszerű prompttal („lány sétál az úton”), és ezt folyamatosan finomítva, az előállított kimeneti képek ismeretében juthatunk el iteratívan a végleges képet eredményező promptig („késő tavaszi napon lány sétál a köves úton a szőlőföldek mellett Etyek határában”).

Egyelőre nincsen egzakt mérték az emberi részvétel minimális arányára, és vélhetően a jövőben is esetről esetre lesz vizsgálandó az, hogy a prompt alapján előállított eredmény szerzői jogi oltalomra jogosult-e. Önmagában az, hogy számítógépes eszközzel alkotnak meg valamit, természetesen még nem zárja ki azt, hogy az szerzői jogi értelmében is mű legyen (például Jegyzetombban megírt regény vagy Photopeában rajzolt kép). Az azonban, hogy a szerző közreműködése milyen arányú az előállt eredmény tekintetében, meghatározó a szerzői jogi védelem szempontjából. Ezt rögzíti az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalának (USCO) „Copyright Registration Guidance: Works Containing Material Generated by Artificial Intelligence”¹⁶ szabályozása is, amelynek alkalmazását röviden a Théâtre D'opéra Spatial-ügyön keresztül mutatjuk be.

A Théâtre D'opéra Spatial esetében¹⁷ egy képzőművészeti versenyt generatív mesterséges intelligenciával készített kép nyert meg. Jason Allen a Midjourney képgenerátor-szoftvert használta fel a kép elkészítéséhez, ám erről a zsűrit csak utólag tájékoztatta – bár kihangsúlyozta, hogy pályázatát „Jason Allen via Midjourney” felirattal látta el. A szerzői jogi jogosultság elismerését az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatala azonban elutasította¹⁸ az

¹⁶ Copyright Registration Guidance: Works Containing Material Generated by Artificial Intelligence: <https://www.federalregister.gov/documents/2023/03/16/2023-05321/copyright-registration-guidance-works-containing-material-generated-by-artificial-intelligence#citation-32-p16192>.

¹⁷ Anna Maria Stein: US Copyright Office and AI: Notice of Inquiry and the Théâtre D'opéra Spatial case: <https://ipkitten.blogspot.com/2023/09/us-copyright-office-and-ai-notice-of.html>.

¹⁸ <https://www.copyright.gov/rulings-filings/review-board/docs/Theatre-Dopera-Spatial.pdf>.

előző bekezdésben citált szabályozás (Copyright Registration Guidance: Works Containing Material Generated by Artificial Intelligence) alapján, hivatkozva egyebek mellett arra, hogy „a szerző emberi volta a szerzői jogosultság alapja”, és önmagában a Midjourney-nek tett szöveges instrukciók – a promptok – ehhez nem elégségesek. Az eset nem példa nélküli. A hivatal korábban már megtagadta Stephen Thaler informatikus szerzői jogát egy szintén generált képre, amit az általa fejlesztett Creativity Machine nevű rendszerrel készítt(e)tt. Thaler ugyan bírósághoz fordult az ügyben, ám annak elsőfokú döntése¹⁹ megerősítette a hivatalét, megtagadta Thaler szerzői jogi jogosultságát az előállított képi anyagon. Az ügyben eljáró bíró kiemelte, hogy „... a szerzői jogot úgy alakították ki, hogy alkalmazkodni tudjon az idők változásához. Ennek az alkalmazkodóképességnek a hátterében egyben következetesen ott áll az, hogy az emberi kreativitás a szerzői jogi védelem sine qua nonja ...”.

A szerzői jogi oltalom felvetése a fentiekből adódóan nem csak elméleti jellegű. A prompt-mérnökség, a prompt engineering itthon és külföldön is²⁰ létező szakma. A promptszövegek megírása csak látszólag egyszerű, azok megformálása lényegében végtelen módon megtörténhet, a szövegezés kifejezetten alkalmas írója egyéni látásmódjának a kifejezésére. Megemlítendő, hogy ez olyan szerzői jogi jogvédelemre jogosult szövegtípus, amely funkcionális felhasználásra készül, mint a programalkotások forráskódja vagy a szakirodalmi művek. Ellentétben például a szépirodalmi művekkel, a promptok létrehozásának közvetlen célja a gépi interpretáció, és nem a közvetlen esztétikai érték, még ha közvetett célja az is lehet.

2.2. Tanító adathalmaz

A generatív mesterséges intelligencián alapuló eszközök megjelenését, különös tekintettel a képgenerátorokét követő jogi hullámok egyik fő eredője az azok tanítására felhasznált információ megszerzésének módja volt.

Két feltétel teljesülése legalább szükséges, hogy a generatív mesterséges intelligencia rendszerek tanítása megtörténhessen. Egyrészt a számítógépes háttér erőforrásbősége például számítási kapacitásban, memóriaméretben,²¹ mindezt legkésőbb a felhős számítástechnológia a szélesebb közönség számára is elérhetővé tette. Az elméletet tehát már lehetséges volt gyakorlatba ültetni, azonban más kérdés az, hogy milyen tanításra alkalmas adathalmazokkal lehet a rendszereket tanítani. Nem zárható ki, hogy a szükséges szöveges, képi és hanganyagok szinte kimeríthetetlen forrását több cég az interneten²² nyilvánosan elérhető anyagokban látta meg, és azokat felhasználva tanította be a generatív mesterséges intelli-

¹⁹ https://ecf.dcd.uscourts.gov/cgi-bin/show_public_doc?2022cv1564-24.

²⁰ Az esszé írásának idején a LinkedInen 2000-nél is több ilyen szabad állást kínáltak fel csak az Amerikai Egyesült Államok területén.

²¹ <https://www.run.ai/guides/machine-learning-engineering/llm-training>.

²² Egyes szakértők szerint ez a jövőben azonban már kevés lesz, lásd <https://www.theverge.com/2024/4/1/24117828/the-internet-may-not-be-big-enough-for-the-llms>.

genciájának magját adó neuronhálózatot. Az a tény azonban, hogy egy mű az interneten hozzáférhető, még nem jelenti azt, hogy feltétel nélkül, például a szabad felhasználás, a fair use vagy az adatbányászatra²³ vonatkozó jogosítás keretei között fel is használható.

2.3. Forrásmegjelölés

A jelenlegi modellek nem vagy csak korlátozottan képesek megjelölni annak forrását, ahonnan a tudásuk származik. Ezt nem úgy kell érteni, hogy megfelelő adminisztráció mellett ne lenne visszakövethető, hogy a tanítás során összességében milyen fájlokat honnan szereztek be az generatív mesterséges intelligencia tanítói. Azt azonban nem tudja megmondani a prompt feldolgozása során a rendszer, hogy a választ milyen konkrét forrásokból származó információk alapján adta meg.

Ennek oka – ha leegyszerűsítve nézzük a modellt –, hogy a tanítási folyamat során kinyert információk a neuronháló általánosítási képességéhez járulnak hozzá, és egyetlen promptra adott eredmény generálása is felmérhetetlenül sok tanítási adatból levont hipotézisen alapul. Nem lehetetlen, de rendkívül erőforrásigényes és jelentős fejlesztéseket igénylő feladat a források pontos, lényegretörő és emberek számára értelmezhető mennyiségben történő megjelölése, amit a fejlesztőcégek önként szinte biztosan nem fognak vállalni.²⁴

2.4. Eredmény

Felhasználói szempontból az egész folyamat célja és értelme, hogy a promptnak felhasználható eredménye legyen: egy kép, egy szöveg, egy zene. Szerző – a magyar jogban is – kizárólag természetes személy, azaz ember lehet. Azok a „művek” tehát, amelyek generatív mesterséges intelligencia működésének eredményei, jogi értelemben nem művek, azok szerzője az adott rendszer, például a ChatGPT nem lehet. A kötet több esszéje is mélységében foglalkozik ezzel a kérdéssel, mert műtípustól függetlenül – már csak az üzleti érdekek széles skálája miatt is – az egyik főkérdés az, hogy jogosultja lesz-e a felhasználó az előállt eredménynek, szerezhet-e rajta jogosultságot, nyerhet-e szerzői jogi vagy egyéb oltalmat?

3. GENERATÍV MESTERSÉGES INTELLIGENCIA A GYAKORLATBAN

3.1. Tanulságos esetek

Mielőtt az érem pozitív felét megnéznénk, érdemes a másik oldalát megismerni: mikor és miért káros a generatív mesterséges intelligencia eredményeinek, különösen azoknak kritikatlan felhasználása.

²³ Sztj. 35/A. §.

²⁴ Ilyen jellegű kötelezettséget az AI Act 2024 áprilisában megismerhető változata sem tartalmaz.

3.1.1. *Hallucinált bírósági ügyek*

Az egyik legismertebb eset²⁵ Steven Schwartzé, aki a New York-i bíróságon nem létező ügyekre hivatkozva védte ügyfelét, aki a kolumbiai Avianca légitársaságot perelte be azt állítva, hogy mint utas megsérült a John F. Kennedy nemzetközi repülőtérre tartó járaton. Ügyfele érvelését alátámasztandó Schwartz 10 korábbi ügyre hivatkozott, azonban a per során kiderült, hogy ezek hivatkozása vagy téves, vagy egészen egyszerűen nem is létező ügyek, melyeket a ChatGPT hallucinált, sőt, külön kérdés után is létezőként hivatkozott rájuk.

Schwartz elmondása alapján nem volt tisztában azzal, hogy az eszköz hallucinált ügyekre hivatkozik, különösen, hogy azok forrását megjelölte. A bíróság a védekezést nem fogadta el és 5000 dollár büntetést szabott ki, figyelembe véve az ügyvéd megbánását és az ügyvédi iroda által szervezett célirányos képzéseket. Úgy tűnik egyben, hogy elejét is akarják venni a káros gyakorlat elterjedésének: Brantley Starr bíró elrendelte,²⁶ hogy az előtte megjelenő ügyvédek nyilatkozzanak arról, hogy beadványaikat nem generatív módon írták vagy írták, vagy ha igen, akkor azt ember ellenőrizte.

Nem lenne méltányos azonban kizárólag erre az egyetlen esetre fókuszálni, más is került hasonló helyzetbe.²⁷ Zachariah Crabill is tehermentesíteni szeretne magát és gyorsabban haladni a munkájával, ezért generatív eszközök fordult egyes iratok elkészítése során. Ugyan szerencséjére már a meghallgatás előtt – talán kollégája hibájából okulva – gyanús lett neki az elkészült beadvány tartalma, és ezt jelezte a bíróságnak, de így is csak a komolyabb felelősségre vonás alól mentesült.

3.1.2. *„Ihletett” művek*

Több művész azzal vádolja a nagy képgenerátorcégeket (többek között a Midjourney-t és a DeviantArtot), hogy azok megsértik szerzői jogaikat, ugyanis a náluk publikáló művészek munkáit használják generatív rendszereik tanításához. Hasonló okokból követelte²⁸ a német írószervezetek közül negyvenkettő, hogy törvényi szinten szabályozzák az irodalmi művek felhasználását, és ne az ő műveiken tanítsák fel saját konkurenciájukat.

A kérelmezők indokainak gyökere mindkét esetben ugyanaz, és szerzői jogi szempontból jól érvelhető. Igaz ugyan, hogy a generatív eszközök által előállított szöveg, kép többnyire

²⁵ The ChatGPT Lawyer Explains Himself: <https://www.nytimes.com/2023/06/08/nyregion/lawyer-chatgpt-sanctions.html>.

²⁶ Cleve Clinton: Legal Research Gone Wrong: A Cautionary Tale About Relying on ChatGPT: <https://www.tiltingthescales.com/2023/06/08/legal-research-gone-wrong-a-cautionary-tale-about-relying-on-chatgpt/>.

²⁷ Pranshu Verma, Will Oremus: These lawyers used ChatGPT to save time. They got fired and fined: <https://www.washingtonpost.com/technology/2023/11/16/chatgpt-lawyer-fired-ai/>.

²⁸ Foo Yun Chee: Exclusive: German authors, performers call for tougher ChatGPT rules amid copyright concerns: <https://www.reuters.com/world/europe/german-authors-performers-call-tougher-chatgpt-rules-amid-copyright-concerns-2023-04-19/>.

nem feleltethető meg sem részben, sem egészében a modell tanításához felhasznált műveknek, azonban maga a tanítás egyes lépései már olyan felhasználások lehetnek (például a többszörözés), amelyek engedélykötelesek.

Egészen pikáns a Getty Images által az egyik gépgenerátor, a Stable Diffusion fejlesztője, a Stable AI ellen indított per. A felperes szerint az alperes a modell tanítása során több millió jogvédett képet használt fel, és azokra nem kért engedélyt. Az alperes tagadja a vádat, azonban védekezését nehezíti teszi az a tény, hogy a generált képek egy részén a Stable Diffusion a felperes vízjelét is reprodukálta.

3.1.3. *Ellenőrizetlen felhasználás*

A jó programozó egyik ismérve a lustaság, tartja a mondás. Ez talán nem csak a programozókra igaz, mindenesetre ennek a hozzáállásnak sok pozitív hozadéka melletti káros hatását erősítette fel több szoftver forráskódjában a generatív mesterséges intelligencia használata – és bár a szoftverfejlesztők nem írtak hallucinált parancsokat a forráskódba, de a kódrészletek maguk már hibás működéshez vezettek.

A GitHub, amely több millió szoftver forráskódját tárolja, elvégzett egy elemzést a generatív mesterséges intelligenciák megjelenése óta eltelt időszakban azt vizsgálva,²⁹ hogy ezen eszközök megjelenése vajon befolyásolta-e a náluk tárolt forráskódok minőségét. A válasz ugyan csak időbeli korrelációra épít, de meggyőző: mióta az egyik leggyakrabban használt ilyen eszköz megjelent, kétszeresére nőtt a két héten belül javított kódok aránya. Fokozhatja a jelenség terjedését az is, és ez általánosan igaz a legtöbb tanított modellre, hogy az interneten fellelt információk között egyre több a hibás, mesterséges intelligencia által generált információ, amelyek egy újabb tanítási folyamat során tovább rontják a modell minőségét, egyre több zajt juttatva a tudásbázisokba. Az egyik legnagyobb közösségi szoftverfejlesztői tudásmegosztó oldal, a Stack Overflow például kifejezetten tiltja³⁰ az oldalon feltett kérdések generatív eszközökkel történő megválaszolását. A tiltást három tényezővel indokolják: az oldal felhasználói ellenőrzött, ember által írt, több szempontot is mérlegelő (mint a biztonság, optimalizáltság) forráskódokat várnak el, másrészt az oldal felhasználói maguktól is képesek megtalálni a generatív eszközöket és képesek azokat alkalmazni, végül pedig kiemelik, hogy generatív eszközök nem megfelelően képesek a forrásmegjelölésre.³¹

Tovább nehezíti a jogszerű felhasználást a forrásmegjelölés hiánya. A szöveget generáló író, szoftverfejlesztő vagy a hangeffektet generatív mesterséges intelligenciával elkészített

²⁹ Coding on Copilot: 2023 Data Suggests Downward Pressure on Code Quality: https://www.gitclear.com/coding_on_copilot_data_shows_ais_downward_pressure_on_code_quality.
³⁰ <https://stackoverflow.com/help/gen-ai-policy>.

³¹ A szoftverfejlesztések jelentős részénél komoly üzleti érdek fűződik ahhoz, hogy a felhasznált, harmadik féltől származó kódrészletek ne járjanak olyan kötelezettségekkel, melyek – többek között – a program forráskódjának vagy annak részének a nyílt forráskódúvá tételéhez vezethetnek.

zenész nem tudhatja, hogy a kapott eredmény milyen fokon és módon kötődik a tanításhoz használt adathalmaz egyes elemeihez, és így azok felhasználási feltételei hogyan befolyásolják az általa előállított művet szerző jogi szempontból.

3.1.4. Bizonyítékgenerálás

A kép-, hang- és videógenerátorok már széles körben elérhetőek, és bár az utóbbi még gyerekcipőben jár, ez néhány éven belül megváltozik. Az élethű képek és videók készítése lehetővé teszi kedvező „bizonyítékok” utólagos elkészítését meg nem történt találkozókról, el nem hangzott mondatokról, meg nem történt eseményekről.

Ugyan a digitális fájlokra tehető időbélyeg, azonban a mostani rendszerek és fájlformátumok ezt többnyire nem követelik meg, például a legtöbb térfigyelőkamera-rendszer nem rendelkezik elektronikus aláírási képességgel vagy időbélyegző-megoldással. A mérlegelés felelőssége így jó ideig a bíróságokra és – többek között a szerzői jogi – szakértői testületekre ró majd pluszterhet, és kérdéses, hogy minden esetben hozható-e majd egyértelmű döntés.

Ennek a kérdéskörnek első fecskéje a *State of Washington v. Puloka-ügy*,³² melyben a védelem mesterséges intelligencia segítségével feljavított videófelvételt nyújtott be a bíróságra, amihez a Topaz Labs AI nevű eszközt és Adobe Premiert használt fel. A védelem szakértője a bíróság kérdésére e feljavítás mikéntjét és módszerét mélyebben nem tudta ismertetni, azt azonban igen, hogy az elvégzett módosítások (például az élek élesítése) az eredeti verzió hol elmosódott, hol kockás képi anyagát javították. A vád szakértője azt állította, hogy az eszköz hamis képi részleteket generált, és az ilyen jellegű feljavítás nem elfogadható a kriminalisztikában, mert ezzel megváltozott a videó egyes részeinek jelentése. A feljavítási eljárás a vád szakértője szerint továbbá kifejezetten rosszul kezelte a mozgásból adódó elmosódást, és úgy tette simábbá tette az éleket, hogy az eredeti videón látható tárgyak nem tartották meg eredeti alakjukat és színüket, ráadásul az eljárás eltávolított több vizuális információt is a felvételtől. A bíróság végül úgy döntött, hogy az eredeti videófelvételre támaszkodik, mert a mesterséges intelligenciával történő képfeljavítás olyan új megoldás, melynek széles körű elfogadására még szükség van, ezért Frye-teszt³³ elvégzéséhez kötötte azt.

3.2. Pozitív példák

A fenti példák vitathatatlanul nem a technológia melletti kortesbeszédnek voltak, azonban inkább villogó piros lámpáknak tekinthetők, semmint használatuk elleni érvelésnek. Ezek az eszközök hasznosak, és a más szolgáltatási területeken (például a szoftverfejlesztésben)

³² <https://www.jonathanhak.com/2024/04/17/ai-enhanced-video-ruled-inadmissible-in-us-court/>.

³³ <https://www.merriam-webster.com/legal/Frye%20test>.

elért 10-15%-os³⁴ hatékonyságnövekedés a jogászi munkában sem lehetetlen – a kellő óvatosság mellett.

A tágran értelmezett jogászi munka több szintjén is rendkívül hasznos a mesterséges intelligencia egyes monoton vagy ügyvédjelöltek idegeit borzoló feladatok generatív eszközökkel való megoldására – legyen az dokumentumkészítés, perstratégia tervezése, esetjogi gyűjtemény összeállítása, jogi kutatómunka –, nem kevés időt és emberi erőforrást megtakarítva így. Mielőtt azonban elragadnánk az olvasót a megspórolt száz és ezer órák világába, a generatív mesterséges intelligencián alapuló eszközökről három dolgot érdemes újra kiemelni: többnyire nem tudjuk, hogy milyen adatokon tanították azokat, nem tudjuk, hogy a kimenet hogyan képződik, és nem tudjuk, hogy a válasz mennyiben felel meg a valóság, észszerűség és igazolhatóság követelményeinek.

Érdemes megemlíteni, hogy az eredmények felhasználása egyes mérnöki iparágakban és képzőművészeti területeken már élő gyakorlat. Grafikai munkák esetén e rendszerek a bemenő paraméterek alapján tucatnyi verziót készítenek el egy-egy képből az általuk megtanult, már létező grafikák alapján. Mivel ezeket a bemenő paramétereket – a promptot – emberi nyelven, magyarul vagy nem túl ékes angolsággal is meg lehet írni, ezért az eszköz használatára széles körben van lehetőség. Az elkészített grafikák sorsa és felhasználhatósága kérdéses ugyan, de ötlet vagy ihlet merítésére tökéletesen alkalmasak. Még kiterjedtebbek a lehetőségek a szoftverfejlesztés során. Nemcsak a meglevő kódhoz lehet kényelmesen új kódrészleteket generáltatni – bár a kontextust érdemes szűkre venni, hogy ne szaladjon el nagyon az eszköz fantáziája –, hanem létező, például mástól átvett kódot lehet megmagyaráztatni részletesen, vagy meglevő kód hibakeresésére, optimalizálására lehet felkérni az aktuális mesterségesintelligencia-asszisztenst. A következőkben néhány szerzői jogi szempontból releváns területet és szolgáltatást tekintünk át.

3.2.1. Szerzői jogi nyilvántartás

A generatív eszközök tanítása során felhalmozott tudás alkalmas szerzői jogi szempontból hasznos katalógusok, nyilvántartások létrehozására. Mivel a szerzői jog védelme alá eső művek egy jelentős része digitális formában is létezik (létezhet), ezért a generatív mesterséges intelligenciák segítségével a jogosultak felderítése, a jogvédett tartalmak azonosítása nagy részben automatizálható, továbbá lehetőség nyílik eddig kifejezetten erőforrásigényes feladatok hatékonyabb ellátására is. Ilyen lehet például az árva művek felderítése, például fordítások eredeti változatának a megtalálása vagy akár stílusbeli azonosságok alapján történő szerző azonosítása. Átfogó szerzői jogi nyilvántartás létrehozására még csak részle-

³⁴ A szoftverfejlesztői munka során az ismétlődő vagy kreativitást nem igénylő feladatok generatív eszközökkel való megoldása saját tapasztalataim szerint heti 4-6 órát tud spórolni a programozóknak, architekteknek. Az ennél jelentősebb, 30% körüli időnyeréséget a gyakorlat az általam ismert területeken nem igazolta vissza: <https://devops.com/generative-ais-impact-on-developers/>.

gesen érhetőek el szolgáltatások, az ACRCLOUD³⁵ segíti például a zeneművek azonosítását, metaadatok begyűjtését és kategorizálásukat.

3.2.2. Felhasználás- és eredetiségvizsgálat

Sok YouTube-on megjelenő előadó tapasztalta már, hogy a kizárólag engedélyköteles felhasználható zeneművek felhasználása miatt a platformok automatikusan letiltják az ilyen művet akár csak egészen rövid terjedelemben is tartalmazó videóikat. Ezeket a zenemű(részleteket) a mesterséges intelligencia segítségével azonosítani lehet a videó hangsáv-jából még akkor is, ha közben beszéd vagy más hanghatások hangzanak el. Ez a képesség azonban nem áll meg az értesítési-eltávolítási eljárás támogatásánál.

Képek, videók, zeneművek, irodalmi- és szoftveralkotások részleges vagy teljes eredetiségének vizsgálata esetén kifejezetten hasznos a generatív mesterséges intelligenciák „lényeg-látó” képessége.³⁶ Míg szó szerinti összehasonlítások esetén például a műszaki és irodalmi művek, illetve programalkotások forráskódjainak vizsgálatát egyszerű módosításokkal meg lehetett akadályozni (helyszínek, szereplők vagy metódusok átnevezése), ezt a generatív eszközök kivonatolásra való képessége már adott esetekben képes áthidalni. Hasonlóan a zeneművek azonosításához, e művek eredetiségét könnyebb automatizált módon vizsgálni, a generatív mesterséges intelligencia a mű lényegére fókuszálva nem hagyja magát megzavarni egy lassítás, egy alkalmazott filter vagy a rákevert dobsáv miatt. A jogosultak különböző felhőszolgáltatásokat is igénybe vehetnek világszerte, mint az ACRCLOUD, Audible Magic vagy a YouTube beépített Content ID szolgáltatása.

Nem hagyható ki a jogosulatlan felhasználások köréből a generatív mesterséges intelligenciák „tudását” biztosító modellek vizsgálata sem.³⁷ Szerencsés esetben ez a vizsgálat már a tanítás során felhasználandó adatok begyűjtésekor megtörténik, azonban később, a modell által elkészített eredmények elemzése során is vélelmezhetővé válnak egyes jogsértések – ezt ígéri legalábbis a Patronus.ai CopyrightCatcher³⁸ nevű eszköze.

3.2.3. Műmúzsza

Az egyik tervezői módszertan³⁹ szerint úgy lehet hatékonyan rendszert fejleszteni, ha az alkotó egy adott problémára két vagy három megoldást is készít, majd összeveti azok előnyeit

³⁵ <https://www.acrccloud.com/>.

³⁶ Shine Sean Tu: Use of artificial intelligence to determine copyright liability for musical works: <https://researchrepository.wvu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6333&context=wwlr>.

³⁷ CopyrightCatcher: <https://ubos.tech/news/artificial-intelligence-and-copyright-infringement-a-look-at-patronus-ais-copyrightcatcher/>.

³⁸ <https://www.patronus.ai/blog/introducing-copyright-catcher>.

³⁹ Orosz Gergely: A Philosophy of Software Design: My Take: <https://blog.pragmaticengineer.com/a-philosophy-of-software-design-review/>.

és hátrányait, és így alakítja ki a legoptimálisabb változatot. Ez a megközelítés részben automatizálható jól megfogalmazott promptokkal, amelyek alapján a generatív mesterséges intelligencia különböző javaslatokat tesz. Irodalmi művek, zeneművek és szoftverek megalkotása során is hasznos egy műzsát helyettesíteni képes asszisztens, és a már meglevő műrészletek kiegészítésére, folytatására, átalakítására tetszőleges mennyiségű javaslatot tehet.

Erre az alkotói ösztönző szerepre széles körben érhetők el szolgáltatások, szöveges tartalomkészítés esetén például a jól ismert ChatGPT, képekhez a DeepDream vagy a DALL-E, zenéhez pedig a Suno vagy az AIVA.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A generatív mesterséges intelligencia olyan technológia, amelynek célja új adatok létrehozása előzetesen megtanított adathalmazok felhasználásával. E tanítás célja nem a konkrét tanulópéldák megtanítása, hanem a helyes általánosítás elsajátítása úgy, hogy a rendszer olyan feladatok megoldására is képes legyen, melyekkel a tanítás során amúgy nem találkozott. Bár az elméleti alapok régóta adottak voltak, egyrészt a számítástechnika most jutott el arra a szintre, hogy a szükséges számítási és tárolási kapacitásokat biztosítani tudja, másrészt már a minőségi tanításhoz szükséges mennyiségben és minőségben érhető el az interneten tudáshalmaz.

A szerzői jog jelenleg próbál helyes fogás találni a generatív mesterséges intelligencia kérdéskörén a tanítástól a prompton át az előállított eredményig. Egyesek szerint ez a most ismert szerzői jog dogmatikai változásával kell, hogy járjon,⁴⁰ mások – mint például az Európai Unió Bírósága – szerint az így előállított „művek” nem művek.⁴¹

Az esszében ismertetett példák és felhasználási területek két csoportra oszthatók attól függően, hogy az elrettentő vagy inkább a hatékonyságnövelő erejét emeli ki a generatív mesterséges intelligenciáknak. A hallucinált bírósági ügyek, a látszólag helyes, ám helytelen forráskódok, a szerzői jogi szempontból kétséges felhasználással készült tanítóhalmazok az első csoportba, a felhasználások azonosítása és eredetiségkutatás vagy a többféle nézőpontok keresése a második csoportba tartozik.

És kiderült továbbá, hogy az orgona egy könnyű hangszer.

⁴⁰ Jakub Wyczik: Artificial intelligence and (hopefully) the death of copyright: <https://ipkitten.blogspot.com/2023/09/guest-post-artificial-intelligence-and.html>.

⁴¹ Matt Blaszczyk: Emergent works without foundations: <https://ipkitten.blogspot.com/2023/10/guest-post-emergent-works-without.html>.

MESTERSÉGES FELTALÁLÓK ÉS INTELLIGENS TALÁLmányOK: AZ MI ÉS A SZABADALMI JOG FEJLŐDÉSI IRÁNYAI

I. BEVEZETÉS

A mesterséges intelligenciával (MI) a szellemi tulajdon kontextusában foglalkozó legújabb jogi irodalom túlnyomórészt a generatív MI és a szerzői jog kapcsolatát tárgyalja – a szabadalmi jog vonatkozásában pedig a legtöbbször elemzett jelenség a világ szabadalmi hivatalainak és bíróságainak reakciója egy „autonóm módon” alkotó MI-feltaláló (DABUS) találmányának bejelentése kapcsán.

A szabadalmi rendszert kétségkívül stresszteszteli egy digitális feltaláló, a jelenleg hatályos szabadalmi törvényekben kifejezetten vagy odaértetten szereplő követelmény azonban, amely szerint a feltaláló csak emberi (természetes) személy lehet, csupán egy kikandikáló fonálvég, amelyet meghúzva akár az egész pulóver lebonthatóvá válik. A szabadalmi bejelentés kötelező alaki kellékeinél mélyebbre nézve ugyanis jóval távolabbra juthatunk a szabadalmi rendszer céljaival és adaptációs szükségleteivel összefüggésben.

Az MI jelenlegi – és várható – fejlettségi szintje a szellemi tulajdoni eszközrendszeren belül a szabadalmi jogot egzisztenciális kérdések elé állítja, ugyanis a szabadalmi igény origója és eredeti jogosultja, az emberi feltaláló mellé zárkózik fel (egyelőre leginkább társként) a „gondolkodó gép”. Ehhez járulnak azok az ember alkotta találmányok, amelyek MI-t használnak egy műszaki probléma megoldására, és ezáltal az MI a szabadalmi jogi alapfogalmak szinte mindegyikét kihívások elé állítja, miközben a szabadalmi rendszer céljával kapcsolatos kérdések újragondolására is készlet.

A jogi szabályozás időigényes dolog – nem csupán a döntési folyamat hossza miatt, hanem azért is, mert egy problémának és az arra adható jogi válaszoknak megfelelő érettségi szintet kell elérniük ahhoz, hogy jogalkotási úton kísérletet lehessen tenni a rendezésre. Ebből következően, noha az MI valamilyen formában már évtizedek óta velünk van, a legutóbbi évek robbanásszerű fejlődését a világ országai szellemi tulajdoni szabályozásának még esélye sem volt lekövetni, a multilaterális harmonizációra pedig egyelőre szintén nem áll készen a nemzetközi közösség. A helyzetet árnyalja, hogy míg az MI szabályozására szinte meglepően gyorsan születtek olyan jogalkotási projektek világszerte, amelyek az MI felhasználását próbálják jogi keretek közé szorítani, a szellemi tulajdoni szabályrendszer egyelőre megfigyelő módban maradt, hiszen ebben az esetben egy gazdasági-jogi ösztönzőrendszerről van szó, nem pedig az MI-eredmények való életben való hasznosításának humanitárius és etikai szempontok alapján való korlátozásáról.

Újra a szabadalmi rendszerre közelítve tehát a kérdés leginkább úgy merül fel, hogy mi a szabadalom mint jutalmazási mechanizmus szerepe az MI-fejlesztések kapcsán? A kérdést továbbgondolva az igényel vizsgálatot, hogy a szabadalmi rendszer milyen módon és meddig tudja jótékony, versenyelőnyt és tudástranszfert egyaránt célzó innovációösztönző szerepét betölteni, amikor mind a feltalálási folyamat, mind pedig a találmányok jellege alapvetően változik meg. Ha ebben a tekintetben a ma ismert szabadalmi jog falba ütközik, a harmadik természetes kérdés az, hogy miként adaptálható a rendszer annak érdekében, hogy eredeti céljának elérésére alkalmas maradjon.

II. WIPO-PUBLIKÁCIÓ AZ MI SZABADALMI RENDSZERRE VONATKOZÓ HATÁSAIRÓL

A fenti felismerésektől vezérelve a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) számos programban és állandó bizottságban tárgyalja az MI egyes aspektusainak kezelését a szellemi tulajdon kapcsán, és részt vesz azokban a nemzetközi folyamatokban, amelyek az MI szabályozási lehetőségeit vizsgálják. A WIPO saját fórumai közül kifejezetten a technológiák határvidékein felmerülő IP-kérdések tárgyalására létrehozott „informális” eszmecsere-sorozat („conversations”) szolgál politikán kívüli platformként a vélemények ütköztetésére.

A WIPO Nemzetközi Irodája mindemellett 2024 kora tavaszán (más MI-tárgyú kiadványok mellett) *„Az innovációs ökoszisztéma felkészítése az MI-re”*¹ címmel közzétette azt a „szellemi tulajdoni szakpolitikai eszközkészletet”, amely – elsősorban a szabadalmakra fókuszálva – számba veszi azokat a jelenleg látható legnagyobb kihívásokat, amelyeket az MI jelent. A publikáció az MI-vel kapcsolatos alapfogalmak bevezetését követően csoportosítja az „MI-találmányok” különböző válfajait, és ajánlásokat fogalmaz meg a kormányzatok számára annak érdekében, hogy a helyi innovátorok biztonságosabban hajózhassanak a szabadalmi rendszer nyugtalan tengerén. Az anyag ezután kitér a „feltaláló” fogalmának tartalmi elemzésére és arra, hogy ez miként változik meg az MI megjelenésével, majd sorban tárgyalja a közeljövő szabadalmi szakpolitikai kihívásait, megjelenítve az egyes opciókkal kapcsolatos érveket és ellenérveket. A dokumentumot egy MI-innovációs esettanulmányokat tartalmazó függelék zárja le.

A jelen írás a továbbiakban a fenti publikáció kulcselemeinek összefoglaló ismertetését nyújtja, amelyet néhány összefoglaló zárógondolat követ. A II. rész ebben az értelemben nem a szerző teljesen autonóm szellemi alkotása, még ha a publikáció lektorálásában részt is vett. Az ismertetés szubjektívebb megállapításai és parafrázisai, valamint az I. és az III. részben szereplő gondolatok ugyanakkor a WIPO-publikációtól függetlenül tükrözik a szerző

¹ Getting the Innovation Ecosystem Ready for AI: An IP policy toolkit. World Intellectual Property Organization, Geneva, 2024; DOI: 10.34667/tind.48978. Elérhető itt: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4711&plang=EN>.

álláspontját – ilyen minőségükben azonban nem tekinthetők a Szellemi Tulajdon Világ-szervezete hivatalos pozíciójának. A WIPO-publikáció MI-alapvetésének és függelékének ismertetésére jelen írásban nem kerül sor.

1. AZ MI-TALÁL MÁNYOK CSOPORTOSÍTÁSA ÉS A KAPCSOLÓDÓ KIHÍVÁSOK

Az általános célú technológiaként leírható MI – még ha egyes megjelenési formáiban konkrét felhasználási lehetőségeket nyújt is, és jelenleg még nem létezik bármilyen feladat el-látására alkalmas modell – különbözőképpen jelenhet meg az innovációs folyamatban, és ebből következően különböző kihívásokat jelenít meg a szabadalmi rendszer számára is. Annak érdekében, hogy ezek a kihívások strukturáltan legyenek vizsgálhatóak, érdemes az „MI-talál mányokat” különböző kategóriákba sorolni. Ennek megfelelően, még ha bizonyos esetekben a határvonalak elmosódottak is lehetnek, megkülönböztethetünk

- a) MI-modelleket (új, megfelelő adatokkal kiképzett algoritmusok);
- b) MI által segített talál mányokat (ahol az emberi feltalálók MI-eszközöket használnak a talál mány létrehozatalához);
- c) MI-alapú talál mányokat (ahol a talál mány maga alapszik MI-technológián)
- d) MI által létrehozott talál mányokat (ahol az MI-modell autonóm módon, emberi köz-beavatkozás nélkül hozza létre az új műszaki megoldást).

Ad a) Ilyen „*algoritmikus innovációt*” jelent mindenfajta adatalapú optimalizációs megoldás. Ahol a modell növeli a predikciós képességet, alkalmas realisztikus szimulációra, vagy lehetővé teszi a különbözőféle adattömegek kezelését, erről a típusú innovációról van szó. A szövegértésre és tartalomgenerálásra alkalmas modellek jó példái ennek, de az egyes adatokból valamilyen tulajdonságra (vagy normától való eltérésre) való következtetést levonó automatizmusok is ilyennek minősülnek.

Noha ezeknek a modelleknek a létrehozása (különös tekintettel az adatokkal való „ki-képzésükre”) jelentős befektetést követelhet meg, a szabadalmazhatóságuk sokszor meg-kérdőjelezhető. A különböző szabadalmi rendszerek különböző szemantikai módszerekkel zárnak ki az elmélet síkján mozgó innovációkat: „absztrakt ötleteket”, nem műszaki meg-oldásokat, matematikai módszereket vagy számítógépi programokat „önmagukban”. Sok MI-modell a műszaki és a nem műszaki megoldás határmezsgyéjén mozog, a szabadalmi hivatalok pedig jelenleg túlnyomórészt a számítógéppel megvalósított talál mányokra ki-alakított joggyakorlatot alkalmazzák rájuk – előnyösen a módszertanukban kitérve az MI-modellekkel kapcsolatos sajátos szempontokra is.

Ad b) Az *MI által segített talál mányok* esetében a betanított modellek az innovációs folya-mat részét képezik: az emberi feltalálók MI-eszközöket alkalmaznak annak érdekében, hogy hatékonyabban jussanak el új megoldásokhoz. MI-eszközök vethetők be optimalizációra,

tömeges mérésekre, előrejelzésre, új gyógyszermolekula-jelöltek azonosítására, diagnózisra vagy nyomon követésre. Mindezek jelentősen felgyorsíthatják a feltalálás folyamatát, de nem teszik feleslegessé az emberi hozzájárulást: a műszaki probléma azonosítása és a megoldás kiszűrése, kiválasztása, tesztelése és megerősítése – jelenleg – egyaránt emberi beavatkozást igénylő lépések.

A szabadalmi rendszer szempontjából ez négy problémát vet fel: 1. Mivel jelenleg a feltárási követelmény nem terjed ki arra, hogy a bejelentők a találmány létrehozatalának körülményeit is a bejelentésbe foglalják, a szabadalmi leírásból nem mindig derül ki, ha ilyen eszközök alkalmazására is sor került. 2. Az MI használata a feltalálás során a feltalálói lépés követelményét is érintheti, mivel az MI rendelkezésre állása befolyásolhatja a szakember tudásszintjének, illetve a nyilvánvalóságnak a megítélését. 3. Ahol az MI-eszköz szerepe jelentős volt a találmány létrehozatalában, a (részleges) feltalálói hozzájárulás elismerése többféle személy kapcsán is felmerülhet: az MI-rendszer működtetője, az MI-modell létrehozója vagy a tréninghez felhasznált adattömeg szolgáltatója egyaránt felléphet ilyen igényrel. 4. Ha a skálán az MI által elvégzett feladatok felé billen el a feltalálási tevékenység mérlege, és az ember szerepe szinte csak a probléma azonosítására korlátozódik, akár az eredmény szabadalmazhatósága is megkérdőjeleződhet, mivel a szellemi tulajdoni rendszer nem a kérdésfeltevést, hanem a probléma *megoldásának* létrehozatalát jutalmazza.

Ez utóbbi probléma rávilágít arra is, hogy sok függ attól, milyen nézőpontból tekintünk az MI hozzájárulására. Amíg eszközként tartjuk számon, addig a kérdés csak akkor válik élessé, amikor az emberi hozzájárulás elenyészővé válik. Ha viszont az MI a folyamatban „társfeltalálóként” jelenik meg, az a szabadalmi rendszer egyik alapvető koncepciójának újragondolására is készíthet (erről bővebben l. a 3. pontot).

Ad c) Az *MI-alapú találmányok* az emberi innováció és a MI-technológia fúziójának tekinthetők: ebben az esetben a találmányt nem MI hozza létre, ellenben az MI képezi a találmány lényegét. Mind a probléma azonosítása, mind a megoldás létrehozatala emberi tevékenység eredménye, az MI tehát ebben az esetben a műszaki megoldás része, nem pedig az alkotótevékenység segítője. Ilyen találmányra lehet példa egy elektronmikroszkóp, amely MI segítségével javít a képminőségen. Sok esetben ezek a találmányok az *a)* pont szerinti modellek alkalmazott – adott esetben valamilyen eszközhöz kapcsolt – felhasználását jelentik, a határvonalak tehát itt sem merevek.

A fő szabadalmi jogi problémát ennél a kategóriánál a feltárási követelménynek való megfelelés jelenti, de nem abból a szempontból, mint azt a *b)* pont esetében láthattuk, hanem az ahhoz szükséges információk bejelentésbe foglalása kapcsán, amelyek szakember számára lehetővé teszik a találmány megvalósítását. Az innovatív MI-modelleket alkalmazó találmányok ugyanis nem reprodukálhatóak az algoritmusra, a felépítésre és a modell „kiképzésére” használt adatok ismerete nélkül. Ahol a gépi tanulás úgynevezett „fekete doboz” jelenséget is produkál (azaz a modell létrehozója sem tudja, pontosan milyen mechanizmu-

sok alapján születnek meg az MI által létrehozott eredmények), a feltárási követelménynek való megfelelés szinte lehetetlenné válik.

Ad d) Ahol az MI az eszköszerepből kinőve nem csupán társfeltalálóvá válik, hanem a *feltalálói tevékenységet teljes egészében megjelenítve* a találmányi gondolat (azaz a műszaki megoldás) egyedüli alkotójává lesz, a szabadalmi rendszer egyik alapvetése, az emberi alkotótevékenység ösztönzésének koncepciója, és ezáltal a szabadsalomra való jogosultság kérdése kerül új megvilágításba.

A szellemi tulajdoni körökben jól ismert próbaügyben az ún. DABUS rendszer² által – dr. Thaler, az MI-eszköz megalkotója és „gazdája” állítása szerint – önállóan létrehozott találmányokra a világ számos országában benyújtott szabadalmi bejelentésekre adott válaszok jól ismertek: a szabadalmi hivatalok és a felülvizsgálati bíróságok túlnyomórészt arra a következtetésre jutottak, hogy emberi feltaláló megnevezése nélkül a találmányra nem adható szabadalom. Fontos látni azonban, hogy 2024-ben az MI általi autonóm innováció még nem nevezhető realitásnak. Az MI-technológia robbanásszerű fejlődését szemlélve azonban ez akár már a nem túl távoli jövőben is megvalósulhat. Éppen ezért a szabadalmi rendszer alakítói jól teszik, ha már most elkezdeneik gondolkozni azon, hogy a rendszer miként kezelje a kizárólag gépi úton létrehozott innovatív megoldásokat (erről bővebben I. a 3. és 5. pontot).

2. SZAKPOLITIKAI AJÁNLÁSOK AZ MI ÁLTAL FELVETETT SZABADALMI GYAKORLATI KÉRDÉSEKRE

Tekintettel az MI-innovációval kapcsolatos, már jelenleg is körvonalazódó bizonytalanságokra, az országok szellemi tulajdoni intézményei már ma is tehetnek azért, hogy a rendszer használói magabiztosabban tudjanak fellépni. Erre vonatkozóan a publikáció tesz néhány szakpolitikai ajánlást, amelyek természetesen az adott ország innovációs ökoszisztémájába kell, hogy illeszkedjenek. Ezek röviden a következők:

- i) útmutatás közzététele a különböző MI-találmányok szellemi tulajdoni védelmére vonatkozóan, tisztázva a szerzői jog, a szabadalom, az üzletititok-védelem, illetve a magánjogi szerződéses garanciák szerepét;
- ii) útmutatás közzététele az MI-modellek szabadalmazása kapcsán (műszaki hatás bemutatása, közös vonások és különbségek a számítógéppel megvalósított találmányokra vonatkozó feltételekhez képest, feltárási követelmény teljesítésének preferált módjai);
- iii) egyensúlyteremtés az adatokhoz való hozzáférés és az adatok, adatbázisok jogi védelme között, tekintettel a gépi tanuláshoz szükséges adatmennyiségre, valamint

² Device for Autonomous Bootstrapping of Unified Sentience.

- ezeknek az adatoknak a felhasználásával összefüggő szellemi tulajdoni (elsősorban szerzői és kapcsolódó jogi) korlátokra;
- iv) a feltalálói lépés követelményével kapcsolatos iránymutatás kidolgozása az MI által segített találmányok esetében – tekintettel arra, hogy ha az MI használata a szabadalmi jogi szakember „köteles tudásának” részét képezi, a nem nyilvánvalóság követelményének való megfelelést jelentős mértékben megnehezítheti;
 - v) útmutatás közzététele az MI-fejlesztésben részt vevő különböző szereplők (adat-szolgáltatók, adattisztítók, adattulajdonosok, MI-modellek megalkotói, MI-rendszerek üzemeltetői stb.) feltalálói hozzájárulásának meghatározásához;
 - vi) legjobb gyakorlatok azonosítása az MI által segített találmányok esetében az MI használatának dokumentálása és feltüntetése kapcsán, mérlegelve egy ilyen formai követelmény bevezetésének előnyeit és hátrányait is;
 - vii) útmutatás közzététele a feltárási követelménynek való megfelelés módjairól az MI-alapú találmányok esetében (azonosítva, milyen információk bejelentésbe foglalására van szükség az MI-modellről és a tréningezésre használt adatokról);
 - viii) az MI tágabb szabályozási környezetének vizsgálata a felelős és etikus MI-használat, valamint a súlyozási hibák („*bias*”) elkerülése érdekében.

3. FELTALÁLÓK ÉS FELTALÁLÓGÉPEK

A DABUS-ügy kétségkívül alkalmas volt arra, hogy felkeltse az érdeklődést a „feltalálógépek” jelensége iránt. A különböző nemzeti hatóságok ennek kapcsán kifejtették az értelmezésüket arról, hogy az általuk alkalmazandó jog megköveteli-e, és ha igen, miért követeli meg az emberi feltaláló feltüntetését a szabadalmi bejelentésben.³ Mivel azonban a feltaláló megnevezése alapvetően egy formai követelmény (még ha a feltaláló személye kulcsfontosságúnak minősül is, hiszen a szabadalmi igény a feltalálónál keletkezik, és adott esetben a szabadalom támadhatóvá válik, ha azt nem annak adták meg, akit az megillet), az MI feltalálói minősége kapcsán ennél mélyebb kérdések is felmerülnek.

Ahhoz, hogy jól felmérhető legyen, az MI mikor éri el azt a küszöböt, amikor már önálló feltalálói hozzájárulásról beszélünk, és ennek kapcsán elkezdhető legyen az a szakpolitikai diskurzus, hogy ennek elismerése milyen hatással van a szabadalmi ösztönzők rendszerére, elsőként azt érdemes körbejárni, hogy miben is áll a feltalálói minőség, és miért köthető ez jelenleg az emberhez.

³ A DABUS-ügy háttéréről, a különböző nemzeti, regionális és nemzetközi szabadalmi bejelentésekről, valamint az egyes szabadalmi hivatalok és felülvizsgálati fórumaik döntéseiről l. a WIPO Szabadalmi Jogi Állandó Bizottságának SCP/37/7 számú, „Mesterséges intelligencia és a feltalálói jelleg” című munkadokumentumát, különös tekintettel annak VI. részére. Az anyag elérhető itt: https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=620584.

A szabadalmi jogok nemzetközi összehasonlításából a sokszínűség mellett az az érdekes vonás rajzolódik ki, hogy a feltaláló fogalmát viszonylag kevés országban definiálják. Az emberi jelleg megkövetelése túlnyomórészt abból fakad, hogy a találmány megalkotóját a szabadalmi jog személynek tekinti – a szabadalom mint jutalmazási mechanizmus pedig természetesen az emberi motívumokra építve tudja kifejteni a hatását. Történetileg a szabadalom a találmány „igazi és első” létrehozóját kívánta kizárólagos jogokkal felruházni (l. pl. Anglia 1624-ből származó monopóliumtörvényét), akinek a találmánnyal kapcsolatos információkat a világ (vagyis a „köz”) tudomására is kell hoznia.

Mivel a feltalálás folyamatához kreativitásra és problémamegoldó képességre van szükség (és korábban sokhelyütt még a „génusz lángját” is megkövetelték egy szabadalom megadásához), a legutóbbi évekig nem is merült fel komolyan, hogy erre nem emberi entitás is képes lehet – így számos szabadalmi jogban az „emberség” követelménye inkább odaértett feltételezés (amelyet esetleg személyes vagy birtokos névmások is megerősítenek), mint tételezett jog.

Precíz definíció hiányában az igényjogosultsági viták, a társfeltalálók közötti jogviták, a jogosultsági alapon indított megsemmisítési eljárások, valamint a feltalálói díjigény érvényesítésével kapcsolatos eljárások tudnak olyan iránymutatásokkal szolgálni, amelyek megvilágítják, mit tekint egy ország szabadalmi joga feltalálói hozzájárulásnak, amelyet a technológiai terület is befolyásolhat.

Közös vonása ezeknek a rutinszerű cselekmények elvégzésén túlmutató, autonóm intellektuális tevékenység, amely konkrét (az elméletet a gyakorlatba átültető) műszaki megoldásban manifesztálódik. A feltalálói tevékenység ugyanakkor alapulhat szerencsés véletleneken, és a kísérletek lefolytatásának szükségessége nem kezdi ki az innovatív jelleget.

Ha az MI hozzájárulása már elismerhető olyanként, ami legalább részben megfelel a fenti követelményeknek, a kérdés akként merül fel, hogy a jelenlegi szabadalmi rendszer el tudja-e látni a feladatát, és ha adaptációra szorul, akkor milyen irányba kell elmozdítani ahhoz, hogy alkalmas maradjon erre.

A publikáció ehhez először az MI és a szellemi tulajdon kapcsolatának rövid közgazdaságtani vizsgálatát végzi el, majd felteszi azokat a kérdéseket, amelyek a szabadalmi rendszer fejlesztése szempontjából elengedhetetlenek.

4. AZ MI ÉS A SZELLEMI TULAJDON KAPCSOLATA KÖZGAZDASÁGTANI NÉZŐPONTBÓL

Az MI-be való befektetések és az MI-piac ugrásszerű növekedésével, valamint az „MI-forradalom” természetes korlátaival (szűkösség a fejlesztéshez szükséges képességekben, minőségi tréningadathalmazokban, továbbá számítási kapacitásban) kapcsolatban érdemes nem csupán jogi, de közgazdaságtani fénytörésben is megvizsgálni, miként érintik ezek a szellemi tulajdon intézményrendszerét. Ebben a kontextusban nem az az érdekes,

hogyan ki vagy mi hozta létre a találmányt, hanem az, hogy miként alakítja át az MI az innovációs folyamatot, és ez milyen hatással van a gazdasági ösztönzők egyensúlyára az ökoszisztémában.

A szabadalmi rendszer alapvető dinamikája a tudásbeli közjóságok ideiglenes magánosításában rejlik. A szabadalmak melletti más piaci magánosítási mechanizmusok (időbeli előny, üzleti titok, marketingstratégiák), valamint a kumulatív és szimultán innováció jelentősen árnyalja ezt a képet, a szabadalmi trendek pedig – egy magasabb szinten – meghatározó többlethatásokkal járhatnak: egy-egy technológiai terület „szabadalmi túlnépesedése” a hozzáférési esélyeket jelentősen ronthatja, ami a tranzakciós költségek megnövekedésével és az innovátorok közötti erőbeli aszimmetriákkal járhat.

Az MI kapcsán a közgazdászok számára a kérdés úgy merül fel, hogy ha az MI által létrehozott találmányok nem részesülhetnek szabadalmi oltalomban, azt az innováció megsínyli-e. Konkrétabban (és elmozdulva az emberi minőség megkövetelésének természetjogi megközelítésétől): elérhetőek-e az MI-vel akkora megtakarítások a K+F-folyamatban, amelyek a szabadalmi ösztönzőket feleslegessé teszik?

A kutatások azt mutatják, hogy a K+F-ráfordítások egyáltalán nem mutatnak csökkenő tendenciát az MI megjelenésével – éppen ellenkezőleg. Mivel ezek a ráfordítások nem csupán az inventív lépésekhez kötődhetnek, hanem kapcsolódhatnak kísérletekhez, tesztekhez, infrastruktúrához, tőkéhez és termékfejlesztéshez, így azt is számításba kell venni, hogy a szabadalmi rendszernek ezeket a költségelemeket mennyire kell figyelembe venniük.

Az MI-eredmények magánosításának lehetősége értelemszerűen ösztönzi a K+F-ráfordításokat, amelyek – az MI segítségével – a termelékenység és a hatékonyság növelésével járnak. Ha pedig az MI várható szabályozása jelentősen megemeli a „*compliance*” terhet, az a tág értelemben vett (nem inventív) K+F-költségek emelkedését is eredményezi.

Az MI ugyanakkor nemcsak a K+F-költségek szerkezetét változtatja meg, hanem az üzleti modelleket is. Számos technológia esetében az MI a mérnöki visszafejtést is könnyebbé teheti, ami tovább erősíti a jogi védelem iránti igényeket. Ha a szabadalmi rendszer nem áll rendelkezésre, a vállalkozások alternatív szellemi tulajdoni formákat használhatnak ugyanerre a célra.

Az MI megjelenése, ahogy az fentebb is említésre került, a szabadalmi rendszer transzparenciafunkcióját is kihívások elé állíthatja, mivel a komplex „fekete doboz” – algoritmusok és a hatalmas felhasznált adattömeg – nem feltétlenül írható le a hagyományos szabadalmi bejelentésekben. Ugyanígy megfontolást igényel, hogy ha a szabadalmi rendszerre – annak rugalmatlansága miatt – kevesebben támaszkodnak, és így kevesebb megoldás leírása kerül nyilvánosságra, az akadályozhatja-e a kölcsönös tanulás és a kumulatív innováció jótékony spiráljait.

A röviden ismertetett előzetes közgazdasági elemzés rámutat, hogy a szakpolitikai bizonytalanság az innováció lelassulásával járhat, ha a vállalkozások túl kockázatosnak lát-

ják MI-fejlesztésekbe fektetni, ugyanakkor adatokkal alátámasztott trendelemzések nélkül nagy horderejű, de elhamarkodott szabályozási döntéseket hozni szintén nem tanácsos – különösen addig, amíg a piac önszabályozása is bír kiigazító erővel.

5. QUO VADIS, SZABADALMI RENDSZER?

A WIPO-publikáció utolsó része az innovációpolitika alakítóinak kíván szempontokat adni a szükséges szabályozási döntések meghozatalához – anélkül azonban, hogy kifejezetten le- tenné a voksot egyik vagy másik megoldás mellett, miközben ismerteti a legfontosabb érve- ket és ellenérveket. A kiindulópontot minden nemzeti vagy regionális rendszerben a *status quo* kell, hogy adja – annak az elemzésével együtt, hogy milyen típusú K+F-tevékenységet és társadalmi hasznokat kíván a jogalkotó ezzel a jogi-gazdasági eszközzel ösztönözni, mi- közben a szabadalmi rendszer mögötti „társadalmi szerződés” által megkövetelt egyensúly, annak tudományos nyilvánosságot támogató funkciójával együtt, továbbra is fennmarad.

A legfontosabb kérdésekre adható válaszok elemzése kapcsán – ahogy az a 3. pontban is megjelenik – érdemes elszakadni attól a bináris dilemmától, miszerint az MI feltűntethető-e feltalálóként a szabadalmi bejelentésen vagy sem.

Az ismertetett jogi és gazdasági megfontolások alapján a publikáció az alábbi négy lehe- tőséget vizsgálja meg részletesebben:

- a) a *status quo* szerinti közmegegyezés fenntartása, amely kizárólag emberi feltalálók (és jogutódjaik) számára teszi lehetővé szabadalmak szerzését;
- b) a szabadalmi jog olyan felülvizsgálata, amely az MI feltalálóként vagy társfeltalálóként való feltűntetését is lehetővé teszi a szabadalmi bejelentésben;
- c) a szabadalmi jog olyan felülvizsgálata, amely az MI-feltaláló „képviselésében” egy jogi személy feltűntetését teszi kötelezővé, és előírja az MI használatának egyértelmű dek- larálását;
- d) *sui generis* szellemi tulajdoni jogcím létrehozása az MI által létrehozott találmányok számára.

Ad a) A szabadalmi oltalmat kizárólag emberi feltalálók számára fenntartani kívánó érvelés egyik oldalról a szabadalmi rendszer funkciójára, másik oldalról a szabadalmi jog működé- sének gyakorlati kérdéseire hivatkozik. Ennek megfelelően arra mutat rá, hogy a szabadal- mi rendszer az emberre tekintettel, az emberi innováció ösztönzésére jött létre, ami kizárja az MI által létrehozott találmányok szabadalmi oltalmát – már csak azért is, mert az MI- eszközöknek sem morális, sem pszichológiai alapon nincs szüksége ilyen motivációs célú jutalmazásra, és jogalanyiség hiányában jogfosztásról sem lehet szó.

További szempontként hozható fel, hogy az MI-rendszerek olyan mennyiségű és olyan heterogén adathalmazokból dolgoznak, hogy ahhoz képest minden ember által létrehozott találmány „nyilvánvalónak” tűnik. Ez a jelenség – ha az elbírálási gyakorlat a technika ál-

lásához tartozónak tekinti ezt a szintetizáló tudást – a szabadalmi jogi értelemben vett human feltalálói tevékenységet kizoríthatja vagy ellehetetlenítheti. Mindez egyúttal azzal is járhat, hogy az MI-fejlesztés a világ különböző részei között jelenleg is fennálló technológiai távolságot áthidalhatatlan szakadékká szélesíti. Ennek megfelelően a szabadalmi rendszer emberek számára való fenntartása mellett érvelők az ösztönző tisztán tartásával indokolják az álláspontjukat.

Noha az MI képessége a „tudásrések” felfedezésére nagy innovációs lehetőségeket rejt magában, a szabadalmi rendszer az innovatív eredmények átmeneti magánosításával jár, ez pedig tömeges méretben a szabadalmi jogok áthatolhatatlan hálóját hozhatja létre, ami mind a párhuzamos, mind a kollaboratív fejlesztéseket elnehezítheti.

A szabadalmi jogi feltaláló emberi jellegét megkövetelők gyakorlati érvei az alábbiakban foglalhatóak össze. Az MI-alkotta találmányokra vonatkozó bejelentések elbírálása során olyan alapvető vizsgálati szempontok relativizálódhatnak el, mint a „nyilvánvalóság” vagy a „szakember”. Jogi nézőpontból az MI-alkotta találmányokkal kapcsolatos szabadalmi igény is megkérdőjelezhető: jogalanyiség hiányában az igényjogosultság az MI-től jogutódlással nem szerezhető meg, de a szabadalmi bejelentés megtétele és a szabadalom bírói úton való érvényesítése kapcsán is felmerülne, hogy ki járhat el az MI „névében”.

A szabadalmi jogi intézményrendszer oldaláról azzal is szembesülni kell, hogy a megsokszorozódó bejelentések elbírálása a hivatalokat is újfajta kihívások elé állíthatja. Az érdemi vizsgálat paradigmái közül több is megdőlhet, ha a közigazgatás nem tudja állni az innováció árhullámának ostromát. Ha pedig az MI által generált bejelentéseket MI-rendszerek kezdik el vizsgálni, az emberi innováció ösztönzésének eredeti ethosából nem sok marad.

Látni kell ugyanakkor, hogy a konzervatív megközelítés is jár gyakorlati nehézségekkel, hiszen ha egy találmány csak akkor részesülhet szabadalmi oltalomban, ha azt emberi feltaláló hozta létre, a létrehozatal körülményeinek ismerete nélkül ezt a szempontot aligha lehet érvényesíteni.

Ad b) Az MI-rendszerek (társ)feltalálóként való feltüntetethezősége mellett érvelők nem látnak az előnyöket meghaladó mértékű kockázatokat abban, ha a szabadalmak az MI által létrehozott találmányok számára is elérhetővé válnának. Ez az MI-fejlesztésekre fordított K+F-források növekedésével járna együtt, amely makroökonómiai szinten a társadalom számára a „hagyományos” szabadalmi rendszerhez hasonló előnyökkel járna.

Eszerint a narratíva szerint az átláthatóságot csak fokozná, ha a feltárási követelményből következően mind az MI-rendszerek működésével kapcsolatos információk mennyisége, mind az üzemeltetők azonosításából fakadó elszámoltathatósága növekedne.

A jelenlegi szabadalmi rendszer elsősorban a találmány jellemzőire fókuszál, nem az alkotó tulajdonságaira. A szabadalmasok jelentős részét már ma sem az eredeti feltalálók képezik, így a találmány és a megalkotója közötti szoros kapcsolatot már a mai rendszer sem tekinti megbonthatatlannak.

A felmerülő igényjogosultsági problémákat orvosolni lehetne azzal, ha a jog egyértelművé tenné, kik tekinthetők az MI által létrehozott találmányok tulajdonosainak. Itt juthat szerep az MI-modell fejlesztőinek és „kiképzőinek”, üzemeltetőjének, tulajdonosának vagy az adatok szolgáltatóinak. Egy másik megközelítés szerint a konkrét találmányhoz való hozzájárulás lenne a döntő ebből a szempontból. Minden olyan megoldás azonban, amely túlzottan töredezetté teszi a társtulajdonosi viszonyokat, a tranzakciók és a jogérvényesítés frontján a rendszer működőképességének rovására megy.

Ad c) A fenti két „radikális” megközelítés közötti pragmatikus középútként képzelhető el, ha a rendszer nem zárna ki az MI-feltalálókát, de a bejelentésen kötelező lenne egy embert (vagy jogi személyt) feltüntetni a *találmány* „szponzoraként” (nem hazudva feltalálónak azt, de átvágva a jogosultsági kérdés gordiuszi csomóját), és a találmány leírásának megkövetelt része lenne a létrehozatal módjának feltárása is. Ez a megközelítés a transzparenciát és a jogbiztonságot kétségkívül növelné, de nem ad választ azokra az *a)* pont kapcsán tárgyalt szakpolitikai kérdésekre, amelyek a szabadalmi rendszer MI számára való megnyitásával felmerülnek.

Ad d) Amikor a szellemi tulajdoni rendszer el kíván ismerni valamilyen teljesítményt, de az nem illeszthető be a létező keretek közé, általában felmerül a *sui generis* oltalom létrehozatalának lehetősége. Egy ilyen új rezsim kapcsán az oltalomképesség alaki és anyagi jogi feltételei egyaránt meghatározhatóak a szabályozni kívánt jelenség sajátosságainak megfelelően, és a jogi védelem jellege és határai is testreszabhatóak.

Akik szerint tehát a szabadalmi rendszer nem alkalmas az MI-innováció kezelésére, de szükségesnek látnak valamilyen jogi és gazdasági ösztönzőt bevezetni az erőforrás-befektetés elismerésére, egy új oltalmi forma kidolgozása vonzó lehetőségnek tűnik fel. Ahol ilyen szabályrendszer kidolgozására kerül sor, ott a jogosultsági, oltalomképességi, feltárási, vizsgálati és egyéb kérdések a többi szellemi tulajdoni eszköz kényszerei nélkül, de azok fogalmainak és „jó gyakorlatainak” felhasználásával lennének tisztázhatóak – a technológiai fejlődésre is tekintettel lévő adaptációs mechanizmusok beprogramozásával.

Ez a megközelítés új etikai megfontolások rendszerbe illesztésére is lehetőséget teremt, ami az elfogultság, az elszámoltathatóság, a visszaélések elleni küzdelem és a méltányosság érvényesítése szempontjából is előnyös lenne.

Természetesen ennek az iskolának is vannak kritikusai, akik rámutatnak arra, hogy ez ugyanúgy járhatna oligopolisztikus magántech-tömbök létrejöttével, valamint hogy nagyfokú körültekintéssel kellene eljárni annak érdekében, hogy a párhuzamos szellemi tulajdon-jogokkal való átfedések ne legyenek túlzottak, és hogy azok szabályozásában is megjelenjenek olyan garanciák, amelyek a rendszer kijátszását ki tudják küszöbölni.

Nem utolsósorban figyelemmel kell lenni arra is, hogy egy vadonatúj rendszer bevezetése még nemzeti szinten is komoly erőfeszítéseket követel meg, hiszen teljesen újszerű jelen-

ségek szabályozásáról lenne szó. A nemzetközi szintű, multilaterális normaalkotás pedig sokszor olyan politikai törésvonalak miatti kényszerpályákon mozog, amely egy ilyen sokszereplős és komplex szemléletet igénylő területen szinte példa nélküli együttműködési hajlandóságot követel meg.

Nem téveszthető szem elől azonban, hogy – mint oly sokszor – a nem cselekvés is cselekvésnek számít. A technológiai fejlődés nem áll meg a jogi eszközök fejlesztésének időigénye vagy nehézkessége miatt, és ebben az esetben éppen a technológiai fejlődést előmozdítani kívánó jogi eszközökről van szó. A szabályozási környezet a piaci folyamatokat nagyon különböző medrekbe terelheti, és az MI kapcsán is érdemes az emberközpontú, társadalmi hatásokra figyelemmel levő megközelítést alkalmazni, az ismert IP jogi eszközöket pedig nem izoláltan, hanem azok kontextusában kell vizsgálni, egészen visszafejtve őket az alapjaikig.

III. ZÁRÓGONDOLATOK

A szabadalmi rendszer előtt álló kihívások hasonlóvá teszik azt Odüsszeusz hajójához, amelynek Kharübdisz és Szkülla között kellett áthaladnia. Mindkét tengeri szörnyeteg egyformán veszélyes, még ha másféleképpen is veszejtik el áldozataikat.

Az MI hullámain a tengerszorosba sodort szabadalmi hajóért azonban nem azért kell szorítanunk, hogy egy jelenlegi gazdasági jogi szabályozás épségben megmaradjon, hanem azért, hogy továbbra is be tudja tölteni azt a szerepet, amelynek érdekében létrehozták: megfelelő ösztönzők telepítését a megfelelő személyek számára, fenntartva az innovációtámogatás és a technológiákhoz való hozzáférés közötti egyensúlyt. Az MI szabadalmazásával kapcsolatban tapasztalható jelenlegi jogalkalmazási nehézségek ugyanis már az egészen közeli jövőben is komoly szakpolitikai kérdésekké nőhetik ki magukat.

Képzeliük el, hogy a szabadalmi rendszer – az MI-innovációt teljes mértékben befogadva, az oltalomképességet különösebb korlátok nélkül kiterjesztve arra – fennmarad, de azzal az eredménnyel, hogy hatalmas, koncentrált monopóliumtömböket eredményez maroknyi nagyvállalkozás kezében, és áthatolhatatlan jogi szövődékekkel borítja be a technológiát. Ebben az esetben az ösztönzőrendszer, irányékát elveszítve, a Szkülla játékszerévé válik.

Ha viszont a szabadalmazás lehetősége – szigorúan értelmezve az emberi alkotótevékenységet – az MI-eredmények kapcsán nem (vagy csak részlegesen) lesz elérhető, és így nem képes továbbra is értelmezhető jogi védelmet nyújtani az innováció új irányainak, az újfajta eszközökkel teremtheti meg maga számára a versenyelőnyöket. A gondolatkísérletnek ezen az ágán a hajó Kharübdisz örvényébe süllyedve válik a múlt részévé.

A szabadalmi jogi környezetnek tehát úgy kell adaptálódnia, hogy válaszokat tudjon nyújtani az új típusú innováció által felvetett kérdésekre, ha a hajó sértetlenül akar áthajózni a tengeri sziklák között. Ez történhet a gyakorlat alakításával (és jogalkalmazó-jogértelmező feladataikkal a bíróságoknak is komoly szerepük van a rugalmasság fenntartásában), de

azt is fel kell ismerni – úgy nemzeti, mint nemzetközi szinten –, amikor szükség van a jogi keretek felülvizsgálatára.

A szabadalmi rendszer alakítóinak tudatában kell lenniük az ezzel járó felelősségnek – mint ahogy annak is, hogy szabadalmi rendszerből annyi van, ahány ország, de a széttartó szabályoknak piaci trendeket befolyásoló hatásuk van. Más szavakkal: a territorialitás talaján álló szabadalmi rendszerek is kölcsönhatásban állnak egymással, és emiatt nem elhanyagolható szempont, hogy az egyes országokban és regionális együttműködésekben legalább valamilyen egységes fogalmi keret alakuljon ki, amely törekvést mutat a konvergenciára. Az MI fejlődésének ütemét látva erre vélhetően nem állnak évtizedek rendelkezésre.

Az az igény, hogy az újfajta jelenségeket ne feltétlenül a jelenlegi rendszer keretei közé próbáljuk meg beerőltetni, a közérdekből fakad. A jogi mechanizmusok kialakításakor olyan feltételeket célszerű teremteni, amelyek alkalmasak az újonnan megjelenő trendek feldolgozására. Különösen igaz ez azokra a rendszerekre, amelyek éppen a technológiai fejlődést hivatottak előmozdítani. Amikor ezek a jogi eszközök szembesülnek a technológiai fejlődés új irányjaival, alakítóik nem maradhatnak vakok a korszerűsítés igényére.

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA HATÁSA A VÉDJEJYJOGRA

1. BEVEZETÉS

Napjainkban a jogászok körében az egyik legizgalmasabb kutatási téma a mesterséges intelligencia (MI) és annak elméleti és gyakorlati hatásai az egyes jogterületekre. Nincs ez másként a szellemi tulajdonnal foglalkozó szakemberek körében sem, aminek ékes példája jelen kiadvány is. Az elmúlt években egyre inkább előtérbe került az MI és a szellemi tulajdon viszonya, legélesebben az alkotótévékenység során történő felhasználása miatt. Már jogesetek is napvilágot láttak azzal kapcsolatban, hogy egy mesterséges intelligencia lehet-e szerző vagy éppen feltaláló.

Ebből az elméleti és gyakorlati diskurzustól a védjejyog ha nem is kimaradt, de lényegesen kisebb szerephez jutott. Míg a szerzői jogban vagy a szabadalmi jogban az MI alkotói folyamatra gyakorolt hatása alapvető paradigmákat feszeget, addig a védjejyogban az alkotótévékenység háttérbe szorul. Legfeljebb csak másodlagosan, a szerzői jogok megsértésére alapított relatív kizáró okok körében válik vizsgálándóvá, hogy ki alkotta a megjelölést, és ki jelentette be azt lajstromozásra. Ilyen értelemben az árujelzők némileg kakukktójsnak is számítnak a szellemi tulajdon világában, hiszen sok esetben semmilyen szellemi alkotói mozzanatot nem hordoznak magukban (példaként említhetők a családnevekből álló védjejyek).

Ennek ellenére nem lehet azt állítani, hogy az MI ne lenne hatással a védjejyogra. Ha nem is feltétlenül elvi dogmatikai mélységekben érinti azt, de a mindennapi gyakorlatban a jogkeresők és jogalkalmazók munkájára e területen is hat az MI. Az alábbiakban ezek az aspektusok kerülnek röviden bemutatásra.

2. A GOOGLE-ÜGYEK AZ EUB ELŐTT – FELELŐSSÉG A VÉDJEJYKET SÉRTŐ AUTOMATIZÁLT KULCSSZAVAKÉRT ÉS HIRDETÉSEKÉRT

Már az MI széles körű elterjedése előtt, 2010-ben az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban EUB) elé került több olyan ügy,² amelyben a Google automatizált hirdetési felületének védjejyekkel való kölcsönhatását kellett megvizsgálni. A tényállás szerint a Google Inc. és a Google France SARL ingyenes hozzáférést biztosított a Google keresőmotorjához, amely

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék, ügyvéd.

² Európai Unió Bírósága, Google France SARL és Google Inc. kontra Louis Vuitton Malletier SA, C-236/08 számú ügy, Google France SARL kontra Viaticum SA és Luteciel SARL, C-237/08 számú ügy, Google France SARL kontra Centre national de recherche en relations humaines (CNRRH) SARL és társai, C-238/08 számú ügy.

a kulcsszavak beírását követően egy pontosan nem ismert algoritmus alapján jeleníti meg az organikus eredménylistát, az egyes találatokat sorrendbe rendezve. Emellett az akkor „AdWords” néven működő (mai nevén Google Ads) platformon keresztül a Google fizetett reklámszolgáltatást is kínált, amely lehetővé tette a gazdasági szereplők számára, hogy amennyiben kiválasztanak egy vagy több kulcsszót, az e szavak és az internethasználó által a keresőmotorba bevitt szavak közötti egyezés esetén a weboldalára mutató promóciós link jelenjen meg. E promóciós link a „szponzorált linkek” rovatban, a képernyő jobboldali részén, a természetes találatoktól jobbra, vagy pedig a képernyő felső részén, az említett találatok fölött jelenik meg. A Google automatizált rendszer létrehozásával segítette a kulcsszavak kiválasztását és a hirdetések szövegeinek létrehozását.

A jogvita 2003-ig nyúlt vissza, amikor a Luis Vuitton divatmárka kifogásolta, hogy a termékeikre vonatkozó kulcsszavakra történő keresések során a „szponzorált linkek” rovatban megjelentek olyan találatok is, amelyek Luis Vuitton-utánzatokat kínáltak. Az is bizonyítást nyert, hogy a hirdetőik számára az AdWords automatikusan fel is kínálta az „utánzat” és „másolat” kifejezést mint a híres márkához társítható kulcsszavakat. A Vuitton védjegybitorlás miatt pert indított, amit Párizsban első és másodfokon meg is nyert, majd a Google semmisségi kérelme nyomán pedig a Cour de cassation előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett az EUB előtt.

A feltett hosszú kérdések idézését mellőzve, az indítvány lényege abban állt, hogy a fenti cselekmény az akkori védjegyirányelv és a közösségi védjegyrendelet szerinti védjegybitorlást megvalósít-e. Amennyiben pedig nem minősülne bitorlásnak, úgy az Eker.-irányelv tárhelyszolgáltató felelősségére vonatkozó szabályai alkalmazhatóak-e?

Lényegében hasonló tényállás mellett indítottak pert a Viaticum és a Luteciel utazásszervezési informatikai szolgáltatók, valamint a P-a. Thonet és a CNRRH házasságközvetítő irodák. Az EUB ezeket az ügyeket egyesítette a Vuitton-üggyel.

Az EUB megállapította, hogy a hirdetőik a védjegyekkel azonos kulcsszavak reklámcélú használatát gazdasági tevékenység körében, és nem magáncélból használták. A Google is gazdasági tevékenység körében kínálja a reklámszolgáltatását, és ennek keretében tárolja a reklámokban elhelyezett kulcsszavakat, ebből azonban még nem következik automatikusan, hogy a Google használja is a védjegyekkel érintett megjelöléseket. Jelen esetben a Google ugyanis anélkül teszi lehetővé ügyfelei számára a védjegyekkel azonos vagy azokhoz hasonló megjelölések használatát az AdWords szolgáltatáson keresztül, hogy ő maga használná az említett megjelöléseket, és ezen nem változtat az a körülmény sem, hogy az AdWords használatáért a hirdetőik díjat fizetnek.³

³ Európai Unió Bírósága C-236/08 ügy [50]–[59]. Ezt a megállapítást vitatja többek között Lendvai Zsófia, aki arra hivatkozik, hogy az AdWordsbe a hirdető által beírt általános kifejezésekre is (pl. parfüm) maga a Google kínálja fel az egy kattintással felhasználható márkaneveket kulcsszavak gyanánt. Ez pedig minimum kérdésessé teszi, hogy a Google tevékenysége pusztán tárolás lenne, vagy pedig aktív közreműködője, akár „felbújtója” a védjegybitorlásnak. Lásd: *Lendvai Zsófia: A Google AdWords szolgáltatása az Európai Bíróság előtt. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 5. (115.) évf. 4. sz., 2010. auusztus, p. 31.

A Luis Vuitton-ügyben a hirdetések szövege is tartalmazta a Vuitton védjegyeit, míg a másik két ügyben magában a hirdetések szövegében nem, csak a keresési kulcsszavakban szerepeltek a védjegyek. Habár a Google azzal érvelt, hogy utóbbi nem valósít meg árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatos védjegyhasználatot, az EUB – helyesen – arra a következtetésre jutott, hogy a kulcsszóként történő használat is árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatos védjegyhasználatnak tekintendő.⁴

A következőkes bírósági gyakorlat szerint a védjegybitorlás akkor állapítható meg, ha a harmadik személy általi védjegyhasználat a védjegy alapvető funkcióit sérti. A védjegyek legelemibb funkciója a származásjelző funkció. Az, hogy sérti-e a védjegy ezen funkcióját, ha a védjeggyel azonos kulcsszó alapján az internethasználóknak harmadik személy, például az említett védjegy jogosultja versenytársának hirdetését mutatják, különösen az említett védjegy megjelenítésének módjától függ. E körben az EUB úgy foglalt állást, hogy „sérül a védjegy származásjelző funkciója, ha a hirdetés nem teszi lehetővé, vagy csupán nehézségek árán teszi lehetővé a szokásosan tájékozott és észszerűen figyelmes internethasználó számára annak megállapítását, hogy a hirdetésben szereplő áruk vagy szolgáltatások a védjegyjogosulttól, ahhoz gazdaságilag kapcsolódó vállalkozástól, vagy pedig harmadik féltől származnak. ... Ha harmadik fél hirdetése azt sugallja, hogy gazdasági kapcsolat áll fenn e harmadik fél és a védjegyjogosult között, azt a következtetést kell levonni, hogy sérül a védjegy származásjelző funkciója. Ha a hirdetés – bár nem sugallja, hogy gazdasági kapcsolat állna fenn – a szóban forgó áruk vagy szolgáltatások származása tekintetében annyira homályos marad, hogy a szokásosan tájékozott és észszerűen figyelmes internethasználó a promóciós link és a hozzá kapcsolt reklámüzenet alapján nem képes annak felismerésére, hogy a hirdető a védjegyjogosulttól független harmadik személy, vagy ellenkezőleg, ahhoz gazdasági kapcsolat fűzi, szintén azt a következtetést kell levonni, hogy sérül a védjegy származásjelző funkciója.”⁵

A jelen ügyben vizsgált másik alapvető védjegyfunkció a reklámfunkció, amely abban az esetben sérül, ha a harmadik személy általi védjegyhasználat veszélyezteti a védjegynek a jogosultja által eladásösztönző elemként vagy kereskedelmi stratégiai eszközként történő alkalmazását. A Bíróság úgy találta, hogy a reklámfunkció azonban nem sérül akkor, ha egyébként az organikus találatok között kedvező helyen megtalálható a védjegyjogosult honlapja, mivel az egyébként is ingyenes lehetőség, és biztosítja a felhasználók számára a honlap láthatóságát. Ehhez képest a szponzorált linkek helyeiért folytatott árversenyben a kulcsszóhasználat nem sérül a védjegy reklámfunkciója.⁶ Ez annyiban vitatható, hogy a találati listák első helyeiért ádáz küzdelem zajlik, amelybe azok a nagy márkák is beszállnak, amelyeknek az organikus megjelenítései az élen vannak. A reklámozott honlapok ugyanis

⁴ Európai Unió Bírósága C-236/08 ügy [60]–[74].

⁵ Uo., [75]–[90].

⁶ Uo., [91]–[98].

ezt megelőzően jelennek meg, és ma már közzismert tény, hogy az információval túlterhelt környezetünkben a keresési találatok első néhány tételét tekintik csak meg a felhasználók. Ami görgetés nélkül nem látszik a képernyőn, az már lényegesen kisebb kattintásszámmra számíthat. Ezekért a kattintásokért pedig a mai marketingszakmában élet-halál harcot vívnak egymással a cégek, egymásra licitálva a Google hirdetési rendszerében.

Így összefoglalóan az EUB a feltett kérdésekre azt a választ adta, hogy a védjegy jogosultja megtilthatja, hogy valamely hirdető az említett védjeggyel azonos megjelölést az említett védjegyjogosult hozzájárulása nélkül internetes reklámszolgáltatás keretében kiválasztott kulcsszóként az említett védjegy árujegyzékében szereplő árukkal, illetve szolgáltatásokkal azonos áruk vagy szolgáltatások reklámozására használja, amennyiben e reklám nem teszi lehetővé vagy csupán nehézségek árán teszi lehetővé az átlagos internethasználó számára annak felismerését, hogy a hirdetésben említett áruk vagy szolgáltatások a védjegyjogosulttól, illetve ahhoz gazdaságilag kapcsolt vállalkozástól vagy ellenkezőleg, harmadik személytől származnak. A Google vonatkozásában viszont megállapította, hogy mint internetes reklámszolgáltatást nyújtó fél, amely kulcsszóként valamely védjeggyel azonos megjelölést tárol, és annak alapján szervezi hirdetések megjelenítését, védjegyjogi értelemben nem használja a védjegyet, így pedig bitorlást sem valósít meg.

A Google szolgáltatása azonban az Eker.-irányelv szempontjából is vizsgálendő, ugyanis az AdWords annak hatálya alá tartozó tárhelyszolgáltatásnak minősül. A tárhelyszolgáltató felelősségére vonatkozó 14. cikket pedig jelen tényállás mellett akként kell értelmezni, hogy az abban szereplő szabály az internetes reklámszolgáltatás nyújtójára akkor alkalmazandó, ha e szolgáltató nem játszott olyan tevőleges szerepet, amelynek révén ismerte vagy kezelte a tárolt adatokat. Amennyiben nem játszott ilyen szerepet, az említett szolgáltató felelőssége a hirdető kérésére tárolt adatokért nem állapítható meg, kivéve, ha a szolgáltató ezen adatok vagy a hirdető tevékenysége jogellenességéről tudomást szerzett, de nem intézkedett haladéktalanul az adatok eltávolítása, illetve az azokhoz való hozzáférés megszüntetése iránt.

Megjegyzendő, hogy az Eker.-irányelvet a Digital Services Act⁷ módosította, és a közvetítőszolgáltatók felelősségét új alapra helyezte. Ez azonban a tárhelyszolgáltatók felelősségében nem eredményezett változást, a 6. cikk ugyanis abból indul ki, hogy a tárhelyszolgáltató nem felel a szolgáltatás igénybevevőjének kérésére tárolt jogellenes információért, ha az alábbi vagylagos feltételek valamelyike teljesül:

- a szolgáltatónak nincs tényleges tudomása jogellenes tevékenységről vagy jogellenes tartalomról, és – ami a kárigényeket illeti – nincs tudomása olyan tényekről vagy körülményekről, amelyek nyilvánvalóan jogellenes tevékenységre vagy jogellenes tartalomra utalnának,
- ha a szolgáltató tudomást szerez a jogellenes tevékenységről, haladéktalanul intézkedik a jogellenes tartalom eltávolításáról vagy az ahhoz való hozzáférés megszüntetéséről.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet).

Azaz a Google-ügyben kimondott tézis a reklámszolgáltatást nyújtók vonatkozásában továbbra is irányadónak tekinthető, és az automatizált módon védjegyeket sértő kulcsszavak tárolásáért a fenti feltételek nemteljesítése esetén tartoznak felelősséggel. Az ügy 2010-ben kifejezetten nagy horderejű volt, és a közzétett ítéletet rövid időn belül óriási szakmai érdeklődés fogadta, hiszen az online reklámozást fundamentálisan érintette.⁸

3. AZ AJÁNLORENDSZEREK, ONLINE VÁSÁRLÁSI ASSZISZTENSEK ÉS A HANGALAPÚ KERESÉS MEGJELENÉSE

A modern védjegyjog kialakulása a 19. századra tehető, amikor az üzletek még úgy működtek, hogy eladók voltak a vevők segítségére, és a pultban állva segítettek a termékek kiválasztásában. Az első jelentős fordulóponthoz az önkiszolgáló üzletek jelentették, ahol a vevők már eladói segítség nélkül, saját választásukra hagyatkozhattak. 1916-ban Memphisben a Piggly Wiggly volt az első olyan üzlet, amely valódi önkiszolgáló üzletként működött. Az önkiszolgáló üzletek terjedése magával hozta az összetéveszthetőség fokozott kockázatát, hiszen a tájékozatlan és felületes fogyasztók – legalábbis ahogy akkoriban tekintettek rájuk – a különböző márkajelzések sokaságában könnyen tévedésbe eshettek.⁹

A termékértékesítés és marketing hagyományos csatornáit alapjaiban változtatta meg az 1990-es években egyre jobban elterjedő internet. Az egyre gyorsabban és egyre nagyobb mennyiségben elérhető információ a fogyasztói attitűdöt is megváltoztatta. Egyre nehezebbé vált különbséget tenni a hasonló márkajelzések között, amelyek szinte korlátozás nélkül zúdulhattak a gyanútlan fogyasztókra. A fentebb bemutatott Google-ügyek is arra az internetes „vadnyugatra” reflektálnak, ahol a védjegyek hirdetésekben és kulcsszavakban történő online felhasználása mind védjegyjogi, mind versenyjogi, mind pedig fogyasztóvédelmi szempontból aggályossá vált.

A vásárlási szokásokat érintő harmadik hullám a közösségi oldalak elterjedésével, majd általánossá válásával jött el, amelyhez hozzákapcsolódott az influenszerek megjelenése. Az elmúlt években vállalkozások sokasága építette a teljes üzletmenetét a közösségi oldalakon történő értékesítésre, megtámogatva azt sokszor a semmiből ismertté váló influenszerek fizetett ajánlásaival.¹⁰

⁸ Vida Sándor: A Google-ítélet franciaországi visszhangja. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 6. sz., 2010. december, p. 65–73.

⁹ Az amerikai joggyakorlat 1910-ben az átlagos fogyasztót tájékozatlannak, meggondolatlanak és hiszékenynek bélyegezte meg. Olyannak, aki nem vizsgálja meg a megvásárolni kívánt terméket, csak a megjelenés és az általános benyomások alapján dönt. 1951-ig élt az USA-ban ez a fogyasztói kép. Florence Mfg. Co. v J.C. Dowd & Co., 178 F. 73, 75 (2d Cir. 1910), idézi Thomas R. Lee, Glenn L. Christensen, Eric D. DeRosia: Trademarks, consumer psychology, and the sophisticated consumer. Emory Law Journal, 57. évf. 2008, p. 575.

¹⁰ Lee Curtis, Rachel Platt: AI is coming and it will change trade mark law. Managing Intellectual Property, 2017, 271. sz., p. 9–10.

Napjainkban pedig a negyedik forradalmi változást az MI-alapú online ajánlórendszerek és vásárlóprogramok jelentik. Ma már széles körben elterjedt az MI felhasználásával történő profilalkotás – amelynek adatvédelmi aspektusaira az Európai Unió területén¹¹ a GDPR¹² is reagált –, amivel lehetővé vált a korábbi vásárlások alapján előre meghatározni, hogy a vásárlónak mire lehet szüksége. Ez a fajta célzott profilozás lehetővé teszi a teljesen személyre szabott ajánlások összeállítását, ami a reklámozás terén jelentős hatékonyságnövekedést eredményez a régebbi, nem célzott televíziós vagy nyomtatott reklámokhoz képest. Az online marketing egyik kulcsszava a konverziós arány, azaz az a mutatószám, amely megmutatja, hogy a célzott hirdetések közül mennyiből lesz kattintás, majd tényleges vásárlás. Ezek a prediktív ajánlórendszerek sokszor hamarabb képesek felismerni a fogyasztói keresletet, mint hogy azzal maga a fogyasztó szembesülne, így jellemzően magas konverziós arányra képesek.

A fenti ajánlórendszer használata még nem nélkülözi ugyan az emberi döntést, azonban azt jelentős mértékben képes befolyásolni a működése révén. Léteznek azonban olyan automatizált asszisztenszoftverek, amelyek az MI révén teljesen átveszik a döntéshozatalt a fogyasztótól, és helyette elvégzik a vásárlást. A vásárlási minták elemzésével ugyanis lehetségessé válik annak a kiszámítása – főleg a háztartási fogyóeszközök vonatkozásában –, hogy mikor, miből, mennyit szükséges beszerezni.

Fontos kiemelni, hogy az elmúlt években az MI fejlődésével a hangalapú internetes keresés is felértékelődött. Ma már szinte minden okostelefon és sok online platform rendelkezik olyan MI-alapú virtuális asszisztenssel (pl. Siri, Alexa, Bixby, Google Segéd) amely hangutasítás révén képes keresést folytatni, vagy akár vásárlásokat végrehajtani. Ennek abból a szempontból van jelentősége, hogy a kimondott és a hallott kifejezések felértékelődhetnek az online térben.

A fenti megoldások általában véve is alkalmasak lehetnek arra, hogy a fogyasztói márkapreferenciákat csökkentsék, vagy akár teljesen ki is iktassák. Lehetséges ugyanis olyan beállítás, hogy a márka figyelmen kívül hagyásával kizárólag az ár alapján döntsön a szoftver. Ebben az esetben az automatizált vásárlás révén a védjegyek alapvető versenyességi-funkciója vesz el, nem lesznek képesek a fogyasztói döntések befolyásolására, mivel lényegében már nem is a fogyasztó, hanem a szoftver döntéséről lesz szó. Másik oldalról viszont ezen beállítás hiányában a historikus adatok figyelembevételével az MI éppen a már ismert márkák erejét erősíti azáltal, hogy a korábbi vásárlások figyelembevételével elfogulttá válik, és továbbra is azt a márkát ajánlja a fogyasztó számára.

¹¹ Sőt, a GDPR extraterritoriális hatálya miatt valójában az Európai Unió kívül is hatnak e szabályok.

¹² Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

4. AZ MI SZEREPE A MÁRKAÉPÍTÉSBEN

Az értékesítési és reklámozási formák átalakulásával és az MI-alapú ajánló- és vásárlási rendszerek megjelenésével a márkaépítés módja is jelentős átalakuláson esett át. Az online vásárlás lehetőségével és a közösségi média internetes uralmával a márkák napi 24 órában, a hét minden napján körbevesznek minket és információkat közvetítenek. Ezáltal aktívan képesek a fogyasztói keresletet befolyásolni és a márkahűséget kialakítani.

Az MI egyik legfontosabb előnye a reklámozásban, hogy a profilalkotás révén segít megtalálni a releváns célközönséget. A hirdetőik számára lehetővé teszi, hogy megértsék vásárlóik gondolkodását, igényeiket, aminek a révén nemcsak a marketingstratégiájukat, de magát a kínált terméket vagy szolgáltatást is dinamikusan alakíthatják.¹³

Emellett a személyre szabott ajánlások és online MI-asszisztensek révén a vásárlások célirányosabbak, gyorsabbak és gördülékenyebbek lehetnek. A javuló felhasználói élmény pedig jellemzően fokozza a márkába vetett fogyasztói bizalmat, ami a cég üzleti jó hírének (goodwilljének) az egyik záloga. A goodwillnek ugyanis részét képezi a kialakult vásárlói lelkiállapot is, ami miatt továbbra is ugyanazt az üzletet vagy eladót választják, vagy pedig a már jól bevált áru vagy szolgáltatás mellett döntenek.¹⁴

Végül pedig az sem elhanyagolható szempont a piaci versenyben, hogy az MI használata egyre inkább „trendi”, főleg a fiatalok körében. Egy felmérés szerint az ezredfordulón születettek 70%-a számára pozitív, ha egy cég MI-t használ az értékesítés során, valamint a fogyasztók 38%-a jobb vásárlási élményről számolt be az MI használata mellett, mint anélkül.¹⁵

5. A VÉDJEJYJOG ALAPVETŐ FOGALMAINAK ALKALMAZÁSA AZ MI VILÁGÁBAN

A fenti modern megoldások ha nem is feltétlenül a védjegy jog alapvető dogmatikáját, de annak mindennapi gyakorlati alkalmazását és a márkaépítés mikéntjét befolyásolhatják. A védjegy jog központi fogalmai a 19–20. század fordulóján születtek. Az átlagos fogyasztó, a pontatlan és elmosódott emlékek, az összetéveszthetőség, a vizuális, fonetikus és konceptuális összehasonlítás mind olyan korszakban született, amelynek egyetlen beszámítási pontja az ember lehetett. Ilyen értelemben a védjegy jog szélsőségesen humanista.

Az átlagos fogyasztó a 20. század elején még a figyelmetlen és felületes, hiszékeny ember szinonimája volt, míg a század közepére ez az értelmezés megfordult, majd a század végére

¹³ Renee Keen, Sherry Rollo, Matt Stratton, Victor Caddy, Celia Lerman: Artificial Intelligence (AI) and the Future of Brands: How will AI Impact Product Selection and the Role of Trademarks for Consumers? International Trademark Association, 2019, p. 4.

¹⁴ Irene Calboli: Trademark assignment „with goodwill”: a concept whose time has gone. Florida Law Review, 57. évf. 4. sz., 2005, p. 805.

¹⁵ Curtis, Platts: i. m. (10).

már az USA-ban is az észszerűen gondos (reasonably prudent) fogyasztó került a közép-pontba. 1998-ban a Dreamwerks-ügyben a bíróság kimondta, hogy az összetéveszthetőségi teszt vizsgálata során azt kell mérlegelni, hogy az eredetüket tekintve egy észszerűen gondos vásárló is összetévesztené-e az árukat vagy szolgáltatásokat, ha csak az egyik védjegyet látja.¹⁶ Európai szintén a Lloyd-ügyben hozott ítélet csengett össze a Dreamwerks-ügy tanulságaival, miszerint olyan átlagfogyasztóból kell kiindulni, aki megfelelően informált, kellően figyelmes és körültekintő.¹⁷

Habár nyilvánvalóan az ember mint átlagos fogyasztó továbbra is mérvadó marad, de védjegybitorlási ügyekben már értékeléshez juthat az a körülmény, hogy a vélt bitorló által kínált árukat vagy szolgáltatásokat MI-alapú szoftverek, például ajánló- vagy automatizált vásárlószoftverek veszik igénybe. Ezekben az esetekben felmerül a kérdés, hogy ki az átlagos fogyasztó? A vásárlásban ténylegesen részt sem vevő, valódi döntéshelyzetben nem lévő természetes személy, vagy az az MI, amelyik a termékek és szolgáltatások között böngészve ténylegesen is kiválasztja a megvásárlandó terméket vagy szolgáltatást. A kérdés persze feltételezi, hogy az átlagos fogyasztó fogalmát elszakítjuk a jogalanyiságtól, ami jelen esetben nem is lenne ördögtől való, hiszen nem a Ptk. szerinti valódi fogyasztókról van szó, hanem egy absztrakt zsinórmértékről, aminek nem muszáj embernek lennie. Ha utóbbit választjuk, akkor az nehezen megválaszolható kérdésekhez vezet. Például hogyan tud a jog különbséget tenni a természetes intelligencia és a mesterséges intelligencia viselkedése között? Míg előbbiről azt feltételezzük, hogy észszerűen gondos és figyelmes, addig az utóbbiról mi mondható el? Az MI-fejlesztések célja általában éppen az, hogy az emberi lassúságot, tévedést és információhiányt kiküszöböljék. Az online térben vásárló MI a másodperc tört része alatt óriási adatállományt képes áttekinteni, a figyelme egy pillanatig sem lankad, és a döntéseit matematikai algoritmusok alapján hozza. Kétségtelen, hogy egy ilyen átlagos fogyasztó egészen más, mint amit eddig megszokhattunk.

Minthogy jelenleg az emberi átlagos fogyasztó képezi a beszámítási pontot, a relatív kizáró okok vagy a védjegybitorlás körében az összetéveszthetőség vizsgálata során is az emberi észlelésből kell kiindulni. Már a 20. század legelején kialakult annak a gyakorlata, hogy általában közvetlen összevetésre nem, csak emlékek útján történő összehasonlításra van lehetőség. Beck Salamon 1934-ben idézte azokat a századeleji eseteket, amelyekben ezeket a tételeket kimondták. Így például 1903-ban büntetőeljárásban mondta ki a bíróság, hogy a közönséges vevő „midőn az árut beszerzi, nem látja maga előtt az eredeti védjegyet, hanem azt csak főbb vonásaiban látja emlékezetében, annak apróbb részletei ismerete nélkül.” 1910-ben pedig a kereskedelemügyi miniszter egyedi ügyben hozott határozatában ehhez

¹⁶ Dreamwerks Production Group, Inc v SKG Studio, 142 F.3d 1127, 1129 (9th Cir 1998): <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/142/1127/506872>.

¹⁷ Európai Unió Bírósága, Lloyd Schuhfabrik Meyer & Co. GmbH v. Klijsen Handel BV, C-342/97 ügy, [26].

hasonlóan úgy találta, hogy „a vevő emlékében a védjegynek csakis megközelítőleg hasonló képe marad, míg az egyes lényegtelen különbségek emlékében elmosódnak”.¹⁸

Ilyen fogyasztói érzékelés mellett kell összevetni az ellentartott védjegyeket, aminek a szempontjait EU-s szinten az EUB a SABEL-ügyben fektette le, amely szerint a megjelölések vizsgálatánál mindkét ellentartott megjelölést a maga egészében kell figyelembe venni, és a fogyasztókban kialakuló vizuális, hangzásbeli (fonetikus) és fogalmi összbenyomás alapján kell megállapítani, hogy a megjelölés hasonló-e a védjegyhez.¹⁹

A fenti szempontok az MI esetében szintén nehezen értelmezhetők. Az MI-nek ugyanis nincs emberi értelemben vett emlékezete. Tárolt adatai vannak, amelyek pontossága azonban az idő múlásával semmit sem változik. Az emberi emlékezet tökéletlen, idővel halványul, míg az MI memóriája az esetleges meghibásodásoktól eltekintve mit sem tompul, minden tárolt adatra változatban formában „emlékszik”. Ennélfogva a választás meghozatalakor az MI éppen hogy minden részletre kiterjedő, pontos és analitikus vizsgálatot tud lefolytatni annak érdekében, hogy elkerülje az összetéveszthetőséget. A legapróbb különbségeket is észreveszi. Elemzési szempontok ugyan lehetnek a SABEL-kritériumok, de valójában a jelentőségüket elveszítik, hiszen egy szoftver az analitikus vizsgálat során meg tudja állapítani két megjelölés azonosságát vagy különbségét. Így végső soron az a kérdés, hogy az összetéveszthetőség értelmezhető-e egyáltalán az MI világában? Egy olyan piaci szegmensben, ahol kizárólag MI-k hoznak vásárlásról döntést, van-e bármilyen létjogosultsága az összetéveszthetőségnek mint védjegyjogi kategóriának? Ha nincs, akkor a védjegybitorlási esetek leredukálódnak az azonosságon alapuló szintisza hamisításra, és lajstromozási akadályt is kizárólag csak az azonos korábbi védjegyek képeznének.

A korábban említett hangalapú keresés esetén az ember még ugyan részese a vásárlási folyamatnak, de az MI segítségére hagyatkozik. A hangalapú keresésekkel a SABEL-kritériumok közül felértékelődik a fonetikus hasonlóság szerepe, hiszen a felhasználó hangja, artikulációja, beszédtempója és az MI hallás utáni értési képessége együttesen vezet oda, hogy az adott márkanévre helyesen vagy félrehallott módon keres rá a szoftver. Aki próbált már hasonló alkalmazást, még ma is sokszor találkozhat félrehallott szavakkal, ami árujelzők esetében az összetéveszthetőség szempontjából jelentős lehet. Ez a marketingszakemberek számára is magával hozza azt a feladatot, hogy a megjelölésekben olyan szóveges elemeket használjanak, amelyek az adott nyelvi környezetben a legkisebb hibaszámot eredményezhetik a keresések során.

¹⁸ Beck Salamon: Magyar védjegyjog. Kertész József Könyvnyomdája, Budapest, 1934, p. 238. Lásd továbbá: A Budapesti büntető bíróság 1903. október 29-i, 47795/903. számú ügyben hozott ítélete, és a Kereskedelemügyi Miniszter 1910. április 21-i 320/1910. számú határozata, ismerteti Szász János (szerk.): Védjegyjogi döntvénytár. A védjegyvoltalomra vonatkozó törvények, rendeletek és nemzetközi szerződések, valamint a kereskedelemügyi miniszter és a bíróságok joggyakorlatának rendszeres gyűjteménye kapcsolatban az 1895. évtől 1910-i belajstromozott fennálló szóvédjegyek betűsoros mutatójával, I. kötet. Athanaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, Budapest, 1911, p. 459 és 679.

¹⁹ Európai Unió Bírósága, SABEL BV kontra Puma Ag, Rudolf Dassler Sport, C-251/95. számú ügy.

A hangalapú keresés térnyerése ahhoz is elvezethet, hogy egyre értelmetlenebbé válik a tipikus félregépelésekre apelláló összetéveszthető doméncímek regisztrációja, amelyekkel a gyanútlan fogyasztók félrevezethetőek lennének, mivel a hangalapú kereséssel az MI már nem fog ezekre az oldalakra navigálni.²⁰

6. AZ MI HASZNÁLATA VÉDJEJYKUTATÁS ÉS JOGÉRVÉNYESÍTÉS SORÁN

Az utolsó aspektus, amelyről érdemes szót ejteni, az MI használata a védjegyutakások során, akár a lajstromozással összefüggésben a korábbi akadályozó jogok feltérképezése, akár egy már lajstromozott védjegy engedély nélkül történő online használatának felderítése érdekében.

A szöveges elemet tartalmazó védjegyek kutatására már évek óta hatékony megoldások állnak rendelkezésre, relevanciaalapú találati listákkal. Az ábrás védjegyek kutatása azonban kifejezetten nehéz és időigényes. Az elmúlt időszakban az MI-t igyekeztek arra is felhasználni, hogy e feladatot megkönnyítse. A WIPO már 2019-ben bejelentette, hogy elindította MI-alapú keresőrendszerét, amely deep learning használatával azonosítja az ábrák koncepcióját hasonló ábrák után kutatva.²¹

Az EUIPO égisze alatt működő European Union Intellectual Property Network számos eszközt kínál a védjegyekkel foglalkozó szakemberek számára. Ezek közül az egyik legfontosabb a TMview, amely bárki számára ingyenesen lehetővé teszi, hogy a részt vevő védjegy-hivatalok adatbázisaiban szereplő, több mint 123 millió védjegy között kutasson. Az oldal már 2017 óta lehetővé teszi a képalapú keresést, amelyet az elmúlt években folyamatosan implementáltak a részes tagállamok is a saját adatbázisukra, így például Magyarország 2019 decemberében tette ezt lehetővé a TMview-n keresztül.

Gyakorlati szempontból azonban a képkérés még fenntartásokkal kezelendő. A találati lista általában rendkívül nagy, és sok irreleváns találatot mutat. Az MI még nem alkalmas arra, hogy a SABEL-kritériumok szerint értékelve listázza a fellelt ábrákat. Például egy kör alakú logóra keresve sok ezer kör alakú logót fogunk kapni, amelyek köszönőviszonyban sincsenek a vizsgált megjelöléssel. A kezelhetetlenül nagy találati halmaz pedig éppen olyan rossz, mint a túl kicsi.

Napjainkban nem a védjegy megszerzése, hanem annak a megóvása jelenti a nagyobb költséget. Még a magyar piac monitorozása sem egyszerű, azonban egy uniós védjegy vagy akár harmadik országokra kiterjesztett nemzetközi védjegy esetén rettentő nehéz vagy szinte lehetetlen az esetleges jogsértések felderítése, különösen ha a jogsértő megjelölések nem is azonosak a védjeggyel, csupán azzal összetéveszthetőek. Az online környezetben ezen jogsértések felderítésére egyre több MI-alapú szolgáltatást kínálnak. Nyilvánvaló, hogy e munka elvégzése ember által vagy lehetetlen, vagy extrém idő- és költségűséggel

²⁰ Lee Curtis, Rachel Platts: Alexa, What's the impact of AI on trademark law? Intellectual Property Management, 2019, 281. sz., p. 44.

²¹ Keen et al.: i. m. (13).

jár, az MI azonban mindkét tényezőt drasztikusan mérsékelheti. A Google-ban rákeresve a „trademark monitoring with AI” kifejezésre rögtön több szponzorált találatot is láthatunk. Ilyen szolgáltatást kínál például a Corsearch, amely több mint 1000 adatforrásban bányászva kutatja a védjegyek használatát. A találatokat pedig emberek elemzik, és tesznek javaslatot az ügyfélnek a további lépésekre.²² Az Authentix is hasonló logikát követ, a gépi tanulás elvén nyugvó MI segítségével több mint 500 online marketplace-, platform- és mobilapplikáció felületét monitorozza.²³ A Deloitte Dupe Killer nevű alkalmazása pedig olyan komplex megközelítést alkalmaz, amellyel a divatipari hamisítványok és utánzatok szűrhetőek ki, nemcsak a márkajelzés alapján, hanem a termék egyéb formai jellemzői alapján is, amely így a formatervezésiminta-oltalmak védelme szempontjából is jelentős.²⁴

7. BEFEJEZÉS

Összegzésként elmondható, hogy az MI folyamatos térnyerése jelentős hatást gyakorol a védjegy jog területére is, bár talán kevésbé látványos módon, mint a szerzői jog vagy a szabadalmi jog esetében. A védjegy jogban az MI leginkább a mindennapi joggyakorlatban, a márkaépítés és a jogérvényesítés terén játszik fontos szerepet. Az EUB által tárgyalt Google-ügyek jól példázzák, hogy az automatizált hirdetések és kulcsszavak használata milyen jogi kihívásokat vethet fel, különösen a védjegy származásjelző és reklámfunkciójának megőrzése szempontjából.

Az MI-alapú ajánlórendszerek, vásárlási asszisztensek és a hangalapú keresés megjelenése újabb kihívások elé állíthatja a jogalkalmazást, mivel ezek a technológiák képesek befolyásolni a fogyasztói döntéseket, és csökkenteni vagy akár meg is szüntetni a márka-preferenciákat. Habár lecserélnünk biztosan nem kell az emberre modellezett védjegy jogi fogalmakat, de bizonyos esetekben felmerülhet azok további cizellálása olyan piaci környezetben, ahol az emberi tényező minimális, vagy akár teljesen meg is szűnik.

Az MI használata a védjegy kutatás és -jogérvényesítés során szintén forradalmi változásokat hozhat. A technika rohamos ütemben fejlődik, így az MI-alapú keresőrendszerek egyre nagyobb segítséget nyújthatnak a gyakorlati szakemberek számára, különösen az esetleges jogsértések felderítése során.

Végso soron az MI nem csupán új kihívásokat, hanem számos lehetőséget is kínál a védjegy jog területén. Ahhoz, hogy ezekkel a változásokkal lépést tudjunk tartani, elengedhetetlen a jogi szabályozás folyamatos felülvizsgálata és a joggyakorlat fejlődése, valamint a jogalkalmazók folyamatos képzése. Az MI által nyújtott előnyök kihasználása és a vele járó kockázatok kezelése egyaránt hozzájárulhat a védjegy jog hatékonyságának megőrzéséhez a digitális korban.

²² <https://corsearch.com/>.

²³ <https://authentix.com/>.

²⁴ <https://www.deloitte.com/uk/en/products/dupekiller.html>.

ÁTFORMÁLJA-E A FORMATERVEZÉSIMINTA-OLTALOM VILÁGÁT A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA?¹

I. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A Maison Meta, generatív mesterséges intelligenciát (GenAI)² alkalmazó kreatív ügynökség,³ az új generációs divatóriás Revolve-val együttműködésben 2023 tavaszán New Yorkban rendezte meg a világ első AI Fashion Week⁴ eseményét. A rendezvényről beszámoló zsurnaliszták nemes egyszerűséggel „korszakalkotóként”⁵ aposztrofálták az MI-támogatással generált divatot. A 133 kollekciót felsorakoztató, versennyel⁶ egybekötött divathéten a tervezők MI-képgenerátorok – mintegy 70%-ban a Midjourney – használatával létrehozott ru-

¹ A mesterséges intelligencia (MI) a Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization; WIPO) közérthető fogalommeghatározása szerint „a számítástechnika egyik tudománya, amelynek célja olyan gépek és rendszerek kifejlesztése, amelyek emberi intelligenciát igénylőnek tekintett feladatokat képesek elvégezni, korlátozott emberi beavatkozással vagy anélkül”. WIPO: Conversation on Intellectual Property (IP) and Artificial Intelligence (AI) – Revised issues paper on intellectual property policy and artificial intelligence; WIPO/IP/AI/2/GE/20/1 REV, May 21, 2020: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_ip_ai_2_ge_20/wipo_ip_ai_2_ge_20_1_rev.pdf.

² A WIPO „Getting the Innovation Ecosystem Ready for AI An IP policy toolkit” című 2024-es kiadványa a generatív mesterséges intelligencia (genAI) vonatkozásában a következő általános fogalom-körülhatárolást teszi: „A hagyományos mesterségesintelligencia-rendszereket elsősorban adatok elemzésére és előrejelzések készítésére használják. A generatív mesterséges intelligencia egy lépéssel tovább megy, mivel képes a betanítási adatokhoz hasonló új adatokat létrehozni. Az alapul szolgáló hálózati struktúrák olyan módszereken alapulnak, mint a transzformátorok (a GPT, vagyis „generative pre-trained transformer”, magyarul generatív, előre képzett transzformátor rövidítése) vagy a GAN-ok (generatív ellenséges hálózatok). Ezek a módszerek lehetővé teszik, hogy a generatív mesterséges intelligencia új tartalmakat hozzon létre, többek között hangot, kódot, képeket, szöveget, szimulációkat és videókat.” Elérhető: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4711&plang=EN>.

³ <https://maisonmeta.io/>.

⁴ <https://fashionweek.ai/>.

⁵ Nadine DeNinno: First-ever AI fashion week debuts in NYC: ‘A new realm of creation.’ (2023. április 20.) Elérhető: <https://nypost.com/2023/04/20/first-ai-fashion-week-coming-to-nyc-new-realm-of-creation/>; Afrodet Zuri: Revolve & Maison.Meta Launch Collections of AI Fashion Week Winners. (2023. november 6.) Elérhető: <https://nftnow.com/runway/revolve-maison-meta-launch-collections-of-ai-fashion-week-winners/>.

⁶ A rendezvény divatipari jelentőségét mutatja, hogy a három győztest egy olyan zsűri választotta ki, amelynek tagjai között Tiffany Godoy, a Vogue Japan szerkesztőségi tartalomért felelős vezetője, Natalie Hazzout, a Celine férfi casting vezetője, Erika Wykes-Sneyd, az Adidas Three Stripes Studio alelnöke, Matthew Drinkwater, a London College of Fashion divatinnovációs ügynökség vezetője és Michael Mente, a Revolve vezérigazgatója és társalapítója szerepeltek.

háit hasonlóképp generált modellek „mutatták be”, „promptszülte”⁷ hátterek előtt. A ruhák skálája a valósághű ready-to-wear-tól egészen a sci-fi couture-ig terjedt, olykor kifejezetten részletgazdag, bonyolult kézműves munkákat tárva a nagyérdemű elé. A tervezők közül sokan nem rendelkeztek divatszakmai képzettséggel, és nem is dolgoztak soha az iparágban, ugyanakkor a Revolve kereskedelmi hálózatának köszönhetően a három győztes tervező kollekcióinak legyártott ruhadarabjai a virtuális térből kilépve, napjaink egyik közkedvelt online mozaikszavával élve, „IRL”⁸ megvásárolhatók lesznek. Emellett a következő szezonban már a fizikai kifutó bemutatódarabjait képezik a győztes, MI-generált termékek gyártásba és forgalomba kerülő változatai, egyúttal a szervezők egy közös inkubátorprogramot is indítanak annak érdekében, hogy segítsék az „új típusú tervezőket”⁹ teljes értékű márkáik kiépítésében. A mesterséges intelligencia divattervezői folyamatba vonása világszinten egyre elterjedtebbé válik. A Desiguel még 2023-ban piacra bocsátotta és jelenleg is kínálja vásárlói számára MI-támogatott on-demand kollekcióját.¹⁰ A Collina Strada és a Heliot Emil divatmárka pedig a 2024-es tavaszi/nyári kollekciója megalkotásakor alkalmazott generatív MI-t, melynek során korábbi megjelenések képeit táplálták be egy GenAI eszközbe, hogy az új dizájnokokat készítsen, amelyeket ezt követően promptokkal finomítottak.¹¹

A fentiek az Ipar 4.0 korának egy tipikus és elkerülhetetlen jelenségét mutatják be, hiszen a negyedik ipari forradalom, többek között, a gyártócégek üzleti modelljeit¹² is rohamos sebességgel alakítja át. A mesterséges intelligencia által berobbantott változások ugyan csak egy szeletét képezik a világunkat átforgató technológiai fejlődésnek, ám ebbe a szeletbe a dizájn területe kétségtávol beletartozik. Az AI Fashion Week gyakorlati szempontból remekül ábrázolja a párhuzamos oltalom lehetőségének köszönhetően a formatervezésimintaltalom tekintetében is – mind a lajstromozott, mind pedig a lajstromozás nélküli oltalom vonatkozásában – kiemelt jelentőséggel bíró iparágban zajló MI-alapú transzformációkat.

⁷ A GenAI-rendszereket úgy tervezik, hogy a megadott úgynevezett „promptok” alapján meghatározott kimeneteket hozzanak létre. Az MI-prompt lényegében egy utasítás (ChatGPT esetében például egy kérdés), amelyet az ember az MI-rendszernek ad, hogy kimenetet (pl. szöveget, képet) kapjon.

⁸ Az „IRL” mozaikszó az online térben elterjedt, világszerte népszerű akronimja az „in real life” kifejezésnek, melyet annak tisztázására használnak, hogy különbséget tegyenek a digitális világban és a való életben zajló események, történések között. Magyarul a való(s) életben kifejezéssel lehet helyettesíteni. Az Oxford English Dictionary 2000-ben vette fel szótárjába. Vö.: https://www.oed.com/dictionary/irl_adv?tl=true.

⁹ Madeleine Schulz: What to expect at the first AI Fashion Week. (2023. április 5.) Elérhető: <https://www.voguebusiness.com/technology/what-to-expect-at-the-first-ai-fashion-week>.

¹⁰ Rachel Douglass: Desigual introduces first on-demand collection powered by AI. (2023. július 17.) Elérhető: <https://fashionunited.uk/news/business/desigual-introduces-first-on-demand-collection-powered-by-ai/2023071770587>.

¹¹ BOF Team, McKinsey & Company: The Year Ahead: How Gen AI Is Reshaping Fashion's Creativity. (2023. december 18.) Elérhető: <https://www.businessoffashion.com/articles/technology/the-state-of-fashion-2024-report-generative-ai-artificial-intelligence-technology-creativity/>.

¹² Chunguang Bai Patrick, Dallasega Guido, Orzes Joseph Sarkis: Industry 4.0 technologies assessment: A sustainability perspective. International Journal of Production Economics, 2020. 229. sz. Elérhető: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0925527320301559>.

A változás nagyságrendbeli tisztázásához érdemes kiemelni a McKinsey és a Business of Fashion 2024-es divatipari elemzésének néhány megállapítását. A jelentés szerint a generatív MI 2023-as áttörését követően az 1,7 billió dolláros iparág vezetőinek 73%-a a mesterséges intelligenciát vállalatuk prioritásaként kívánja kezelni 2024-ben, 28%-uk pedig már használta is cégük kreatív folyamataiban a technológiát formatervezés és termékfejlesztés során. A McKinsey elemzése alapján az MI divatiparra gyakorolt általános pénzügyi hatása potenciálisan jelentős, ennek az értéknek az egynegyedét pedig várhatóan az értéklánc formatervezési és termékfejlesztési szakasza teszi ki. A McKinsey várakozása szerint a generatív mesterséges intelligencia fast fashion területen felgyorsítja a dizájn tervezési folyamatát, az aktuális trendek felismerésétől kezdve a termékek fejlesztéséig rugalmasságot biztosítva a vállalkozásoknak az analitikai adatok felhasználásán keresztül történő gyors és nagyszámú új formatervek előállításához.¹³ Eközben a luxusiparban a dizájnerek számára egy új közvetítőeszközt jelent a technológia, ami lehetőséget biztosít arra, hogy akár a technikailag kevésbé képzett tervezők is könnyedén vizualizálják koncepcióikat, majd kurátorként szabadon alakítsák a kimenetet, ezáltal az iparág kreatívjai „manuális alkotókból igazi kreatív kurátorokká”¹⁴ válhatnak.

A mesterséges intelligencia divatipari alkalmazása három fő kategóriába sorolható: (i) analitikai eszközként támogatja az iparági szereplőket az aktuális és jövőbeli trendeknek megfelelő dizájnok kialakításában; (ii) eszközként segíti a tervezők munkáját a ruházati cikkek tervezésében és alkotásában; (iii) önálló formaterveket állíthat elő.¹⁵ Ez a gyors-ütemű és természetéből adódóan innováció által vezérelt divatipar területén leképezhető hármas funkció ugyanakkor a dizájn tekintetében élenjáró egyéb iparágak¹⁶ esetében is megjelenik. A következőkben a mesterséges intelligencia dizájnterületen való alkalmazási lehetőségeit, valamint az azokból adódó egyes kérdéseket, illetve esetleges válaszokat a formatervezésiminta-oltalmi jog szűrőjén keresztül vizsgáljuk, figyelembe véve a WIPO kapcsolódó megállapításait a jelenlegi nemzeti és közösségi oltalmi rendszer górcső alá vételével. Ennek kapcsán fontos tisztázni azt, az oltalmi forma sajátosságaiból adódó tény,

¹³ The Business of Fashion: The State of Fashion 2024. (2023. november 29.) Elérhető: <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/state-of-fashion>.

¹⁴ I. m. (13), p. 64.

¹⁵ Heidi Härkönen: Fashion piracy and artificial intelligence – does the new creative environment come with new copyright issues? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 15. évf. 3. sz., 2020. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/344626316_Fashion_piracy_and_artificial_intelligence_does_the_new_creative_environment_come_with_new_copyright_issues; Hasan Kadir Yilmaztekin: *Artificial Intelligence, Design Law and Fashion*; Routledge – Taylor&Francis Group; 1st Edition, 2023.

¹⁶ Bernard Marr: *The Rise Of Generative AI In Design: Innovations And Challenges* (2023. december 13.) Elérhető: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2023/12/13/the-rise-of-generative-ai-in-design-innovations-and-challenges/>; The state of AI in 2023: Generative AI's breakout year. (2023. augusztus 1.) Elérhető: <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai-in-2023-generative-AIs-breakout-year#/>; Michelle Martin: *The Transformative Effect of AI in Creative Industries*. (2024. február 26.) Elérhető: <https://www.superside.com/blog/ai-in-creative-industries>.

hogy ez a szabadalmak és szerzői jog közötti terület, amely mindkét rendszer bizonyos jellemzőivel rendelkezik – ebben a kontextusban a védjegyjoggal vonható párhuzamoktól el is tekinthetünk –, s egyes szerzők ezen jellegzetességéből adódóan a két szellemi tulajdon-jog közötti „szürke zónaként”¹⁷ is utalnak rá, általában véve hasonló kihívásokkal és kérdésekkel szembesült a generatív mesterséges intelligencia tekintetében, mint amelyek a találmányok és a szerzői művek kapcsán felmerültek. Ezt a tényt a kérdéskört vizsgálók széles köre – többek között a WIPO¹⁸ és a Max Planck Innovációs és Versenyügyi Intézet¹⁹ is – kiemelte vonatkozó okfejtésében.

II. A FORMATERVEZÉSI MINTÁK ÉS A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA

A mesterséges intelligenciához kapcsolódó formatervezési minták – a fenti hármass felosztással összhangban és a WIPO már hivatkozott kiadványában meghatározott, MI-vonatkozású találmányok kategorizálására²⁰ is figyelemmel – az alábbi típusokba sorolhatóak.

1. MI-ALGORITMUSON ALAPULÓ FORMATERVEZÉSI MINTÁK

A mesterséges intelligenciát hatalmas mennyiségű adat elemzésére való képessége alkalmassá teszi a kialakulóban lévő formatervezési trendek azonosítására és előrejelzésére. Az MI képes a versenytársak és az adott iparág dizájnválasztásainak és -trendjeinek analizálására. A fogyasztói magatartáselemzés (például vásárlási előzmények, online böngészési minták és visszajelzések kiértékelése), az érzelelemzés (vásárlói vélemények közösségi médiában vagy fórumokon zajló beszélgetések alapján), a piacelemzés (értékesítési statisztikák, demográfiai adatok és gazdasági trendek kiértékelésével a különböző piaci szegmensekben sikeres formatervezési megoldások meghatározása), a közösségi média és online tartalomelemzés (például az Instagram vagy Pinterest dizájnra vonatkozó posztjainak, hashtageknek, megosztásoknak, „like”-oknak az analizálása tökéletes a fogyasztói preferenciák valós idejű változásainak kimutatására), a mintafelismerés (idetartozik az adott iparágban népszerű formák, színsémák, anyagok azonosítása), valamint a különböző adatfor-

¹⁷ Trevor Cook: The impact of AI on designs law. In: Ryan Abbott: Research Handbook on Intellectual Property and Artificial Intelligence. Edward Elgar Publishing, 2022, p. 346.

¹⁸ I. m. (1).

¹⁹ I. m. (1); Josef Drexler, Reto M. Hilty, Luc Desauternes-Barbero, Jure Globocnik, Begoña Gonzalez Otero, Jörg Hoffmann, Daria Kim, Shraddha Kulhari, Heiko Richter, Stefan Scheuerer, Peter R. Slowinski, Klaus Wiedemann: Comments of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 11 February 2020 on the Draft Issues Paper of the World Intellectual Property Organization on Intellectual Property Policy and Artificial Intelligence. Elérhető: https://www.ip.mpg.de/fileadmin/ipmpg/content/stellungnahmen/2020-02-11_WIPO_AI_Draft_Issue_Paper_Comments_Max_Planck.pdf.

²⁰ A WIPO kiadványa a tipizálást találmányok vonatkozásában állapította meg, ugyanakkor, szem előtt tartva az oltalmiforma-specifikus eltéréseket, párhuzam vonható a formatervezési minták esetében meghatározható kategóriák többségével.

rások kombinálására való képesség (képes egyszerre integrálni például dizájnkiállításokból, bútorigipari magazinokból, lakberendezési trendekből, bútorbemutatókból származó adatokat) lehetővé teszi a formatervezők számára, hogy olyan mintákat alkossanak meg, amelyek versenyelőnyt biztosítanak számukra a piacon a trendbeli preferenciák előrejelzésének köszönhetően.²¹ Ezeknek a trendelőrejelző algoritmusoknak az integrálása a tervezőszoftverekkel valós idejű adatok alapján támogatja a formatervezőket, például az aktuális stílusokra vonatkozó dizájnjavaslatok tétele által. Formatervezésiminta-oltalom szempontjából vizsgálva ezeket az MI-adatelemzésekből építkező mintákat ugyanakkor megállapítható, hogy oltalmazásuk nem vet fel kérdéseket sem a szerző személye, sem az oltalmi igényre való jogosultság, sem pedig az oltalmazhatóság tekintetében, pusztán a tervezői folyamat algoritmussal meg támogatott innovációja valósul meg.

2. MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁVAL TÁMOGATOTT FORMATERVEZÉSI MINTÁK

Az ebbe a kategóriába sorolható formatervezési minták azok, amelyeknek megalkotását a mesterséges intelligencia eszközként támogatta, s amelyek esetében elengedhetetlen az emberi közreműködés, akár mindössze a tervezendő minták „prompt” szintű meghatározását, majd a legenerált formatervek közül kiválasztást megvalósító „kreatív kurátor” minőségben. Az alkotási folyamat tekintetében, ahogy erre Grad-Gyenge is rámutat, az MI általában véve ugyanolyan eszköz, mint „a szoborhoz használt véső, mérőszalag, támaszték, és a modern építészeti tervezéshez használt tervezőszoftver”.²² Az eszköz használata a formatervezői folyamatban pedig pusztán „konstruktív episztemológiai aktus”,²³ mely a legelső barlangrajzok megalkotásától kezdve együtt fejlődik a technológiával. A mesterséges intelligenciával támogatott formatervezési minták vonatkozásában ugyanakkor szükséges mélyebb szinten is megvizsgálni mit is takar az MI mint dizájn eszköze, s hol húzódik az a határ, amin túl már nem tekinthető csupán eszközhasználatnak az alkalmazása. Ahhoz, hogy ez a határ kijelölhető legyen, lényeges tisztázni azt, hogy az embert eszközként támogató mesterséges intelligencia a képességek széles spektrumán²⁴ mozog. A skála alsó határán az emberi közreműködés magas szintjét megkívánó, míg felső határán az emberi részvétel minimális mértékét igénylő „MI-eszközök” helyezkednek el. Az pedig, hogy az ember és a mesterséges értelem közötti részvételi arány a formatervezési folyamatban melyik véglet-

²¹ Danesh Ramuthi: How Can AI Use Data to Predict Design Trends? 2023. november 9. Elérhető: <https://venngage.com/blog/how-can-ai-use-data-to-predict-design-trends/>.

²² Grad-Gyenge Anikó: A mesterséges intelligencia által generált tartalmak értelmezésének lehetőségei a szerzői jog útján. Magyar Jog, 70. évf. 6. sz., 2023, p. 343.

²³ Christof Ehrlich: The Construction of the Idea and its Tools; Design – Creativity and Materialization; 4. évf. 1. sz., 1999; <https://www.cloud-cuckoo.net/openarchive/wolke/eng/Subjects/subject991.html>.

²⁴ Ana Ramalho: Intellectual Property Protection for AI-generated Creations – Europe, United States, Australia and Japan. Routledge, 2022.

hez áll közelebb, az MI-autonómia kérdéskörét nyitja meg. Egy autonóm módon működő, önállóan cselekvő és döntő, „saját számítási erőforrásaira támaszkodó”²⁵ mesterséges intelligenciának nincs szüksége emberi beavatkozásra²⁶ ahhoz, hogy formatervezési mintákat generáljon, így azokat nem lehet MI által támogatott formatervezői alkotásoknak sem tekinteni. Azonban, hogy ezt a határt átlépjük, el kell jutnunk a jelenlegi szűk vagy gyenge mesterséges intelligencia szintjéről az általános vagy erős/igazi MI²⁷ szintjére.

Felmerülhet a kérdés, hogy ha az MI jelenlegi fejlettségi szintje valóban nem haladja meg az eszközkénti kezelését a technológiának, akkor miért szükséges egyáltalán vizsgálni a mesterséges értelemmel támogatott formatervezési mintákat. A különféle számítógépes tervezőszoftverek használata a dizájn folyamatban már hosszú ideje bevett gyakorlatnak számít, és az ekképpen megalkotott formatervezési minták mind Magyarországon, mind az Európai Unió területén²⁸ oltalomban részesülhetnek, bár külön jogszabályi rendelkezések sem nemzeti, sem közösségi szinten²⁹ nem születtek vonatkozásukban. Ennek kapcsán érdemes rámutatni az Egyesült Királyság Szellemi Tulajdoni Hivatala által 2020-ban lefolytatott, a mesterséges intelligenciáról és a szellemi tulajdonról szóló konzultáció megállapításaira, tekintettel arra, hogy hatályos jogszabályaik³⁰ a lajstromozott és lajstromozás nélküli oltalom vonatkozásában is egyaránt kimondják, hogy „a számítógép által olyan körülmények között létrehozott formatervezési minta esetében, amelynél nincs emberi szerző, azt a személyt kell szerzőnek tekinteni, aki a minta létrehozásához szükséges intézkedéseket

²⁵ Margaret A. Boden: *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*, második kiadás. Routledge, 2004, p. 163.

²⁶ Emberi beavatkozásnak tekinthető a „számítógépes program inputadatokkal ellátása is a gépi tanulás során, amely után a program képes a saját maga által megalkotott algoritmusok szerint szabályszerűségeket felismerni, és így kifejezett programozás nélkül is képes bizonyos feladatokat megoldani”. Metzinger Péter: A mesterséges értelem általános polgári jogi értelmezéséről. *Jogtudományi Közöny*, 2023. 3. sz., p. 116; Alpaydin *Ethem*: *Introduction to Machine Learning* (3. ed.). Cambridge-London, MIT Press, 2014.

²⁷ Metzinger Péter összefoglalása szerint „az igazi MI leíró ismérvei a következők: (i) az öntudatára ébredt, (ii) az őt létrehozó értelemről független, (iii) emancipált akarattal (vagy legalább érdekekkel) rendelkező, (iv) ennek alapján autonóm célokat meghatározó, (v) a céljai érdekében cselekedni (tehát a környezettel kapcsolatba lépni) képes, (vi) önazonos, tehát más entitásoktól (legalább logikailag) elhatárolható, (vii) az időben stabilan egzisztáló értelem. Jelenleg még nem ez a helyzet, az aktuálisan létező MI-re e lista (v)–(vii) elemei igazak csak.” Metzinger: i. m. (26), p. 117.

²⁸ Ezeket a formatervezési mintákat az úgynevezett CAD – „Computer-Aided-Design” – kategóriába soroljuk, melyek oltalmazhatósága a közösségi formatervezésiminta-oltalmi rendszerben az EU jelenleg is folyamatban lévő uniós dizájnreform 2020-as, „A formatervezési minták oltalmára vonatkozó uniós jogszabályok értékelése” című munkaanyagában is kiemelésre került a 3D nyomtatás vonatkozásában. Commission Staff Working Document Evaluation of EU legislation on dizájn protection – SWD/2020/0264 final, 2020. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2020:264:FIN>.

²⁹ Viola Elam: CAD Files and European Design Law. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, 7. évf. 2. sz., 2016, p. 146 para 1.

³⁰ Registered Designs Act 1949. Elérhető: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/12-13-14/88/contents>; Copyright, Designs and Patents Act 1988. Elérhető: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents>.

megtette”.³¹ Ezt a szabályt az érdekeltek egy része – még a generatív MI világszintű áttörése előtt – elegendőnek ítélte meg az MI-támogatott dizájnok oltalmára is. Már akkor voltak azonban egyesek, akik kifejezték, hogy zavart okozhat annak eldöntése, hogy kit illet a létrehozott dizájn – a mesterségesintelligencia-rendszer „szállítóját” vagy azt a személyt, aki a tervezést eredményező adatokat szolgáltatta. Többben pedig az MI technológiájának fejlődésével párhuzamosan ezeknek a rendelkezéseknek a folyamatos felülvizsgálatát javasolták.³²

S akkor mégis miért szükséges vizsgálni az MI-t mint formatervezési eszközt? Talán azért, mert a generatív mesterséges intelligencia megjelenése és egyre stabilabb térhódítása a formatervezésben dimenzionális változást jelent azokhoz, a területet meghatározó jellegzetességekhez képest, amelyek ismeretében az oltalom szabályait megalkották nemzeti, európai uniós és nemzetközi szinten egyaránt. Ez a változás egyúttal az MI kimagaslóan gyors fejlődési sebességével³³ párosul, amelyet formatervezés tekintetében nagyban támogat egyszerű elérhetősége és kezelhetősége világszinten nemcsak a képzett dizájnerek, de a „hétköznapi” emberek³⁴ számára is. Ez a transzformáció pedig kiszámíthatatlan ütemmel juttatja el a formatervezés világát az „eszközzel alkotástól az alkotó eszközig”.³⁵

A szerzőség kérdését tekintve, amíg az MI emberi közreműködéssel, eszközként támogatja a formatervezési minták generálását, a tény, hogy kizárólag természetes személy lehet a formatervezési minta megalkotója, mindaddig nem okozhat problémát az oltalom megszerzésében, amíg a bejelentő maga a szerző nevével nem a generatív MI-t írja be. Ez az információ az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalánál (a továbbiakban: EUIPO)

³¹ Registered Designs Act 1949, 2, (1B) (4).

³² Consultation outcome, Government response to call for views on artificial intelligence and intellectual property. (2021. március 23.) Elérhető: <https://www.gov.uk/government/consultations/artificial-intelligence-and-intellectual-property-call-for-views/government-response-to-call-for-views-on-artificial-intelligence-and-intellectual-property#designs>.

³³ Mike Pearl: Survey: AI experts' minds were blown by last year's pace of AI development. (2024. január 6.) Elérhető: <https://mashable.com/article/ai-expert-survey-acceleration>; PYMNTS: GenAI's Pace of Development Is Shattering Moore's Law. (2024. január 12.) Elérhető: <https://www.pymnts.com/artificial-intelligence-2/2024/genais-pace-of-development-is-shattering-moores-law/>; Will Henshall: 4 Charts That Show Why AI Progress Is Unlikely to Slow Down. (2023. november 6.) Elérhető: <https://time.com/6300942/ai-progress-charts/>.

³⁴ Az AI Fashion Week egyik tervezője például egy 57 éves, Fran művésznév alatt alkotó New York-i polgári jogi ügyvéd volt, aki szabadidejében (2022 nyarán) megtanulta, hogyan kell használni a generatív MI-t. Pár hónappal később már jártas volt a Midjourney, a Stable Diffusion és a Night Cafe programban, és közel 9000 követőt gyűjtött össze az Instagramon, ahol rendszeresen megosztja alkotásait. Nadine DeNinno: First-ever AI fashion week debuts in NYC: 'A new realm of creation'. (2023. április 20.) Elérhető: <https://nypost.com/2023/04/20/first-ai-fashion-week-coming-to-nyc-new-realm-of-creation/>.

³⁵ Az IP Australia (az Ausztrál Szellemi Tulajdon-ügynökség) generatív mesterséges intelligencia IP-rendszer jövőjére gyakorolt hatásait vizsgáló oldala többek között a formatervezésiminta-oltalmi jog szempontjából, fiktív példán keresztül szemlélteti ezt a változást: Generative AI and the IP System – Exploring possible futures in the context of IP rights. (2023. július 3.) Elérhető: <https://www.ipaustralia.gov.au/temp/Generative-AI-and-the-IP-System.html>.

tett bejelentés során önkéntesen³⁶ (6/2002/EK rendelet) adható meg, míg a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál (a továbbiakban: SZTNH) tett bejelentés esetén kötelezően³⁷ [Fmtv. 36. § (3)] megjelölendő adatként minden esetben feltüntetendő. Így ha a bejelentő az MI-t jelölné meg szerzőként (például egy ruha vonatkozásában a „The New Black”³⁸ GenAI-t), akkor ez az SZTNH előtti mintaoltalom megadására irányuló eljárásban az Fmtv. 47. § (1a) bekezdése értelmében az alaki vizsgálat tárgyát képezné. Ennek során a hivatal nyilatkozattételi felhívást bocsátana ki a bejelentő számára a szerző személyének tisztázása érdekében, és szükség szerint felhívna a szabályszerű jogutódlást igazoló irat benyújtásának³⁹ pótlására is. Amennyiben a bejelentés a hiánypótlás, illetve a nyilatkozat ellenére sem elégíti ki a vizsgált követelményeket, a hivatal elutasítja azt, vagy ha a bejelentő a felhívásra nem válaszol, akkor azt visszavontnak tekinti. Így lényegében a DABUS szabadalmi bejelentéshez⁴⁰ hasonló ügymenetet és döntést lehet vízionálni a magyar jogszabályok alapján. Mindez a közösségi formatervezésiminta-oltalmi szabályok és az EUIPO előtt zajló eljárás vizsgálatában kissé eltérő módon történne, tekintettel arra, hogy a szerző személyének megadása mindössze lehetősége a bejelentőnek, így azt az EUIPO nem vizsgálja.⁴¹ Ugyanakkor a 6/2002/EK rendelet 14. cikke értelmében a közösségi formatervezésiminta-oltalom a szerzőt vagy jogutódját illeti meg, valamint, ha a mintát két vagy több személy közösen alkotta meg, a közösségi formatervezésiminta-oltalom őket közösen illeti meg. Együttal a 25. cikk (1) bekezdése alapján ha bírósági határozat értelmében a közösségi formatervezésiminta-

³⁶ A Tanács 6/2002/EK rendelete (2001. december 12.) a közösségi formatervezési mintáról (a továbbiakban: 6/2002/EK rendelet) 36. cikk (3) A bejelentés tartalmazhatja* továbbá: e) a szerző vagy a szerzői csoport feltüntetését, vagy a bejelentő felelősségére tett nyilatkozatot arról, hogy a szerző vagy a szerzői csoport lemondott arról, hogy őket e minőségükben feltüntessék. *A rendelet hivatalos magyar nyelvű fordításában tévesen a „tartalmaznia kell” szövegrész olvasható, ugyanakkor az eredeti, angol nyelvű szöveg „the application may contain” szabályt tartalmazza. Ez a szabály az EU-s dizájnreformcsomag tervezete szerint sem fog változni.

³⁷ A formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Fmtv.) 36. § (3) A szabadalmi törvénynek a kérelem tartalmára vonatkozó általános rendelkezéseiben meghatározott adatokon túl a bejelentési kérelemnek tartalmaznia kell a szerző nevét és lakcímét, vagy utalást arra, hogy a szerző nevének és lakcímének a mintaoltalmi iratokon való feltüntetése mellőzését kéri, és hogy a szerző a nevét és lakcímét külön lapon adja meg.

³⁸ Lásd: <https://thenewblack.ai/ai-clothing-fashion-design-generator>.

³⁹ Ebben a fiktív esetben, mivel a bejelentő és a szerző személye eltér – tekintettel arra, hogy az Fmtv. 13. § (1) bekezdése alapján a mintaoltalom a szerzőt vagy jogutódját illeti meg – a hivatal azt is vizsgálja, hogy a bejelentés tartalmazza-e a jogutódlást igazoló okiratot, vagy a bejelentő nyilatkozott-e arról, hogy szolgálati mintára igényli az oltalmat. A formatervezési mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályairól szóló 19/2001. (XI. 29.) IM rendelet (a továbbiakban: alaki rendelet) 1. § (1) bekezdése szerint a formatervezési mintaoltalmi bejelentésnek tartalmaznia kell a jogutódlást igazoló okiratot, ha a bejelentő a szerző jogutódja.

⁴⁰ EPO: J 0008/20 (Designation of inventor/DABUS), 21-12-2021. Elérhető: <https://www.epo.org/en/boards-of-appeal/decisions/j200008eu1>.

⁴¹ Az EUIPO Design guidelines „6.2.4 A szerző(k) feltüntetése” rész értelmében „[a] feltüntetés, a lemondás és a szerző(k) feltüntetése csak opcionális, és nem képezi vizsgálat tárgyát”. EUIPO: Design guidelines, 2023. Elérhető: <https://guidelines.euipo.europa.eu/2058594/2086907/formatervezesi-mintakkal-kapcsolatos-iranymutatasok/5-a-formatervezesi-minta-abrazolasaval-kapcsolatos-tovabbi-kovetelmenyek>.

oltalmat nem annak adták meg, akit az a 14. cikk szerint megillet, az oltalom megsemmisíthető. Tehát egy bonyolultabb folyamat eredményeképpen, de ha a lajstromozott közösségi formatervezésiminta-oltalom adatai között feltüntetésre is kerülne egy genAI mint szerző, ez a 6/2002/EK rendeletnek nem megfelelő helyzet a hatályos szabályok szerint is orvosolható lenne.⁴²

Ennél jóval összetettebb kérdéskört nyit meg ugyanakkor a mesterséges intelligenciával támogatott formatervezési minták természetes személy szerzőjének meghatározása, akit mind a nemzeti [Fmtv. 14. § (1)], mind pedig a közösségi rendszerben [6/2002/EK rendelet 14. cikk (3)] eredendően megillet az oltalmi igény.⁴³ Ennek tekintetében érdemes felidézni a közösségi mintaoltalmi rendszer alapjait felvázoló, az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) által 1991-ben közzétett, az ipari minták jogi oltalmáról szóló Zöld könyvnek (a továbbiakban: Zöld könyv) néhány megállapítását. A Zöld könyv ugyanis foglalkozott azaz, hogy a számítógép által generált formatervezési minták esetében kit is illet meg az oltalmi igény. A Bizottság ezen minták tekintetében elsőként kiemelte azt az alapkövetelményt, hogy a formatervezési minta emberi tevékenység eredménye legyen, hangsúlyozva, hogy ennek az ilyen, generált minták is megfelelnek.⁴⁴ Majd rámutatott arra, hogy a „dizájn számítógéppel történő előállítás csak egy olyan nem hagyományos működési módszer, ami a számítógépet erre használó személyt, aki egyben kiválasztja a gép által felkínált számos lehetséges megoldás közül az oltalmazni kívánt mintát, illeti meg az oltalom, ha a dizájn megfelel a megkülönböztető jelleg objektív követelményének”.^{45, 46}

A WIPO a szellemi tulajdonra vonatkozó politikáról és a mesterséges intelligenciáról szóló felülvizsgált, 2020-ban közzétett vitairatában a formatervezési minták tekintetében megerősítette, hogy a mesterséges intelligenciával támogatott tervezés a számítógéppel támogatott tervezés (computer-aided design, CAD) egyik változatának tekinthető, és ugyanígy kezelhető.⁴⁷ További részletező megállapításokat ennek kapcsán az anyag nem tartalmaz, az „ugyanígy kezelhető” fordulattal a WIPO mindössze megerősítette a regionális és nemzeti

⁴² Az eljárás az EU-s dizájnreform tervezett jogszabálmódosításai sem változtatnának.

⁴³ Formatervezésiminta-oltalom esetében is léteznek ugyanakkor szolgálati minták a következő szabályok szerint: Fmtv. 14. § (1) Szolgálati minta annak a mintája, akinek munkaviszonyból folyó kötelessége, hogy a minta tárgykörébe eső megoldásokat dolgozzon ki. (2) A szolgálati mintára a mintaoltalom a szerző jogutódjaként a munkáltatót illeti meg; 6/2002/EK rendelet 14. cikk (3) Ha a mintát munkaviszonyból eredő kötelességének teljesítéseként vagy munkáltatója utasításait követve alkalmazott alkotta meg, a közösségi formatervezésiminta-oltalmi igény a munkáltatót illeti meg, feltéve, hogy a felek eltérően nem állapodtak meg, vagy az adott ország jogszabályai másként nem rendelkeznek.

⁴⁴ Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. Working document of the services of the Commission. III/F/5131/91-EN, June 1991. Elérhető: <https://aei.pitt.edu/1785/>.

⁴⁵ A Zöld könyv által használt „megkülönböztető jelleg objektív követelménye” megfelleltethető az újdonság és egyéni jelleg követelményeinek.

⁴⁶ I. m. (44), p. 75–76.

⁴⁷ I. m. (1).

szintű, CAD-ra vonatkozó jogszabályi rendelkezések alkalmazhatóságát az MI-támogatott dizájnnak esetében.

Ezen a ponton érdemes megvizsgálni az EUIPO által közzétett információkat a téma tekintetében. Az EUIPO a mesterséges intelligencia kapcsán eddig egy tanulmányt⁴⁸ készített az MI-nek a szerzői jogok és formatervezési minták megsértésére és jogérvényesítésre gyakorolt hatásaival összefüggésben 2022-ben. Ugyanakkor sem ez, sem pedig más nyilvános EUIPO-s anyag vagy útmutató nem foglalkozik az MI-támogatott dizájnnak oltalmazására vagy a bejelentések vizsgálatára vonatkozó kérdésekkel, ugyanez a megállapítás igaz a CAD tárgykorára. A mesterséges intelligenciát illetően az EUIPO az Akadémia tanulási portálján elérhetővé tette a „Mesterséges intelligencia és szellemi tulajdon-jogok. Védelem az MI-technológiával foglalkozó vállalkozások számára”⁴⁹ című, 2023-ban rögzített kurzusát. A webinárium anyaga egyrészt arról tájékoztatja az érdeklődőket, hogy formatervezési minták előállíthatóak az MI-támogatásával vagy autonóm módon, egy mesterséges intelligencia-alkalmazás által generálva, az utóbbi állítás – az autonómiával összefüggésben, a korábbiakban kifejtettek tekintetével – vitatható. Másrészt rámutat arra, hogy az MI-támogatott formatervezési mintákra az oltalmat igényelhetik mind az „MI-eszközök fejlesztői/előállítói, mind pedig az MI-eszközök azon felhasználói, akik a mesterséges intelligencia támogatásával készítették el a formatervezési mintát”.⁵⁰ A webinárium videóanyaga ezt még azzal a megállapítással egészíti ki, hogy „ha a felhasználónak is lett volna inputja” az MI-támogatott dizájn vonatkozásában, akkor „konfliktus keletkezhet az MI-eszköz tulajdonosa és az említett felhasználó között”, amire a válasz nem egyértelmű, az a „tényleges helyzettől és joghatóságtól” függ.⁵¹

Mindezek után könnyedén párhuzamot vonhatunk az Egyesült Királyságban lefolytatott konzultáció során jelzett oltalmi igény jogosultjával kapcsolatos dilemmák, valamint az EUIPO képzésén szerezhető információk között. A közösségi formatervezésiminta-oltalom tekintetében annyival bonyolultabb a helyzet, hogy nincs CAD-ra vonatkozó kifejezett jogszabályi rendelkezés vagy joggyakorlat, ami irányt mutatna a „kit illet az oltalom MI-támogatott formatervezési minták esetében” alapkérdés kapcsán. Így ahhoz, hogy ezt meg

⁴⁸ Study on the impact of artificial intelligence on the infringement and enforcement of copyright and designs, 2022. Elérhető: <https://www.euipo.europa.eu/hu/publications/study-on-the-impact-of-artificial-intelligence-on-the-infringement-and-enforcement-of-copyright-and-designs>.

⁴⁹ A kurzus bármely felhasználói fiókkal rendelkező érdeklődő számára ingyenesen elérhető. Ismertetője pedig többek között arról tájékoztatja az érdeklődőt, hogy a webináriumnak köszönhetően megértheti a mesterséges intelligencia hatását a leggyakoribb szellemi tulajdon-jogokra, például a védjegyekre és a formatervezési mintákra, valamint megtudhatja azt is, hogyan védheti meg az e technológiák által létrehozott eredményekhez fűződő szellemi tulajdon-jogait – AI and IP rights. Protection for AI technology businesses, 2023. Elérhető: <https://euipo.europa.eu/knowledge/enrol/index.php?id=4928>.

⁵⁰ Delia Belciu, Rahul Bhartiya: AI and IP Rights, Protection for AI Technology Businesses. 2023. Elérhető: <https://euipo.europa.eu/knowledge/enrol/index.php?id=4928>.

⁵¹ I. m. (49).

lehessen válaszolni, szükséges tisztázni azt, hogy mit tekintünk a formatervezési minta megalkotásának, mi az a formatervezői tevékenység, aminek meg kell valósulni ahhoz, hogy valaki jogosult legyen az oltalmi igényre. Ha gyakorlati oldalról fogalmazzuk meg a kérdést, akkor mesterséges intelligenciával támogatott dizájnok esetében formatervezésiminta-oltalom szempontjából hogyan lehet megítélni egyrészt az MI-eszköz fejlesztőjének/tulajdonosának tevékenységét, másrészt az oltalmazni kívánt minta MI-támogatott kialakítása során az MI által megjelent új szerepköröket végző személyek tevékenységét, így a „prompt-mérnök” tevékenységét, a „kreatív kurátor” tevékenységét, illetve a dizájn „gyárthatóvá” alakító személy tevékenységét.

A formatervezői tevékenységre vagy az alkotás fogalmára, tartalmára vonatkozó jogszabályi rendelkezést nem tartalmaz sem a 6/2002/EK rendelet, sem az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK irányelve a formatervezési minták oltalmáról, sem az Fmtv., sem pedig az ipari minták nemzetközi letétbe helyezésére létrejött Hágai Megállapodás, illetve annak 1999. július 2-án, Genfben felülvizsgált szövege. Ahhoz, hogy egy formatervezési minta akár Magyarország, akár az Európai Unió területén oltalomban részesülhessen, újnak és egyéni jellegűnek kell lennie.⁵² Ebből jól látható, hogy az oltalmi rendszerek fókuszra – azzal együtt, hogy az oltalom eredendően a szerzőt illeti – magára a formatervezési mintára,⁵³ valamint az azzal kapcsolatos követelmények vizsgálatára helyeződik, ugyanakkor a szerző tevékenységének egy kifejezett szempontból történő elemzése nélkül nem bírálható el az sem, hogy valóban teljesíti-e az oltalmazhatóság feltételeit az adott dizájn. Az egyéni jelleg megítélésakor ugyanis mind a nemzeti, mind a közösségi oltalom esetében figyelembe kell venni, hogy a szerző milyen alkotói szabadságfokkal alakíthatta ki a mintát.⁵⁴ Ebből következően a formatervezői tevékenységet jellemzi az alkotói szabadság a konkrét minta kialakítása során, az MI-eszköz fejlesztője/tulajdonosa ennek a kritériumnak logikusan nem tud megfelelni – hacsak részt nem vett az oltalmazni kívánt minta kialakításában szerzői minőségben –, így oltalmi igény jogosultja alapvetően nem lehet.

Ahhoz, hogy a fentiekben felsorolt, a generatív MI formatervezési folyamatba integrálása által megjelent új tevékenységi körök megítélhetőségét tovább vizsgáljuk, ki kell emelni a Zöld könyv néhány idekapcsolódó megállapítását. A Bizottság ugyanis lényeges magyarázatot szolgáltat benne a közösségi oltalmi rendszer formatervezői tevékenységre vonatkozó

⁵² 6/2002/EK rendelet 4. cikk (1); Fmtv. 1. § (1).

⁵³ Ezt az alaptételt az EU-s dizájnreform 6/2002/EK rendelet módosítására vonatkozó javaslatnak (az Európai Parlament és a Tanács Rendelete a közösségi formatervezési mintáról szóló 6/2002/EK tanácsi rendelet módosításáról és a 2246/2002/EK bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről COM/2022/666 Javaslat) az első mondata továbbra is megerősíti: „Az ipari formatervezésiminta-oltalom a termék megjelenését védi” COM/2022/666 Javaslat. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A666%3AFIN>.

⁵⁴ 6/2002/EK rendelet 6. cikk (2); Fmtv. 3. § (2) bekezdés.

szabályozási hiányára. A formatervezési minta mint a szerző tevékenységének eredménye⁵⁵ rész alatt a Zöld könyv kiemeli, hogy a termék megjelenése – ami a szemlélő emberi érzék-szervek által forma és/vagy szín tekintetében érzékelhető, és ami megkülönböztető jelleget képvisel – emberi tevékenység eredménye kell, hogy legyen. A szöveg hangsúlyozza, hogy az emberi beavatkozást még egy olyan megközelítésben sem lenne észszerű figyelmen kívül hagyni, amelyben az objektív kritériumoknak⁵⁶ teljes súlyt tulajdonítanak. A Bizottság mérlegelte azt is, hogy nem lenne-e helyénvaló olyan kifejezett követelményt javasolni, amely szerint „a formatervezési mintának a szerző szellemi munkája eredményének kell lennie”,⁵⁷ nyomtatékosítva, hogy egy ilyen követelmény nem vezetne be semmilyen művészi vagy esztétikai érték, érdem vagy kreativitás szintjére vonatkozó fogalmat. Tovább folytatta gondolatmenetét azzal, hogy ez nem lenne egyenértékű a szerzői jogban használt „eredetiség” fogalmával, egyszerűen csak az emberi beavatkozás szerepét hangsúlyozná bármely szellemi- vagy iparitulajdon-jog keletkezésében, és megkövetelné, hogy a formatervezési mintát ne egy már létező formatervezési mintáról másolják.⁵⁸ De akkor mégis miért maradt ki ez a tisztázó rendelkezés a szabályozásból? Azért, mert a Bizottság véleménye szerint ennek a követelménynek a rendeletben történő kifejezett bevezetése „gyakorlati nehézségekhez vezetett volna az alkalmazás során, annak ellenére, hogy az az elv, hogy az oltalomra való jogosultság feltétele, hogy a formatervezési minta emberi tevékenység eredménye legyen, már pusztán a szellemi és ipari tulajdon területén alkalmazandó általános elvekből következik”.⁵⁹ A Bizottság attól tartott, hogy egy ilyen követelményt a „szubjektív újdonság” feltételének bevezetéseként értelmeznének, amely elkerülhetetlenül ütközne a megkülönböztetőképesség „objektív” követelményével.⁶⁰

A szerző mindezekből levezethető fogalmának meghatározása előtt még tekintsünk át pár lényeges, kapcsolódó definíciót! A hatályos nemzeti és európai uniós szabályok⁶¹ szerint

⁵⁵ „The design as the result of a designer’s effort”. I. m. (44), p. 75–76.

⁵⁶ Ezek az objektív kritériumok megfeleltethetők az újdonság és egyéni jelleg feltételének.

⁵⁷ I. m. (44), p. 75–76.

⁵⁸ I. m. (44).

⁵⁹ I. m. (44), p. 75–76.

⁶⁰ A Bizottság példaként egy olyan esetet említ, amikor egy tervező átvesz egy régi formatervezési mintát, és azt egy új terméken alkalmazza. Mivel a formatervezési mintát egy meglévő formatervezési mintáról másolták, ennek az lenne a következménye, hogy az oltalmat meg kellene tagadni, még akkor is, ha a formatervezési minta, mint olyan, ismeretlen az érintett ágazat szakértői előtt, és az érintett közönség szemében megkülönböztetőképességgel rendelkezik. Egy ilyen kizárás azonban a konkrét körülmények között teljesen helytelen lenne. I. m. (44), p. 76.

⁶¹ 6/2002/EK rendelet 3. cikk a); Fmtv. I. § (2) bekezdés.

a formatervezési minta a termék⁶² egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve a díszítésének külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve az anyagok jellegzetességei – eredményeznek. Nemzeti vagy közösségi formatervezésiminta-oltalomban részesülhet minden új és egyéni jellegű formatervezési minta. A két feltétel teljesüléséhez egyrészt a minta külső jellegzetességeinek bármely korábban nyilvánosságra jutott mintától lényeges részletekben különböznie kell, másrészt e minta bármely korábban nyilvánosságra jutott mintához képest eltérő összbenyomást kell, hogy tegyen a tájékozott használóra.⁶³

A fentiek értelmében a formatervezésiminta-oltalom vonatkozásában a szerző a következők szerint határozható meg: az a természetes személy, akinek az oltalmazni kívánt formatervezési minta kialakítása során végzett szellemi munkája eredményeként a minta kialakításra került. Ha ezen túlmenően a formatervezésiminta-oltalmi jog szűrőjén keresztül azt a formatervezési tevékenységet is szeretnénk körülírni, amely megalapozhatja a formatervezésiminta-oltalom megszerzését, például az MI-támogatott formatervezési minták esetében, akkor azt az alábbi módon tehetjük meg. A formatervezési tevékenység egy olyan természetes személy által végzett alkotótevékenység, amely által – a szerzőnek az oltalmazni kívánt formatervezési minta kialakítása során végzett szellemi munkája eredményeként – a minta kialakításra került úgy, hogy ezen munka során a szerző valamilyen fokú alkotói szabadsággal rendelkezett a termék megjelenése és összbenyomást befolyásoló valamely külső jellegzetességének kialakítása tekintetében.

Ezen fogalmak kimerítése természetesen mindig az adott formatervezési minta kialakítására vonatkozó egyedi körülmények vizsgálata alapján ítéltethető meg az alábbiak figyelembevételével.

⁶² A terméknek minősül bármely ipari vagy kézműipari árucikk, ideértve – egyebek mellett – azokat a részeket is, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak, továbbá a csomagolást, a kikészítést, a grafikai jelzéseket és a nyomdai betűformákat, a számítógépi programok kivételével. A COM/2022/666 javaslat értelmében a fogalmak a következők szerint módosulhatnak az EU-s dizájn-reform eredményeképpen: 3. cikk 1. „formatervezési minta”: valamely termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve díszítésének a külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek és az alak, a felület, illetve az anyagok jellegzetességei – eredményeznek, ideértve az említett jellemzők elmozdítását, átalakítását vagy bármilyen más animációját is; 2. „termék”: bármely ipari vagy kézműipari árucikk, kivéve a számítógépes programokat, függetlenül attól, hogy fizikai tárgyban vagy digitális formában testesül-e meg, ideértve: a) a csomagolást, a készleteket, a kikészítést, a belső környezet kialakítására szánt tárgyak térbeli elrendezését és azokat a részeket, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak; b) a grafikai munkákat vagy jelzéseket, a logókat, a felületi mintázatokat, a nyomdai betűformákat, valamint a grafikus felhasználói interfészeket.

⁶³ 6/2002/EK rendelet 5. cikk és 6. cikk; Fmtv. 2. § és 3. §.

Elsőként a formatervezés folyamatában újonnan megjelent „promptmérnök”⁶⁴ tevékenységét elemezve a következőkre érdemes rámutatni. A generatív MI elterjedése a „promptmérnök” szakma⁶⁵ létrejöttét is magával hozta, aminek reális következménye lehet a formatervezési tevékenység során a „promptmérnök” szellemi munkájának igénybevétele a legoptimálisabb kimenet (MI-támogatott formatervezési minta) kialakításához. Itt a közös alkotás megvalósulása könnyen előfordulhat például egy formatervező és a promptmérnök közös munkája során, ha a fenti definíció mindkettőjük tevékenységét jellemezte. Ha a mintát két vagy több személy közösen alkotta meg, a közösségi formatervezésiminta-oltalom őket közösen illeti meg,⁶⁶ illetve ha többen közösen alkották a mintát, a szerzőségi részarányt – a mintaoltalmi bejelentésben eredetileg megadott ellenkező megjelölés hiányában – egyenlőnek kell tekinteni.⁶⁷

Másodszorban az iparágak kreatívjainak alkotótevékenysége is átalakul, akik „manuális alkotókból kreatív kurátorokká” válhatnak a generatív MI-nek köszönhetően. Valószínűsíthető, hogy akárcsak ahogy egy grafikus megtanulta a Photoshopot vagy a Canva mesteri szintű használatát, egyre több dizájnner elsajátítja⁶⁸ a „promptok” professzionális alkalmazását formatervezési tevékenysége végzése során, így egyre kevésbé merül majd fel a „promptmérnökkel” közös alkotás esetükben.

Végezetül a dizájnt „gyárthatóvá” alakító személy tevékenységét elemezve kiemelendő, hogy a generatív mesterséges intelligencia a termékek gyártása vonatkozásában is új kihívásokat teremt. Így például az AI Fashion Week nagy sikere ellenére a gyakran tervezői ismeretek nélkül alkotó versenyzők dizájnjai jelentős utómunkálatokra és átalakításokra szorultak annak érdekében, hogy ténylegesen gyárthatóak és forgalmazhatóak legyenek. A generatív MI tekintetében, természetesen a megfelelően megfogalmazott „promptok” mellett, a betáplált adatok és a szoftver képességei – az autonómítási spektrumon való elhelyezkedésétől függően – nagyban meghatározzák a kimenetek (esetünkben dizájnok), minőségét és az utómunkálatok szükségességét. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy bár Alena Stepanova

⁶⁴ Az IBM a „promptmérnökök” alkalmazásának az előnyeit a következők szerint foglalta össze: „A 'prompt engineering' elsődleges előnye, hogy minimális generálás utáni munkával optimalizált kimenetek érhetőek el. A generatív mesterséges intelligencia kimenetei vegyes minőségűek lehetnek, és gyakran szakértett szakembereknek kell felülvizsgálniuk és átdolgozniuk. A promptmérnökök a pontos promptok megalkotásával biztosítják, hogy a mesterséges intelligencia által generált kimenet megfelelően a kívánt céloknak és kritériumoknak, csökkentve ezzel a kiterjedt utólagos feldolgozás szükségességét. Az is a promptmérnök feladata, hogy megértse, hogyan lehet a legjobb eredményt kihozni a piacon lévő sokféle generatív mesterséges intelligencia modellből.”: What is prompt engineering? (2024) Elérhető: <https://www.ibm.com/topics/prompt-engineering>.

⁶⁵ Bernard Marr: The Hot New Job That Pays Six Figures: AI Prompt Engineering. (2023. május 11.) Elérhető: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2023/05/11/the-hot-new-job-that-pays-six-figures-ai-prompt-engineering/>.

⁶⁶ 6/2002/EK rendelet 14. cikk 2) bekezdés.

⁶⁷ Fmtv. 12. § (3) bekezdés.

⁶⁸ What is prompt engineering? (2024. március 22.) Elérhető: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-prompt-engineering>.

tervező ruhakollekciója a divathétén első pillantásra a fonalhurkoktól a rövidnadrág csillogásáig valóságként tűnt, jobban megvizsgálva az tűnik fel, hogy a modellen elhelyezkedő öv egyetlen bőrcsík, véletlenszerű lyukmintákkal, a csat széle pedig beleolvad a bőrbbe.⁶⁹ A mesterséges intelligencia a rendelkezésére álló adatok és képességei, valamint a tervezés során megadott „promptok” alapján generálta le a kimenetet, de azt, hogy hogyan működik valójában egy öv, mi a funkciója, és milyen külső jellegzetességekkel kell rendelkeznie, hogy ezt a funkciót betölthesse, nem érthette meg, ha értené, akkor már a Searle-féle erős mesterséges intelligenciáról⁷⁰ beszélhetnénk. Így ha az eszközként használt generatív MI algoritmus nem rendelkezik például a mintakészítésről vagy a gyártás során használható anyagtipusokról megfelelő adatokkal, akkor a mesterséges intelligencia támogatásával megalkotott formatervezési minta külső jellegzetességei még számos változáson keresztül mehetnek a forgalomba hozatalig. Kizárólagos hasznosítási jogot szerezni formatervezésiminta-oltalom által pedig gazdaságilag arra a mintára éri meg, ami már a gyártásra kerülő külső jellegzetességekkel rendelkezik, hogy a lajstromban elhelyezett ábrázolás alapján az oltalom biztosan kiterjedjen a hasznosított mintára. Tehát ha a gyárthatóvá alakítást végző személyre szintén megfélemlíthető a szerző, illetve a formatervezési tevékenység fogalma, és személye eltér a mesterséges intelligencia támogatásával alkotó szerzőtől, akkor esetükben is közös alkotásról beszélhetünk.

Ez a gyakorlati eszmefuttatás is illusztrálja, hogy a generatív mesterséges intelligencia áttörése milyen hullámokat indított el a formatervezés világában, és minden bizonnyal az MI eszközkénti használata során számos, a szerzősége és oltalmi igényen túli, bíróság által megválaszolandó⁷¹ kérdés merülhet még fel. Elég csak belegondolni a Ferrero 2017-es Nutella Unica-kampányába, amikor egy algoritmus egy több tucatnyi mintát és több ezer színek kombinációt tartalmazó adatbázisból merítve a Nutella-címkének hétmillió különböző változatát hozta létre, amelyek Olaszországban kerültek a tégelyekre, és a forgalomba

⁶⁹ Marc Bain: AI Is Really Good at Designing Knitwear (Belts, Not So Much). (2023. április 26.) Elérhető: <https://www.businessoffashion.com/articles/technology/ai-is-really-good-at-designing-knitwear-belts-not-so-much/>.

⁷⁰ Searle szerint az erős mesterséges intelligencia az emberi gondolkodást vagy intelligenciát úgy fogja fel, mint ami funkcionálisan egyenértékű egy számítógépes program működésével, amennyiben az bizonyos szimbólumok manipulálásából áll olyan szabályok segítségével, amelyek csak a szimbólumok formális vagy szintaktikai tulajdonságaira utalnak, de szemantikai tulajdonságaikra (azaz jelentésükre) nem. Az ilyen manipuláció önmagában nem biztosít valódi megértést, és ezért nem lehet az emberi gondolkodással vagy intelligenciával egyenlővé tenni. Az erős mesterséges intelligenciával ellentétben a valódi megértés nem lehet pusztán szimbólummanipuláció kérdése. Így a gyenge MI pusztán szimulálja az intelligenciát. Searle a „Kínai szoba” gondolat kísérletével érvelt állítása mellett: Kínai szoba. (2024. február 27.) Elérhető: <https://lexiq.hu/kinai-szoba>.

⁷¹ Fmtv. 12. § (2) „Amíg jogerős bírósági ítélet mást nem állapít meg, azt a személyt kell a minta szerzőjének tekinteni, aki a mintaoltalmi bejelentésben eredetileg szerzőként szerepelt, vagy akit a mintaoltalmi lajstrom az erre vonatkozó bejegyzés módosítását követően szerzőként feltüntet” Illetve lásd: Fmtv. 22. § „Ha a mintaoltalmi bejelentésnek vagy a mintaoltalomnak a tárgyát jogosulatlanul másnak a mintájából vették át, a sértett vagy jogutódja követelheti annak megállapítását, hogy a mintaoltalom egészben vagy részben őt illeti meg, valamint kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség szabályai szerint.”

hozataltól számítva egy hónapon belül elfogytak.⁷² Online és televíziós reklámkampányt, illetve YouTube-videót is készítettek az „egyedinek és kifejezőnek” szánt csomagolásdizájnok köré. 2017-ben ez a hír még bejárta a világsajtót, hiszen rendkívülinek számított, de a generatív mesterséges intelligenciának köszönhetően egyre inkább számíthatunk ilyen és ehhez hasonló formatervek megjelenésére a piacon. Ennek kapcsán érdemes belegondolni a formatervezésiminta-oltalom két objektív alapfeltételébe, az újdonság és egyéni jelleg követelményébe. Ez a hétmillió címke már pusztán azzal nyilvánosságra hozottnak tekinthető, hogy bárki számára hozzáférhető módon, egy bizonyíthatóan meghatározható napon (például a YouTube-videónál látható feltöltési napon, 2017. június 2-án) felkerül az internetre. Nincs szükség reklámkampányra, sem pedig tényleges legyártásra vagy forgalmazásra ahhoz, hogy ezt a hatalmas mennyiségű, (algoritmus nélkül sokszorosan több humán munkórát igénylő) formatervezési mintát az újdonság és egyéni jelleg megítélése szempontjából korábbi mintának tekintsük. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy aki 2017. június 3-án jelentette be egy általa egyéninek gondolt címke formatervét az EUIPO-nál, és megkapta rá közösségi formatervezésiminta-oltalmát, de a tájékozott használóban a címkéje nem keltene eltérő összehasonlítást a hétmillió címke valamelyikéhez képest, csak remélheti, hogy nem indul megsemmisítési eljárás oltalmával szemben vagy esetlegesen bitorlási per. Ez a példa a formatervezési minta mennyiségével és hozzáférhetőségével kapcsolatos, generatív MI-okozta dimenzionális változás egyik szeletét volt hivatott szemléltetni, amivel a jogalkotó nem számolhatott az oltalmi forma kereteinek kialakítása során.

3. MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÁLTAL GENERÁLT FORMATERVEZÉSI MINTÁK

Idetartoznak azok a formatervezési minták, amelyeket a mesterséges intelligencia önállóan, emberi beavatkozás nélkül generál. Tekintettel a 2. pontban kifejtettekre, ezek a formatervezési minták – a természetes személy szerző hiánya okán – formatervezésiminta-oltalomban nem részesülhetnek sem Magyarország, sem pedig az Európai Unió területén. Az erős MI tekintetében a WIPO által idén felvázolt lehetséges irányok közül a mesterséges intelligencia által generált formatervezési mintákra vonatkozó sui generis jog⁷³ megalkotásának nemzetközi szintű feltárása a legjobb megoldás.

⁷² Rima Sabina Aouf: Algorithm designs seven million different jars of Nutella. (2017. június 1.) Elérhető: <https://www.dezeen.com/2017/06/01/algorithm-seven-million-different-jars-nutella-packaging-dizajn/>; Betsy Mikel: Nutella 'Hired' an Algorithm to Design New Jars. And It Was a Sell-Out Success. No two Nutella labels were alike. (2017. június 5.) Elérhető: <https://www.inc.com/betsy-mikel/can-robots-do-the-job-of-designers-nutella-gives-it-a-whirl.html>.

⁷³ I. m. (2).

III. ZÁRÓGONDOLATOK

Zárásként érdemes kitekinteni egy, a hazai, illetve európai uniós szabályozástól eltérő rendszer mesterséges intelligencia kapcsán tett iránymutatásaira. Az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (a továbbiakban: USPTO) idén februárban tette közzé feltalálói útmutatóját az MI-támogatott találmányok tekintetében. Ezek az iránymutatások azonban nemcsak szabadalmakra, hanem formatervezésiminta-oltalmakra⁷⁴ is vonatkoznak.⁷⁵ Útmutatójában az USPTO egyrészt kiemeli a Thaler v. Vidal-ügyben⁷⁶ hozott ítéletet, miszerint csak természetes személy lehet feltaláló, egyúttal egy dizájn megalkotója is. Másrészt rámutat, hogy a mesterséges intelligenciával támogatott találmányok (vagy formatervezési minták) vonatkozásában a feltalálói minőség elemzése azon múlik, hogy egy vagy több természetes személy jelentős mértékben hozzájárult-e a bejelentett találmányhoz.

A „jelentős hozzájárulás” megítélése kapcsán az útmutató a közös feltalálás tekintetében meghatározott Pannu-tényezők egységes fennálltának vizsgálatát emeli ki. Eszerint minden feltalálónak „(1) valamilyen jelentős módon hozzá kell járulnia a találmány kigondolásához vagy gyakorlatba való átültetéséhez, (2) olyan mértékben kell hozzájárulnia az igényelt találmányhoz, amely nem jelentéktelen minőségű, ha ezt a hozzájárulást a teljes találmány dimenziójához mérik, és (3) többet kell tennie annál, minthogy a valódi feltalálónak csupán ismert fogalmakat és/vagy a technika jelenlegi állását magyarázza el”.⁷⁷ A USPTO iránymutatása értelmében nem követelmény, hogy a feltalálónak valamennyi igényponthoz hozzá kell járulnia, elegendő pusztán egyetlen igényponthoz való hozzájárulás is. Azonban minden egyes igénypontot legalább egy megnevezett feltalálónak kell feltalálnia. Abban az esetben, ha egy személy egy mesterségesintelligencia-rendszert használ egy találmány létrehozására, akkor ennek az egy személynek kell jelentősen hozzájárulnia a szabadalom vagy szabadalmi bejelentés minden egyes igénypontjához. Ezt a szabályt olyan szigorúan kell értelmezni, hogy a feltalálói tevékenység feltétele nem teljesül ennek hiányában. Ha ezeket a követelményeket szeretnénk átültetni a formatervezési minta MI-támogatott megalkotására, így a formatervezési tevékenységre, akkor a szerzőként megjelölt természetes személynek kell az oltalmazni kívánt minta összbemintát befolyásoló, valamennyi külső jellegzetességének kialakításához jelentősen hozzájárulnia.

Természetesen, ahogy arra a USPTO is rámutat, a Pannu-tényezőknek való megfelelés vizsgálata mindig eseti alapon történhet, az egyedi tényállási elemek függvényében. Ugyan-

⁷⁴ Az Egyesült Államokban az oltalmi formát dizájn szabadalomnak (design patents) nevezik, a dizájn megalkotóját pedig feltalálónak, egyúttal a formatervezési minták esetében is szabadalmazhatóságot vizsgál a USPTO.

⁷⁵ Inventorship Guidance for AI-Assisted Inventions, V. Patent Practice, A. Applicability of This Guidance to Design and Plant Patent Applications and Patents. (2024. február 13.) Elérhető: <https://www.federalregister.gov/documents/2024/02/13/2024-02623/inventorship-guidance-for-ai-assisted-inventions>.

⁷⁶ Thaler v. Vidal, 43 F.4th 1207, 1210 (Fed. Cir. 2022).

⁷⁷ Pannu v. Iolab Corp., 155 F.3d 1344, 1351 (Fed. Cir. 1998).

akkor a hivatal összefoglalt néhány irányadó elvet, amelyek az MI-támogatott találmányok – ideértve a formatervezési mintákat is – tekintetében támpontul szolgálhatnak. Ezek közül az alábbiak a korábbiakban írtak fényében érdekes párhuzamul szolgálhatnak.

A hivatal útmutatójában felhívja arra a figyelmet, hogy az a természetes személy, aki csak egy problémát tár fel egy mesterségesintelligencia-rendszer számára, nem lehet feltalálója az MI-rendszer kimenetéből azonosított találmánynak. Ugyanakkor a USPTO megítélése szerint „jelentős hozzájárulást mutathat az a mód, ahogyan a személy a „promptot” egy adott problémára tekintettel úgy alakítja ki, hogy egy adott megoldást csalogasson elő az MI-rendszerből”.⁷⁸ Így valószínűsíthető, hogy a „promptmérnök” formatervezés kapcsán végzett tevékenysége ugyanúgy relevanciával bírhat a USPTO előtti eljárásban is.

Ezen túlmenően a hivatal kiemeli, hogy „egy találmánynak a gyakorlatba való átültetése önmagában nem jelent olyan jelentős hozzájárulást, amely eléri a feltalálói tevékenység szintjét. Ezért az a természetes személy, aki pusztán felismeri és találmányként értékeli egy MI-rendszer kimenetét, különösen ha a kimenet tulajdonságai és hasznossága nyilvánvaló az átlagos szakértelemmel rendelkezők számára, nem feltétlenül feltaláló. Ugyanakkor az a személy, aki egy MI-alapú rendszer kimenetét veszi alapul, és a kimenethez jelentős mértékben hozzájárul, hogy találmányt hozzon létre, megfelelő feltaláló lehet”.⁷⁹ Ezek az irányelvek mind a generatív MI-t hobbiszinten használó személyek, mind a kreatív kurátor, mind pedig a dizájn „gyárthatóvá” alakító személy tevékenységének megítélése kapcsán megerősítik a formatervezési alkotótevékenység megvalósulásának szükségességét MI-támogatott formatervezési minták tekintetében.

Végezetül az USPTO világossá teszi az iránymutatásaiban, hogy az „MI-rendszer feletti ’szellemi uralom’ fenntartása önmagában nem tesz egy személyt feltalálóvá az MI-rendszer használatával létrehozott találmányok tekintetében. Ezért az a személy, aki egyszerűen tulajdonosa vagy felügyeli a találmány létrehozásához használt MI-rendszert anélkül, hogy jelentős mértékben hozzájárulna a találmány megalkotásához, nem válik feltalálóvá”.⁸⁰

Mindezeket összegezve jól látható, hogy a mesterséges intelligencia megállíthatatlan térnyerése és fejlődése olyan kihagyhatatlan útra invitálja az alkotókat, a nemzetközi, illetve kormányközi szervezeteket, valamint a szellemi tulajdon-jogban érdekelt iparági és kormányzati szereplőket, amelynek egyik elengedhetetlen állomása lesz a megfelelő szabályozási környezet kialakítása. Amíg pedig eddig az állomásig el nem jutunk, számos olyan jogértelmezési és jogérvényesítési kérdéssel, illetve kihívással kell szembesülnünk, amelyeket a GenAI megjelenése generált, s amelyek átformálják az eszközzel való alkotásról általunk eddig gondoltakat, míg végül elérkezünk az „alkotó eszköz” korába.

⁷⁸ I. m. (74), B. Guiding Principles, 2.

⁷⁹ Uo., p. 3.

⁸⁰ Uo., p. 5.

A SZELLEMI ALKOTÁSOK ADATALAPÚ MODELLJEI ÉS AZ ADATTULAJDON KONCEPCIÓJA

I. BEVEZETÉS

Ebben az írásban a szellemi alkotás humán alanyhoz, természetes személyhez kötöttségéből indulunk ki: abból, hogy a szellemi alkotásra vonatkozó jogok közvetlen jogosultjának az azt megalkotó természetes személy tekintendő.¹ Vagyis mivel gép nem lehet jogalany, ezen jogok alanya sem lehet, ezért hatályos jogértelmezésünk és a szellemi alkotással kapcsolatos általános gondolkodásunk szerint a mesterséges intelligenciát (MI) gépként, szoftverként,² vagyis egyszerűen eszközként értékeljük. Az MI által itt felszínre hozott problémák azonban összetettebbek annál, mint hogy a felmerülő kérdéseket ilyen egyszerűen meg lehessen válaszolni. A helyes válaszok megadásához nem csupán az emberi elme működésének és az emberi alkotási folyamatnak a mélyebb és pontosabb megértésére lenne szükség, hanem az is tisztázásra szorul, hogy mi az az „első általános célú exponenciális technológia”,³ amit MI-ként emlegetünk, hiszen olyan jelenségeket vizsgálunk, amelyek létrejöttében nem vagy nem csupán a cselekvő ember működik közre, hanem létrehozásuk folyamatába bekapcsolódik egy exponenciális tempóban fejlődő technológia is. Olyan kimenetekről beszélünk, amelyek egyrészt sok esetben nagyon hasonlítanak az alkotó ember által létrehozott művekre, másrészt amelyeknek a létrehozásához ez a technológia sokszor jogi védelem alatt álló szellemi alkotásokat is felhasznál. Más szóval az MI bekapcsolódik egy olyan, klaszszikusan humán folyamatba, amelynek a kimeneteként (eredményeként) valami olyasmi jelenik meg, amire a szellemi tulajdon védelmét szolgáló normáinknak szükséges reagálnia (visszacsatolnia). Az MI-t övező hype és elvárások, valamint a hozzá kapcsolódó antropomorfizáló megközelítések és az ezekből fakadó téves fogalmi leképződések sok esetben vezetnek félreértésekhez az MI-vel kapcsolatban. Lényegét tekintve azonban minden MI egy modell, a szóban forgó folyamatok pedig ezeken a modelleken (pl. nyelvi modelleken) keresztül futnak le, így azok produktumait (kimeneteit) is megközelíthetjük modellekként, esetünkben szellemi alkotások modelljeként, létrehozásuk folyamatát pedig az alkotás modellezéseként. A modelleket azért használjuk a különféle rendszerek ábrázolására, hogy

¹ Lásd Szjt. 4. § (1) bekezdés, vagy a használati minták oltalmáról szóló 1991. évi XXXVIII. tv. 7. §.

² Csősz Gergely: Áttekintés a generatív mesterséges intelligenciák szerzői jogi kérdéseiről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 2. sz., 2023. április, p. 64.

³ Tilesh György, Omar Hatamleh: Mesterség és intelligencia. Libri, Budapest, 2021, p. 85. Mindez azért is figyelemre méltó megközelítés, mert igyekszik megszabadítani a jelenséget a zavaró, antropomorfizáló megközelítésektől.

azok szerkezetét és működését jobban megérthessük. A modell nem azonos a valósággal, hanem annak csupán egy olyan absztrakciója, amely a modellezés céljának megfelelő leg-egyszerűbb módon reprezentálja a valóságot, fő funkciója pedig az, hogy hozzásegítsen minket megfigyeléseink megértéséhez, elméletek kidolgozásához és teszteléséhez. A modell tehát maga is eszköz, mégpedig az ismeretek kifejezésének olyan alapvető eszköze, amely rögzíti a modellezett rendszerre vonatkozó általunk meghatározott törvényeket, struktúrákat, paramétereket és állapotokat.⁴ Törvényeknek a modellezés során azokat az alapvető és kikerülhetetlen tulajdonságokat nevezzük, amelyek meghatározzák a modell általános jellemzőit. A modell és a modellezett valóság közé ennek megfelelően nem tehetünk egyszerűen egyenlőséget, mint ahogy a valóságos folyamat és a modellezett folyamat kimenetei közé sem. Akkor sem, ha azok esetenként nagyon hasonlítanak egymáshoz. A modell elsősorban a valóság megértését, nem pedig a helyettesítését szolgálja. Ez a megközelítés jól alkalmazható az MI alkotás során betöltött szerepének értelmezése során is.

Az MI fogalmának kialakulása nagyon régre, egészen a gondolkodó gépek ideájának megjelenéséig vezethető vissza, ezért arra a kérdésre, hogy mit nevezünk MI-nek, és az milyen elven működik, nem könnyű választ adni. Az MI szerteágazó megközelítései ellenére is jól azonosítható két megközelítés. Az egyik a jogrendszeri szabályozás által általában alkalmazott általános MI-fogalomhoz, egy történeti MI-fogalomhoz vezet, míg a másik, szűkebb, ám sokkal lényegretörőbb megközelítés az MI adattudományi fogalmát határozza meg. Amíg a történeti MI-fogalom az MI valamennyi fejlődési szakaszát igyekszik átkarolni, az adattudomány MI-fogalma magára a technológiára koncentrál, és az MI történeti fogalmán belül éppen arra a jelenségcsoportra mutat rá, amely az emberiség globális szabályozási reflexét az MI-vel kapcsolatban kiváltotta. Témánk szempontjából az MI adattudományi fogalmának és modelljének a megértése bír nagyobb jelentőséggel.

II. AZ MI TÖRTÉNETI ÉS ADATTUDOMÁNYI MEGKÖZELÍTÉSEI

Jóllehet magát a „mesterséges intelligencia” kifejezést először John McCarthy használta egy 1950-ben rendezett konferencián, az MI történeti koncepciója a folyamatosan épülő emberi tudás és a fejlődő technológia szerteágazó története, ami a gondolkodó gép eszméje körében előzményként magába foglalja⁵ pl. Blaise Pascal 1642-ben megépített első mechanikus, digitális számológépét, Charles Babbage és Ada Lovelace programozható számítógépeit, ugyanígy a 19. századból Bertrand Russel és Alfred North Whitehead munkáját, a formális

⁴ Sasvári Péter: III. Rendszerek leírása – változók, adatok, összefüggések. In: Sasvári Péter, Kiss György, Kis Norbert (szerk.) Rendszerelmélet. Scientia Rerum Politicarum, Dialóg Campus, Budapest, 2020, p. 51–54.

⁵ A történeti MI-koncepció kialakulásának idézett jelenségei csupán néhány fontosabb állomásra utalnak, mivel jelen írásnak nem tárgya a történeti MI-koncepció alapjául szolgáló valamennyi tény összegyűjtése, a hivatkozások pusztán a koncepció történetiségére és sokszínűségére kívánnak rámutatni.

logikát forradalmasító Principia Mathematicáját (1910) vagy Warren McCulloch és Walter Pitts „Az idegi működés logikai alapjai”⁶ című munkáját, amit ma a neuronhálózatok elméletét megalapozó műnek tekintenek. De idetartozik Alan Turing professzor Turing-tesztje, és idesorolhatók az 1950-es, 1970-es és 1990-es években beállott „MI-telek” időszakain átrendülő egyre fejlettebb technológiák és eljárások is. Idesorolhatjuk például a 1960–1970-es évekből Joel Moses első sikeres tudásrendszer alapú programját (Macsyma), Marvin Minsky és Seymour Papert „Perceptrons” című, az egyszerű neuronhálózatok lehetőségeinek határait bemutató munkáját, az Alain Colmerauer által kifejlesztett Prolog programozási nyelvet, az első szakértői rendszerként elhíresült alkalmazást, amelyben Ted Shortliffe rámutatott a szabályalapú rendszerek jelentőségére, vagy amikor az első, egyszerűbb akadályok között önállóan navigáló, számítógép által vezérelt jármű Hans Moravec jóvoltából megjelent.

A 20. század végére kirobbant digitális forradalom következtében az adattermelés meredek ívben emelkedett, és az egyre hatalmasabb adattömeg elemzése iránti igény kitermelte az erre alkalmas technológiát, vagyis a multimodális generatív MI-alkalmazásokat. Az időközben kifejlődött World Wide Web pedig biztosítja a globális hozzáférés lehetőségét mind a technológiához, mind az adatok egy jelentős tömegéhez.⁷ Az MI 2018-ra (a GPT-1 révén) már nem csupán az emberi folyamatokat, hanem azok kimeneteit is képessé vált meggyőzően modellezni, kész szövegeket, képeket hanganyagokat, filmeket, kódokat produkálva, és megjelentek az alapmodellek („foundation models”, például a GPT-4, Llama2, BLOOMZ, PaLM2, Claude2, Jurassic-2, Titan Text stb. l. a táblázatot⁸), vagyis az MI ma ismert legerősebb generatív és multimodális generatív formái.⁹

A történeti koncepcióval szemben az MI adattudományi modellje pontosabban leírja azt a jelenséget, ami az említett globális szabályozási reflexet kiváltotta, és ami a szellemi alkotásokkal kapcsolatos kérdéseket is felveti.

E koncepciónak nélkülözhetetlen része a gépi tanulás, és az ezen alapuló mintázatfelismerés.¹⁰ Ennek megfelelően gépi tanulás („machine learning”) alatt a mesterséges intelligencia azon részhalmozát értjük, amelyben az adatokat a gép betanításához használják

⁶ Logical Calculus of the Ideas Immanent in Nervous Activity, 1943.

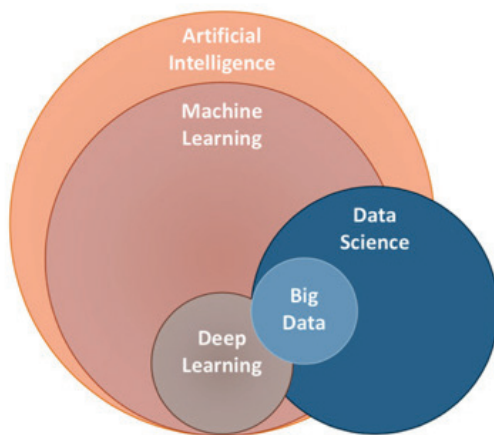
⁷ Jóllehet ez a hozzáférhető adattömeg csupán töredéke a megtermelt adatok összességének.

⁸ A jelenlegi szolgáltatási piacon már újabb verziók is találhatóak, pl. Llama3, Gemini Pro 1.5, Claude 3.

⁹ Generatív, pl. szövegből szöveget, képből képet, hangból hangot generáló alkalmazásokkal már a GPT-1 előtt is találkozhattunk, a multimodális generatív alkalmazások azonban ezeket a különböző bemeneteket együtt és egyszerre is képesek kezelni és kimenetként produkálni, vagyis képesek pl. szövegből képet, hangot és szöveget akár együtt is generálni a betanító adatkészlet függvényében.

¹⁰ N. Thakur: The differences between Data Science, Artificial Intelligence, Machine Learning, and Deep Learning. Artificial Intelligence in Plain English (2020): <https://medium.com/ai-in-plain-english/data-science-vs-artificial-intelligence-vs-machine-learning-vs-deep-learning-50d3718d51e5>, idézi Katherine Darveau, Daniel Hannon: Automated Classification of Human Factors Aviation Operational and Safety Events: A Human-Machine Teaming Approach to Text Mining and Machine Learning, Thesis (2021. június). DOI: 10.13140/RG.2.2.28515.89125, https://www.researchgate.net/figure/Explanation-of-Relevant-Terms-Thakur-2020_fig1_353389365, p. 12.

fel, akként, hogy a gép számára paraméterkapcsolatokat tesznek lehetővé azzal a céllal, hogy ennek a betanításnak az eredményét az ágens új adatkészletre alkalmazza. Vagyis a betanító adatbázis nem, csupán az abban észlelt adatkontextusok (paraméterkapcsolatok), mintázatok válnak az MI-ágens részévé.

1. ábra: Az MI modellje – Thakur – Darveau, Hannon 2020¹¹

Ennek a gépi tanulásnak képezi részhalmazát a mély tanulás („deep learning“), amelyet akkor alkalmaznak, ha nagy mennyiségű adat vagy hasonló adatok állnak rendelkezésre, és a gépi tanulás önmagában nem tudja produkálni a kívánt eredményeket (mert például túl sok a jellemző, túl nagy a minta mérete, vagy nagyon nagy pontosság elérése szükséges). Ebben a koncepcióban a gépi tanulás mellett az adattudomány („data science”) az MI olyan összetevőjének tekinthető, amely az adatokba való betekintést segítő tudományként a betekintés eredményeinek jobbítását célozza. Idetartoznak az adatok feldolgozásához és előkészítéséhez, a különböző adatelemzések megtervezéséhez alkalmazandó megközelítések, és idetartozik az ezekkel kapcsolatos kódolási eljárás is. Az MI-vel kapcsolatos tudást a történeti MI-fogalom kapcsán hivatkozott elvekkel és eljárásokkal egyetemben ma már

¹¹ Darveau, Hannon: i. m. (10), p. 11.

az adattudomány¹² foglalja magába. Mindezek mellett a Big Data, mint az MI harmadik szükségszerű összetevője, itt olyan, statisztikailag elemezhető nagy, általában egy terabyte-ot meghaladó nagyságú adathalmazként vagy adathalmazok összességéként értelmezendő, amelyek elemzése minták és trendek feltárását célozza (kisebb adathalmazokon MI alkalmazása kevésbé célravezető).¹³ Az MI valamennyi itt felsorolt összetevője dinamikusan fejlődő terület, amelynek teljesítményben megmutatkozó fejlődési üteme meghaladja a Moore-törvény¹⁴ által előre jelzett ütemet,¹⁵ többek között ezért is nevezik az MI-t exponenciális technológiának.

E gyors fejlődés következtében az MI lassanként fekete dobozzá vált, és ez az a pillanat, amikortól kezdjük az MI működési folyamatait szem elől veszíteni, ezzel pedig az MI munkafolyamatai, metodikájának részletei, az, hogy mi miért történik az MI működése során, az ember számára többé-kevésbé megismerhetetlené váltak, vagy legalábbis részben érthetetlenek és értelmezhetetlenek maradnak.¹⁶ Nagyjából 2018-ra előállt tehát egy olyan, ember által tervezett eszköz, amit egyre kevésbé értünk, ennél fogva egyre kevésbé tudunk irányítani. Nem véletlen, hogy épp 2018-ban mutatkoztak meg az AI globális, átfogó szabályozására vonatkozó törekvések első jelei az „Egyetemes AI-iránymutatás” (Universal Guidelines for

¹² Az adattudomány magát olyan interdiszciplináris területként definiálja, amely magában foglalja az adatokból való tudás kinyerését, a statisztika, a matematika, a számítástechnika és a területi szakértelem (esetünkben pl. a jog) technikáinak ötvözése révén. Mindezt annak érdekében teszi, hogy a betekintéssel érintett adatkészletekben mintákat, és trendeket fedezzen fel, és ezáltal az adatokat valós problémák megoldására, megalapozott döntések meghozatalára és az üzleti érték növelésére használja fel. Az adattudomány eredete az adatelemzés kezdeti szakaszára vezethető vissza, azonban magát az „adattudomány” kifejezést W. S. Cleveland használta először. Eredete azonban a statisztika és adatelemzés korai szakaszára vezethető vissza. A technológia fejlődésével, az adatelemzés kifinomult módjainak elterjedésével és a big data paradigma megjelenésével a terület jelentősen fejlődött. Maga Cleveland az adattudományt széles körű, az adatelemzést alapvetően befolyásoló elméletként írja le, amelynek közép-pontjában az adatelemző, adatelemzői gyakorlat áll, és abból indul ki, hogy az adattudomány technikai területeit aszerint kell megítélni, hogy milyen mértékben teszik lehetővé az elemző számára, hogy tanuljon az adatokból. Cleveland az adattudományt hat terület foglalataként határozza meg, úgy, mint 25% multidiszciplináris vizsgálatok, 20% adatmodellek és -módszerek, 15% számítástechnika adatokkal, 15% pedagógia, 5% eszközértékelés, 20% elmélet. Lásd: *William S. Cleveland: Data Science: an Action Plan for Expanding the Technical Areas of the Field of Statistics*. *International Statistical Review*, 69. évf. 1. sz., 2001, p. 21–26.

¹³ *Darveau, Hannon*: i. m. (10), p. 12–13.

¹⁴ Moore-törvénynek nevezzük azt a tapasztalati megfigyelést a technológiai fejlődésben, amely szerint az integrált áramkörök összetettsége – a legalacsonyabb árú ilyen komponenst figyelembe véve – körülbelül 18 hónaponként megduplázódik. A megfigyelés Gordon E. Moore, az Intel egyik alapítójának a nevéhez kötődik.

¹⁵ Például az OpenAI első nagy nyelvi modellje (LLM), a GPT-1 2018-ban még csak 117 millió paraméterrel rendelkezett, majd 2019-ben (valójában néhány hónapon múlva) a GPT-2-nél már 1,5 milliárd paramétréről beszélünk, amit a következő évben, 2020-ban a GPT-3 a maga 175 milliárd paraméterével jóval túlteljesít, és bár pontos adatok nem állnak rendelkezésre a 2023-ban megismert GPT-4-ről, teljesítménye jelentősen meghaladja közvetlen elődje teljesítményét, és egyre jobban teljesít olyan feladatokban is, amelyek absztrakt érvelést igényelnek.

¹⁶ *Csász*: i. m. (2), p. 71.

Artificial Intelligence) formájában.¹⁷ Ez az MI tervezéséhez és használatához útmutatóként szánt iránymutatás pedig az első helyen fogalmazta meg az átláthatóság követelményét, amit lényegében minden későbbi szabályozás átvett.

A fejlett MI-modelleknek a gyakorlati működése bonyolultságuk okán sok esetben a fejlesztőik előtt is rejtély.¹⁸ A terület dinamikus fejlődése lehetetlenné teszi azt, hogy a technológia szabályozásához szükséges határértékeket előre meghatározzuk. Vagyis valószínű, hogy a ma hozott szabály holnap már nem lenne érvényes, vagy legalábbis a szabályozás tárgyának gyors változása miatt nem lenne képes betölteni a funkcióját. A technológia jogi szabályozása ezért eleve kevés sikerrel kecsegtet.

A feketedoboz-hatás és az átláthatóság kérdése témánk szempontjából is kulcsfontosságú, mégpedig azért, mert az átláthatóság hiányára nemcsak az MI tanítási módszerének és modelljének, folyamatainak megismerése során számíthatunk, hanem a betanítási adatkészlet kapcsán is. Adott esetben akkor is, ha az átláthatóság biztosítására a fejlesztőkben mutatkozna is hajlandóság.¹⁹ A Stanford Egyetem H.A.I. alapmodelleken végzett kutatása az alapmodellek átláthatóságával kapcsolatban jól megvilágítja ezt a problémát. A tíz vizsgált modellből a legjobban a Llama 2 teljesített 54%-os átláthatósággal.

A hivatkozott eredményekből is levonhatjuk azt a következtetést, hogy a szóban forgó generatív MI-ágensekben zajló folyamatokat egyelőre legfeljebb a működési elvek szintjén és csak általánosságban tudjuk elemezni és értelmezni, így aztán rendkívül nehéz vagy inkább lehetetlen megállapítani azt, hogy pl. történik-e, és ha igen, az MI-ben zajló folyamatok mely szakaszában történik kizárólagos szerzői jogot sértő felhasználás.

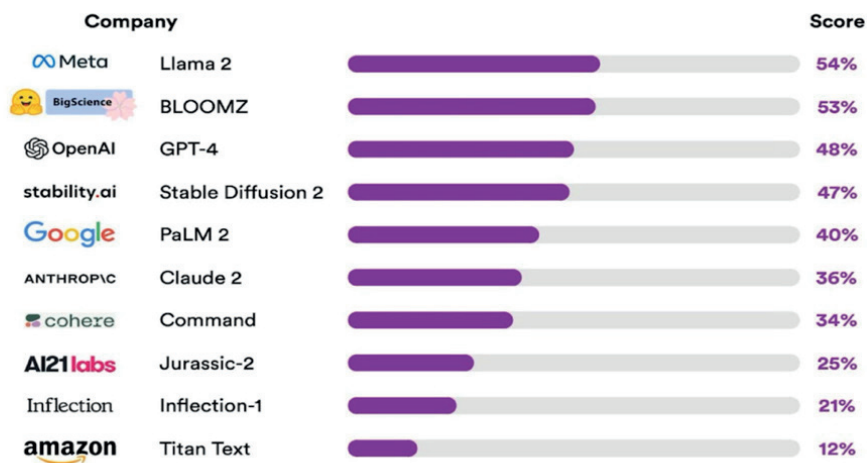
¹⁷ The Public Voice: Universal Guidelines for Artificial Intelligence, 23 October 2018 Brussels, Belgium (DRAFT – 9 Oct 2018 – comments on draft to AIstatement@thepublicvoice.org).

¹⁸ Vö.: Jason Wei, Yi Tay, Rishi Bommasani, Colin Raffel, Barret Zoph, Sebastian Borgeaud, Dani Yogatama, Maarten Bosma, Denny Zhou, Donald Metzler, Ed H. Chi, Tatsunori Hashimoto, Oriol Vinyals, Percy Liang, Jeff Dean, William Fedus: Emergent Abilities of Large Language Models. OPEN Review net, 2022. augusztus 31., p. 1–30. (Lekérve 2024. 01. 09.); Stephen Ornes: The Unpredictable Abilities Emerging From Large AI Models. Quanta Magazin, 2023. 03. 16, p. 1–7: <https://www.quantamagazine.org/the-unpredictable-abilities-emerging-from-large-ai-models-20230316/> (Lekérdezve 2024. 01. 08.).

¹⁹ Csósz: i. m. (2), p. 77.

Foundation Model Transparency Index Total Scores, 2023

Source: 2023 Foundation Model Transparency Index

2. ábra: Az alapmodellek átláthatósági indexének teljes pontszáma és rangsora mind a 100 mutató tekintetében.²⁰

III. A DIGITÁLIS ADATOK ÉS A MODELLEZÉS FELSŐ FOKA

A generatív MI-alkalmazások olyan modellek, amelyek egy-egy betanító adatbázis által tükrözött terület adatkontextusait elemzik, és ezen elemzés (gépi tanulás és mélytanulás) alapján képesek a megadott parancsnak megfelelő, a betanításához használt adatbázis alapján rögzített adatkontextusokon alapuló kimenetet generálni szöveg, kép, hang vagy akár kód formájában. Ezek a kimenetek egyre hűebben modellezik az ember által generált válaszokat (kimeneteket), beleértve az emberre jellemző szellemi alkotásokat is. A gép betanítására minden esetben igen nagy adatbázis szolgál, amely adatbázis adattartalma egy-egy területet illetően jelentősen meghaladhatja azoknak az adatoknak a körét, amelyek egy-egy szerzőhöz köthetők, és adott esetben akár a szellemi tulajdon által védett objektumként kerülnek be ebbe a betanító adatbázisba. A betanító adatbázis a gép számára paraméterkapcsolatok detektálását és rögzítését teszi lehetővé, amely eredményt (a betanítás eredményét) az MI új adatkészletre képes alkalmazni. Fontos tudni, hogy a betanító adatbázis nem, hanem csak

²⁰ Shayne Longpre, Rishi Bommasani, Kevin Klyman, Sayash Kapoor, Nestor Maslej, Betty Xiong, Daniel Zhang, Percy Liang: The Foundation Model Transparency Index. Stanford University, Massachusetts Institute of Technology, Princeton University [Stanford Center for Research on Foundation Models (CRFM) Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence (HAI)], p. 30. Fig. 7.

a rögzített paraméterek válnak az MI részévé. Mivel az MI nagyon szofisztikált, mondhatni atomi szintű adatanalízist végez nagyon sok és sokféle adatból álló állományon, az egyes paraméterek egy-egy, a bemeneti adatok által érintett szerzőhöz már kevésbé köthetők, ugyanakkor azok eltávolítása az ágensből gyakorlatilag egyébként is lehetetlen lenne. Lényegében ugyanezzel a problémával találjuk szembe magunkat akkor is, amikor az MI olyan, nagyobb léptékű mintázatokot generál, amelyekben már felismerhető egy konkrét mű vagy valamely szerzői kifejezés részlete. A probléma orvoslása leginkább egy újabb betanítással történhet meg, amelynek során a betanító adatbázisból már kiemelik a kifogásolt alkotásokat.

Ami pedig az MI kimenetét illeti, képzeljük el, hogy egy multimodális²¹ generatív MI-betanító adatbázisnak részét képezik Salvador Dalí képei, de ezek mellett elképzelhetetlenül sok egyéb kép, film, hang és szöveg is, többek között például zsiráfokról szóló képek, filmek, hangfelvételek és szövegek is, közöttük akár más szellemi alkotásnak minősülő, zsiráfot ábrázoló bemenetek, értelemszerűen digitális adatokká kódolva. Ha az MI azt a parancsot kapja, hogy állítson elő egy zsiráfot ábrázoló festményt, akkor ehhez az MI már nem a betanító adatbázist, hanem azokat a paramétereket/kontextusokat fogja használni, amiket a betanító adatbázis alapján a zsiráfokat és a festményeket ábrázoló/leíró bemenetek alapján rögzített. Ha pedig Salvador Dalí képei elegendő számban szerepelnek a betanító adatbázisban ahhoz, hogy Dalí stílusa, vagyis a csak az ő képeire jellemző szín- és formakontextusok is rögzüljenek paraméterekként az MI-ben, és az MI-t arra utasítjuk, hogy Dalí stílusában állítsa elő egy zsiráfot ábrázoló festmény képét, akkor kimenetként egy Dalí festményeire többé-kevésbé emlékeztető, zsiráfot ábrázoló festmény képét kapjuk. Ez akár akként is megtörténhet, hogy Dalí „Az elfolyó idő” című képéhez hasonlóan a zsiráfok különböző tereptárgyakra terítve szerepelnek a képen.

Modellmegközelítésünkre visszacsatolva, egyúttal mellőzve az antropomorfizáló utalásokat, nem állíthatjuk, hogy a gép Dalít másolja, hanem csak azt, hogy képes modellezni azt a folyamatot és eredményt, ami akkor állhatott volna elő, ha Dalí festett volna egy elfolyó zsiráfok témájú festményt. Sokkal inkább egy alkotási folyamat modelljéről (Dalí stílusában) van tehát szó, mint emberi alkotási folyamatról.

Mi lenne a különbség a modell és Dalí képe között, ha Dalí „Az elfolyó zsiráfok” című képet valóban megfestette volna? A két kép bizonyosan nem egyezne, hiszen az MI, jóllehet feltehetően sokkal több zsiráfokkal és festményekkel kapcsolatos bemenettel került kapcsolatba betanítása során, mint amennyivel Dalí élete során találkozott, bizonyosan nem rendelkezik azokkal az egyéb bemenetekkel, amivel maga Dalí rendelkezett egész élete során, érzékelési képességei kialakulásától kezdve egészen haláláig. Ideértve nem pusztán a környezeti, hanem az érzelmi hatásokat is, amelyek következtében a Dalí által produkált kimenet (a szerzői mű) rengeteg olyan kontextussal fog rendelkezni, amit az MI nem ké-

²¹ A multimodális generatív MI képes többféle bemenetet, szöveget, képet, hangot egyszerre kezelni, és ennek megfelelő kimeneteket előállítani a betanításához használt adatkészlet függvényében.

pes produkálni, legfeljebb utóbb létrehozhat valami ahhoz hasonló, statisztikai átlagokon alapuló kimenetet. Ez a statisztikai átlag pedig annál pontosabb lesz, minél több vonatkozó adat volt található a betanító adatbázisban.

Ha pedig egy pontatlanságra motivált generatív MI-t veszünk igénybe ugyanennek a feladatnak a végrehajtására, ami például a generatív folyamatba iktatott véletlenérték-generációs lépésekkel biztosítja, hogy a generált tartalom egyedi legyen,²² amivel az MI-t kifejezetten a tanult átlagtól való eltérésre predesztináljuk, az eredmény akár egy Dalí stílusát hordozó, ám általa soha meg nem festett kép is lehet. Mindenesetre a gép is generálhat olyan egyedi kimenetet, ami eltér minden humán kimenettől,²³ ettől azonban az még nem lesz szellemi alkotás. Ebben a megközelítésben az MI által generált kimenet csupán az adott utasításhoz illeszkedő, a betanító adatbázisban szereplő adatok kontextusain alapuló eredmény.

Itt rögtön felmerül a kérdés, hogy a véletlenérték-generálás, pláne egy, a valóságtól eleve elszakított rendszerben²⁴ értékelhető-e egyáltalán kreativitásként, különösen ha az MI a betanítása során rögzült paraméterek és ezek kontextusai alapján modellezi a lehetséges választ a kapott utasításhoz képest. Meglehet, hogy ezek a kimenetek egy laikus számára megkülönböztethetetlenek lesznek a humán produktumoktól, mivel már ezek a kimenetek is jóval több információt tartalmaznak, mint amivel egy laikus eredetileg rendelkezik, ami megnyitja az MI-alapú csalások és hamisítások gyors elharapózásának lehetőségét.

A fentiek okán a humán alkotási folyamat és annak eredménye (valóság), valamint a gépi folyamat és annak kimenete (valóságmodellje) közé nem tehetünk egyenlőségelet. Annál is inkább nem, mivel a jogrendszer alapvetően humán rendszer, ami humán értékeket tükröz

²² Csósz: i. m. (2), p. 72.

²³ Ugyanakkor a gép alkalmas teljesen azonos kimenetek generálására, az ember pedig nem. Így az emberi kimenet minden esetben többé kevésbé egyedi lesz, ami az ember géphez képest fennálló tökéletlenségéből, vagy ha úgy tetszik komplexitásából fakad.

²⁴ A szellemi alkotás humán fogalom. A tanító adatbázis pedig az alkotó emberhez képest eleve korlátos, hiszen az emberek az azonos környezeti hatásokra (bemenetekre/adatokra) egyénenként többé-kevésbé eltérően reagálnak, sokszor teljesen ellentétes reakciókat mutatva. Ezekben a reakciókban és az ezek alapján rögzült emlékekben az alany teljes tapasztalati és érzelmi történelme szerepet játszik. A megtapasztalt környezeti hatásokat az ember az általuk kiváltott érzelmekkel együtt tárolja az emlékezetében, és ezek határozzák meg azokat a produktumait, amelyeket az egyedi ötlet megvalósítása során szellemi alkotásként állít elő, ami magától értetődően kizárólag erre az egyedre lesz jellemző. Az emberi, a szerzői elme saját „adatbázisa” minden esetben sajátos, csak az adott humán egyedre jellemző „adatbázis”, ami eltér az MI-betanításhoz használt adatbázisoktól is, következésképpen annak kimenetei is többé-kevésbé mindig egyediek, ráadásul az aktuális érzelmi kölcsönhatások következtében emberi módon egyediek lesznek. Még akkor is, ha az ágens utóbb a humán szakértőnél is szofisztikáltabb módon lesz képes egy-egy alkotóra jellemző jegyeket detektálni és rögzíteni, olyan részletességgel, ami például pusztán a képeinek jellemzői alapján biometrikus azonosításhoz hasonló kizárólagossággal képes azonosítani az alkotót. Az is elképzelhető, hogy az ágens pontosabb képet képes alkotni egy zsiráfról mint egy átlagos humán szereplő. A humán festményben (kimenetben) azonban tükröződni fog a festő zsiráfhoz való személyes viszonya is, az aktuális érzelmeit is ideértve. Utóbb ezt a viszonyulást (kölcsönhatást) is lehet gépi úton modellezni, de itt kimeneti szempontból a fő hangsúly a „modell” szón van.

és véd. Ennek megfelelően a szerzői jogok is humán értékeket, az alkotó emberi elmét és annak egyedi termékeit védik. Így a szerzői jogok is csak az emberi jellemzők megragadására alkalmasak akár az MI bemeneteit, akár annak kimeneteit vizsgáljuk. Vagyis a szerzői jog által kínált védelem számonkérhetőségének feltétele az MI-nek mind a bemeneti, mind a kimeneti oldalán az, hogy valamely szerző már létező műve egyértelműen azonosítható legyen, illetve hogy a kimenet létrejöttét valamely személy alkotó közreműködése azonosíthatóan dominálja. A formálódó joggyakorlatban már van példa arra, hogy az MI kimenete akkor fogadható el önálló szellemi alkotásként, ha az azzal együttműködő ember alkotó személyisége döntő módon (pl. megfelelő mennyiségű prompt alkalmazásával) befolyásolta ezt a kimenetet (eredményt).²⁵ Az MI tanításához felhasznált szerzői művekkel kapcsolatosan ugyanakkor a fent írottakból következtethetünk arra, hogy a bemeneti oldalon a szerzői jogok számonkérhetősége sokkal kevésbé egyértelmű.

IV. AZ ADATTULAJDON KONCEPCIÓJA ÉS A SZELLEMI TULAJDON²⁶

Az adattulajdon itt hivatkozott koncepciója²⁷ a digitális adatok önálló entitásként megragadható csoportját a vagyon/tulajdon tárgyaként interpretálja, és azokat e minőségükben alkalmasnak tartja a tulajdoni adaptációra és a tulajdonjog által kínált abszolút védelem rájuk való kiterjesztésére. Ebben a megközelítésben a tulajdoni védelem minden olyan jelenség esetében is értelmezhetővé válik, ami adatokból áll. Például a digitális szellemi alkotásokat hordozó adatokra is. A koncepció jogrendszeri bevezetésének több indoka van. Ezek közé tartozik az, hogy a digitális adat a mesterséges, ember által alkotott (előállított) környezet egyik önálló entitásként létező objektuma, a digitális világ alapegysége (atomja). A digitális adatok ezen számítógépes feldolgozásra alkalmas, önálló entitássá vált alakzatai *az elektromágneses energiának olyan, kódolás által állandósult formái, amelyek az aktuális adathordozótól elválva is megtartják a beléjük kódolt jelentést*, valamint az emberi fizikumtól és az emberi tudattól egyaránt függetlenül léteznek. Ebből következik, hogy a szellemi alkotásokat hordozó digitális adathalmazok is megragadhatóvá válnak a jog számára az aktuális adathordozótól független objektumokként. A digitális adatokkal és adatalapú javakkal kapcsolatban a tulajdoni princípiumok és egyértelmű uralhatóságuk okán a testiség eszméje is jól értelmezhető. Mindezekre tekintettel e jelenségek kizárása a vagyon/tulajdon köréből nem indokolt.

²⁵ The Dispute over Copyright Infringement of the Right of Authorship and Right of Communication through Information Network. Beijing Internet Court, Written Civil Rulings, (2023) Jing 0491 Min Chu No. 11279 Pekingi Internetbíróság, RFR (2023) Jing 0491 Min Chu No. 11279.

²⁶ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 17. Cikk (2) bekezdés: „A szellemi tulajdon védelmet élvez”.

²⁷ Parti Tamás: A digitális adatok tulajdoni adaptációja, a digitális javak vagyoni jogi kölcsönhatásainak tükrében, PhD-értekezés, 2023. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola (megjelenés alatt ugyanezen a címen).

E koncepció a digitális adat tulajdonosának alapesetben azt tekinti, aki ezt az adatot előállította (megtermelte) – hacsak jogszabály vagy szerződés ettől eltérően nem rendelkezik. Az MI kimeneti oldalát illetően mindez arra mutat rá, hogy az adattulajdon bevezetése esetén a kimenetek, az általuk hordozott információtól függetlenül is ahhoz a személyhez lennének köthetők a tulajdonjog által, aki ezeket az adatokat létrehozta/termelte, hacsak jogszabály vagy szerződés ettől el nem tér. E gondolat mentén egy generatív MI alkalmazásával létrehozott kimenet esetében az adat létrehozójának tekinthetjük akár az MI szolgáltatóját, akár a promtolót vagy a megrendelőt is aszerint, hogy azt jogszabály vagy a kimenet előállítására vonatkozó szerződés hogyan határozza meg. Az adattulajdon bevezetése éppen afelé terelné az érintett feleket (szolgáltatót, megrendelőt, felhasználót/promtolót), hogy ezeket a kérdéseket már előre tisztázzák a vonatkozó szerződéseikben. Mindez pedig erősíthetné az így meghatározott személy jogosulti pozícióját a létrehozott mű vonatkozásában, jogsértések esetén pedig egyértelműbb helyzetet teremtené a felelősség telepítése és számonkérése, valamint az okozott hátrányok reparációja terén.

A fenti érvelést támasztja alá az is, hogy a szellemi alkotás objektivációja fizikai jelenségekben keresztül, tulajdoni szempontból nézve jellemzően dolgokon, azaz a tulajdon tárgyain keresztül valósul meg, vagyis az egyedi ötletnek minősülő információ jellemzően a tulajdon tárgyaiban ölt testet. Ez a hordozó és az információ elválaszthatatlansága miatt magától értetődően tulajdon tárgyává teszi magát a dologban megnyilvánuló egyedi információt is, feltéve ha azt az objektumot, amiben az alkotás megnyilvánul, a jog elismeri a tulajdon tárgyaként. Mivel a digitális világban ez az önálló ötletként azonosítható információ digitális adatokban testesül meg, annak hordozója maga a digitális adat. Az adat és az információ egymástól elhatárolható, de nem elválasztható, és mert az adatot a vagyoni jogi rendszerek még nem adaptálták (az információ maga pedig nem tulajdonképes), e téren tulajdonról valóban még nem beszélhetünk, csupán a szellemi alkotáshoz fűződő forgalomképes jogokról. E jogok a vagyon részét képezhetik ugyan, de nem azonosak sem magával az adattal, sem az abban megtestesülő információval. Adat és információ relációjában a szóban forgó jelenségek szellemialkotás-jellegét az információ, és nem a megtestesülés fizikai minősége határozza meg, ha ez nem így lenne, akkor minden adatokból álló jelenséget szellemi alkotásnak lehetne tekinteni. A hiányt a tulajdoni megközelítés szempontjából éppen az okozza, hogy a jogrendszer a digitális adatot mint a megtestesülés lehetséges objektumát, mint önálló információhordozót még nem adaptálta. A jelen kötetben szereplő írások jól tükrözik a szellemi tulajdon és a generatív MI kölcsönhatásaiból fakadó problémák összetettségét. Az adattulajdon koncepciója ezekhez a megközelítésekhez képest egy másik, párhuzamos megközelítést kínál a szóban forgó objektumok védelmének kiterjesztése érdekében.

További érvként szolgál, hogy a digitális adat (bit) mára maga is a közgazdasági vagyong fogalom önálló entitásként értelmezett elemévé vált. A vagyoni jogi rendszereknek csupán ezért is állást kell foglalniuk ezzel kapcsolatban, és jóllehet a digitális adatok vagyoni/tulajdoni adaptációja folyamatban van, adattulajdonról még nem beszélhetünk. Mindazonáltal a jogrendszereknek azok a területei, amelyek az adatokban megtestesülő információt digitális adati minőségétől függetlenül is képesek érzékelni, már ma is képesek korlátozott védelmet nyújtani az adatok egy-egy szűkebb területének. A szellemi alkotások védelmét szolgáló normák mellett ilyeneknek tekinthetők például a személyes adatok védelmét, a digitális adatokban megnyilvánuló titokfajták védelmét vagy az adatbázisok védelmét célzó normák, továbbá bizonyos büntetőjogi normák is. Ennek megfelelően a digitális adatokban megnyilvánuló szellemi alkotások jól érzékelhetők a meglévő, a szellemi alkotásokhoz kapcsolódó jogi struktúrákon keresztül, ezek a struktúrák azonban adati (és egyéb) természetüktől függetlenül védik ezeket az alkotásokat, emiatt az adatokkal közvetlen összefüggést nem mutatnak.²⁸ Ez az oka annak, hogy belőlük adattulajdonra vonatkozó következtetéseket nem lehet levonni.

Az adattulajdon egy, a szellemi alkotásokra vonatkozó szabályozáshoz képest mélyebben húzódó szabályozási réteggént a digitális adatok által hordozott/digitális adatokból képzett hordozón rögzített alkotásoknak éppen azt az oldalát lenne képes megragadni, ami a szellemi alkotások oldaláról közelítve mint hordozóanyag releváns, biztosítva ezáltal e anyag jogi elismerését, kiterjedtebb védelmet biztosítva ezzel az adatalapú szellemi alkotások részére. Olyan védelmet, ami adott esetben akkor is segítségül hívható, ha a szellemi alkotás oldaláról közelítve egy jogsértés számonkérhetősége bizonytalanná vagy lehetetlenné válik, vagy annak lehetősége valamely oknál fogva meg sem nyílik.

Ezért van e megközelítésben kiemelkedő jelentősége annak, hogy az adat és az információ közé nem tehető egyenlőségjel. E két fogalom következetes megkülönböztetése a jogrendszeri megközelítések számára is alapvető fontosságú. Az elhatárolás az adattudomány/

²⁸ P. Bernt Hugenholtz: Data Property: Unwelcome Guest in the House of IP. In: Hanns Ullrich, Peter Drahos, Gustavo Ghidini (szerk.): *Kritika: essays on intellectual property*, Volume 3. Cheltenham; Northampton, Edward Elgar, 2018, p. 7.

információelmélet területén már az 1980-as években megtörtént,²⁹ így azt a jogrendszernek már csak adaptálnia kellene. Az elhatárolás lényege úgy foglalható össze, hogy az adatok olyan előállított digitális jelek, amelyeknek a kontextusai fejezik ki az információt. Tulajdonképpen ugyanazon jelenség két tulajdonságáról van szó. Az egyik tulajdonság közvetlenül az előállított terméket, vagyis az adatot jellemzi függetlenül attól, hogy abból milyen információt lehet levonni, a másik tulajdonság pedig az egyes adatok kontextusai alapján levonható információt, ami akár egy digitális adatokban megnyilvánuló egyedi ötlet, egy digitális adatok által hordozott szellemi alkotás is lehet. Mivel a digitális adat úgy képes elválni az aktuális hordozójától, hogy a belé kódolt jelentést és ezzel együtt az adatkontextusok által hordozott információt is megőrzi, és mert az információ nem választható el sérelem nélkül az adattól, az információ (szellemi alkotás) hordozója itt már nem a papír, a vászon, a lemez vagy a pendrive lesz, hanem maga a digitális adat.³⁰

A személyes adatok védelmére, a titokfajták védelmére vonatkozó, az adatbázisok védelmét célzó vagy a szellemi alkotások védelmét szolgáló szabályozások tehát nem magát az adatot ragadják meg (szintaktikai szint), hanem az adatvilág egy másik szintjét, mégpedig az adatkontextusok által meghatározott információt (szemantikai szintet). Egy hagyományos festmény példájával élve ezt a két szintet úgy világíthatjuk meg, hogy míg a tulajdonjog védi a festmény vásznát, keretét és festékét (mint dolgot, adatok esetében szintaktikai szint), addig a szellemi alkotások védelmét szolgáló normák védik a festmény témáját annak meg-

²⁹ L. Russell Ackoff: Information, Knowledge, Wisdom Hierarchy – From Data to Wisdom. Journal of Applied Systems Analysis, 1989. 16. sz., p. 39. A tudásmenedzsment oldaláról Russell Ackoffot gyakran emlegetik forrásként egy 1988-as elnöki beszéde kapcsán, amely egy 1989-es „From Data to Wisdom” cikkben jelent meg, és nem hivatkozik a forrásaira. A források között tovább kutatva Milan Zelenyhez jutunk: Milan Zeleny már korábban is használta ezt a hasonlatot, mégpedig a „Management Support Systems” című cikkében 1987-ben, bár Zeleny az adatokat, információkat, tudást és bölcsességet különböző tudásformákkal egyenlőként kezeli „knownothing”, „knowwhat”, „knowhow” és „knowwhy” sorrendben. Lásd: *Milan Zeleny: Management Support Systems: Towards Integrated Knowledge Management. Human Systems Management*, 7. évf. 1. sz., 1987, p. 59–70. Ugyanakkor Zeleny sem hivatkozik korábbi forrásra. Milan Zeleny cikkével szinte egy időben látott napvilágot Michael Cooley 1987-ben megjelent könyve: „Architecture or Bee?”, amelyben az író a hallgatólagos tudás és a józan ész tárgyalása során használja a DIKW modellt, de ő sem jelöl meg korábbi forrást. Lásd: *Michael Cooley: Architect or Bee? The Human/Technology Relationship. The Hogarth Press, London, 1987.* Harlan Cleveland az információtudomány területéről közelít, és nála már 1982-ben megjelenik a modell, amikor azt egy futurista cikkében rámutat a megközelítés meglepő eredetére, mégpedig T.S. Eliot 1934-ben írott, *The Rock* című drámájának soraira utalva, a DIKW hierarchiát „T.S. Eliot-hierarchiának” nevezve. Lásd: *Cleveland Harlan: Information as Resource. The Futurist*, 1982. 16. sz., p 34–39. Vagyis a költő T.S. Eliot volt az első, aki megemlíttette a „DIKW hierarchiát”, anélkül, hogy azt ezen a néven nevezte volna. Mint Eliot írja: Hol van az Élet, amit elvesztettünk? / Hol van az a bölcsesség, amit elvesztettünk a tudásban? / Hol van az a tudás, amit elvesztettünk az információban? Lásd: *T.S. Eliot: The rock. Faber & Faber, London, 1934.* Noha maga Cleveland nem adja hozzá az „adatokat” Eliot hierarchiájához, cikkében megemlíti a hierarchia YiFu Tuan és Daniel Bell által alkalmazott változatát, akik egy írásukban már az adatokat is a hierarchia részévé tették. T.S Eliot mellett ugyanakkor megemlíthetjük Frank Zappa: *Packard Goose*” a Joe’s Garage: Act II & III albumát is (Tower Records, 1979) amelyben Frank Zappa is utalt a tudáspiramisra: „Az információ nem tudás, a tudás nem bölcsesség, a bölcsesség nem igazság/ Az igazság nem szépség...”

³⁰ *Parti: i. m.(27), p. 28–41.*

valósult formájában, azaz a belekódolt információt, amit a vászonra rögzített festékszemcsék egyedi kontextusai alkotnak. A festmény ezáltal egy megvalósult, szerzői jogi értelemben eredeti formába öntött egyedi ötlet.

A szellemi alkotás³¹ és az ahhoz fűződő jogok ugyanakkor az emberhez, és nem a technológiához kötődnek, az alkotás folyamatában a technológia mint eszköz kap szerepet. Az alkotás fogalma ebben az összefüggésben értelemszerűen szellemi tevékenységre, mégpedig egyértelműen az ember szellemi tevékenységére utal, ami önmagában is elhatárolja azt a pusztá ötletektől, megoldásoktól, módszerektől és a modellektől is. A szellemi alkotásban az alkotásnak és kifejezésének párba állítása a tartalom felépítésének és közölhetőségének egymástól elválaszthatatlanul egységes követelményére utal,³² vagyis valamely megalkotott, eredeti gondolatcsövedék csak akkor élvezhet szerzői jogi védelmet, ha azonosítható módon kifejezték.³³ Ez a kifejezés a digitális világban nem vásznon, papíron, hanglemezen, lyukkártyán vagy a materiális világ egyéb rég megszokott objektumán keresztül, hanem ugyanennek a fizikai világnak új jelenségein, a digitális adatokon keresztül valósul meg. Olyan objektumokon keresztül, amelyek úgy tudnak elválni az aktuális, hagyományosan dologként azonosítható hordozójuktól, hogy a beléjük kódolt (rögzített) jelentést sérelem nélkül megőrzik. Vagyis a mű hordozója, megvalósulásának módja itt már maga a digitális adat. Például a szerzői jog esetében elsősorban a szellemi teljesítményből, a kreativitásból és a szerzői minőségből indulunk ki, elvárva egyúttal annak megvalósulását (kifejezését/„expression”) – amely kifejezésnek adott esetben a tulajdonjog külön is képes védelmet nyújtani, a hordozott információtól függetlenül is. A vonatkozó jogforrások e kifejezés kapcsán nem utalnak kifejezetten az adatokra, mint ahogy nem utalnak a szellemi alkotások más objektívalódási formáira sem, mivel a szellemi alkotások szabályozásának tárgya szempontjából közömbös az, hogy a megjelenés milyen matéria által történik meg. Ennek megfelelően az elv alkalmazható azokra a szellemi alkotásokra is, amelyek digitális adatok-

³¹ A szerzői jog európai bázisát jelenleg az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) 2015. május 6. napján közzétett „Európai digitális egységes piaci stratégiáján” (a továbbiakban: DSMS) alapuló, a Bizottság által 2016. szeptember 14. napján előterjesztett, az európai uniós szerzői jogi szabályozás korszerűsítésére vonatkozó jogalkotási javaslatok adják. Ezek eredményeképpen került elfogadásra a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbkövetéseire alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról szóló, 2019. április 17-i (EU) 2019/789 európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: SatCab-irányelv), és a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló, 2019. április 17-i (EU) 2019/790 európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: CDSM-irányelv, együttesen: irányelvek). A szellemi tulajdon tágabb fogalmától közelítve ide kell sorolnunk még az adatbázisok védelmére vonatkozó szabályozásokat is, amelyek Európában az 1996-ban kiadott 96/9/EK európai irányelvre (adatbázis-irányelv) nyúlnak vissza. Mindezeket a hazai szabályozásba a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény időközben végrehajtott módosításai iktatták be.

³² Az információt önmagában, az „ötlet, eszme, megoldás” megfelelő formájú/tartalmú kifejezése nélkül sem a szerzői jog sem az iparjogvédelem nem védi.

³³ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 2.5.3.

ból épülnek fel. Egy ötlet egyedi kifejezéseként megjelenő adatalapú jelenség (pl. egy digitális festmény) ugyanúgy alkalmas szellemi alkotásként a rá vonatkozó védelem kiváltására, mint bármely más, nem digitális alkotás. Tulajdoni védelem lehetőségét azonban a digitális adatokban megnyilvánuló alkotások vonatkozásában egyelőre hiába keresnénk. Újdonságot e téren a szerzői jogtól függetlenül, azzal párhuzamosan érvényesülő adatbázisok³⁴ sui generis védelmétől sem várhatunk. Jóllehet az mind a digitális, mind pedig az analóg adatbázisokra kiterjed, és kiterjed a gyártó azon jogára is, hogy bizonyos felhasználásokat megtiltson, más felhasználásokat pedig megengedjen (rendelkezés joga), ez „semmilyen módon sem jelenti a védelem kiterjesztését pusztá tényekre vagy adatokra”, és „nem vezethet új jog létrehozásához magukat a műveket, adatokat vagy összegyűjtött anyagokat illetően”. Az itt biztosított jogok védelmének tárgyát szintén nem az adatok, hanem az adatbázis, és annak is csak azok a részei képezik, amelyek a jelentős beruházásból származnak.³⁵ A nyers adatok és az adatbázisokban összegyűjtött és rendszerezett adatok közötti különbség a további hozzáadott érték megjelenésében áll, ami tovább növeli az adatoknak azt a vagyoni értékét, ami egyébként már azelőtt is fennállt, hogy adatbázisba szervezték volna őket. Az adatbázis létrehozójának a jogai az adatbázishoz az adatbázis létrehozásában megmutatkozó minőségi és/vagy mennyiségi szempontból jelentős beruházáson alapulnak, amelyek akár a tartalom megszerzésében, ellenőrzésében vagy bemutatásában is megnyilvánulhatnak. Az adatbázis feletti kizárólagos jog akkor keletkezik, ha egy, az adatok előállítását meghaladóan meghatározott küszöbértéket túllépő, jelentős beruházásra került sor.³⁶ A vonatkozó irányelvnek nem is célja az adatbázison belüli egyes adatpontok, vagyis a szintaktikai szintű adathalmaz védelme, hanem csupán a beruházás/ráfordítás sui generis védelme,³⁷ ami magában foglalja mindazt a humán- és egyéb tőkeráfordítást/-befektetést is, amit az adatbázis megfelelő

³⁴ Az adatbázis a szabályozás értelmében olyan gyűjtőmunka eredménye, amelynek elemei szisztematikusan vagy módszeresen vannak elrendezve, és egyénileg elektronikus úton vagy más módon hozzáférhetők. Az elrendezésnek ugyanakkor egyéni, és (de alapvetően nem kreatív!) erőfeszítésen kell alapulnia, ami szerzői jogi megközelítést sugall, ezért is kerültek ezek a rendelkezések a szerzői jogi törvényekbe, és ezért emlegetik az adatbázisok védelmét célzó szabályozást gyakorta a szellemi alkotások védelmének egy részterületeként. Ugyanakkor pusztán az adatok összefoglalása, táblázatokban való bemutatása és logikai elrendezése vagy hasonlóak nem felelnek meg ezeknek a követelményeknek, mivel itt olyan nagyszámú adatról vagy adatképletekről van szó, amelyek bizonyos szempontok szerint vannak rendszerezve vagy rendezve, és elérnek egy bizonyos, de általánosan meg nem határozható mennyiséget. Lehetnek például linkgyűjtemények, telefonszámok, online lexikonok, enciklopédiák, de idesorolhatók pl. azok a személyes adatok is, amelyeket a felhasználók a közösségi oldalakon lévő profilokban tárolnak magukról.

³⁵ Case C-203/02 The British Horseracing Board and Others [2004] ECR I- 10415.

³⁶ Uo., vö.: Hugenoltz: i. m. (28), p. 8.

³⁷ Alexander Duisberg: Datenhoheit und Recht des Datenbankenherstellers – Recht am Einzeldatum vs. Rechte an Datensammlungen. Daten als Wirtschaftsgut, 2017. szeptember 24: https://www.digitale-technologien.de/DT/Redaktion/DE/Downloads/Publikation/2017-11-22_smartdata_daten_wirtschaftsgut.pdf?__blob=publicationFile&v=3 (letöltve: 2023. 03. 15.).

struktúrájának kialakítása igényelt. Ebből kiindulva a védelem nem vonatkozik az egyszerű adattermelő beruházásokra sem.^{38, 39}

Az EU adatbázis-irányelve tehát elsősorban az adatok megszerzésébe, ellenőrzésébe és bemutatásába tett befektetést védi,⁴⁰ de az adatbázisok szerzői jogi védelmét kiterjeszti az adatok „kiválasztására vagy elrendezésére” amennyiben azok a szerző saját szellemi teljesítményének eredményei,⁴¹ ugyanakkor szigorúan előírja, hogy ez a jogi védelem nem terjed ki az adatbázis tartalmára, mert a szerzői jogi védelem csak az adatbázis kiválasztására (összeállítására) és elrendezésére vonatkoztatható, és csak akkor, ha ebben a kreativitás tetten érhető.⁴² Vagyis csupán a szakértelem és a munka (és az annak eredményeként előállított adat) kreativitás hiányában nem érdemel ilyen védelmet,⁴³ vagyis az magukra az adatokra nem értelmezhető. A dologtulajdonra jellemző kizárólagos jogosítványokat az adatbázisok védelmére vonatkozó sui generis szabályozásból sem lehet levonni.⁴⁴

³⁸ Christian Rusche, Marc Scheufen: On (intellectual) property and other legal frameworks in the digital economy: An economic analysis of the law. IW-Report, No. 48/2018, Institut der deutschen Wirtschaft (IW), Köln, 2018, p. 5–6: <http://hdl.handle.net/10419/190945> (letöltve: 2023. 03. 15.).

³⁹ Eric Urban: Recht der Digitalwirtschaft: Datensouveränität und ein Eigentum an Daten? (2019): <https://d-nb.info/1215209169/34> p. 11, 13. (letöltve: 2023. 03. 15.).

⁴⁰ Ebben a megközelítésben a beruházás két szakaszra oszlik: az adatbázisban szereplő adatok előállítása során felmerülő költségekre, valamint az adatbázis strukturálása/létrehozása és üzemeltetése során felmerülő költségekre. Az adatbázis-védelem szempontjából az adatgenerálás költségeit nem kell figyelembe venni. Ez a megkülönböztetés az Európai Bíróság már idézett határozatán, a British Horseracing Board kontra William Hill Organization-határozaton alapul, amelyben ez a megkülönböztetés kifejezetten a beszerzés, az adatellenőrzés vagy az adatbemutatás részjellemzőire vonatkozik. Azonban az adatgenerálás és az adat-előkészítés fázisainak megkülönböztetése sok esetben nem lehetséges, ami miatt a fenti bírói gyakorlatot sok kritika érte. Az adatok generálása sokszor automatikusan együtt jár az adatbázis előállításával, vagy egyébként is az adatbázis gyártójának feladata. Az elhatárolás különösen a gépi tanulás alapját képező Big Data adatállományok esetében okozhat problémákat, mivel az adatforrás esetleg meg sem határozható. Márpedig ahhoz, hogy megállapíthassuk, hogy megsértették-e a szóban forgó törvényben biztosított jogokat, minden egyes esetben ellenőrizni kell, hogy az adatbázisból származó adatok eléérésekor az adatbázisnak csak jelentéktelen részeit használják-e fel, vagy hogy ezzel átlépik-e ezt törvény által szabott kereteket. Vö: Bitter/Buchmüller/Uecker in: Thomas Hoeren: Big Data und Recht. In: Gerald Spindler, Thomas Dreier, Thomas Hoeren, Bernd Holznagel, Georgios Gounalakis, Herbert Burkert (szerk.): Information und Recht. C.H. Beck, München, 2014, p. 46, és EuGH, Urt. v. 9.11.2004, C-203/02, Rn. 42, zitiert nach juris. Die Rn. 42 bezieht sich auf die Rn. der Entscheidung in den Gründen, eine gängige juris-Randnummerierung findet sich nicht in der Entscheidung. (EuGH -EUB).

⁴¹ Larissa Katz: Property's Sovereignty. Theoretical Inquiries in Law. 2017, p. 299–328. Ez a cikk amellett érvel, hogy a tulajdon a liberális társadalmakban alkotmányban gyökerező alapvető tekintélyforma, olyan alapelv, amely szabályozza a tulajdonosi pozícióhoz kapcsolódó előnyök (és terhek) elosztását (a terhek körében, pl. adózás, kisajátítás, amelyek nem olyan vagyoni elleni behatások, amelyek aláássák magát a tulajdonosi pozíciót). Ezzel szemben sokkal inkább tulajdon elleni támadásnak számítanak az államnak azok a cselekményei, amelyek nem ismerik el/megtagadják a tulajdonosok alapvető szuverén jogkörét valamely dologgal való rendelkezéssel kapcsolatban, például azáltal, hogy alárendelik a tulajdonosokat mások személyes döntéseinek.

⁴² Case C-604/10 Football Dataco Ltd et al v Yahoo! UK Ltd et al ECLI:EU:C:2012:115, para. 30–33.

⁴³ Articles 38, 41–42, Database Directive.

⁴⁴ Daniel Hussmann: Contra Dateneigentum, Analyse der Diskussion um Eigentumsrechte an Daten unter besonderer Betrachtung des Insolvenzrechts. Thomas Hoeren, Bernd Holznagel (szerk.): Schriften zum Informations-, Telekommunikations- und Medienrecht. LIT Verlag Dr.W. Hopf, Berlin, 2022, p. 36–44.

A szellemi alkotások joga és az adatbázisok védelmének foglalataként az IPR⁴⁵ (szellemi tulajdon-védelem) a digitális javak vonatkozásában egyfajta, intellektuális tevékenységgel összekapcsolható adatalapú jelenségek jogrendszeri megközelítéseit fogalmazza meg. Így megközelítései visszavezethetők mind az adatbázisok védelméről szóló irányelv, mind pedig a szellemi alkotások védelmének elveire. A IPR mögött álló törekvések a digitális szellemi alkotások tulajdoni védelmének megteremtését célozzák, vagyis annak az állapotnak a digitális világban való megvalósítását, amit a szellemi alkotások hagyományos megnyilvánulási formái dologi természetük miatt maguktól értetődően élveznek. A szellemi alkotások joga azonban a személyhez köthető egyedi jellemzőre irányul, és az egyén számára elméjének alkotásai felett biztosított jogként csupán arra ad lehetőséget a jogosultnak, hogy mások tulajdonát befolyásolja (károkozás esetén kártérítés vagy a jogsértéssel elért gazdagodás megtérítése), tulajdonosi pozíciót, erga omnes, in rem védelmet azonban nem biztosít az adatokon,⁴⁶ és általában csak meghatározott ideig⁴⁷ biztosít kizárólagos jogot az alkotónak alkotása felhasználására.⁴⁸ Ezért is lehet megkérdőjelezni, hogy egy új szellemi tulajdon-jog egy „szuper IPR” megfelelő út lehet-e annak a hiányosságnak a kiküszöbölésére, amit az adatok tulajdoni adaptációjának hiánya okoz.⁴⁹

Mivel a szellemi alkotások irányából történő adatmegközelítés a szemantikai adatszinten, vagyis nem az adat, hanem az információ (egyedi ötlet) szintjén történik, az adattulajdonnak az adatokra vonatkozó szellemi tulajdon-joggal való azonosítása ezen információhoz kötöttség okán általánosságban monopolizálná az információt, és ellentmondana az információ szabad felhasználása elvének,⁵⁰ ami paradigmaváltást jelentene a szellemi tulajdon-jogok rendszerében.⁵¹ Ehhez hozzátehetjük még azt is, hogy az európai nemzeti jogok területén általánosan uralkodó felfogás nyilvánvalóvá teszi, hogy a „puszta” információ nem lehet kizárólagos jog tárgya,⁵² vagyis a tulajdonjog belső logikája szerint a tiszta informá-

⁴⁵ A szellemi tulajdonhoz fűződő jogok hátterében az a megközelítés áll, hogy az emberi szellem egyes termékeit azonos módon kell védeni, mint a fizikai tulajdon tárgyait. *Ivan Stepanov*: Introducing a property right over data in the EU: the data producer's right – an evaluation. *International Review of Law, Computers & Technology* (IRLCT), 2020. 1. sz., p. 41: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13600869.2019.1631621> (letöltve: 2023. 03. 15.). Meg kell jegyezni, hogy az IPR-t a hivatkozott szerzők döntő részben „szellemi tulajdon-jog” értelemben használják, az adatok tulajdoni védelmét pedig egyfajta kiterjesztett szellemi tulajdonként értelmezik, nem pedig szellemi alkotásokhoz fűződő jogként, mely utóbbi megfogalmazás közelebb áll a jelenség lényegéhez, hiszen maguk a szerzők is elismerik, hogy ez az intézmény nem magát az adatot, hanem a megvalósult eredeti ötletet védi. Több szerzőnél találkozunk (pl. Rushe, Urban) az európai szintű vagy azt meghaladó szinten szabályozott IPR (szuper IPR) szükségességének felvetésével.

⁴⁶ *Hoeren*: i. m. (40), p. 20.

⁴⁷ Az Szjt. 31. § (1) bekezdése és a 84/F. § (1) bekezdés értelmében 70, illetve 15 év.

⁴⁸ *Stepanov*: i. m. (45), p. 65–86.

⁴⁹ *Rusche, Scheufen*: i. m. (38), p. 16.

⁵⁰ *Andreas Wiebe*: Protection of Industrial Data – A New Property Right for the Digital Economy? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2017. 1. sz., p. 62–71.

⁵¹ *Wolfgang Kerber*: A New (Intellectual) Property Right for Non-personal Data? *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, Internationaler Teil*, 2016. 11. sz., p. 997.

⁵² *Christian von Bar*: *Gemeineuropaisches Sachenrecht*, I-II/I Band. Verlag C.H.Beck oHG, 2015, p. 112.

cióhoz nem lehet kizárólagos dologi jogokat rendelni.⁵³ A védelem kiterjesztéséhez tehát az adat és az információ következetes elhatárolásán keresztül az adattulajdon bevezetése kínálhat megfelelő megoldást.

V. AZ ELVESZETT TULAJDON

Amíg az adat és az információ nem képes elválni a hordozójától (betű a papírtól, hangjeggy a kottától, barázda a lemeztől stb.), addig ez a tény magától értetődően biztosítja a jelenség stabil dologi minősítését és ezzel együtt erga omnes tulajdoni védelmét, függetlenül attól, hogy a hordozott információt végül minek minősítjük. A szellemi alkotások hagyományos objektivációi esetében a tulajdoni relációk eleve adottak, ezért maguktól értetődőek. Amíg ez az állapot áll fenn, az adatok és információk tulajdon oldaláról való megközelítése és öröklése problémamentes, és ezt a többletbiztonságot a testi megnyilvánulást szem előtt tartó tulajdoni szabályozás alapozza meg.

A digitalizáció térnyerésével azonban a digitális adatok megjelenése és terjedése révén kibontakozott egy olyan új világ, amelyben az információ hordozója a digitális adat. Mivel a digitális adat úgy képes elválni hagyományos értelemben vett hordozóitól, hogy a belé kódolt jelentést sérelem nélkül megőrzi, „hordozófüggetlen”, önálló entitássá vált. Ezt a lényegi változást azonban a civiljogi jogalkotás egyelőre nem reagálta le, így az érintett jelenségek digitális adatalapú objektivációi mögül (például szellemi alkotások) eltűnt a tulajdonjog által garantált többletvédelem.⁵⁴ Ugyanezen okból a digitális adatok esetében jogi értelemben ma még nem beszélhetünk például lopásról vagy egyéb tulajdoni szabályozáshoz kötődő védelemről sem, mint ahogy ez általában az adatalapú javak és az azokban megtestesülő szellemi alkotások esetében sem jöhet szóba.

A szerzői jog alanyi jogként garantálja a szerző eszmei és anyagi érdekeit szellemi alkotásában vagy szellemi alkotásával összefüggésben,⁵⁵ és lényegében a mű és a szerző közötti „kapcsolatot” védi, mégpedig a szerzői produktum megvalósulási matériájától függetlenül.⁵⁶ Mivel a hazai jog a szellemi alkotást az azt megalkotó személyiséghez kapcsolja, az

⁵³ Von Bar: i. m. (52), p. 163–164. Igaz, ebből von Bar azután azt a következtetést is levonja, hogy az adatok nem dologképes jelenségek, azonban semmi sem mutatja, hogy e véleményének kialakításában elhatárolta-e egymástól az adat és az információ fogalmát.

⁵⁴ Amennyiben a digitális adat tulajdon tárgya lehet, úgy tulajdon tárgya lehet minden olyan jelenség is, ami digitális adatokból áll, mégpedig a hordozott információtól függetlenül.

⁵⁵ Haimo Schack: Urheber- und Urhebervertragsrecht, 8. kiad. Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, p. 2.

⁵⁶ A digitális adatokkal és az azokból álló jelenségekkel a magyar jog is mostohán bánik, hiszen a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvényünk 1. § (2) kizárja a szabadalmaztatható találmányok köréből a tudományos elmélet és a matematikai módszer mellett (a. pont) a szellemi tevékenységre, játékra, üzletvitelre vonatkozó tervet, szabályt vagy eljárást, valamint a számítógépi programot (c. pont), és az információk megjelenítését is (d. pont), amennyiben a szabadalmat rájuk kizárólag e minőségükben igénylik [(3) bek.]. Emellett az Sztj. 1. § (6) bekezdése értelmében valamely szoftver csatlakozó felületének alapját képező ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.

nem lehet tárgya a tulajdonnak,⁵⁷ ugyanakkor a szellemi alkotás hasznosítási jogai mint vagyoni jogosultságok bizonyos kivételekkel forgalomképesek.⁵⁸ Mindez azonban nem zárja ki a szellemi alkotásokra vonatkozó jogoknak és a tulajdonjognak a párhuzamos, egymást támogató érvényesülését. A hagyományos, digitális adatoktól független fizikai világban magától értetődő a tulajdonjog/dologi jog és a szellemi alkotásokra vonatkozó jogok együttes érvényesülése, amennyiben az objektumot, amely által a szellemi alkotás megnyilvánul (amelyben azt kifejezték), a jogrendszer képes a tulajdon tárgyaként is megragadni.

A szellemi alkotásban két különböző természettel bíró jelenség, a szellemi teljesítmény és annak az anyagi világban való megnyilvánulást szolgáló fizikai megjelenése, az egyedi ötlet és annak objektívációja egyesül. Az ötlet az információ, az objektíváció pedig a megvalósulás formája, az információ hordozója, ami lehet kő, papír, fém, műanyag, és lehet digitális adat is. A szellemi alkotásokra vonatkozó jogoknak és a tulajdonjognak a relációjában valójában nem két összeegyeztethetetlen tárgyú, egymást kizáró szabályozásról van szó, hanem két párhuzamos, egyazon jelenség különböző tulajdonságait megragadni képes szabályozásról, amelyek külön-külön is képesek érvényesülni, együttesen pedig kiterjedtebb védelmet képesek biztosítani a szóban forgó objektumoknak. E két megközelítés tárgya azonos, és mindkettő abszolút védelmet biztosít e tárgy számára, különbségüket és látszólagos összeegyeztethetlenségüket pedig a szellemi alkotások, illetve a tulajdonjog különböző értékek által képzett bázisai okozzák, de csak addig, amíg fel nem ismerjük, hogy a szellemi alkotásként való megközelítés a jelenség információtartalmára, a tulajdoni megközelítés pedig az információtól függetlenül az objektívációra irányul (amennyiben azt a jog tulajdon tárgyaként elismeri).

A probléma a digitális adatokból álló, vagyis adatok által hordozott szellemi alkotások terén éppen abban áll, hogy mivel az adatot a vagyoni jogi rendszerek tulajdon/vagyon tárgyaként még nem adaptálták,⁵⁹ az adatalapú szellemi alkotások esetében nem értelmezhető a tulajdonjog által biztosított védelem. Mivel azonban a tulajdoni védelem a hagyományos dolgokban megnyilvánuló alkotások esetében hasznosnak bizonyult, hasznos lehet az adatalapú alkotások esetében is.

Példával élve, egy hagyományos festmény esetében a szellemi alkotáshoz fűződő jogok védik a jogosultat az eredeti formába öntött egyedi ötlettel (festmény „megfestett tárgya-

⁵⁷ *Menyhárd Attila: Dologi jog.* Osiris, Budapest, 2007, p. 23.

⁵⁸ Lásd: *Barta Judit: Gondolatok a nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás új szabályozása kapcsán.* In *Miskolci Bodnár Péter, Grad-Gyenge Anikó PhD (szerk.): Megújulás a jogi személyek szabályozásában – tanulmányok az új Ptk. köréből.* Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2014, p. 90–91.

⁵⁹ A jog tárgya nem azonosítható az azon fennálló a jogokkal. A digitális adatok vagy azok halmazai önmagukban nem minősülnek szellemi alkotásnak, és az adat maga, bár azonosíthatunk jogokat vele kapcsolatban, nyilvánvalóan nem jog és nem követelés, hanem a fizikai világ embertől és az ember tudatától függetlenül létező objektuma, így mint önálló entitás a rá vonatkozó jogok tárgyaként azonosítható, és a tulajdonjog által is megragadható.

val”) való visszaéléssel szemben, míg annak megtestesülését (a művet hordozó anyagot) a tulajdonjog külön is védi mindenféle tulajdonnal szemben elkövethető visszaéléssel szemben, beleértve a büntetőjogi védelmet is. Az adattulajdon bevezetése révén ez a kettős védelem valósulna meg az adatalapú művek esetében is. És mivel magából a szerzői jogból és általában a szellemi alkotások védelmét szolgáló intézményekből dologtulajdonra jellemző kizárólagos jogosítványokat nem lehet levezetni,⁶⁰ és mert a digitális alkotások megnyilvánulási módja maga a digitális adat, e kettős védelemnek a megvalósítása a digitális szellemi alkotások vonatkozásában a digitális adatok tulajdoni adaptációjával lenne megteremthető.

Adattulajdon létezése esetén egyértelmű választ tudnánk adni arra a kérdésre, hogy kié a digitális adat/digitális adatokból álló objektum, egyértelművé téve ezzel azt is, hogy kihez rendelhető elsődlegesen az ezen adatok által hordozott információ (amely információ adott esetben szellemi alkotás is lehet).⁶¹ A szellemi alkotás kérdésében adattulajdon nélkül is állást lehet foglalni, azonban adattulajdon létezése mellett egy ilyen alkotás jogellenes megszerzése esetén már csak a további vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozó büntetőjogi tényállások bekapcsolódása⁶² és halmazatban való alkalmazhatósága, illetve az ezekkel való fenyegetettség is jelentősen kiszélesíthetné az adatalapú szellemi alkotások védelmét is. Így például lopás esetén az elkövetési értéket nem az információt hordozó adat pusztá értéke, hanem a szellemi alkotás értéke határozná meg, ami súlyosabb elkövetési alakzatot, és jóval magasabb büntetési tételt eredményez,⁶³ ami halmazatot is képezhetne a Btk. XXXVI. fejezetében írt szellemi tulajdon elleni bűncselekmények valamelyikével. Mindez jelentős visszatartó erőt képviselhet az MI betanító és további tanításra szolgáló adathalmazok által alkotott bemeneti oldalán is, hiszen gondoljunk csak bele, vajon a jogosult (szellemi alkotás jogosultja) közvetlen vagy közvetett engedélye hiányában⁶⁴ félvállról vennék-e a fejlesztők az adatalapú szellemi alkotások vagy egyébként bármely nem általuk előállított adat MI-tanításhoz való igénybevételét, ha ezzel a szerzői vagy egyéb, szellemi alkotáshoz fűződő jog számonkérésén túl még vagyon elleni bűncselekmények gyanúját és a tulajdonjog megsértésének minden egyéb következményét is magukra vonnák!

⁶⁰ Hussmann: i. m. (44), p. 33–36.

⁶¹ Parti: i. m. (27), p. 179–180.

⁶² A Btk. (2012. Évi C. Tv.) XXXVII. Fejezete szerinti szellemi tulajdon-jog elleni bűncselekmények mellett minden olyan büntetőjogi alakzat is, amelynek a dolog tényállási eleme, így például a lopás, rablás, sikasztás és kifosztás.

⁶³ Így például Keserü Ilona Kossuth- és Munkácsy Mihály-díjas festőművész adott méretű festményének eltulajdonítása jóval magasabb büntetési tétellel járna, mint más kevésbé híres vagy tehetséges művész azonos méretű festményének eltulajdonítása. A digitális világban ez a megközelítés a digitális adatok tulajdoni szabályozásának hiányában jelenleg nem alkalmazható.

⁶⁴ „Ma már megfigyelhető olyan gyakorlat is, hogy fejlesztők kifejezetten Open Source és Creative Commons licencekkel publikált művek felhasználására törekcszenek”, L. Csősz: i. m. (2), p. 76.

A GENERATÍV MESTERSÉGES INTELLIGENCIA (MI) ÉS A SZERZŐI JOG, KITEKINTÉSEL EGYES NEMZETKÖZI ÉS UNIÓS KÖZÖS JOGKEZELŐ ERNYŐSZERVEZETEK ÁLLÁSPONTJÁRA

1. A TECHNIKA FEJLŐDÉSE ÉS A SZERZŐI JOG

Közhely, hogy a szerzői jog mozgását, amit máig fejlődésnek lehet nevezni, elsősorban a technika változása vezényli. E folyamatban jöttek létre új oltalmi tárgyak (szomszédos jogi teljesítmények, szoftver, adatgyűjtemény),¹ új vagy pontosított felhasználási módok (pl. nyilvánossághoz közvetítés), és bővült a szabad felhasználások köre (pl. az olvasási képességben korlátozott személyek javára bevezetett új típusú szabad felhasználás²). Ezt bizonyítja a szerzői művekre nézve a BUE³ valamennyi módosítása, amely újabb és újabb felhasználási módokhoz igazította az egyezményt. A bizonyítást erősítik a WIPO internetegyezményei, amelyek az elfogadásuk előtt néhány évvel elterjedt web 1.0-s internetes felhasználásokhoz igazított felhasználási módot gyorsan és sikerrel határozta meg, megrajzolva egyúttal a meghatározó és szükséges kivételek körvonalait is.⁴ Abban az értelemben a TRIPS-megállapodás is idesorolható, hogy a szoftver és a gyűjteményes mű fogalmába tartozható adatbázis oltalmáról rendelkezik.⁵

Egyetértés hiányában már az internetegyezmények is elakadtak abban, hogy a rádió- és televíziószervezetek műsorainak (műsorhordozó jeleinek?) internetes felhasználását szabályozzák.⁶ A web 2.0-hoz igazodás sem (volt?) egyszerű annak ellenére, hogy a WIPO-internetegyezmények kellően absztrakt szabályai be tudják/tudnák fogadni a közönség tag-

¹ 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről, C Melléklet, 10. Cikk (2) bekezdés.

² Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired or Otherwise Print Disabled, lásd: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/marrakesh/>.

³ 1975. évi 4. tvr, az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről.

⁴ 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről Szóló Szerződésének kihirdetéséről, Beijing Treaty on Audiovisual Performances, hatálybalépés napja: 2020. április 28.

⁵ 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről, C Melléklet, 10. Cikk.

⁶ Az SCCR ez évi április ülésének (SCCR/45) napirendjén szerepel az egyezmény tervezete, lásd: https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=627732. Mint azonban az ülésről készült feljegyzés jelzi, az aktát a delegációk továbbgörgették a következő, 46. ülésre. Lásd: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/scrr_45/scrr_45_summary_by_the_chair.pdf.

jaiból felhasználóvá (tartalomszolgáltatóvá) válás okozta változást. A közvetítőszolgáltatók különböző módokon szabályozott felelősségkorlátozásának a határait,⁷ a többszörözésben/nyilvánossághoz közvetítésben, tehát a felhasználásban különböző módokon részt vevő, de felhasználónak nem vagy csak kétségesen minősülő harmadik személyek jogállását, esetleges közvetlen vagy közvetett felelősségét részben a szükségképpen különbségeket mutató bírói gyakorlatok,⁸ részben pedig – az Európai Unióban – a jogegységesítési szándékú jogharmonizáció⁹ alakítja.

Sem a hivatkozott bírói döntések, sem a CDSM-irányelvvel megvalósítani kívánt jogharmonizáció felemlítése nem véletlen az MI-ről szóló írásban. Azt kívánja sugallni, hogy *ha van jogalkotói akarat és/vagy megfelelő jogalkalmazói belső meggyőződés, lehetséges a jelenlegi jogi keretek között is felhasználásnak egyáltalán nem vagy egykönnyen nem tekinthető magatartásért, illetve a más, felhasználónak minősülő személy által elkövetett jogsértésben való közreműködésért szerzői jogi (vagy polgári jogi) felelősség megállapítása*. Erre példa az említett előzetes döntések közül a Mircom-, a Ziggo- és a Filmspeler-döntés, amelyekben nem többszöröző, és a nyilvánossághoz közvetlenül nem közvetítő fájlcsere-szolgáltató, és eszközben tárolt, jogsértő tartalomra is mutató hiperlinket elhelyező eszközgyártó szerzői jogi felelősségét állapította meg az Európai Bíróság. A CDSM-irányelv pedig a tartalom-megosztó (aktív, egyébiránt felelősségkorlátozás alá eső tárhely-) szolgáltató sajátosan korlátozott, az elfogadás óta viták kereszttüzében álló, ám mégiscsak közvetlen felhasználói felelősségét vezette be,¹⁰ mégpedig úgy, hogy a megoldás nem sért alapjogokat.¹¹ Az utóbbi jogi megoldásnak az érintett platformokon történő önszabályozásban megnyilvánuló hatásait többek között átfogó hazai tanulmány elemezte.¹² A felhasználás szó szerinti fogalmától eltérésre, *egy védett oltalmi tárgy jogosultját megillető vagyoni jog holisztikusabb szemléleté-*

⁷ Az Európai Unióban immár rendeleti szinten harmonizálva: az (EU) 2022/2065 rendelet a digitális szolgáltatások egységes piacról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) II. fejezet.

⁸ Csak egy-két példa Európából: ECLI:EU:C:2021:503, C-682/18 and C-683/18, (YouTube/Cyando); ECLI:EU:C:2021:492, C-597/19, Mircom International Content Management & Consulting (M. I. C. M.) Limited, (Mircom); ECLI:EU:C:2017:456, C-610/15, Stichting Brein v Ziggo BV (Ziggo); ECLI:EU:C:2017:300, C-527/15, Stichting Brein és Filmspeler, (Filmspeler).

⁹ Vö. a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló, 2019. április 17-i (EU) 2019/790 európai parlamenti és tanácsi irányelv (CDSM-irányelv).

¹⁰ Vö. Faludi Gábor in: Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez, 57/A-57/H §-okhoz fűzött magyarázat, részletesen elemzi a DSA-rendelet alapján is *Grad-Gyenge Anikó*: A tartalommegosztó platformszolgáltatók és más közvetítő szolgáltatók szerzői jogsértésekért való felelőssége a Digital Services Act tükrében. In *Medias Res*, 2023. 2. sz., p. 25–44.

¹¹ L. ECLI:EU:C:2022:297, C-401/19. Lengyel Köztársaság és az Európai Parlament, valamint az Európai Unió Tanácsa: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=258261&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=152197>.

¹² Mezei Péter, Harkai István: Önszabályozó platformok? Elemzés a végfelhasználói jogok érvényesüléséről a CDSM-irányelv 17. cikkének átültetése fényében. In *Medias Res*, 2022. 1. sz., p. 5–17.

re jó példa az adatbázis sui generis védelem, ahol az Európai Bíróság eljutott odáig, hogy újrahasznosítást valósít meg az is, aki nem végez újrahasznosításnak minősülő nyilvánossághoz közvetítést, azonban „olyan meta-keresőmotort hoz létre, amely a végső felhasználónak lényegében az adatbázis keresési rovatával egyező funkcionalitást biztosító keresési rovatot szolgáltat, 'valós időben' átülteti a végső felhasználók megbízásait a keresőmotorba – amellyel az adatbázis rendelkezik –, ezért ezen adatbázis valamennyi adata átvizsgálásra kerül, és a talált eredményeket a végső felhasználónak internetes honlapjának külső megjelenítésével mutatja be úgy, hogy a megkettőződéseket egyetlen adatba gyűjti össze, azonban az eredményeket az érintett adatbázis keresőmotorja által használt kritériumokhoz hasonló kritériumokon alapuló rendben mutatja be”.¹³ Leegyszerűsítve elegendő tehát, ha a jogsértő hiperlinkekkel vezeti a saját ügyfeleit a védelem alatt álló adatbázis adataihoz úgy, hogy az ügyfél olyan felületet lát, mintha a védett adatbázis elérését szolgáló honlapon lenne. Ennek az az indoka a döntés 37. bekezdése szerint, hogy „...a 96/9 irányelv 7. cikkének értelmében vett 'újrahasznosítás' fogalmát úgy kell értelmezni, hogy az minden olyan cselekményre vonatkozik, ... amely ... megfosztja az előállító személyt az e ráfordítások költségeinek megtérülését biztosító jövedelemtől. ... Az alkalmazott eljárás jellegének és formájának ebben a tekintetben nincs jelentősége.”

2. AZ MI A SZERZŐI JOG VÁLTOZÁSÁRA HATÓ SAJÁTOS TECHNIKAI VÍVMÁNY

A szerzői jog szempontjából lényeges generatív MI mint a technikai fejlődés naponta tökéletesedő vívmánya¹⁴ a szerzői jog változása szempontjából annyiban más, mint minden korábbi technikai változás, hogy „üzemszerű” használata közben több fázisban is a szerzői jog által védett műveket és teljesítményeket aknáz ki akként, hogy közben a védett tartalom azonosíthatósága korlátozott vagy nem lehetséges, és e tartalom szerzői jogi szempontból megragadható, valamely nevesített felhasználási mód alá besorolható konkrét felhasználása elmosódik, vagy ki sem mutatható. Egy hagyományos szerzői jogi jogsértési ügyben szükség van egy azonosítható műre/kapcsolódó jogi teljesítményre (vagy repertoárra), amelynek a felhasználása engedély nélkül megtörtént. Ezt a követelményt nagyon nehéz teljesíteni

¹³ ECLI:EU:C:2013:850, C-202/12., Innoweb BV, rendelkező rész: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=145914&pageIndex=0&doclang=hu&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&id=394840>.

¹⁴ Lásd például: Az Apple mérnökei áttörést értek el abban, hogy a mesterséges intelligencia valóban értse, mi van a képernyőn. hvg.hu, 2024. április 3.: https://hvg.hu/tudomany/20240403_apple-realm-mesterseges-intelligencia-nyelvi-modell-digitalis-asszisztens-emberi-beszed-megertese.

az MI modellkészítése vagy a modellek hasznosítása során. Jól tükrözik ezt az USA-ban indított perek eddigi, a szerző számára is hozzáférhető tapasztalatai.¹⁵

Ugyanakkor kétségtelen, hogy a szerzői jog által védett tartalom, ideértve az előadóművészek képmáshoz és hangfelvételhez fűződő sajátos, a teljesítményeikhez kapcsolódó jogát is, az MI-szolgáltatások számára „essential facility”, és a szolgáltatás végeredménye pedig helyettesítő termék lehet, amely kiszoríthatja a kulturális piacról a termék „nyersanyagát”, ha annak áránál alacsonyabb áron érhető el.¹⁶ Az pedig, hogy a végeredmény szerzői jogi védelmet keletkeztető emberi alkotótevékenység eredménye-e, kétséges, esetről esetre dönthető csak el, megjósolhatóan úgy, hogy az esetek nagy részében a jogi védelemhez szükséges emberi szellemi alkotás hiányzik, de nincs akadálya annak sem, hogy a végeredményt létrehozó promptok megalkotása/kiválasztása megfeleljen a szerzőimű-minőséghez szükséges követelményeknek.¹⁷

Ebben a helyzetben két irányból közelíthető meg az MI és a szerzői jog viszonya. Ha eltekintünk a szerzői jog létét és társadalmi hasznosságát indokló kulturális, emberi jogi és gazdaságtani indokoktól, vagy ezeket hátrébb soroljuk, mint az MI alkalmazásával elérhető lehetséges előnyöket, azt lehet mondani, hogy az MI-szolgáltatás az adatkészlet összeállítasakor *nem végez védett mű/teljesítmény érzékelhetővé tétele céljából felhasználásnak minősülő cselekményt*, nem a védett tartalom azonosítható részeit többszörözi, sőt, bizonyos esetekben nem is végez többszörözést (pl. a forrásokhoz hiperlink útján jut el), csupán mintákat keres/állít össze. Ezekből pedig nem reprodukál, nem terjeszt, nem ad elő, nem közvetít a nyilvánossághoz semmilyen azonosítható védett tartalmat, azt azonosítható módon nem is dolgozza át, hanem „csupán” statisztikai modelleket képez, és azt is automatikusan, a szoftver mélytanuló funkcionalitása révén. Az pedig végképp kívül esik az MI-szolgáltató

¹⁵ Például: Artists lose first copyright battle in the fight against AI-generated images. Computer World: <https://www-computerworld-com.cdn.ampproject.org/c/s/www.computerworld.com/article/3709691/artists-lose-first-copyright-battle-in-the-fight-against-ai-generated-images.amp.html>; Gianluca Campus: USA Generative AI: admissibility and infringement in the two US class actions against Meta's LLaMA. Kluwer Copyright Blog: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2024/01/17/generative-ai-admissibility-and-infringement-in-the-two-us-class-actions-against-metas-llama/>; Gianluca Campus: Generative AI: the US Copyright class action against OpenAI. Kluwer Copyright Blog: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/08/14/generative-ai-the-us-copyright-class-action-against-openai/>.

¹⁶ Martin Senftleben: Generative AI and Author Remuneration. IIC, 54. évf. 10. sz., 2023, p. 1538–1541.

¹⁷ Re: Zarya of the Dawn (Registration # VAu001480196): <https://copyright.gov/docs/zarya-of-the-dawn.pdf>; Artificial Intelligence and Copyright: <https://www.copyright.gov/ai/docs/Federal-Register-Document-Artificial-Intelligence-and-Copyright-NOI.pdf>; Why This Award-Winning Piece of AI Art Can't Be Copyrighted: <https://www.wired.com/story/ai-art-copyright-matthew-allen/>; Yuqian Wang, Jessie Zhang: Beijing Internet Court Grants Copyright to AI-Generated Image for the First Time (2024. 02. 02.). Kluwer Copyright Blog: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2024/02/02/beijing-internet-court-grants-copyright-to-ai-generated-image-for-the-first-time/>; Tomáš Ščerba, Jaroslav Fořt: The first Czech case on generative AI: <https://www.technologysleage.com/2024/04/the-first-czech-case-on-generative-ai/>; Daniel Gervais: A Reply to Matt Hervey. Kluwer Copyright Blog: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/02/16/ai-and-copyright-a-reply-to-matt-hervey/>.

ellenőrzési körén, hogy a szolgáltatását (a statisztikai modelleket) igénybe vevő személyek milyen célra hasznosítják, hogyan alakítják át a felkínált modelleket.¹⁸

Ez a megközelítés azonban nem veszi figyelembe a szerzői jog mint „jó monopólium” elismert ösztönzőfunkcióját, és azt sem, hogy az ösztönzőfunkció jó működése miatt lehet csak folyamatosan megújuló forrása az MI adatkészletének, amelyből üzleti hasznosításra is alkalmas termék készül. Az MI-végeredmények piaci megjelenése erodálja az ösztönzőfunkciót, ad absurdum oda vezethet, hogy jelentősen csökken az ember alkotta védett tartalom (vagyis az adatforrások) száma, mintegy elapadnak ezek a források.¹⁹

3. AZ MI ÚTJÁN TÖRTÉNŐ FELHASZNÁLÁS BEILLESZTÉSE A SZERZŐI JOG RENDSZERÉBE

A szerző másokhoz hasonlóan²⁰ szükségesnek tartja annak keresését, hogy a védett tartalom MI útján történő kiaknázása hogyan illeszthető be a szerzői jog rendszerébe akként, hogy annak ösztönző funkciója ne híguljon fel.

Mindeközben azt kell(ene) szem előtt tartani, hogy „... az MI munkafolyamata utóbb nem is fejthető vissza, ember számára érthetetlen és értelmezhetetlen, hogy mit miért tesz, konkrét részletes metodikája szinte megismerhetetlen. ...”²¹

¹⁸ Vö. az MI működéséhez: Csósz Gergely: Áttekintés a generatív mesterséges intelligenciák szerzői jogi kérdéseiről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 2. sz., 2023. április, p. 68–74, arról, hogy a nyílt forráskódú szoftverek alkalmazása hogyan viszonyul az MI-hez, és ez milyen megfontolásokhoz vezethet l. Yaniv Benhamou: Open Source AI – definition and selected legal challenges. Kluwer Copyright Blog, (2024. 04.15.): <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2024/04/15/open-source-ai-definition-and-selected-legal-challenges/>.

¹⁹ „If those cultural vehicles are made of art, books and lyrics created by AI machines, then those machines will control at least a part of cultural, societal and political change. Think of it as self-driving culture, and it will be a U-turn as far as human evolution is concerned.” Daniel Gervais: Humans as Prompt Engineers. Kluwer Copyright Blog: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/06/14/humans-as-prompt-engineers/>.

²⁰ Az MI szerzői jog rendszerébe való beillesztésére alapos, okos tanulmányok tesznek megállapításokat. Vö: Gyertyánfy Péter: A mesterséges intelligencia hatályos szerzői jogi törvényünk szerint. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 6. sz., 2023. december, p. 34–48; Jan Bernd Nordeman: EU law: Generative AI, copyright infringements and liability – My guess for a hot topic in 2024. Kluwer Copyright Blog (2024. 01. 23.): <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2024/01/23/eu-law-generative-ai-copyright-infringements-and-liability-my-guess-for-a-hot-topic-in-2024/>.

²¹ Csósz: i. m. (18), p. 71–72.

Az MI és a szerzői jog viszonyát itthon is számos mű²² elemzi, értékeli, nem is beszélve a már számon sem tartható, a hazai források által is feldolgozott külföldi szakirodalomról.

Haladjunk sorban, hogyan lehet(ne) szerzői jogi megoldást keresni a védett tartalom MI által megvalósított nyilvánvaló kiaknázására.

A szerzői jogra, vagy – ezt csak a jövő mutathatja meg – talán csak az érintett jogosultakra kedvezőtlen olyan technikai vívmányok használata, amelyek maguk nem beszámításai pontjai a szerzői jognak (a vívmány maga nem minősül a kizárólagos joggal védett oltalmi tárgy nevesített felhasználásának), nem tiltható meg. Így például a magánmásolást lehetővé tevő eszköz, hordozó gyártásától, forgalmazásától vagy ilyen szolgáltatás nyújtásától eltiltásnak nincs helye, jogsértést segítő eszköz/szolgáltatás használata felkínálása általában csak akkor akadályozható meg, ha ez a segítő jelleg aktívan elősegítő, jogsértésre ösztönző jellegű vagy károkozással közvetlenül veszélyeztet.²³ Az más kérdés, hogy ahol ezt a szerzői jog rendszere befogadja, az eszköz/hordozó/szolgáltatás használatával okozható hátrányt ellentételező díjigény vezethető be (pl. magáncélú másolás).

²² Uo. p. 64–87; *Grad-Gyenge Anikó*: A mesterséges intelligencia által generált tartalmak értelmezésének lehetőségei a szerzői jog útján. *Magyar Jog*, 70. évf. 6. sz., 2023, p. 337–345; *id. Ficsor Mihály*: Overview of the aspects of generative artificial intelligence. Presentations at the EU-China roundtable on copyright protection in the digital environment in 2023: <https://ipkey.eu/en/node/2116>, https://ipkey.eu/sites/default/files/ipkey-docs/2023/IPKEY-CHINA_2023_OVERVIEW-OF-ASPECTS-OF-GENERATIVE-ARTIFICIAL-INTELLIGENCE_Mihaly-FICSOR.pdf; *Gyertyánfy*: i. m. (20), p. 34–48; *Hetyei Vivien Elizabet*: A mesterséges intelligencia által létrehozott alkotások szerzői jogi megítélése (Apáthy István-díjban részesített egyetemi szakdolgozat): https://www.mszjf.hu/_files/ugd/d3e936_598bce2812304f409c4215cc63d449d6.pdf; *Lábod Péter*: Algoritmikus szűrőmechanizmusok a szerzői jogok védelmében: avagy mit várhat a közösségi tartalomgyártó oldalak népe az uniós szerzői jog változásaitól? In: *Török Bernát, Zódi Zsolt* (szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021, p. 279–301; *Péter Mezei*: From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithms. *UFITA* 84. évf. 2. sz., 2020, p. 390–429; *Mezei Péter*: Mesterséges intelligencia kontra szerzői jog. *Médiapiac.com*, 15. évf. 9–10. sz., 2018, p. 46–47; *Péter Mezei*: ‘You Ain’t seen nothing yet’: Arguments against the protectability of AI-generated outputs by copyright law. In: *Maurizio Borghi, Roger Brownsword* (szerk.): *Law, Regulation and Governance in the Information Society: Informational Rights and Informational Wrongs*. London, Egyesült Királyság/Anglia: Routledge, 2023, p. 126–143; *Alina Trapova, Péter Mezei*: Robojournalism – A Copyright Study on the Use of Artificial Intelligence in the European News Industry. *GRUR International*, 71. évf. 7. sz., 2022, p. 589–602; *Péter Mezei, Jyh-An Lee, Reto M. Hilty, Kung-Chung Liu* (szerk.): *Artificial Intelligence and Intellectual Property*. *GRUR International*, 71. évf. 4. sz., 2022, p. 390–392 (könyvrecenzió); *Péter Mezei*: A saviour or a dead end? Reservation of rights in the age of generative AI. *European Intellectual Property Review*, 2024. 7. sz., p. 461–469; *Necz Dániel*: A mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 13. (123.) évf. 6. sz., 2018, p. 51–76.

²³ A SCOTUS álláspontja a *Sony Corp. of America v. Universal City Studios, Inc.*, 464 U.S. 417 (1984) ügyben, amelyben a szerzői jogosultak az engedély nélküli magáncélú másolat készítésére alkalmas videófelvevők értékesítése ellen léptek fel: „The Court of Appeals’ holding that respondents (szerzői jogi jogosultak. F. G.) are entitled to enjoin the distribution of VTRs, to collect royalties on the sale of such equipment, or to obtain other relief, if affirmed, would enlarge the scope of respondents’ statutory monopolies to encompass control over an article of commerce that is not the subject of copyright protection. Such an expansion of the copyright privilege is beyond the limits of the grants authorized by Congress”: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/464/417/>. Az álláspont fennmaradt a jóval későbbi, központi adatbázis, tehát többszörös nélkül fenntartott fájlcserezolgáltatásokra is: *MGM Studios, Inc. v. Grokster, Ltd.*, 545 U.S. 913 (2005): <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/545/913/>.

Az engedélyezési jog gyakorlásának útja – akár kiterjesztett vagy netán kötelező közös jogkezelés útján – igen rögzösnek látszik. Ennek az oka világosan kiderül több hazai forrásból is, elsősorban Csósz Gergely tanulmányából.²⁴ Hacsak az inputszakaszt, az adatkészlet összeállítását nézzük, ott sem egyszerű a helyzet. Konkrét mű/teljesítmény darabkáinak tartós vagy átmeneti lemásolása nem annak érzékelhetővé tétele, hanem tanulmányozása, „felboncolása”, főképpen mintakeresés és modellképzés céljára történik meg, és még ez is csak olyan jogrendszerekben állítható biztosan, amelyek a többszörözési jog fogalmát elfogadják az adatkészlet összeállításához használt szöveg- és adatbányászattal összefüggésben.²⁵ Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy az EU-jog legújabb, már elfogadott, kihirdetés előtt álló terméke, az AI Act²⁶ magyarázata az engedélyezési jog gyakorlását irányozza elő abban az esetben, ha a szerzői/kapcsolódó jogi jogosult e jogát joghatályosan fenntartotta az egyébként szabad felhasználásnak minősülő, üzleti célú szöveg- és adatbányászattal kapcsolatban.²⁷

Ha többszörözési engedélyezési jog gyakorlásában gondolkodunk, az az eddigi ismereteink alapján nemigen képzelhető el másként, mint a többszörözhető/többszörözött művek/teljesítmények egyedi azonosításával.²⁸ Hogy ezt az egyedi azonosítást kötelesek lesznek-e lehetővé tenni, és ha igen, hogyan, az MI-szolgáltatók, az kérdéses. Rendelkezésünkre áll a CDSM-irányelvben joghatályos fenntartással kizárható szabad többszörözésként elismert szöveg- és adatbányázat, amely az adatkészlet összeállításának az alapja,²⁹ és újabban a már elfogadott szöveggel ismert, de még ki nem hirdetett AI Act (MI-rendelet).³⁰

²⁴ Csósz: i. m. (18), p. 64–87.,

²⁵ A releváns szabad és feltételes szabad felhasználások: CDSM-irányelv 3. Cikk (1) bekezdés, 4. Cikk (1) bekezdés, Szjt. 35/A.§, vö. a fogalommal: Szjt. 33/A.§ (2) bekezdés 3. pont: „szöveg- és adatbányázat: olyan automatizált analitikai módszer, amely információk feltárása céljából digitális formában lévő szövegeket és adatokat elemez. Nem tükrözi pontosan, csak az indokolással összeolvasva a CDSM-irányelv 2. Cikk 2. pontját, amely szerint: 'szöveg- és adatbányázat': bármely olyan automatizált analitikai módszer, amely digitális formában lévő szövegeket és adatokat elemez információk, többek között, de nem kizárólag mintázatok, tendenciák és összefüggések feltárása céljából tendenciák és összefüggések feltárása céljából”.

²⁶ COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)): https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_HU.html.

²⁷ Az Európai Parlament 2024. március 13-i jogalkotási állásfoglalása a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatról [COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)], 105-ös preambulum bekezdés: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_HU.html.

²⁸ Lásd például: Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye a hangfelvételen többszörözött, illetve filmalkotásokba foglalt, videón vagy DVD-n többszörözött zeneművekre megállapított mechanikai jogdíjakról (M23, <https://www.artisjus.hu/wp-content/uploads/2022/12/M23.pdf>).

²⁹ CDSM-irányelv 3. Cikk (1) bekezdés, 4. Cikk (1) bekezdés, Szjt. 35/A. §.

³⁰ Az Európai Parlament 2024. március 13-i jogalkotási állásfoglalása a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatról [COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)]: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_HU.html. Vö: Grad-Gyenge: i. m. (22), p. 337–345.

Az MI-rendelet egy a jogszabály alapján felállítandó MI-iroda felügyelete alatt teljesítendő transzparenciakötelezettséget ír elő a generatív MI-szolgáltató számára, amely biztosítja, hogy érvényt lehessen szerezni annak, ha az érintett szerzői jogi/kapcsolódó jogi jogosult joghatályos fenntartó nyilatkozatot tett művei/teljesítményei szöveg- és adatbányászat céljára való szabad többszörözésével szemben.³¹ Az MI-rendelet alkalmazása során lehet (talán majd) tetten érni, hogy lehet-e többszörözési engedélyezési jogot gyakorolni az adatkészlet összeállításához. Ehhez ismerni kell(ene) a többszörözésre kerülő védett tartalmat. Ez azonban csak kivételesen fejthető vissza az adatkészlet felhasználásával készült statisztikai modellekből.³² Az MI-rendelet elfogadott szövegének 107-es preambulumbekszövege szerint: „az ilyen modellek szolgáltatói kellően részletes összefoglalót készítsenek és tegyenek nyilvánosan hozzáférhetővé az általános célú modell tanításához használt tartalomról ... Helyénvaló, hogy az MI-hivatal *rendelkezésre bocsássa az összefoglaló mintáját, amelynek egyszerűnek és hatékonynak kell lennie*, és lehetővé kell tennie a szolgáltató számára, hogy az előírt összefoglalót részletes leírás formájában bocsássa rendelkezésre.” Egészen lecsupaszítva: ha ez az összefoglaló mű/teljesítmény vagy legalább repertoár azonosítására alkalmas, akkor – elvileg – lehet többszörözési engedélyezési jogot gyakorolni, feltéve, hogy van joghatályos

³¹ Lásd: COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD): https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_HU.html, 53. Cikk (1) bekezdés c) és d) pont, amelyekhez az alábbi magyarázat-kivonatok kapcsolódnak:

104-es preambulumbekszövege: „... az általános célú MI-modellekre vonatkozó kivétel nem vonatkozhat a modell tanítására használt tartalomról szóló összefoglaló elkészítésének kötelezettségére és az uniós szerzői jognak való megfelelést szolgáló szabályzat elkészítésének kötelezettségére, különösen az (EU) 2019/790 európai parlamenti és tanácsi irányelv 4. cikkének (3) bekezdése szerinti jogfenntartás azonosítására és betartására vonatkozó kötelezettségre.”

105-ös preambulumbekszövege: „... E szabályok értelmében a jogosultak fenntarthatják a műveikre vagy más, védelem alatt álló teljesítményeikre vonatkozó jogaikat a szöveg- és adatbányászat megakadályozása érdekében, kivéve, ha az tudományos kutatás céljából történik. Amennyiben a kívülmaradási jogot kifejezetten és megfelelő módon fenntartották, az általános célú MI-modellek szolgáltatóinak engedélyt kell szerezniük a jogosultaktól, ha szöveg- és adatbányászatot kívánnak végezni az ilyen műveken.”

106-os preambulumbekszövege: „... E célból az általános célú MI-modellek szolgáltatóinak olyan szabályokat kell kialakítaniuk, amely megfelel ... a jogosultak által az (EU) 2019/790 irányelv 4. cikkének (3) bekezdése alapján kifejezett jogfenntartásnak való megfelelés érdekében. Minden olyan szolgáltatónak, amely általános célú MI-modellt hoz forgalomba az uniós piacon, meg kell felelnie ennek a kötelezettségnek, függetlenül attól, hogy mely joghatóság területén kerül sor az említett általános célú MI-modellek betanításának alapjául szolgáló, a szerzői jog szempontjából releváns tevékenységre. ...”

108-as preambulumbekszövege: „... az MI-hivatalnak nyomon kell követnie, hogy a szolgáltató teljesítette-e ezeket a kötelezettségeket, anélkül, hogy ellenőrizné vagy az egyes művekre kiterjedően értékelné a tanítási adatokat a szerzői jogoknak való megfelelés tekintetében. Ez a rendelet nem érinti az uniós jogban előírt szerzői jogi szabályok érvényesítését.”

³² A Universal Music v. Anthropic-per azért indult, mert akár nem is közvetlenül a dalszövegek ismertetésére irányuló promptra az Anthropic „Claude 2.0” modellje képes volt teljes terjedelemben és pontossággal visszaadni a tanulás során bizonyosan felhasznált dalszövegeket. Vö.: <https://www.reuters.com/legal/music-publishers-sue-ai-company-anthropic-over-song-lyrics-2023-10-18/>; <https://www.reuters.com/legal/litigation/music-publishers-fire-back-anthropic-ai-copyright-lawsuit-2024-02-15/>.

fenntartás. Ha az MI-szolgáltatók transzparenciakotelezettsége nem lesz elegendően mély, akkor komoly akadályok állnak az engedélyezési jog gyakorlása előtt.

Azt már alig meri a szerző megemlíteni, hogy tisztázatlan a jogsértően felhasznált (elérhetővé tett) védett tartalom többszörözése az adatkészlet összeállításához. Ha abból indulunk ki, hogy a jogsértően elérhetővé tett tartalom nem használható fel szabad magánmásolás keretében,³³ és azt extrapoláljuk a szöveg-adatbányászati szabad többszörözésre, akkor oda jutunk, hogy tilos a jogsértően elérhetővé tett (felhasznált) védett tartalmat az MI betanítására felhasználni.

Tegyük fel, hogy lehetséges lesz a mű/teljesítmény/repertoár azonosítása. Ekkor vetődik fel a joghatályos fenntartás kérdése, amelyre nézve ma – ismét csak enyhén szólva – nincs kifejeződés, bíróságok/hatóságok által elfogadott álláspont. A nyitott kérdéseket kiváloán foglalja össze Mezei Péter.³⁴ Valóban nem lehet tudni, hogy pontosan mit is jelent az, hogy a fenntartást géppel olvasható formában kell megtenni. Ehhez ugyanis a forma megválasztásán túl az is hozzátartozna, hogy hol: a jogosult világhálón való elérhetőségi címén, a felhasználóval megkötött felhasználási szerződésben vagy a felhasználó által a jogszerű felhasználásra használt internetes platformon legyen a fenntartás hozzáférhető ahhoz, hogy az MI-szolgáltató „automata kaszája beleakadjon”, amikor összeállítja az adatkészletet. Felvetődik az is, hogy vajon a fenntartás egyedi jog-e, vagy gyakorolhatja-e közös vagy független jogkezelő szervezet vagy egyéb képviselő az egész képviselt repertoárra nézve. A szerző számára nyilvánvaló, hogy bármely képviselő, aki a saját nevében jár el a jogosult javára, és jogszerűen gyakorol többszörözési jogot, az joghatályosan gyakorolhatja a fenntartás jogát is. Ez abból következik, hogy a szabad felhasználással szembeni fenntartás feléleszti, mintegy élesíti az egyébként jogszerűen gyakorolt többszörözési jogot. A hazai közös jogkezelő szervezeteknél a fenntartási jog gyakorlása evidencia. Törvény mondja ki, hogy saját nevükben járnak el a jogosultak javára,³⁵ és ha a többszörözési jog gyakorlása is nyilvántartásba vett közös jogkezelési tevékenységük, akkor ebből adódik, hogy a repertoárjukra és a képviselt jogosultakra nézve gyakorolhatják a fenntartási jogot (a többen benne van a kevesebb). Az, hogy a közös jogkezelés uniós keretét adó irányelvet 2014-ben, a hazai törvényt 2016-ban bocsátotta útjára a jogalkotó, egyben azt is jelenti, hogy nem számíthatott olyan, a közös jogkezelésben gyakorolt jogok magját (többszörözés) érintő szabad felhasználásra (CDSM-irányelv üzleti célú TDM-szabálya), amely alól a jogszerű fenntartás kivételt jelent. Ezért csak az lehet a közös jogkezelés célját szem előtt tartó értelmezés, hogy a közösen kezelt többszörözési jogból nem lehet egyedi joggá kihasítani azt a fenntartást, amely a többszörözési jog gyakorlásához szükséges. Az is magától értetődő következtetés,

³³ ECLI:EU:C:2014:254, C-435/12. sz. ügy, ACI Adam BV és társai: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=17C8ED4387EC0F799F1D5362AB6F48E1?text=&docid=150786&pageIndex=0&doclang=hu&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3797185>.

³⁴ Mezei: (2024): i. m. (22).

³⁵ Kjkt. 4. § 7. pont, 9. §.

hogy ha a többszörözési jog gyakorlása nem tartozik kötelező közös jogkezelésbe, akkor módot kell adni arra is, hogy a fenntartási jog gyakorlása ellen is tiltakozhasson az a jogosult, aki maga kívánja jogait gyakorolni az MI-adatkészlet összeállításával kapcsolatban, ebbe beleértve azt is, ha egyetért az adatkészlet összeállítására vonatkozó szabad felhasználással. Itt persze ismét csak eljutunk ahhoz, hogy a jogfenntartásnak egyedi jogosulthoz kapcsolódóan is azonosíthatónak kellene lennie. Ami a fenntartás időbeli hatályát illeti, a CDSM-irányelv tagállami átültetését megelőző időszakra nézve nem volt az EGT területén szabad felhasználás a szöveg- és adatbányászat. Tehát, ha ebben az időszakban művet/teljesítményt használtak fel adatkészlet összeállításához, az a többszörözés kizárólagos jogába ütközött. A tagállami átültetés hatálybalépésétől a joghatályos fenntartásig terjedő időben az MI-betanításhoz való mű-/teljesítményfelhasználás szabad felhasználás volt. A joghatályos fenntartás „hatályossá válásától” számítva pedig a fenntartással lefedett repertoár ismét a többszörözési jog ernyője alá kerül.

Amely országban az MI-adatkészlet összeállítása nevesített szabad felhasználás, ott elég kevés keresni való marad, legalábbis az MI-hasznosítás inputfázisában.³⁶

Ahol pedig a világban sem ilyen, sem olyan típusú szabály nem létezik, ott szabad a gazda, azzal, hogy ha ilyen országban fair use típusú kivételi rendszer van hatályban, annak alkalmazhatósága ma még nyitott kérdés.³⁷ A szerző „kívülről” kialakított álláspontja szerint egyébként a TRIPS-megállapodás háromlépcsős tesztjének el kéne állnia a fair use kivétel alkalmazásának útját az MI-felhasználás inputfázisára. Ellentétben áll(hat)nak az MI emberi szellemi alkotótevékenységet tipikus esetben nem kifejező végtermékei az ember által alkotott művek és a szomszédos jogi teljesítmények³⁸ rendes felhasználásával.³⁹ Ugyanakkor a fair use hazájából komoly érvrendszer olvasható amellet is, hogy miért felel meg az adott „felhasználás” a fair use négylépcsős tesztjének. Ennek elsősorban – még a teszt alkalmazása előtt – az alább hivatkozott írás szerint az az oka, hogy az MI betanítása során

³⁶ A japán szerzői jogi törvény 30-4 paragrafusa, „Article 30-4 It is permissible to exploit a work, in any way and to the extent considered necessary, in any of the following cases, or in any other case in which it is not a person's purpose to personally enjoy or cause another person to enjoy the thoughts or sentiments expressed in that work; provided, however, that this does not apply if the action would unreasonably prejudice the interests of the copyright owner in light of the nature or purpose of the work or the circumstances of its exploitation: ... (ii) if it is done for use in data analysis (meaning the extraction, comparison, classification, or other statistical analysis of the constituent language, sounds, images, or other elemental data from a large number of works or a large volume of other such data) ...”, <https://www.cric.or.jp/english/clj/cl2.html>; magyarázza: Japan's New Draft Guidelines on AI and Copyright: Is It Really OK to Train AI Using Pirated Materials? Privacy World: <https://www.privacyworld.blog/2024/03/japans-new-draft-guidelines-on-ai-and-copyright-is-it-really-ok-to-train-ai-using-pirated-materials/>.

³⁷ Ficsor Mihály álláspontja afelé hajlik, hogy valószínűbb, hogy a kivétel nem alkalmazható. Lásd Ficsor: i. m. (22), 21-es dia.

³⁸ Itt szándékosan említi az írás szomszédos jogi, és nem kapcsolódó jogi teljesítményeket, a TRIPS hatóköre ugyanis nem terjed ki az adatbázisok sui generis oltalmára.

³⁹ TRIPS-megállapodás C. Melléklet, 13. Cikk (kihirdette a 1998.évi IX. tv.): „A kizárólagos jogokra való korlátozásokat és kivételeket a Tagok olyan különleges esetekre szorítják, amelyek nem állnak ellentétben a mű szokásos felhasználásával, és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit.”

nem történik olyan „kifejezés (expression)”, amelyet össze lehetne vetni a felhasznált védett tartalommal.⁴⁰

A szerzői jog létező, technikai fejleményt a jogba átírni képes eszköztárából az engedélyezési jog gyakorlásának akadályai miatt maradna a díjigény. Hogy az ebben való gondolkodás nem valamiféle európai, házi, a kizárólagos jog szentségét semmibe vevő személetet mutat, azt jól jelzi, hogy Délkelet-Ázsiában is előkerült a díjigény – igaz, konszenzusos jogalapon – holott ez a régió nem arról nevezetes, hogy kedveltek és elfogadottak lennének a szerzői jog gyakorlásában a hasonló megoldások.⁴¹

A releváns szakirodalomnak is van „díjigényirányzata”. Ez utóbbi körből ki lehet emelni a jelen írás céljára az előző bekezdésben említett díjigényt javasoló/értékelő, elemző Artha Dermawan- és Mezei Péter-cikket,⁴² Martin Senfleben,⁴³ id. Ficsor Mihály⁴⁴ munkáját.

4. KITEKINTÉS A NEMZETKÖZI ÉS REGIONÁLIS SZERVEZETEK ÁLLÁSPONTJÁRA

A szerző által ismert nemzetközi és regionális szerzői közös jogkezelő szervezeteket összefogó szövetségek, a CISAC és a GESAC 2021 óta folytat az MI felhasználásával kapcsolatos érdekképviselési tevékenységet. Az ennek keretében készült munkaanyagok, jelentések, álláspontot rögzítő „position paperek” értelemszerűen részben különbözöek.

Ennek az az oka, hogy a GESAC-álláspontok kiindulópontja az uniós jog, ma már a CDSM-irányelvben joghatályos fenntartással kizárható szabad többszörözésként elismert szöveg- és adatbányászat, amely az adatkészlet összeállításának az alapja, és újabban az MI-rendelet.⁴⁵ A GESAC álláspontját az alapszabálya szerinti érdekképviselési (lobbi-) te-

⁴⁰ *Matthew Sag: Fairness and Fair Use in Generative AI. Fordham Law Review*, 92. évf. 5. sz., 2024, p. 1888–1921. Részlet a Conclusionból: „When Generative AI models are pretrained, fine-tuned, and operated with care, they will likely qualify as non-expressive use and thus are strong candidates for fair use protection. This is not to say that whether or not a Generative AI model amounts to a non-expressive use is the be-all and end-all of fair use analysis – courts may consider additional considerations of fairness under the fourth fair use factor when the challenged use undermines the economic incentives that copyright is designed to create”.

⁴¹ *Artha Dermawan, Peter Mezei: The Jakarta Effect: Could Southeast Asia’s Consensus-Based Remuneration Approach Be the Blueprint for Human-Centric AI? Kluwer Copyright Blog: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/12/14/the-jakarta-effect-could-southeast-asias-consensus-based-remuneration-approach-be-the-blueprint-for-human-centric-ai/>.*

⁴² Uo.

⁴³ *Senfleben: i. m. (16).*

⁴⁴ *Ficsor Mihály (id.): Mesterséges intelligencia és szerzői jog: témérdek kérdés, néhány tétova válasz, leleselkedő veszélyek. MSZJF-ankét, 2023. május 5. 29–32-es diák, Ficsor: i. m. (22), 34–35-ös diák.*

⁴⁵ *Grad-Gyenge: i. m. (22), p. 337–345.*

vékenység keretében érvényesíti, de nyilvánosan is hozzáférhetővé teszi.⁴⁶ Lényege a minél szélesebb, engedélyezési jog gyakorlását lehetővé tevő transzparenciakövetelmény az MI-szolgáltatókkal szemben, és a közös jogkezelő szervezetek már eddig is nyilvánosságra hozott géppel olvasható fenntartási nyilatkozatainak (pl. SACEM, KODA, Artisjus)⁴⁷ az elismer(tet)ése.

A CISAC feladata ennél kevésbé konkrét. Egyrészt érzékenyítő anyagokat kell készítenie olyan, az MI-vel is foglalkozó nemzetközi szervezetek számára, amelyek foglalkozhatnak az MI kultúrára gyakorolható hatásával,⁴⁸ másrészt jeleznie kell az MI esetleges szerzői jogi szabályainak megalkotásában súllyal rendelkező szereplőknek a szerzői közös jogkezelő szervezetek álláspontját. Idesorolható az alkotó- és előadóművészek közös álláspontját rögzítő nyílt levél.⁴⁹ Ki kell emelni azt a két, jól megalapozott „commentet”, amelyet a CISAC fűzött az USA Copyright Office által kezdeményezett, széles körű tanulmány megalapozásához folytatott konzultációhoz.⁵⁰ A WIPO keretében is folyik (döntéselőkészítésnek még nemigen nevezhető) eszmecsere („conversation”) az MI és a szerzői jog (szellemi tulajdon-jog) viszonyáról.⁵¹ A CISAC itt is közölte az álláspontját a WIPO által feltett kérdésekhez kapcsolódva, megemlítve nemcsak a szerzőség és a szerzői jogi védelem feltételeit, de a kivételek háromlépcsős tesztnek való megfelelését és a díjigényhez kapcsolását, valamint a személyhez fűződő jogok kérdését is.⁵²

⁴⁶ Lásd: <https://authorsocieties.eu/policy/artificial-intelligence-ai/>, GESAC co-signes an open letter calling for meaningful obligations on AI systems, GESAC's reaction to the European Parliament's vote, EU AI ACT Joint statement from European creators and rightsholders: <https://authorsocieties.eu/content/uploads/2024/03/creators-and-rightsholders-statement-on-eu-ai-act-13-march-2024-2.pdf>.

⁴⁷ Vö.: <https://societe.sacem.fr/en/news/our-society/sacem-favour-virtuous-transparent-and-fair-ai-exercises-its-right-opt-out>, <https://www.koda.dk/member-news/koda-says-no-to-ai-use-without-permission>; <https://www.artisjus.hu/felhasznaloknak/mas-felhasznalas/ai-tdm-objection/>.

⁴⁸ Lásd: Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, 7. fejezet, 99. pont: https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000381137&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_e86c4b5d-5af9-4e15-be60-82f1a09956fd%3F_%3D381137eng.pdf&locale=en&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000381137/PDF/381137eng.pdf#1517_21_EN_SHS_int.indd%3A.8958%3A14.

⁴⁹ Global Creators and Performers Demand Creative Rights in AI Proliferation Summary, An Open Letter to policy makers on Artificial Intelligence: <https://www.cisac.org/Newsroom/articles/global-creators-and-performers-demand-creative-rights-ai-proliferation>.

⁵⁰ Comment from CISAC, Posted by the U.S. Copyright Office on Dec 7, 2023, lpt-r2vj-7phw: <https://www.regulations.gov/comment/COLC-2023-0006-10284>; Comment from CISAC, Posted by the U.S. Copyright Office on Nov 1, 2023, lod-4ujp-5kq4: <https://www.regulations.gov/comment/COLC-2023-0006-8658>.

⁵¹ Lásd: https://www.wipo.int/about-ip/en/frontier_technologies/frontier_conversation.html.

⁵² Lásd: https://www.wipo.int/export/sites/www/about-ip/en/artificial_intelligence/call_for_comments/pdf/org_cisac.pdf.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

A jelen írás szerzője, összhangban a díjigényben gondolkodó, fentebb említett és hivatkozott munkákkal, úgy gondolja, hogy a generatív MI szerzői jogra gyakorolt ma látható, illetve korláatosan előre látható hatásainak a csillapítására egy átfogó, az egyedi mű/teljesítmény konkrét felhasználása lehetőségének (üzleti célú) biztosítását és egyes, kivételes esetekben kimutatható konkrét felhasználását egyben ellentételezni próbáló, az MI által megvalósított mű-/teljesítménykiaknázás minden fázisát lefedő, az érintett jogosultak között ellenkező megállapodás hiányában jogszabályban meghatározott szétosztási hányadokkal szabályozott *domain public payanthoz* hasonló díjigény lehet csak alkalmas.

Van az álláspontban – ezt be kell vallani – nem csekély belső kételkedés, amit legyőzni látszik az engedélyezési jog gyakorolhatóságával szemben előrefurakodó még erősebb fenntartás. Az MI-felhasználással érintett szerzői jogi és szomszédos jogi jogosultak között vannak olyan jelentős piaci szereplők/csoportok, amelyek csak ultima ratioként fogadják el már az egyedi engedélyezéstől különböző közös joggyakorlást is, nem beszélve egy csak „rough justice-t” (id. Ficsor Mihály által használt fordulat) kifejezni képes, a konkrét felhasználástól valóban eltávolodó díjigényről. Ahogy fejlődik az MI, és képes lesz médiaszolgáltatások és audiovizuális teljesítmények helyettesítésére, úgy gyarapszik majd azoknak a jogosultaknak a száma, akik – enyhén szólva – idegenkednek a javaslatba hozott díjigénnytől. Az erős kételkedés ellenére is hangot kell adni a javaslatnak, mert a horizonton nemigen látszik más, hatékony megoldás az egész MI-folyamat (védett tartalom kétlépcső kiaknázása) kezelésére. Persze, ha egy átfogó díjazás elérhető széles körű iparági konszenzussal, az üdvözlendő, egyelőre azonban nincs mit üdvözölni a szerző tudomása szerint.

SZÖVEG- ÉS ADATBÁNYÁSZAT ÉS GENERATÍV MESTERSÉGES INTELLIGENCIA – AZ INPUTOLDAL SZERZŐI JOGI KIHÍVÁSAI

I. BEVEZETÉS

Közel hatvan évvel ezelőtt, Philip K. Dick sci-fi-író *A tökéletes fegyver* című kisregényének szereplői így beszéltek Orville-ről, a házi robottársalkodóról: „Hatalmas adatbankja van. Mire számítottál, egy új szonettre? Csak azt tudja visszamondani, ami bele lett táplálva. Csak válogatni tud, kitalálni nem”.² Ez az akkor futurisztikusnak hangzó megállapítás mára valósággá vált a beszélő digitális asszisztensek, mint Siri vagy Alexa, online chatbotok, mint a ChatGPT vagy Google Bard, esetleg ezek kombinációja, a Google Gemini³ formájában. A mesterséges intelligencia (MI) természetesen ennél jóval tágabb körben vált életünk részévé. Az MI-től való függés ilyen fokú növekedése pedig számtalan jogi – így például szerzői jogi – kihívást hozott maga után.

A szerzői jogi kutatások sokáig az MI által vagy annak segítségével generált tartalmak védelmére (illetve ahol ennek relevanciája van, úgy azok nyilvántartásba vételére), valamint a létrehozott tartalmak útján elkövethető jogsértésekre fókuszáltak.⁴ 2022 késő nyarától azonban – a Copilot, majd a szöveg-kép és szöveg-szöveg MI-generátorok piaci alapú és globális elterjedésével – olyan gyors ütemű és széles körű fejlődésen ment keresztül e terület, hogy a kutatási fókusz is eltolódni látszik. 2024-re gyakorlatilag nincs olyan kreatív (hagyományosan szerzői jogilag védett) tartalom, amit ne lehetne MI segítségével előállítani; vagyis a legégetőbb kérdések immáron nem a generált tartalmak védelmével, hanem a gépi tanuláshoz szükséges forrástartalmak felhasználásával kapcsolatosak.

Legalább három körülmény hatott közre a generatív MI sikerében és az ebből eredő jogi kihívások megugrásában. Az első ezek közül az ilyen alkalmazások tömeges (globális és nyilvános/piaci alapú) használata. A második, hogy a generatív MI-technológiákért a platformgazdaság legnagyobb szereplői (például Meta, Alphabet, Baidu, Apple) felelnek

¹ Egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem; címzetes egyetemi docens (dosentti), University of Turku (Finnország); vezető kutató, Vytautas Magnus University (Litvánia). E-mail: mezei.peter@szte.hu.

² Philip K. Dick: *A tökéletes fegyver*, Agave Könyvek, Vác, p. 59.

³ Cade Metz: Google Releases Gemini, an A.I.-Driven Chatbot and Voice Assistant. The New York Times, 2024. február 8. (<https://www.nytimes.com/2024/02/08/technology/google-gemini-ai-app.html>).

⁴ Vö.: Péter Mezei: From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithms. UFITA, 84. évf. 2. sz., 2020, p. 390–429.

(„platformizáció”).⁵ Vagyis a generatív MI immáron nem kísérleti kutatásokkal, hanem tisztán kapitalista alapokon nyugvó fejlesztésekkel azonosítható. A harmadik pedig az, felidézve Dick gondolatát, hogy ezen algoritmusok tanítása és következképp a végfelhasználói elégedettség előfeltétele a gigantikus adathalmazok feldolgozása („datafikáció”). Ez a három faktor együttállása egyszerre eredményezte a fejlesztések ütemének gyorsulását és a generatív MI iránti verseny fokozódását.

A technológiai fejlesztésekkel párhuzamosan a jogi válaszlépések világszerte körvonalazódni látszódnak. Az Európai Unióban (EU) sokáig csak normatöredékek mozaikja volt látható, például a CDSM-irányelv⁶ szöveg- és adatbányászatra vagy a tartalommegosztó szolgáltatók felelősségére vonatkozó előírásai; esetleg a digitális szolgáltatásokról szóló rendelet⁷ átláthatósági követelményei révén. Legújabbban az EU az ún. MI-rendelettel (AI Act) igyekszik horizontális és holisztikus válaszokat adni az MI térhódítására.⁸

A jelen esszé szempontjából a CDSM-irányelv által újonnan bevezetett, az „információk, például szövegek, hangok, képek vagy egyéb adatok digitális formában történő, automatizált számítógépes elemzés[ére]”⁹ fókuszáló szöveg- és adatbányászati szabályok érdemelnek figyelmet. Ezek egyike a kutatói társadalmat, a másik bárkit (de főleg a vállalkozásokat) érintheti. Épp ez utóbbi, a CDSM-irányelv 4. cikkében foglalt rendelkezések bírhatnak relevanciával a kereskedelmi generatív MI-alkalmazások fejlesztői számára, így a továbbiakban mi is ezekre fókuszálunk csak.

⁵ Az igazsághoz természetesen hozzátartozik, hogy számos olyan szereplője van a generatív AI világnak, amelyek nem sorolhatók közvetlenül a platformgazdaság domináns szereplői alá. Az OpenAI szoros összefonódása jelenleg a Microsofttal relatív újdonság. Lásd: *James Broughel*: OpenAI Is Now Unambiguously Profit-Driven, And That's A Good Thing. *Forbes*, 2023. december 9. (<https://www.forbes.com/sites/jamesbroughel/2023/12/09/openai-is-now-unambiguously-profit-driven-and-thats-a-good-thing/>). Hasonlóképp, az Anthropic is a nagy platformoktól független start-upként kezdte, ám 2023–2024-re az Amazon és a Google is komoly befektetőkké váltak. Lásd: *Devin Coldewey*: Amazon doubles down on Anthropic, completing its planned \$4B investment. *TechCrunch*, 2024. március 27. (<https://techcrunch.com/2024/03/27/amazon-doubles-down-on-anthropic-completing-its-planned-4b-investment/>); *Krystal Hu*: Google agrees to invest up to \$2 billion in OpenAI rival Anthropic. *Reuters*, 2023. október 28. (<https://www.reuters.com/technology/google-agrees-invest-up-2-bln-openai-rival-anthropic-wsj-2023-10-27/>). Bármikor hasonló jövő várhat a Mistralra vagy a Stable Diffusionra is.

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg), PE/51/2019/REV/1, HL L 130., 2019. 5. 17., p. 92–125.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg), PE/30/2022/REV/1, HL L 277., 2022. 10. 27., p. 1–102.

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete (2024. június 13.) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) EGT-vonatkozású szöveg, PE/24/2024/REV/1, HL L, 2024/1689, 2024. 7. 12.

⁹ CDSM-irányelv, (8) preambulumbekzdés.

A 4. cikk szerint a tagállamoknak korlátozás vagy kivétel bevezetése révén lehetővé kell tenniük, hogy bárki szabadon többszörözze a jogszerűen hozzáférhető műveket és kapcsolódó jogi teljesítményeket (ideértve az adatbázisok részeinek a kimásolását is), és hogy az ily módon létrehozott másolatokat megőrizze annak érdekében, hogy a digitálisan hozzáférhető szövegek vagy adatok automatizált analitikai módszerekkel történő elemzése útján új ismeretekre tegyen szert, ideértve mintázatok, tendenciák és összefüggések feltárását.¹⁰ Az új szabad felhasználási lehetőség ellensúlyozására az uniós jogalkotó egy „megfelelő módon – az elektronikus úton nyilvánosan hozzáférhetővé tett tartalom esetében géppel olvasható formában –” kifejezett tiltakozási lehetőséget (jogfenntartást) biztosított a szerzői vagy kapcsolódó jogi jogosultak részére. Ahogy a nemzetközi irodalom hívja: kiléptethetik (opt-out) a műveket a szabad felhasználás keretei közül.¹¹ Végül a 4. cikk szerinti szabad felhasználás ugyancsak összhangban kell, hogy álljon a háromlépcsős teszt követelményeivel.¹²

Habár e szabályok első pillantásra tisztának, talán még logikusnak és kiegyensúlyozottnak is tűnhetnek, számtalan dogmatikai és gyakorlati aggály övezi őket, különösen a generatív MI megjelenése óta. Olyan nyitott kérdések sorakoznak előttünk, mint hogy mit tekinthetünk általános vagy kereskedelmi szöveg- és adatbányászat esetén jogszerűen hozzáférhető tartalmak vagy a géppel olvasható formában kifejezett tiltakozás alatt; milyen terjedelmű (általános vagy egyedi tartalmakra vonatkozó) tiltakozásokat kell/lehet tenni; mikor lehet a tiltakozást érvényesen kifejezni (kizárólag a felhasználást megelőzően vagy akár azt követően is); illetve hogy ki tehet érvényesen ilyen nyilatkozatot (csak a jogosult, egy érdekképviselői szerv, esetleg a fejlesztők saját, internalizált tiltakozási eljárásai is kiválthatják az előírt joghatást).

Az ilyen nyitott kérdések és a szép számmal elérhetővé vált opt-out modell tükrében valószínű, hogy eljött a CDSM-irányelv újrakalibrálásának az ideje. Ennek apropóján nagyon röviden megvizsgáljuk, hogy a generatív MI-alkalmazások tényleg felhasználják-e (szerzői jogi értelemben véve) a forrásokat gépi tanulás céljából; és amennyiben igen, úgy a generatív MI-fejlesztők eredményesen hivatkozhatnak-e a kereskedelmi szöveg- és adatbányászat korlátozására vagy kivételére. Ezek után feltárjuk az uniós jogi előírások bizonytalanságait, különösen a jogfenntartási rendelkezést illetően. Álláspontunk szerint a CDSM-irányelv 4. cikk (3) bekezdése – és részben a kapcsolódó magyar szabályozás – nem ad sem a jogosultaknak, sem a felhasználóknak megbízható válaszokat a generatív MI-alkalmazások szerzői jogi sorsát illetően. Végso soron úgy látjuk, hogy lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy az előírások megfelellessenek a megváltozott iparági helyzetnek annak érdekében,

¹⁰ A kereskedelmi szöveg- és adatbányászat complex fogalmát illetően lásd együtt a CDSM-irányelv 2. cikk (2) bekezdését, 4. cikk (1)–(2) bekezdését és a (18) preambulumbekendést. Lásd továbbá: 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (Szt.), 33/A. § (2) bekezdés 3. pont és 35/A. §.

¹¹ CDSM-irányelv, 4. cikk (3) bekezdés; Szt. 35/A. § (1) bekezdés b) pont.

¹² *Rossana Ducato, Alain Strowel*: Ensuring text and data mining: remaining issues with the EU copyright exceptions and possible ways out. *European Intellectual Property Review*, 2021. 5. sz., p. 329.

hogy továbbra is egy ember- és alkotócentrikus MI-szabályozás létezhessen az Európai Unió területén.

II. BESZÉLHETÜNK-E SZERZŐI JOGI FELHASZNÁLÁSRÓL GENERATÍV MI-ALKALMAZÁSOK ESETÉN?

Habár a generatív MI technológiai dimenzióinak a megértése nem egyszerű feladat, szerencsére ismertek olyan elemzések, amelyek – parafrázálva a CDSM-irányelvet – „jogászok által olvasható formában” kerültek kidolgozásra.¹³ Ezek tükrében – szerzői jogi oldalról közelítve – alapvetően három érdemi kérdésre kereshetünk választ: sor kerül-e engedély- és díjfizetés-köteles felhasználásra a gépi tanulás egésze során; jogvédett tartalom került-e felhasználásra a gépi tanulás és végső soron a tartalomgenerálás során; illetve melyik ország joga alkalmazandó a potenciális felhasználásokra nézve?

Egyik sem könnyű kérdés, és a jelen tanulmány az alkalmazandó jog dimenziójára nem is kíván részletesen kitérni; az elemzés koherenciájának megtartása végett adottnak vesszük a magyar és az uniós jog alkalmazhatóságát.

A másik két kérdést lehetséges, de nem célszerű külön vizsgálni. Mint azt a generatív MI-technológiákkal kapcsolatos első (amerikai, angol és német) perek is igazolják, a felperesekre mindkét részkérdést illetően bizonyítási kötelezettség hárul. Jól látható azonban, mik a következményei annak, ha valamelyik elemet tekintve nem járnak el kellő alapossággal. Az *Andersen*-ügy felperesei ugyanis elmulasztották annak megjelölését, hogy az alperesek mely műveket használták fel a Stable Diffusion gépi tanulási folyamata során. Az eljáró bíróság erre a hiányra világosan felhívta a figyelmet a keresetlevél jelentős részét elutasító végzésében.¹⁴ Ezzel ellentétben a *The New York Times* egy több mint száz oldalas mellékletet csatolt be annak alátámasztására, hogy az OpenAI által fejlesztett ChatGPT tömegesen többszörözte a folyóiratban megjelent cikkeket.¹⁵

¹³ Lásd például *Paulina Jo Pesch, Rainer Böhme*: Artpocalypse now? – Generative KI und die Vervielfältigung von Trainingsbildern. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 2023. 14. sz., p. 998–1001; *Andrés Guadamuz*: A Scanner Darkly: Copyright Infringement in Artificial Intelligence Inputs and Outputs. GRUR International, 2024. 2. sz., p. 113–115.

¹⁴ *Sarah Andersen v. Stability AI Ltd.*, Case 23-CV-00201-WHO, 2023 WL 7132064, p. 7-8. (N.D. Cal. 30 October 2023) („[T]he alleged infringer’s derivative work must still bear some similarity to the original work or contain the protected elements of the original work.”) Hasonlóképp lásd: *Richard Kadrey et al. v. Meta Platforms*, Case 3:23-cv-03417-VC, p. 2. (N.D. Cal. 20 November 2023) („To prevail on a theory that LLaMA’s outputs constitute derivative infringement, the plaintiffs would indeed need to allege and ultimately prove that the outputs ‘incorporate in some form a portion of’ the plaintiffs’ books.”)

¹⁵ *The New York Times Company v. Microsoft Corporation et al.*, plaintiff’s complaint, Case 1:23-cv-11195 (27 December 2023), Exhibit J (<https://nytc-assets.nytimes.com/2023/12/Lawsuit-Docket-1-68-Ex-J.pdf>). A lista tartalmát az OpenAI nyilvános blogbejegyzésben kritizálta; nemcsak technikai hibának titulálva a „memorizálást”, de egyenesen a bizonyítékok manipulálásával vádolva a felperest. Lásd: *Authors: OpenAI and journalism*. OpenAI blog, 2024. január 8. (<https://openai.com/blog/openai-and-journalism#OpenAI>).

Ugyanakkor az, hogy a gépi tanulás, ideértve az adatkészlet összeállítását, a tartalmak finomhangolását és a mintázatok, tendenciák vagy összefüggések feltárását célzó szöveg- és adatbányászatot, szerzői jogilag releváns tárolást vagy másolást jelent, vagy hogy a forrásművek (input) és a generált tartalom (output) között ok-okozati összefüggés áll fenn, messze nem vehető biztosra.¹⁶ Számos technológiai (rész)tevékenység egyáltalán nem eredményez másolást (például egy szó vagy adat ismétlődéseinek a megszámlálása);¹⁷ más esetekben legfeljebb csak a tanulási adatok jellemzőinek az „előrejelzéséről” beszélhetünk.¹⁸ Az irányadó irodalmi álláspontok ezzel együtt is megerősítik, hogy a szerzői jogilag releváns felhasználás(ok) valamilyen formája jelen van a gépi tanulás során.¹⁹

Végso soron ennek a kérdésnek az eldöntése kizárólag a bíróságokon, esetről-esetre lehetséges. Azt bizonyítani, hogy sor került a jogosult művének a felhasználására, komoly, de nem lehetetlen terhet ró a felperesekre. Empirikus bizonyítékok sora igazolja, hogy a különböző – szoftverködsorokra specializált,²⁰ szöveg-kép²¹ és szöveg-szöveg²² – generatív MI-alkalmazások több-kevesebb mértékben „memorizálják” a forrásadatok egyes elemeit. Ahogy ezen tanulmányok egyike megállapította: a memorizálás aránya jelentősen nő a minta duplikálása esetén, illetve a modell kapacitásának és a modell fejlesztésére használt

¹⁶ Guadamuz: i. m. (13), p. 113.

¹⁷ Vö.: CDSM-irányelv, (9) preambulumbekzdés („[e]lőfordulhat olyan szöveg- és adatbányászat is, amely nem jár többszörözési cselekménnyel”). Lásd továbbá: *Irini Stamatoudi*: Text and data mining. In: *Irini Stamatoudi* (szerk.): New Developments in EU and International Copyright Law. Wolters Kluwer, Aalphen-an-Rijn, 2016, p. 1261.

¹⁸ *Nicola Lucchi*: ChatGPT: A Case Study on Copyright Challenges for Generative Artificial Intelligence Systems. European Journal of Risk Regulation, 2023 (first view), p. 11.

¹⁹ *Jan Bernd Nordemann, Jonathan Pukas*: Copyright exceptions for AI training data – will there be an international level playing field? Journal of Intellectual Property Law & Practice, 2022. 12. sz., p. 973; Guadamuz: i. m. (13), p. 115. Jóval szkeptikusabb véleményt képvisel *Pesch, Böhme*: i. m. (13), p. 1001.

²⁰ *Albert Ziegler*: GitHub Copilot research recitation. Github blog, 2021. június 30. (<https://github.blog/2021-06-30-github-copilot-research-recitation/>); *Daphne Ippolito, Florian Tramèr, Milad Nasr, Chiyuan Zhang, Matthew Jagielski, Katherine Lee, Christopher A. Choquette-Choo, Nicholas Carlini*: Preventing Verbatim Memorization in Language Models Gives a False Sense of Privacy. arXiv:2210.17546v3 [cs.LG], 2023, p. 1–26.

²¹ *Gowthami Somepalli, Vasu Singla, Micah Goldblum, Joans Geiping, Tom Goldstein*: Diffusion Art or Digital Forgery? Investigating Data Replication in Diffusion Models. Proceedings of the IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR), 2023, p. 6048–6058; *Nicholas Carlini, Jamie Hayes, Milad Nasr, Matthew Jagielski, Vikash Sehwal, Florian Tramèr, Borja Balle, Daphne Ippolito, Eric Wallace*: Extracting Training Data from Diffusion Models. Proceedings of the 32nd USENIX Security Symposium, 2023, p. 5253–5270.

²² *Nicholas Carlini, Daphne Ippolito, Matthew Jagielski, Katherine Lee, Florian Tramèr, Chiyuan Zhang*: Quantifying Memorization Across Neural Language Models. arXiv:2202.07646 [cs.LG], 2023, p. 1–19; *Kent K. Chang, Mackenzie Cramer, Sandeep Soni, David Bamman*: Speak, Memory: An Archaeology of Books Known to ChatGPT/GPT-4. arXiv:2305.00118 [cs.CL], 2023, p. 1–16; *Antonia Karamolegkou, Jiaang Li, Li Zhou, Anders Søgaard*: Copyright Violations and Large Language Models. Proceedings of the 2023 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing, 2023, p. 7403–7412.

tokenek számának növekedésével.²³ A felhasználás tényét ráadásul egyes fejlesztők (például az OpenAI²⁴) közvetett módon maguk is elismerik, amikor a modelljeik fair use-teszt alá illeszthetőségét hangsúlyozzák. Mivel e teszt az amerikai jogban ún. *affirmative defense*,²⁵ ezért az csak akkor hívható segítségül kimentésül, ha a jogsértő felhasználás már igazolást nyert. Igaz, tekinthetünk ezekre az érvekre akár „stratégiai kommunikációként” is, tom-pítva ezáltal a cégekre helyeződő nyomást és növelve a beléjük vetett bizalmat, semmint a jogsértés tényét elismerő nyilatkozatoknak.

Végző soron a jelen tanulmány zárásakor okkal feltételezhetjük azt, hogy a memorizálás létező jelenség, és hogy annak szerzői jogi relevanciája is van. Ezt látszik megerősíteni minden eddig hozott végzés az *Andersen v. Stability AI*-, a *Kadrey v. Meta*- és az angol *Getty Images v. Stability AI-ügyben*,²⁶ ahol az eljáró bírók a felperesi keresetlevelek pontjainak többségét megalapozatlannak találták – kivéve a gépi tanulással kapcsolatos pontokat, amelyek további vizsgálata a közeljövőben várható. Ilyen vizsgálatra az uniós és magyar jog tükrében is nagy szükség van.

III. LÉTEZIK-E VALAMILYEN SZABAD FELHASZNÁLÁS A GÉPI TANULÁS ESETÉN?

Nem csupán az előző alfejezet konklúziója miatt, hanem a CDSM-irányelv 4. cikkében foglalt korlátozás vagy kivétel rendszertani logikájából kifolyólag is valószínűsíthető, hogy engedélyköteles felhasználást (többszörözést, kimásolást, átdolgozást) eredményezhet a gépi tanulás. Amennyiben ez igaz (továbbra is fenntartva, hogy egyes magatartások bizonyosan kívül esnek a szerzői jog keretein), logikusan felmerül a kérdés, hogy létezik-e olyan előírás, amely mentén mentesülhetnek a generatív MI-alkalmazások fejlesztői a jogsértések következményei alól. Bár az alkalmazandó jognak e téren is óriási jelentősége lenne (a legtöbb pert az amerikai jog alapján indították, ami a fair use-tesztet tolhatja a vizsgálat középpontjába²⁷), a jelen tanulmány logikájából következően az uniós és magyar normatív környezetet vizsgáljuk meg tüzetesebben.

Jelenleg három olyan lehetőség tűnik legalább részben reálisnak, amelyek uniós szintű harmonizáción alapulnak. Egyrészt már a szoftverirányelv eredeti, 1991-es változata lehetővé tette a jogszerű használó számára a program működésének a megfigyelését, tanulmá-

²³ Carlini et al.: i. m. (21), p. 1. A szerzői jogi irodalomból lásd: *Matthew Sag*: Copyright Safety for Generative AI. *Houston Law Review*, 2023, 2. sz., p. 334; *Pesch, Böhme*: i. m. (13), p. 1004.

²⁴ Vö.: OpenAI, i. m. (15).

²⁵ *Mezei Péter*: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use teszt fényében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 3. (113.) évf. 6. sz., 2008. december, p. 26–68.

²⁶ *Getty Images (US) Inc. et al. v. Stability AI Ltd.*, [2023] EWHC 3090 (Ch), para. 108 & 110.

²⁷ Lásd különösen: *Benjamin L. W. Sobel*: Artificial Intelligence’s Fair Use Crisis. *Columbia Journal of Law & the Arts*, 2017. 1. sz., p. 45–97; *Mark A. Lemley, Bryan Casey*: Fair Learning. *Texas Law Review*, 2021. 4. sz., p. 743–785; *Sag*: i. m. (23), p. 303–313.

nyozását és kipróbálását a program elemeinek alapját képező ötletek és elvek meghatározása céljából.²⁸ Mivel ez a nem MI-specifikus kivétel csak a szoftverpéldányok jogszerű használatára vonatkozik, nem magától értetődő, hogy gépi tanulást segítő, masszív adatgyűjtésen alapuló magatartások nem sértik a jogosult érdekeit.²⁹ Egy másik, ugyancsak izgalmas problémakör a szabad forráskódú szoftverek kereskedelmi célú „újrahasznosítása”. E problémakör relevanciáját épp a *Github/Copilot*-ügy igazolja.³⁰ Mivel azonban a generatív MI-alkalmazások többnyire nem a szoftver, hanem az Infosoc-irányelv hatálya alá tartozó tartalmakra támaszkodnak a gépi tanulás során, e rendelkezés relevanciája minimálisnak tekinthető.

Nem úgy az Infosoc-irányelv által kötelezően átültetendővé tett időleges többszörözés esete,³¹ amire még a CDSM-irányelv is kifejezetten felhívja a figyelmet.³² Bár eredendően e norma a gyorsítótárolóban való rögzítés és végső soron az internetes böngészés esetére szolgáltat volna kimentésként, a technológia folyamatos fejlődésének köszönhetően mára ennél több felhasználási módot is felölelhet. Nem lehet ez alól kivétel a gépi tanulás sem, amely, amennyiben megfelel a norma valamennyi konjunktív feltételének, szabad felhasználásnak minősülhet. Nem magától értetődő, hogy valóban sikerrel igazolható lenne valamennyi feltétel jelenléte. Bizonyítási nehézségekbe ütközhet az „önálló gazdasági jelentőség nélküli” jelleg, valamint a szabályozás *sine qua non* feltétele, az adatmegőrzés időlegessége.³³

Végül harmadikként említhető a CDSM-irányelv által ugyancsak kötelezően átültetendővé tett szöveg- és adatbányászat. E norma tartalma azonban részben újdonsága, részben a technológiai fejlődések tükrében sem tekinthető hézagmentesnek. A jogirodalom számos súlyos aggályra hívta fel a figyelmet a terjedelmét, a rendszertani következetlenségeit, a belső ellentmondásait, az alkalmazott kifejezések jelentését és az üzleti titkokra vonatkozó szabályokkal való ütközését illetően.³⁴

²⁸ Jelenleg lásd: Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről (kodifikált változat) (EGT-vonatkozású szöveg), HL L 111., 2009. 5. 5., p. 16–22, 5. cikk (3) bekezdés; Sztj. 59. § (3) bekezdés.

²⁹ *Ducato, Strowel*: i. m. (12), p. 328.

³⁰ Lásd a szerződésszegésre vonatkozó felperesi indítvány elutasítását kérő alperesi indítványt elutasító bírósági végzést: *Doe 1 et al. v. GitHub, Inc., et al.*, 4:22-cv-06823 (N.D. Cal. May 11, 2023) ECF No. 95, p. 21–22.

³¹ Infosoc-irányelv, 5. cikk (1) bekezdés; Sztj. 35. § (6) bekezdés.

³² CDSM-irányelv, (9) és (18) preambulumbekkezdés.

³³ *Thomas Margoni, Martin Kretschmer*: A Deeper Look into the EU Text and Data Mining Exceptions: Harmonisation, Data Ownership, and the Future of Technology. GRUR International, 2022. 8. sz., p. 691–694; *Pesch, Böhme*: i. m. (13), p. 1006; *Guadamuz*: i. m. (13), p. 117–121.

³⁴ Lásd például *Rossana Ducato, Alain Strowel*: Limitations to Text and Data Mining and Consumer Empowerment: Making the Case for a Right to ‘Machine Legibility’. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 2019. 6. sz., p. 661–667; *Sean Flynn, Christophe Geiger, João Pedro Quintais, Thomas Margoni, Matthew Sag, Lucie Guibault, Michael Carroll*: Implementing User Rights for Research in the Field of Artificial Intelligence: A Call for International Action. European Intellectual Property Review, 2020. 7. sz., p. 396–398; *Ducato, Strowel*: i. m. (12), p. 326–331; *Margoni, Kretschmer*: i. m. (32), p. 687–689.

Még akkor is, ha a CDSM-irányelvnek ezeket az előírásait kötelező a tagállamoknak átültetni, jelentős eltéréseket mutathatnak a tagállami normák, kockáztatva ezzel az uniós harmonizáció eredményességét. Csak néhány példát hozva: végső soron korlátozás vagy kivétel a szöveg- és adatbányászat? Hogyan ültetik át a tagállamok a jogszerű hozzáférés követelményét?³⁵ Pontosan milyen keretek között őrizhetők meg a másolatok időlegesen?³⁶ Milyen feltételeket támasztanak a tagállami jogalkotók az opt-out vonatkozásában, és mit tekintenek „géppel olvasható formában” kifejezett jogfenntartásnak? A géppel olvasható formájú jogfenntartás mellett elképzelhető emberek által is olvasható jogfenntartó nyilatkozatok alkalmazása is? Hogyan viszonyulnak a gyakorlatban a jogfenntartó nyilatkozatok a hatásos műszaki intézkedésekhez és jogkezelési adatokhoz?³⁷ Habár utóbbiak teljesen más célt szolgálnak, és a jogalapjuk is más, gyakorlati eredményüket tekintve komoly átfedést mutathatnak a jogfenntartó nyilatkozatokkal. E helyütt nincs lehetőség részletesen bemutatni a tagállami átültetési gyakorlatokat, azonban a reCreating Europe projekt rávilágított arra, hogy a nemzeti átültetések jelentés részben defenzív álláspontot tettek magukévé, vagyis nem nagyon tértek el az irányelv szövegétől.³⁸

A kereskedelmi szöveg- és adatbányászat kapcsán a generatív MI megjelenéséig csekély érdeklődést váltottak ki a jogfenntartással kapcsolatos előírások. A 4. cikk (3) bekezdése világosan az MI,³⁹ ám nem a generatív MI kihívásaira reagált. Az elemzők jelentős része „adottnak” vette az opt-out lehetőségét, anélkül azonban, hogy érdemi vizsgálatnak vetették volna alá annak megvalósíthatóságát. Kész talány, hogy pontosan mit értett a jogalkotó a jogfenntartás és annak részletei alatt: a géppel olvashatóság, a jogfenntartás terjedelme, időpontja és gyakorlója alatt. Mindezek nyomán számos olyan gyakorlati variáns jött létre, amely a nyilatkozat telepítésének a helye (forrásoldal kontra gépi tanulás szintje), időpontja (ex ante kontra ex post) és alanya (jogosult, közvetítő vagy MI-fejlesztő) tekintetében érdemi különbséget mutat.

³⁵ Komoly aggályok merülnek fel a kifejezés azonos alkalmazhatóságát illetően a kutatási és kereskedelmi célú szöveg- és adatbányászat keretében. Lásd: *Thomas Margoni*: Saving research: Lawful access to unlawful sources under Art. 3 CDSM Directive? Kluwer Copyright Blog, 2023. december 22. (<https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/12/22/saving-research-lawful-access-to-unlawful-sources-under-art-3-cdsm-directive/>).

³⁶ *Eleonora Rosati*: Copyright in the Digital Single Market – Article-by-Article Commentary to the Provisions of Directive 2019/790. Oxford University Press, Oxford, 2021, p. 89.

³⁷ Infosoc-irányelv, 6–7. cikk; Szjt. 95–96. §. Empirikus elemzések igazolják, hogy egyes elektronikus kereskedelmi szolgáltatások felhasználási feltételei törekszenek géppel történő olvasási lehetőség nélkül is kizárni a szöveg- és adatbányászatot. Lásd: *Ducato, Strowel*: i. m. (34), p. 668–676.

³⁸ *Caterina Sganga, Magali Contardi, Pelin Turan, Camilla Signoretta, Giorgia Bucaria, Péter Mezei, István Harkai*: Copyright Flexibilities: Mapping and Comparative Assessment of EU and National Sources, 2023, p. 520–523 (<https://ssrn.com/abstract=4325376>).

³⁹ CDSM-irányelv, (8) preambulumbekkezdés.

IV. A SZÖVEG- ÉS ADATBÁNYÁSZATTAL KAPCSOLATOS JOGFENNTARTÁS GYAKORLATI TAPASZTALATAI

Mielőtt a konkrét opt-out modelleket vizsgálánánk meg, érdemesnek tűnik még egyszer szemügyre venni, hogy milyen konkrét elvárásokat fogalmaz meg a CDSM-irányelv és házáknak vonatkozásában az Szjt. Egyrészt a jogfenntartásnak „kifejezésre” kell jutnia, vagyis a jogosultnak a szöveg- és adatbányászati célú többszörözésre és kimásolásra vonatkozó egyértelmű és kifejezett akaratnyilatkozatot kell tennie. Másrészt a jogfenntartás kifejezésének megfelelő módon kell történnie. A CDSM-irányelv (18) preambulumbekzdése e téren tágra nyitja a kapukat, amikor úgy fogalmaz, hogy „[a]z interneten nyilvánosan hozzáférhetővé tett tartalom esetében az említett jogok fenntartása csak géppel olvasható módszer használata esetén tekinthető megfelelőnek, beleértve a metaadatokat és a weboldal vagy szolgáltatás feltételeit is”.⁴⁰ Sőt, az Szjt. vonatkozó rendelkezésének nyelvtani értelmezése még ennél is tágabb kereteket enged, mikor „elektronikus úton nyilvánosan hozzáférhetővé tett” tartalmakról tesz említést, mivel jogvédett tartalmak nemcsak az interneten keresztül, hanem más elektronikai módszerekkel (pl. STP-protokoll) is elérhetővé tehetők. Ezenfelül a szabályozásban foglalt géppel olvasható forma nem zárja ki az emberek általi olvashatóságot; az pusztán arra utal, hogy a bányászatra hagyományosan gépi eszközök, ún. botok segítségével kerül sor, vagyis a bányászat automatizált. Más szóval a géppel olvashatóság érdemi feltétele, hogy a bányászatot megvalósító automatizált folyamatok képesek legyenek különbséget tenni a jogfenntartás hatálya alatt álló és nem álló tartalmak között. Végso soron a szabályozás *télosza* nem más, mint hogy megőrizze a jogosult azon jogát, hogy a szöveg- és adatbányászati célú többszörözéseket és kimásolást maguk valósíthassák meg. Egyéb következtetések az uniós normából nem olvashatók ki. Ezzel szemben az Szjt. egy további érdemi feltételt tartalmaz, s mint látni fogjuk rögtön a IV.1. pontban, ennek fontos jelentősége lesz az opt-out gyakorlatát illetően is. Ez a feltétel nem más, mint hogy a jogfenntartó nyilatkozat megtételére kizárólag „előzetesen” kerülhet sor, vagyis azt megelőzően, hogy a jogvédett tartalmat a bányászbottok többszörözhetnék/kimásolhatnák.

1. A JOGFENNTARTÓ NYILATKOZAT MEGTÉTELÉNEK IDŐPONTJA

A CDSM-irányelv nem foglal állást a tekintetben, hogy a jogfenntartó nyilatkozat kifejezésére kizárólag a szöveg- és adatbányászatot megelőzően (ex ante) vagy azt követően (ex post) is sor kerülhet. Egymásnak ellentmondó érvek és érdekek okán nagyon nehéz megmondani, hogy melyik értelmezés tűnik helyesnek.

⁴⁰ Mivel a generatív MI-technológiák alapvetően elektronikus/az interneten keresztül elérhető forrásokból építkeznek, a (18) preambulumbekzdés másik fordulata („[m]ás esetekben helyénvaló lehet a jogokat más módon, például szerződéses megállapodás vagy egyoldalú nyilatkozat útján fenntartani”) irreleváns vizsgálatunk tárgya szempontjából.

Egyrészt a szerzői jog alapvető történeti sajátossága az előzetes engedélyezés (opt-in) logikája. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a CDSM-irányelv 4. cikk (3) bekezdése nem új jogosultságot vezetett be – épp ellenkezőleg, egy vagyoni jog korlátozásának vagy kivételének a kereteit vágta vissza egy opcionális kontrollmechanizmus útján. Vagyis a korlát/kivétel korlátja/kivétele az opt-out. A nyilatkozat megtételének elmulasztása pedig annyit jelent, hogy a jogosult elfogadja jogvédett tartalmainak a szabad felhasználását. Ráadásul mivel a gépi tanulás során megismert adatok „elfelejtése” – ha egyáltalán lehetséges – rendkívül körülményes folyamatnak hangzik, ezért okkal feltételezhető, hogy egy ex post nyilatkozat indokolatlanul nagy (vagy épp lehetetlen/teljesíthetetlen) kötelezettséget róna az MI-fejlesztőre. Mindebből első olvasatra az következik, hogy kizárólag az ex ante jogfenntartás egyeztethető össze a jogalkotói télossal.

Másrészről azonban a ördög a részletekben rejlik az egyes modelleket illetően. Épp ezért érdemel különös figyelmet a Spawning.ai⁴¹ három eltérő technológiai megoldása. A Spawning.ai-t szerzői jogi alkotók és gépi tanulásban jártas mérnökök 2022 szeptemberében hozták létre annak érdekében, hogy a jogvédett alkotások engedély nélküli, kereskedelmi célú hasznosítását megnehezítsék.⁴² A fejlesztők első technológiai megoldása az *Have I Been Trained* volt,⁴³ amelynek segítségével bárki ellenőrizhette, hogy vizuális alkotása elérhető volt-e a LAION-5B-n keresztül. Ez utóbbi egy több mint ötmilliárd kép publikus elérési útvonalát (linkjét) tartalmazó adathalmaz, amelyen például a Stability AI által fejlesztett Stable Diffusion is tanult. Ha a jogvédett kép linkje elérhető volt az adathalmazban, a jogosult kérhette a tartalom (link) eltávolítását bármely, számára kényelmes időpontban. Ha az ilyen adathalmazok kereskedelmi hasznosítása nem is a legtipikusabb módja a gépi tanulásnak, egy ilyen ex post eltávolítási gyakorlat összeegyeztethetőnek tűnik a jogszabály szövegével és a jogalkotói szándékkal is. Sőt, már csak azért is indokolatlannak tűnik az ex post jogfenntartás automatikus kizárása a szabályozás hatóköréből, mivel a jogosultak igen gyakran olyan felületeken teszik elérhetővé alkotásaikat, amelyek felett nem gyakorolnak technológiai ellenőrzést, pontosabban ahol nem jogosultak előzetesen jogfenntartó nyilatkozatot tenni.

Ugyanakkor erősen kérdéses, hogy az olyan ex post nyilatkozatok, amelyek nem képesek garantálni a jogosult joggyakorláshoz fűződő érdekét, avagy nem tudják hatékonyan biztosítani a kifogásolt tartalom tanulási adatok köréből történő eltávolítását, megfelelnek az uniós előírásoknak. Ebből a szempontból semmi jelentősége annak, hogy a legnagyobb amerikai fejlesztők (például az OpenAI,⁴⁴ a Stability AI⁴⁵ vagy a Bing⁴⁶) saját, ám önkéntes

⁴¹ Lásd: <https://spawning.ai/>.

⁴² Paul Keller, Zuzanna Warso: Defining Best Practices for Opting Out of ML Training – Open Future Policy Brief #5. Open Future Foundation, 2023, p. 8. (<https://openfuture.eu/publication/defining-best-practices-for-opting-out-of-ml-training/>).

⁴³ Lásd: <https://haveibeentrained.com/>.

⁴⁴ Lásd: https://share.hsforms.com/1_OuT5tfFSpic89PqN6r1CQ4sk30.

⁴⁵ Lásd: <https://stability.ai/faq>.

⁴⁶ Lásd: <https://blogs.bing.com/webmaster/september-2023/Announcing-new-options-for-webmasters-to-control-usage-of-their-content-in-Bing-Chat>.

opt-out mechanizmusokat fejlesztettek 2023 őszén,⁴⁷ mivel ezek a megoldások képtelenek biztosítani a már „megtanult tartalmak elfelejtését”.⁴⁸ Arról már nem is beszélve, hogy ezek az internalizált megoldások nem tekinthetők transzparensnek, így nélkülözik a fejlesztők számonkérésének a lehetőségét.

Mindezek fényében úgy látjuk, hogy alapvetően az ex ante jogfenntartó nyilatkozatok illeszthetők az uniós jog keretei közé. Épp ezért figyelemre méltó, hogy a magyar jogalkotó, európai szinten is egyedülálló módon, kizárólag az ilyen, előzetes jogfenntartó nyilatkozatokat tekinti megengedettnek.⁴⁹ Ezzel ugyanakkor az is világos, hogy a generatív MI-fejlesztők internalizált gyakorlatait *expressis verbis* kizárta a magyar jogalkotó a megengedhető modellek köréből.

2. A JOGFENNTARTÓ NYILATKOZAT MEGTÉTELENEK A HELYE

Különösen az imént említett iparági fejlemények tükrében vált égetővé annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ki (kinek a kezdeményezésére) és hol (milyen felületen) jogosult a jogfenntartó nyilatkozatot megtenni. Erre nézve két érdemi lehetőség áll rendelkezésre: a jogosult saját döntésére a forrásoldalon helyez el ilyen nyilatkozatot, vagy a gépi tanulási oldalon az MI-fejlesztője által kínált formában juttatja kifejezésre akarátát.

2.1. Forrásoldali jogfenntartás

Géppel olvasható formában jogfenntartó nyilatkozatot a forrásoldalon legkönnyebben a robots.txt fájlban, protokoll elhelyezésével a szerveren, HTTP-válaszkód programozásával vagy a html-tartalomba elhelyezett válaszban lehet tenni. A választási lehetőségek változatossága révén a jogosult tulajdonképpen bármely vagy minden adatbányászügynökkel szemben, és bármely vagy minden jogvédett tartalmára nézve képes lehet jogfenntartó nyilatkozatot tenni.

Ilyen géppel olvasható nyilatkozatokat mára számos szereplő fejlesztett. Az ismertebb és előszeretettel telepített nonprofit megoldások közé tartozik a World Wide Web Consortium

⁴⁷ Más cégek modelljei látványosan nem illeszthetők a CDSM-irányelv keretei közé. A Meta „AI Data Deletion Request Process” névre keresztelt eljárása (<https://www.facebook.com/help/contact/510058597920541>) adatvédelmi, és nem szerzői jogi oldalról közelít a kérdéshez. Lásd: Kate Nibbs: Artists Allege Meta’s AI Data Deletion Request Process Is a ‘Fake PR Stunt’. Wired, 2023. október 26. (<https://www.wired.com/story/meta-artificial-intelligence-data-deletion/>). Más fejlesztők, például az Anthropic, úgy tűnik, hogy nem dolgoztak még ki saját opt-out modellt. Vö.: <https://support.anthropic.com/en/articles/7996868-i-want-to-opt-out-of-my-prompts-and-results-being-used-for-training-models>.

⁴⁸ Reece Rogers: Facebook Trains Its AI on Your Data. Opting Out May Be Futile. Wired, 2023. szeptember 7. (<https://www.wired.com/story/facebook-trains-ai-your-data-opt-out/>); Matteo Wong: Artists Are Losing the War Against AI. The Atlantic, 2023. október 2. (<https://www.theatlantic.com/technology/archive/2023/10/openai-dall-e-3-artists-work/675519/>).

⁴⁹ Sztj. 35/A. § (1) bekezdés b) pont.

(W3C) „TDM Reservation Protocol”-ja⁵⁰ vagy a Spawning.ai által hozzáférhetővé tett ai.txt protokoll.⁵¹

Az MI fejlesztésében aktív szerepet vállaló piaci szereplők sem maradnak azonban le e téren. Erre lehet példa a Google ex ante „skalázható ellenőrzési” („scalable control”) mechanizmusa, a Google Extended⁵² vagy az OpenAI információszerzést ex ante kizáró megoldása.⁵³ Végso soron valamennyi itt említett megoldás megfelelni látszik az uniós szabályoknak.

A Chicagói Egyetem két további figyelemre méltó fejlesztéssel állt elő a közelmúltban. Az elsőként elérhetővé tett Glaze a jogosult által kiválasztott vizuális tartalmak „maszkolását” végzi oly módon, hogy az adatbányászügynök a tartalom „fedésére” szolgáló, metaadatokat tartalmazó „stíluskabát” („style cloak”), és nem a kép jellemzőit tanulja meg.⁵⁴ A Glaze folytatásaként a kutatók egy „adatmérgezési” technológiát is kifejlesztettek, melyet Nightshade névre kereszteltek. A kutatócsoport szerint ilyen, a kép tartalmát szándékosan tévesen leíró metaadatok csekély számának a megtanulása is rontja a gépi tanulás hatásfokát.⁵⁵ Bármennyire is izgalmasak ezek a fejlesztések, nem tűnnek beilleszthetőnek a jogfenntartó nyilatkozatok körébe. Egyrészt nem a forrásmű vagy a nyilatkozat gépi olvasását biztosítják, hanem a maszkolt vagy mérgezett alternatív metaadatok megtanulását segítik elő. Másrészt nem is a jogfenntartó nyilatkozat kifejezésén, hanem az MI-fejlesztők megtevesztésén van a hangsúly. Ezek a megoldások épp ezért – potenciálisan, de nem bizonyosan – csupán hatásvos műszaki intézkedésnek tekinthetők.

2.2. Gépi tanulási oldali jogfenntartás

A gépi tanulási oldalon kifejezésre juttatott nyilatkozatok összhangja az uniós joggal kérdéses. Egyrészt ezek az egyes MI-fejlesztők egyedi és eseti megoldásai, amelyek arra kényszerítik a jogosultakat, hogy potenciálisan valamennyi fejlesztő tanulási adathalmazát áttekintsék annak megismerése céljából, hogy az adott algoritmus megtanulta-e a jogvédett alkotásait. Annak tükrében, hogy számos MI-fejlesztő máig nem hozta nyilvánosságra a gépi tanulóshoz használt adathalmazait, a jogosultak imént említett megismerési lehetősége

⁵⁰ Lásd: <https://www.w3.org/2022/tdmrep/>.

⁵¹ Lásd: <https://spawning.ai/ai-txt>.

⁵² Lásd: <https://blog.google/technology/ai/an-update-on-web-publisher-controls/>. Lásd továbbá: Emma Roth: Google adds a switch for publishers to opt out of becoming AI training data. The Verge, 2023. szeptember 28. (<https://www.theverge.com/2023/9/28/23894779/google-ai-extended-training-data-toggle-bard-vertex>); Paul Keller: Generative AI and copyright: Convergence of opt-outs? Kluwer Copyright Blog, 2023. november 23. (<https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/11/23/generative-ai-and-copyright-convergence-of-opt-outs/>).

⁵³ Lásd: <https://platform.openai.com/docs/gptbot> és <https://platform.openai.com/docs/plugins/bot>.

⁵⁴ Shawn Shan, Jenna Cryan, Emily Wenger, Haitao Zheng, Rana Hanocka, Ben Y. Zhao: Glaze: Protecting Artists from Style Mimicry by Text-to-Image Models. arXiv:2302.04222v5 [cs.CR], 2023, p. 1.

⁵⁵ Shawn Shan, Wenxin Ding, Josephine Passananti, Haitao Zheng, Ben Y. Zhao: Prompt-Specific Poisoning Attacks on Text-to-Image Generative Models. arXiv:2310.13828v1 [cs.CR], 2023, p. 1.

is korlátozott vagy épp lehetetlen. Ez pedig a jogok érdemi gyakorlását megnehezíti, ad absurdum megalapozatlan jogfenntartó nyilatkozatok megtételét eredményezheti.

Másrészt számos MI-fejlesztő által elérhetővé tett modell nem fogalmaz világosan a tekintetben, hogy a jogosultnak egyesével kell kezdeményeznie a tartalmak eltávolítását, vagy valamennyi művét kivonhatja a gépi tanulás alól. Ahogy az MI-fejlesztők előszeretettel szoktak érvelni amellet, hogy számukra képtelenség lenne valamennyi tartalom egyedi jogosítása, úgy azt is nehezen látjuk elképzelhetőnek, hogy a fejlesztők egyedileg távolítsanak el tartalmakat a tanulási adathalmazokból. Végso soron pedig, ha a IV.1. alfejezetben foglalt következtetéseink helytállóak, úgy az ilyen kétséges eredményességet mutató, ex post hatályú nyilatkozatok nem felelnek meg a jogalkotói szándéknak.

Ezúttal is hozható azonban kivétel. A Spawning.ai harmadik fejlesztése a Spawning API névre hallgat.⁵⁶ Ennek segítségével a Spawning.ai közvetlenül az MI-fejlesztőknek teszi lehetővé, hogy az összegyűjtött jogfenntartási nyilatkozatokat naprakészen beépítsék a modelljeikbe (praktikusan kiszűrik a LAION-5B inkriminált linkjeit). Bár a Spawning.ai saját adatai szerint már több mint másfél milliárd ilyen link eltávolítását kérték a jogosultak,⁵⁷ korlátozott ennek a megoldásnak a gyakorlati haszna, mivel a legnagyobb MI-fejlesztők közül egyelőre csak a Stability AI vállalta önként a Spawning API alkalmazását.⁵⁸

3. ÁLTALÁNOS VAGY EGYEDI JOGFENNTARTÁS?

Harmadikként arra a kérdésre keressünk választ, hogy milyen terjedelműnek kell lennie egy érvényes opt-out nyilatkozatnak. Kizárólag egyedileg, egy-egy konkrét művet megjelölve lehet ilyen nyilatkozatot tenni, esetleg általánosságban, az adott jogosult egész repertoárjára nézve is? Sőt, gyakorlati jelentősége van annak a kérdésnek is, hogy kizárólag a jogosult tehet ilyen nyilatkozatot a saját repertoárja tekintetében, esetleg egy képviselő (egy közös jogkezelő) valamennyi képviselt jogosult teljes repertoárja tekintetében.⁵⁹

Több okból is úgy tűnik, hogy erre a kérdésre rugalmas választ érdemes adni. Egyrészt az alkotómunka egy folyamat, és komoly félreértésekhez vezethet egy általános jogfenntartó nyilatkozat, amelynek alkalmazhatósága a megtételt követően létrehozott és elérhetővé tett tartalmakra nézve nem magától értetődő. Komoly érvek szólhatnak amellet, hogy miképp

⁵⁶ Lásd: <https://spawning.ai/spawning-api>.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Benj Edwards: Stability AI plans to let artists opt out of Stable Diffusion 3 image training. ArsTechnica, 2022. december 15. (<https://arstechnica.com/information-technology/2022/12/stability-ai-plans-to-let-artists-opt-out-of-stable-diffusion-3-image-training/>).

⁵⁹ A jelek szerint ugyanis erre is hozható példa Franciaországból. Lásd: Brad Spitz: AI data mining: French music collecting society Sacem opts out (with what consequences?) Kluwer Copyright Blog, 2024. január 24. (<https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2024/01/25/ai-data-mining-french-music-collecting-society-sacem-opts-out-with-what-consequences/>).

a meghatározatlan számú jövőbeli alkotásra adott felhasználási engedély semmis,⁶⁰ úgy meghatározatlan számú jövőbeli alkotásra nézve jogfenntartó nyilatkozatot sem lehet érvényesen tenni. Egyúttal kellő rugalmasságot kell biztosítani a jogosultnak arra, hogy maga döntse el, hogy adott, jövőben megszülető művére nézve is szeretne-e jogfenntartó nyilatkozatot tenni.

Másrészt természetesen, hogy a jogosultak nem kizárólag saját felületeiken teszik közzé alkotásaikat. Számos ilyen „külső” weboldal tevékenysége felett nem rendelkeznek ellenőrzési joggal, ahol érvényes jogfenntartó nyilatkozatot sem valószínű, hogy tudnak tenni.

Harmadrészt a jogosultak álláspontja bármikor változhat a szöveg- és adatbányászatot illetően általában véve vagy akár csak egy-egy MI-fejlesztő irányába. Gond nélkül elképzelhető, hogy a jogosult csak adott fejlesztőkkel szemben vagy csak adott művekre nézve kíván jogfenntartó nyilatkozatot tenni/fenntartani. A IV.2. pontban bemutatott technológiai megoldások – különösen a robots.txt, a TDM Reservation Protocol vagy a Google Extended – pedig praktikusán programozhatóvá teszi a részleges jogfenntartást is.

Különös tekintettel tehát a CDSM-irányelv ez irányú hallgatására, végső soron arra a következtetésre juthatunk, hogy a jogosultak maximális rugalmasság mellett maguk határozhatják meg jogfenntartó nyilatkozatuk terjedelmét, ideértve annak visszavonási lehetőségét is.

V. ZÁRÓGONDOLATOK

Thierry Breton 2023. március 31-én egy Európai Parlamentben feltett kérdésre adott válaszában még kategorikusan elvetette a jogalkotói beavatkozás igényét az AI-/CDSM-irányelv keresztmetszetében.⁶¹ Ahogy arra a jelen esszé is igyekezett rávilágítani, egy év alatt ez az irány egyre kevésbé tűnik indokoltnak. Az ugyanakkor, hogy magát az irányelvet módosítja-e majd az uniós jogalkotó, egyáltalán nem vehető biztosra. Sokkal valószínűbb, hogy annak kiegészítése soft law eszközökkel, például bizottsági iránymutatással érhető el.⁶²

Ezt a következtetést számos jogpolitikai érv támasztja alá. Általában véve szükséges volna a CDSM-irányelv 4. cikk (3) bekezdését pontosítani, fogalmi elemeit megvilágítani, ideértve a jogfenntartó nyilatkozatok visszaható hatályát (elvárt-e az „elfelejtés” az algoritmusok részéről); indokolt-e (mégis) díjazást előírni a jogosultaknak a gépi tanulás rohamos terjedésére tekintettel;⁶³ érdemes lenne szembesülni azzal, hogy a jogfenntartás gyakorlata rendkívül időigényes és költséges; illetve támpontokra volna szükség a jogfenntartás és a

⁶⁰ Szjt. 44. § (1) bekezdés.

⁶¹ Answer given by Mr Breton on behalf of the European Commission, 2023. március 31. (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2023-000479-ASW_EN.html).

⁶² Hasonlóan érvel Keller, *Warso*: i. m. (42); Keller: i. m. (52).

⁶³ Vö.: *Martin Senftleben*: Generative AI and Author Remuneration. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 54. évf. 10. sz., 2023, p. 1535–1560.

hatásos műszaki intézkedések, jogkezelési adatok és az időleges többszörözés átfedéseinek tisztázásához.

Épp ezért tűnik indokoltnak, hogy az Európai Bizottság iránymutatást tegyen közzé ebben a kérdésben, megnyitva a kapukat a sztenderdizálás,⁶⁴ a jó gyakorlatok, a magatartási kódexek vagy bármely más, ennél enyhébb adathasznosítási gyakorlatok felé. A Bizottság egyúttal azt is megvizsgálhatná, hogy milyen negatív következményei lehetnek a tömeges opt-outoknak, különösen az algoritmusok hatékonyságának a csökkenése vagy a generált outputok torzulása formájában.⁶⁵

Az, hogy erre a közeljövőben sor kerüljön, nem valószínű, különös tekintettel a 2024-es európai parlamenti választások és az új Bizottság felállításának időigényes jellegére. Ugyancsak fontos, hogy az EU ténylegesen igyekezett „betömni” egyes lyukakat a már emlegetett mozaikszabályozáson. Az AI Act ugyanis kötelezővé teszi a generatív MI fejlesztői számára egy olyan policy elfogadását, amely azonosítja és ténylegesen tiszteletben tartja a jogfenntartási nyilatkozatokat; egyúttal előírja, hogy a fejlesztők hozzanak nyilvánosságra egy külön részletes összefoglalót a gépi tanuláshoz használt adathalmazaik tartalmáról.⁶⁶ Mindkét előírás izgalmas – közjogi – kiegészítése a fennálló szerzői jogi szabályanyagnak; ám egyik előírás sem szól az újonnan bevezetett elképzelések gyakorlati megvalósíthatóságáról. Kiemelt figyelmet kell szentelnünk majd a Mesterséges Intelligenciával Foglalkozó Európai Hivatalnak, amely az említett külön részletes összefoglalót illetően egységes sablon kidolgozására jogosult. Ezenfelül az, hogy az AI Act elfogadása után annak hatálybalépésére is további éveket kell még várnunk, nem nyugtatja meg a jogosultakat a jelenleg is gőzerővel zajló generatív MI-fejlesztéseket illetően.

⁶⁴ Igaz, erre ilyen iránymutatás nélkül is sor kerülhet az iparági szereplők saját döntései nyomán. Lásd: *Mike Isaac: Meta Calls for Industry Effort to Label A.I.-Generated Content*. The New York Times, 2024. február 6. (<https://www.nytimes.com/2024/02/06/technology/meta-ai-standards-labels.html>).

⁶⁵ *Ducato, Strowel*: i. m. (12), p. 330–331.

⁶⁶ Lásd: AI Act, 53. cikk (1) bekezdés *c*) és *d*) pont: „Az általános célú MI-modellek szolgáltatóinak: ... *c*) a szerzői és kapcsolódó jogokra vonatkozó uniós jognak való megfelelésre irányuló politikát kell bevezetniük, és különösen azért, hogy azonosítsák és betartsák az (EU) 2019/790 irányelv 4. cikkének (3) bekezdése szerint kifejezett jogfenntartást, többek között a legkorszerűbb technológiák révén; *d*) külön részletes összefoglalót kell készíteniük – az MI-hivatal által rendelkezésre bocsátott sablonnak megfelelően – és közzétenniük az általános célú MI-modell tanításához használt tartalomról.” Lásd továbbá Vö.: *Teresa Nobre, Leander Nielbock: An AI Christmas Miracle*. Communia Association, 2023. december 18. (<https://communia-association.org/2023/12/18/an-ai-christmas-miracle/>).

A PROMPT SZEREPE AZ ALKOTÁSBAN

1. AZ ÚJ ALKOTÓK DILEMMÁJA

Lassan közhely, hogy a generatív mesterséges intelligencia (MI) szolgáltatások már olyan szintre fejlődtek, hogy képesek olyan művészeti tartalmakat létrehozni – legyen az kép, zene vagy akár írott szöveg –, amelyek megítévesztésig hasonlíthatnak az ember által készített művekre. Hogyan kezeljük ennek a következményeit? Ma már elfogadott, hogy a digitális eszközökkel, például grafikai szoftverekkel készített alkotások ugyanúgy szerzői jogi védelmet élvezhetnek, mint a hagyományos technikákkal, például festéssel készültek. Mi a helyzet viszont akkor, ha MI-t használunk az alkotáshoz? Ha például a Photoshopban ahelyett, hogy mi festenénk egy csokrot, a Firefly-jal generáltatunk egyet (vagyis szövegesen „megrendeljük” azt, illetve kiválasztjuk a legszebbet a generált opciók közül)? Akkor is ugyanolyan védelmet kellene, hogy élvezzen ez a kép, mintha mi magunk rajzoltuk volna? A többség szerint igen, legalábbis erre utalnak egyes közvéleménykutatások eredményei.² Ugyanakkor az egyszerű, rövid, szöveges utasításra generált tartalmak jogi megítélését az Amerikai Egyesült Államok Szerzői Jogvédő Hivatala már iránymutatásában is,³ nemrég pedig már egy európai (cseh) bíróság⁴ is egyértelművé tette: érdemi emberi közreműködés hiányában a pusztán gép által generált alkotás nem élvez jogi védelmet. (Szükséges megjegyezni, hogy ez alól a megállapítás alól egyes jogterületek⁵ különös rendelkezései ugyan kivételt képezhetnek, azonban ezek elemzésére a jelen munkában külön nem térünk ki.)

Persze nem az egyszerű, pár szavas „rajzolj egy csokor virágot” jellegű utasításokkal történő tartalomgenerálás a generatív MI-k felhasználásának egyetlen lehetséges módja. Az

¹ Osztályvezető, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Szerzői Jogi Főosztály, Szerzői Jogi Hatósági Osztály. E-mail: gergely.csasz@hipo.gov.hu.

² „Regarding copyright law, 59% of the sample group agreed that images or works created by AI should be protected by copyright. Moreover, 67% agreed that the person who created the work should hold the copyright for the created work and should be able to use it for commercial purposes.” Lásd: *Chawinthorn Watiktinnakorn, Jirawat Seesai, Chutisant Kerdvibulvech*: Blurring the lines: how AI is redefining artistic ownership and copyright. *Discover Artificial Intelligence*, 3. évf. 2023. november, p. 7.

³ Registration Guidance: Works Containing Material Generated by Artificial Intelligence (U.S. Copyright Office 2023 March): https://www.copyright.gov/ai/ai_policy_guidance.pdf.

⁴ *Vojtěch Chloupek*: Czech Court denies copyright Protection of AI-Generated Work in First Ever Ruling. (2024) Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15. Bird & Bird: <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/czech-republic/czech-court-denies-copyright-protection-of-ai-generated-work-in-first-ever-ruling>.

⁵ Vö.: Article 9 (3) of the Copyright, Designs and Patents Act 1988. Lásd: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/section/9>; Article 33 of the Ukrainian Copyright Act, Law of Ukraine No. 2811 IX of December 1, 2022, on Copyright and Related Rights (incl. amendments of March 20, 2023). Lásd: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4662126.

értékelés másik végletén az MI-szolgáltatás pusztán az emberi alkotó segédeszközeként szolgál, amikor is a gépi tartalom közvetlen megjelenése a műalkotásban minimális, és így a szerzői jogi védelem adott esetben akár nem is vitatott. Rie Kudan, a japán Akutagawa irodalmi díj 2024. évi nyertese például a díjátadón mondta el, hogy a ChatGPT nélkül sose fejezte volna be a művét,⁶ az mintegy kreatív asszisztens, irodalmi coach segítette őt az írásban, ráadásul a könyv 5%-a ChatGPT-vel folytatott beszélgetés közvetlen átvétele,⁷ mégsem kérdőjelezték meg szerzői státuszát azóta sem.

Valamelyest tehát látszanak a véglegetek a generatív MI felhasználásával létrehozott művek szerzői jogi megítélése kapcsán: ha az emberi hozzájárulás nem több egy egyszerű, rövid megrendelésnél és érdemi, alkotói tevékenység, kreatív döntéshozatal nem történik, akkor a jogi védelem nem állhat fenn, míg ha a generatív MI inkább csak adalékot szolgáltat, kiegészítő és kreatív segédeszköz az emberi alkotásban, a szerzői jogi védelem nem igazán vitatott.

Ugyanakkor konkrét ügyben a döntéshozók is megjegyzik, hogy nem tartják kizártnak – mintegy a két végpont közötti lehetőségként –, hogy olyan MI-generált tartalmak is szerzői jogi védelemben részesüljenek, amelyek kellően komplex utasításokra jönnek létre.⁸ A kérdés, hogy ennek pontosan mik is lehetnek a feltételei. A probléma körülményaira érdemes megnézni egy gyakorlati példát.

2. A KORÁBBI MEGOLDÓKULCS ÉS AZ ÚJ FELADAT

A szerzői jogi védelem megalapozásának és értékelésének kereteit a technológiai fejlődés folyamatosan állítja újabb és újabb kihívások elé. A leggyakrabban új típusú felhasználási módok értékelése jelenti a legnagyobb kihívást, amelyek kezelése a jogalkotó beavatkozása nélkül csak nehezen megoldható, ám időről időre felmerül az új módszerekkel, eszközökkel történő alkotás értékelésének kérdése. A szerzői jogi védelem fennálltának vizsgálata az igen tág törvényi kereteken belül⁹ viszont kifejezetten jogértelmezőkre, jogalkalmazókra hárul. A védelem egyik pozitív feltétele az Szjt. 1. § (3) bekezdése szerinti „a szerző szellemi tevékenységéből eredő egyéni, eredeti jelleg” egy olyan értelmezésre szoruló oltalmi keret, amit Szerzői Jogi Szakértő Testület már több ízben is a következők szerint foglalt össze:

⁶ Christy Choi, *Francesca Annio*: The winner of a prestigious Japanese literary award has confirmed AI helped write her book. (2024) Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., CNN: <https://edition.cnn.com/2024/01/19/style/rie-kudan-akutagawa-prize-chatgpt/index.html>.

⁷ A teljesség kedvéért szükséges megjegyezni, hogy az átvett részek a könyv – egy a közeljövőben játszódó sci-fi regény – két szereplője, egy ember és egy MI közötti párbeszédnek alapjául szolgáltak.

⁸ „Despite this, we believe that in the case of a more sophisticated prompt, it might be possible for an AI-generated image to enjoy copyright protection if the image was mostly the result of the original prompt, this prompt being a unique creative activity of the author.” Lásd: Tomáš Ščerba, Jaroslav Fořt: The first Czech case on generative AI. (2024) Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., DLA Piper: <https://www.technology.legaleedge.com/2024/04/the-first-czech-case-on-generative-ai/>.

⁹ Lásd különösen: a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 1. §-át.

„Elegendő az, hogy a produktumban az egyéni jelleg valamely minimuma megnyilvánuljon; tehát, hogy az *ne legyen teljesen meghatározva* a körülmények vagy *az alkalmazott eszközök által*; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti *emberi választásnak*...”¹⁰

A nemzetközi jogforrásokra tekintettel hasonló, de értékelésünk szempontjából hasznosan kicsit más kifejezésekkel határozta meg a védelem kereteit az Európai Unió Bírósága a Painer-ügyben, az alábbiak szerint:

„[az ilyen fénykép] a szerző szellemi alkotása, amely *tükrözi az ő személyiségét, és amely a szerzőnek a fénykép létrehozása során hozott szabad és kreatív döntéseiben jut kifejeződésre*.”¹¹

Ennek a dogmatikai megközelítésnek az eredménye, hogy elsősorban jogalkalmazói értékelési feladattá vált például a fényképezőgéppel, így a digitális fényképezőgéppel létrehozott képek szerzői jogi védelmi feltételeinek lefektetése, kidolgozása. Idézve a szerzői jogi Nagykomentárt:

- „Az egyéni, eredeti jelleg legfőképpen
- a témaválasztás gondolatiságában;
 - a fotós által elkapott pillanat sajátosságában (jellegzetes mozdulat, gesztus, történet);
 - a felvételhez választott beállításban, a téma nézőpontjának, a képkivágásnak az egyediségében;
 - a kompozícióhoz alkotó módon használt technikai megoldásokban (például különlegesen hosszú expozíciós idő, speciális optika megválasztása, szűrők használata, egyéb kreatív képalkotói döntések) testesülhet meg.”¹²

Tehát ha a fenti kérdésekben önálló, személyiségünket kifejező kreatív döntéseket hozunk, amelyek materializálódnak egy végső képben, akkor elvileg szerzői jogilag védett fényképet hozunk létre? Akkor is, ha az alkotói döntéseket egy utasításként adjuk meg egy generatív MI-nek?

¹⁰ A Szerzői Jogi Szakértő Testület 24/2004 számú szakvéleménye.

¹¹ Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásában hozott, C-145/10 számú, Eva-Maria Painer kontra Standard VerlagsGmbH és társai-ügyben hozott döntése.

¹² Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2023, p. 520.

„Create a personal and intimate portrait of a young woman sitting on a wooden bench in a park on a sunny day. Use a Sony α7 III camera with a 85mm lens at F 1.2 aperture setting to blur the background and isolate the subject. The park should have lush greenery and flowers in the background to add a natural and peaceful vibe to the image. Use dreamlike lighting with soft sunlight falling on the subject's face and hair. The image should be shot in high resolution and in a 9:16 aspect ratio.”¹³

1. kép – Generated by „Petar” using Midjourney v5.2.¹⁴

3. ATTÓL FÜGG?

A fenti, talán kicsit drámai hatású kérdésre kijózanító módon úgy tűnik, hogy már van jogalkalmazói válasz – legalábbis születtek már döntések komplex utasításra generált tartalmak szerzői jogi védelmét illetően. Ezek két különböző, Európán kívüli jogrendszerből származnak, és számottevően ellentétes eredményre jutottak.

Az Amerikai Egyesült Államok Szerzői Jogvédő Hivatala az Allen-ügyként is hivatkozott, a „Théâtre D'opéra Spatial” című, egyébként díjnyertes¹⁵ grafikai alkotás regisztrációját elutasította.¹⁶ Döntésében a hatóság a generálási folyamat értékelésével kapcsolatban különösen azt emelte ki, hogy Mr. Allen hozzájárulása a generálás eredményeként létrejött képhez csupán a szöveges utasítások, úgynevezett „promptok” megadásából állt, és így a hagyományos alkotói tevékenységet az MI fejtette ki, nem ember. Bár a végső képet generáló prompt több száz revízió után átesett mire a véglegesnek ítélt kép létrejött, a kép jellemzői végső soron azon szempontok alapján alakultak ki, hogy az MI-rendszer miként volt képes interpretálni a betáplált promptot. Ilyen körülmények között pedig a hatóság álláspontja az, hogy az MI-szolgáltatásnak a promptot megadó felhasználó ember nem fejt ki kellő kreatív kontrollt a végső alkotás felett ahhoz, hogy szerzői státusza elismerhető lenne.

¹³ A prompt forrása: <https://prompthero.com/prompt/e7e3cc96f46-midjourney-5-2-create-a-personal-and-intimate-portrait-of-a-young-woman-sitting-on-a-wooden-bench-in-a-park-on->.

¹⁴ A kép forrása: uo.

¹⁵ Sarah Kuta: Art Made With Artificial Intelligence Wins at State Fair. (2022) Utolsó megtekintés: 2024.08.15., Smithsonian Magazine: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/artificial-intelligence-art-wins-colorado-state-fair-180980703/>.

¹⁶ Review Board Decision on Théâtre D'opéra Spatial (Sept. 5., 2023). U.S. Copyright Office: <https://www.copyright.gov/rulings-filings/review-board/docs/Theatre-Dopera-Spatial.pdf>.

A Pekingi Internetbíróság ugyanakkor a Li v. Liu-ügyben hozott döntésében¹⁷ pont azt emelte, hogy a kép generálása során betáplált és dokumentált körülbelül 150, pozitív és negatív kreatív igényeket egyaránt megfogalmazó prompittal, valamint a generálási paraméterek folyamatos állítgatásával az MI-szolgáltatás használója kellő alkotói szellemi hozzájárulást fejtett ki ahhoz, hogy a végső alkotás megfeleljen a védelemben részesíthető szellemi alkotás feltételeinek. Érvelésükben kiemelik, hogy a konkrét ügyben az MI használójának hozzájárulása közvetlen eredményeként jött létre az ügy tárgyát képező kép, ami tükrözi az ő személyes expresszióját, ami alapján a kép szerzőjének kell őt tekinteni.¹⁸

Az idézett jogalkalmazási döntések jól mutatják, hogy bár a szerzői jogi védelem értékelésére a szempontrendszer egységesnek tekinthető – az utasítás, pontosabban a „promptolás” és paraméterezés mint szellemi tevékenység kifejtéseként, vagyis kreatív kontroll gyakorlásaként értékelhető-e –, az azt alkalmazó fórumok konkrét ügyben eljárva mégis ellentétesen értékelték látszólag hasonló kiindulási körülményeket. A döntések kapcsán a legnagyobb kérdésnek most az látszik, hogy értékelésük legitim dogmává válik-e? Minden MI-szolgáltatást úgy tekint majd az amerikai hivatal, mint ami fölött nem lehetséges kellő kreatív kontrollt gyakorolni a modell interpretációs és generálási korlátai okán a prompt útján? Minden kellően jól dokumentált, komplex promptolási és paraméterezési eljárást olyan szellemi alkotási folyamatnak tekint a kínai bíróság, ami szerzői művet eredményezhet? Esetleg olyan vizsgálati perspektívává válnak a döntésekben felvetett szempontok, amelyek alapján egy konkrét ügy körülményeit ítélik majd meg?

E tanulmány szerzője bízik az utóbbi trendben. Egyes generatív MI-szolgáltatási környezetek és alkalmazott modellek eltérő mélységű paraméterezési és promptolási kontrollt nyújtanak a végfelhasználók számára, akik ennek megfelelően élhetnek a választott eszközük (a generatív MI-szolgáltatás) nyújtotta alkotói mozgástérrel. Ez a mozgástér az érdemi kontroll kifejtésére teljesen alkalmatlan, pár tucat szavas prompttól a tartalom (például képen) belüli koherens, de egyedi részelem irányított generálásán át a több ezer oldalnyi szöveges prompt, kép, videó, weboldal, hangfelvétel használatával történő promptolás és a generálási folyamat részletekbe menő technikai paraméterezéséig terjedhet.

¹⁷ Beijing Internet Court, judgement of 27 November 2023 – (2023) Jing 0491 Min Chu No. 11279, Lásd: Copyright Protection for 'AI-Generated' Images. GRUR International, 73. évf. 4. sz., 2024. április, p. 360–368: <https://doi.org/10.1093/grurint/ikae025>.

¹⁸ A döntéssel szemben komoly kritikák fogalmazódtak meg, egyebek mellett a mentén is, hogy az nem veszi megfelelően figyelembe az alkalmazott technológia és a szerzői jogi védelem valamennyi releváns jellemzőjét. Lásd: Qian Wang: Creation Is Not Like a Box of Chocolates: Why Is the First Judgment Recognizing Copyrightability of AI-Generated Content Wrong? GRUR International, 73. évf. 8. sz., 2024. augusztus, p. 772–777: <https://doi.org/10.1093/grurint/ikae082>.

4. AZ A BIZONYOS PROMPT

Szükséges egy pillanatra megállni és értékelni a legtöbb generatív MI irányítására használt metódus, vagyis a „promptolás” természetét. Az MI-rendszerekkel összefüggésben a kifejezés általában olyan bementi információkat jelent, amelyek az MI-rendszer számára a generálás kontextusát biztosítják és vezetik a generálást.¹⁹ Ez jellemzően, de nem kizárólagosan valamilyen természetes nyelvi szöveget jelent. Az angol kifejezés ebben az értelemben leginkább talán „sugallatként” fordítható, és ahogy arra az Egyesült Államok Szerzői Jogvédő Hivatala is utalt az Allen-ügyben, okkal nem a parancs vagy az utasítás szavak használata terjedt el. A generatív MI-rendszer számára a prompt egy értelmezésre szoruló bemeneti információ, és nem maga a prompt vezeti közvetlenül a generálás folyamatát, hanem az MI-rendszer interpretációja a promptról.²⁰

Technológiai értelemben a prompt az MI-alkalmazás generálási kontextusa, ami vezeti azt, hogy a neurális hálózat mely szegmensei, neuronjai kerülnek aktiválásra a kimeneti tartalom előállításakor. Némileg leegyszerűsítve, egy nagy nyelvi modell²¹ esetén például a következő szó generálásánál figyelembe vett kontextusként szolgál a prompt.²²

Az, hogy egyes modellek mégis képesek konkrét utasításokat – helyjel-közzel – követni és annak megfelelően tartalmat generálni, egy, a modell előállításának végfázisában lefolytatott, úgynevezett „finomhangolási” (finetuning) eljárás eredménye.²³ Ezzel az eljárással egy már érdemben betanított MI-rendszer kerül módosításra és egy újabb tanításra, az MI-modell generálásának kívánt cél szerinti pontosítása érdekében. A finomhangolás során végzett tanításhoz a célzott kimenetre utaló konkrét források, vagyis a konkrét igényeknek megfelelő, minőségi adatkészlet szükséges, ezért a folyamat jelentős költségekkel járhat. Mégis megéri a befektetést, mert e folyamat révén válhat alkalmassá egyebek mellett arra is a modell, hogy a feltett kérdésre ne újabb kérdéseket, a fordítani kért szövegre ne további

¹⁹ „AI Prompt: A snippet of text or information that implies your intention to AI and helps direct their response so it's specifically tailored to your request.” Lásd: AI Prompt. Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., CoSchedule: <https://coschedule.com/marketing-terms-definitions/ai-prompt>.

²⁰ „According to Midjourney's documentation, prompts 'influence' what the system generates and are 'interpret[ed]' by Midjourney and 'compared to its training data.' As the Office has explained, 'Midjourney does not interpret prompts as specific instructions to create a particular expressive result,' because 'Midjourney does not understand grammar, sentence structure, or words like humans.’” – Review Board Decision on Théâtre D'opéra Spatial (Sept. 5., 2023) p. 6., U.S. Copyright Office: <https://www.copyright.gov/rulings-filings/review-board/docs/Theatre-Dopera-Spatial.pdf>.

²¹ Large Language Modell, LLM, elsősorban természetes nyelvi szöveg generálására előállított alkalmazás, pl.: OpenAI GPT, Google Gemini, Anthropic Claud, Meta Llama stb.

²² Andreas Stöckelbauer: How Large Language Models Work: From Zero to ChatGPT. (2023) Utolsó megtekintés 2024. 08. 15., Medium: <https://medium.com/data-science-at-microsoft/how-large-language-models-work-91c362f5b78f>.

²³ A finomhangolás több különböző célt is szolgálhat, de a megfelelő eljárással a promptértelmezés és kimenetgenerálás is alakítható. Lásd.: Dave Bergmann: What is finetuning. (2024) Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., IBM: <https://www.ibm.com/topics/fine-tuning>.

kapcsolódó és nyelvilleg változatlan szöveget, hanem a kérdésre adandó választ vagy a nyelvilleg helyes fordítást generálja le – vagyis minél pontosabban és megfelelően értelmezze a promptot.

A fentiek figyelembevételével, prompt lehet:²⁴

- *természetes nyelvi szöveg* [különösen:
 - o kérés, utasítás, a generálás témamegjelölése,
 - o mellékelt szöveges tartalomra irányuló kérés, utasítás, (pl.: mellékelt szöveg elemzése, módosítása, fordítása),
 - o számítógépi programkód,
 - o korábban létező bármilyen szöveges mű (pl.: cím, vers, dalszöveg, novella, szakirodalmi mű vagy akár egész kötet is),
 - o beszélgetéslőzmény („chat log”),
- fénykép, grafikai alkotás vagy más *digitalizált vizuális alkotás*,
- *hang, hangfelvétel*,
- *videó, audiovizuális alkotás*,
- valamint ezek *bármilyen kombinációja*.

Fontos és számszerűsíthető paraméter a modell által befogadott prompt terjedelme, ami jellemzően úgynevezett „tokenekben” kerül meghatározásra, mint a prompt MI általi feldolgozásának legkisebb egységei. Egy token megközelítőleg egy pár karakterből álló szótagnak felel meg.²⁵ A nagy nyelvi modellek szolgáltatói között az egyik legnagyobb versenytényező, hogy mekkora „kontextusablakot” (context window), vagyis milyen bemeneti tokenszámot, mekkora terjedelmű prompt interpretálását tudják biztosítani a végfelhasználóknak.²⁶

5. LEHETŐSÉGEK A PROMPTON TÚL: EGYÉB KONTROLLSZERKEZETEK

A prompt megadásán kívül a generatív MI-alkalmazásokkal történő alkotás során egyéb eszközök és lehetőségek is a rendelkezésünkre állhatnak a kívánt eredmény létrehozására.

Egyes szolgáltatóknál²⁷ már beépített eszköz, hogy egy nyelvi modell használatával a választott MI-eszközünk igényei szerint *szöveges promptjainkat felül tudjuk vizsgáltatni*. Ennek jelentősége különösen a prompt nyelvi helyességének ellenőrzésében, szövegkoherenciában és a modell egyedi promptolási sajátosságaihoz történő alkalmazkodásban rejlik igazán – ami elvileg mind segítségként szolgálhat abban, hogy a generatív MI-alkalmazás a szándé-

²⁴ A felsorolás a jelenlegi piaci MI-szolgáltatások nyújtotta lehetőségek összegzése.

²⁵ What are tokens and how to count them? Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., OpenAI: <https://help.openai.com/en/articles/4936856-what-are-tokens-and-how-to-count-them>.

²⁶ MindsDB, Patricio Cerda Maradini, Martyna Slawinska: Updated June 2024: a Comparative Analysis of Leading Large Language Models. (2024) Utolsó megtekintés 2024. 08. 05., Mindsdb: <https://mindsdb.com/blog/navigating-the-llm-landscape-a-comparative-analysis-of-leading-large-language-models>.

²⁷ Ilyen beépített eszközt biztosít például a Leonardo AI képgeneráló MI-szolgáltató. Lásd: <https://app.leonardo.ai/>.

kainknak megfelelően interpretálja a promptot, vagyis elvileg hozzájárulhat a kreatív kontroll növeléséhez. A gyakorlatban azonban úgy tűnik, hogy egy ilyen eszköz igénybevétele egy újabb MI-alkalmazás, a szöveget (át-)alakító generatív MI interpretációs mozgásterét is beemeli az alkotás folyamatába, és szűkíti ezzel az emberi alkotói hozzájárulás terjedelmét a végső generálás során. Persze egy így generált prompt szövege kézilég át- és újraírható, és így a tudatos emberi hozzájárulás fokozható, de egy ilyen eszköz kétségtelenül csökkentheti is a kimenetként létrejövő tartalom és az alkotó kifejezett szándéka közötti kapcsolatot.

Grafikai MI-szolgáltatók kezdték el először alkalmazni azt a lehetőséget, hogy egy betöltött vagy az MI-szolgáltatással generált kép egy kijelölt részlete generatív módon és a teljes kép kontextusát (így például stílusát) is figyelembe véve kiegészíthető, módosítható. Ezzel az úgynevezett „inpainting”²⁸ (hivatkozzák úgy is mint „generative fill”) megoldással például a képen egy üres polcra, a kiválasztott hely kijelölésével képesek vagyunk egy cserép virágot generálni szöveges prompttal, és a generálás eredménye alapján a nekünk tetsző virágot kiválasztani. A technológia egyben lehetővé teszi a képek perspektívájának eltolását, a kép méretének és méretarányának megváltoztatását is, azzal, hogy az új szegmensekben generatív módon és a prompt figyelembevétele mellett módosítja, folytatja vagy kiegészíti az eredeti képet. A módszer bevezetésével már zenei generatív MI-szolgáltatók is kísérleteznek.²⁹

Elszakadva a prompttól, több olyan összetett MI-szolgáltatás is elérhető, ahol jelentős mértékben tudjuk *paraméterezni* magát a generálás folyamatát. E paraméterezések technikai jellemzői modelltől modellre változhatnak, de gyakori közös elem annak beállítása például, hogy a modell milyen mértékben ragaszkodik a prompthoz, vagyis a generálás során mekkora szabadsággal bír a prompt interpretálásában a modell. Egyéb ilyen paraméterezési opció lehet például képgenerálás³⁰ esetén a képarány, képméret vagy stílus meghatározása, szöveg³¹ esetén a terjedelem direkt vagy indirekt (kontextuális) befolyásolása, zene³² esetén stílus, instrumentális vagy vokált is magába foglaló generálás beállítása is. A paraméterezés megvalósítható lehet egy grafikus kezelőfelületen éppúgy, mint a szöveges prompt megfelelő speciális karakterekkel és kulcskifejezésekkel történő kiegészítésével.³³

Egyes műfajú tartalmak, például képek generálása során már MI-szolgáltatók által is felkínált opció, de valójában – a modellek és szolgáltatók széles kínálata révén – minden területen rendelkezésünkre álló, a kimenetet befolyásoló választási lehetőség a számunkra

²⁸ Inpainting. Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., Hugging Face: <https://huggingface.co/docs/diffusers/using-diffusers/inpaint>.

²⁹ Sneak Preview of Upcoming Feature on Suno AI. Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15. Suno AI: <https://sunoai.wiki.com/news/2024/06-06-upcoming-feature-preview-suno-ai/>.

³⁰ The Most Complete Guide to Stable Diffusion Parameters. Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., OpenAI: <https://openart.ai/blog/post/the-most-complete-guide-to-stable-diffusion-parameters>.

³¹ Lásd: <https://platform.openai.com/playground/chat?models=gpt-4o-mini>.

³² Lásd: <https://suno.com/create>.

³³ Parameter List. Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., Midjourney: <https://docs.midjourney.com/docs/parameter-list>.

megfelelő *modell megválasztása*. Szöveggenerálás esetén a nagy nyelvi modellek és elérhető verzióik kínálata jelenti ezt az opciót. Azt pedig, hogy milyen feladat ellátásához melyik modellt válasszuk, már többféle összehasonlító teszt eredményei alapján is fel tudjuk mérni.³⁴ Kép, zene és egyéb műfajok esetén azonban gyakran egy-egy szolgáltató is felkínál több különböző modellt, mintegy paraméterezési opciót, a generálás során. Ennek a lehetőségnek a jelentősége talán jobban is érthető, ha felidézünk, hogy a jelenleg alkalmazott generatív MI-modellek alapvetően szűk, konkrét funkció betöltésére betanított MI-k. A grafikai képgeneráló MI-szolgáltatások tekintetében pedig különösen jellemző, hogy a kimenet stílusát, jellemzőit a tanítási adatkészlet tudatosan szűk, meghatározott, leválogatott tematikájával tudják megfelelően biztosítani. Ennek eredményeként a legtöbb képgeneráló MI-szolgáltató³⁵ külön modellekkel biztosítja például a fotórealisztikus, képregényes, vízfestéses vagy egyéb, kiválasztott egyedi stílusban megbízhatóan történő képgenerálást.

6. ÚJABB ÉS ÚJABB KÉRDÉSEK...

A fentiekben hivatkozott közvetlen és közvetett eszközök az MI-generálás befolyásolására csupán a jelenlegi, nagyobb piaci szolgáltatók által nyújtott, ismertebb lehetőségek kivonata. A technológia fejlődésével és az újabb innovatív szolgáltatási megoldásokkal a befolyásolási és kontrollereszközök téra természetesen tovább bővíülhet, változhat. Ezzel együtt már a most rendelkezésre álló eszközök kombinációja is képes komoly fejtörést okozni az emberi szellemi tevékenység mértékének és kontrolljának értékelése során.

Azzal, hogy az LLM-szolgáltatások legtöbbje folytatólagos beszélgetési formában promptolható, és a beszélgetésselőzmény, mint kontextus, a prompt részét képezi, a végfelhasználónak lehetősége van arra, hogy folyamatosan bővítse, formálja, alakítsa a generálás folyamatát, igazítsa és kiegészítse a generált tartalmat. Egyben arra is lehetőséget nyújt ez a megoldás, hogy maradéktalanul dokumentálja a tevékenységet. Ez utóbbi lehetőség a kifejtett alkotói tevékenység megítélése szempontjából elengedhetetlennek tűnik, hiszen a folytatólagos promptok sorozata lehet éppen olyan egyszerű, mint rövid utasítások sorozata, vagy éppen olyan komplex, mint a szerzőtársak közötti kommunikáció. Ha elfogadjuk a jogalkalmazók által többször is hivatkozott lehetőség fennállását, vagyis hogy kellően komplex prompt akár minősülhet alkotói tevékenységnek, akkor ez az egymást követő és egymásra épülő promptolás kétségtelenül minősülhet ilyennek. Azonban megítélhető ez másként, mint esetről esetre?

A szolgáltatók által nyújtott, egyre szélesedő kontextusablak is többféle módon használható ki. A legtöbb szolgáltató a jelen tanulmány születésekor 32 000 és 128 000 token kö-

³⁴ Which LLM to choose for your use case? Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., UbiOps: <https://ubiops.com/which-llm-to-choose-for-your-use-case/>.

³⁵ Lásd: <https://app.leonardo.ai/image-generation>.

zotti kontextusablakot biztosít a végfelhasználóinak. Van azonban olyan MI-modell is,³⁶ amely 2 millió token terjedelmű kontextust képes feldolgozni. Hogy átlagosan egy szó hány tokennek feleltethető meg, az az egyes generatív MI-modellek felépítésének függvénye. Például az OpenAI ChatGPT-jében 100 token átlagosan 75 angol nyelvű szónak feleltethető meg. Így az utolsónak említett 2 millió token keretű kontextusablak a hivatkozott becslés szerint körülbelül 1 400 000 (angol nyelvű) szóval egyenértékű. Csak viszonyításként: a Harry Potter könyvsorozat angol nyelven 1 084 170 szóból áll. Az első, már-már automatikus gondolatnak az tűnik, hogy akár meg is tudnánk írni a megfelelő MI igénybevételével a folytatást, érdemi emberi beavatkozás nélkül.³⁷ Ugyanakkor ez a technológia azt is lehetővé teszi, hogy egész könyvekre való írói jegyzetet, háttérrel, inspirációt és vázlatot vagy például szakirodalmat dolgozzunk fel egy szöveg elkészítéséhez, célzott elemzéséhez, összehasonlításához vagy kivonatolásához. Hogyan értékelnénk az alkotói szabadságra gyakorolt hatását az MI-eszközöknek, ha azzal a saját kézíratainkat és jegyzeteinket dolgoztatjuk fel? Milyen arányban szerepelhetnek a feldolgozott jegyzeteink között korábbi szerzői művek vagy egyéb, MI-vel generált tartalmak anélkül, hogy megkérdőjelezzük az alkotói mozgásteret? Hogy értékelnénk, ha a jegyzetek között például mintázatok, stílusutánzás vagy felidézés szándékával más szerzők művei is „bedolgozásra” kerülnének? Hogy változik ez a megítélés, ha a kontextusablak még tovább növelhető, például 1 milliárd tokenig?³⁸

Az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatala már értékelte a képgeneráló MI-szolgáltatásnak a generálás során betáplált, korábbi vizuális mű (egy fénykép) szerepét a kimenetben, és ott az MI által végzett átdolgozás alapjaként szolgáló műként értékelte a promptnak ezt a részét.³⁹ Nem vitatva a konkrét ügyben az értéktételeket, de figyelembe véve hogy az MI csak interpretálja a promptot, felmerül a kérdés, hogy ez az értékelés kezelhető általános érvényűként? Akkor is megállna ez az értékelés, ha a betöltött kép csupán egy szkeccs, aminek a kifejezett és egyetlen célja, hogy a szöveges prompttal és egyéb paraméterezéssel együtt befolyásolja a kimenet generálását? Konkrét ügyben megítélhető másként a megoldás?

Az inpaintingtechnika alkalmazható csak egy már létező kép generatív bővítésére, a létező kép módosítására, átdolgozására, de akár „deep fake” létrehozására is, ugyanakkor lehetőséget nyújt arra is, hogy a generálás (vagy már alkotás?) folyamatát kiegészítse, konkrét részletekben alkalmazott, irányított generálással. Ilyen felhasználási kontextusban a genera-

³⁶ Ilyen a Google Gemini Pro 1.5 modellje. Lásd: <https://ai.google.dev/gemini-api/docs/models/gemini#gemini-1.5-pro>.

³⁷ Ugyanakkor a hivatkozott modell a kimeneti generálási kontextust lekorlátozza megközelítőleg 8000 tokenre, Lásd: *uo*.

³⁸ Jiayu Ding, Shuming Ma, Li Dong, Xingxing Zhang, Shaohan Huang, Wenhui Wang, Furu Wei: LongNet: Scaling Transformers to 1,000,000,000 Tokens. (2023) Utolsó megtekintés: 2024. 08. 15., Microsoft Research, Xi'an Jiaotong University: <https://www.microsoft.com/en-us/research/publication/longnet-scaling-transformers-to-1000000000-tokens/>.

³⁹ Review Board Decision on SURYAST (Dec. 11., 2023), U.S. Copyright Office: <https://www.copyright.gov/rulings-filings/review-board/docs/SURYAST.pdf>.

tív MI-eszköz inkább az alkotói kontroll feladását vagy hatékonyabb és tudatosabb érvényesítését hozza magával? Ha az inpaintingelvet szövegre alkalmazzuk, vagyis a generált szöveg egyes kiválasztott részeit újrageneráltatjuk újabb, pontosabb igények szerint, és így formáljuk át és pontosítjuk a végső tartalmat az elképzeléseink szerint, az ilyen technikával létrejövő végső szöveg felett már kellő kreatív kontrollt fejtettünk ki ahhoz, hogy megfontoljuk az oltalom fennálltát? Ha igen, ugyanez a megfontolás felmerülhet az inpaintingtechnika egyéb műfajú tartalmakra történő alkalmazásánál, kép vagy zene generálásán is?

7. HOGYAN TOVÁBB?

A generatív MI-szolgáltatások terjedése és népszerűségük fokozódása miatt egyre növekvő igény mutatkozik arra, hogy az MI-alkotások szerzői jogi védelme egy átlátható és gyorsan alkalmazható teszt révén megítélhető legyen. Az idézett jogalkalmazói döntésekkel azonban nemhogy közelebb nem kerültünk a vágyott egyértelmű elhatároláshoz, inkább csak kihangsúlyozzák a folyamat megítélésében rejlő nehézségeket. Felmérve a generatív MI-szolgáltatások befolyásolásának tárházát, a promptolás és paraméterezés lehetséges módjait, a jogi megítélés végpontjai (vagyis, hogy fennállhat-e a szerzői jogi védelem az így létrehozott alkotáson, vagy sem) között húzódó hasadék egy exponenciálisan mélyülő „nyúl üregének” bizonyul.

A generatív MI-szolgáltatásokkal létrehozott tartalmak szerzői jogi megítélése tehát korántsem eldöntött. Nem idegen a szerzői jog fejlődésétől az újabb és újabb technológiai vívmányokhoz, alkotói vagy felhasználási trendekhez és módszerekhez alkalmazkodás, azonban a generatív MI-szolgáltatások mégis új kihívást jelentenek a jogterületnek azzal, hogy átvehetik, átveszik a kreatív, alkotói döntéshozatal egy részét a használóiktól. Mivel a jogalkalmazói gyakorlat és a jogirodalom egyetért abban, hogy a szerzői jogi oltalom az emberi hozzájárulás mértékétől függ, a legfőbb kihívásnak most az tűnik, hogy meghatározzuk annak a minimális szellemi alkotói hozzájárulásnak a kereteit, ami szerzői jogi védelmet képes megalapozni, és hogy az hogyan fejthető, fejtendő ki a generatív MI-eszközök használata során. Addig is az eddigi gyakorlatot és a lehetőségek egy kivonatát áttekintve nem látszik más megoldás, mint hogy a felmerülő jogvitákban valamennyi körülményt és információt feltárva mérlegelje és értékelje a jogalkalmazó az emberi alkotói hozzájárulást.

UTÓMUNKÁK A GENERÁLT TARTALMAKON

I. BEVEZETÉS

Az emberiség eredendően és minden körülmények között saját helyzetének, életének megkönnyítésére törekszik. Ahhoz, hogy ezeket a könnyítéseket kialakítsuk magunknak, nagy fokú, elsősorban tudományos kreativitásra van szükség.

Ilyen könnyítés a mesterséges intelligencia (a továbbiakban: MI) térnyerése is. A technológia használata elképesztően diverz annak ellenére, hogy a generatív MI csupán két éve áll az emberiség tapasztalati utat előnyben részesítő játszóterének közepén.²

Csak ezalatt a két év alatt azonban elképesztően sok kulturális kérdést vetett fel a technológia használata, hiszen olyan szereplőt engedünk be az alkotó, közvetítő és műélvező társadalom több évszázados háromszereplős viszonyába, amely megkérdőjelezheti e szereplők jól működő kapcsolatának időtállóságát. A fő kérdés, hogy megpróbáljuk valahogy kapun kívülre helyezni, vagy elismerjük-e azt, hogy ebben a kapcsolatban megvetette a lábát olyan fél is, amelyik mind a szomszédos jogi jogosultak ösztönző, közvetítő szerepét, mind a szerzői jogosultak alkotó szerepét kiváltani alkalmas félként tűnik fel.³ Akármerre is mozdul az emberiség, mindkét verzióknak vannak kockázatai. Előbbi esetben a veszély, hogy előbb-utóbb úgyis visszamászik az ablakon, és a tagadás a kulturális (meg)csalások és a gyanakvás időszakát hozhatja el, utóbbi esetben pedig az elfogadás olyan mértéket ölthet, hogy kulturális apátiába taszítja az eddig egymásért lelkesedő feleket (alkotót, közvetítőt és közönséget).

Akárhogy is lesz, a generatív MI-vel kapcsolatos alkotási folyamat eddigi alapvetése az, hogy az ember és a gép valamilyen formában összedolgozik, és a generált tartalom létrejöttéhez mindkét fél közreműködése szükséges. Ennek a közreműködésnek a megítélése számos alapvető és már széles körben ismert és ismételt kérdést vet fel. Ezen alapvetés vizsgálatához időről-időre górcső alá szükséges venni a szellemi tulajdon-védelem, kiváltképp a szerzői jog szabályait. A terület olyan fundamentumainak időtállóságai lettek leporolva, amelyek a Berni Unió Egyezmény óta nem tűntek úgy, hogy valamikor is még szakmai közbeszéd tárgyai lesznek. Ilyen például a szerzőség és az egyéni, eredeti jelleg kérdése,

¹ Főosztályvezető, Szerzői Jogi Főosztály, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala. E-mail: adam.sulyok@hipo.gov.hu.

² A Dall-E 2 és a Midjourney 2022 augusztusában, a Chat GPT 2022 novemberében vált nyilvánosan elérhetővé.

³ Ide nem értve az ún. AI assisted alkotást, amely kétségtelenül inspiráló lehet az alkotók számára.

mindezeket persze átítatva egy olyan főkérdéssel, amely bőven túlmutat valamennyi érintett területen: lehet-e kreatív az MI.

Releváns kérdés, hogy az MI által generált vagy az MI segítségével létrehozott műveket jogi szempontból hogyan kell megítélni. Az ilyen esetek száma ugyanis exponenciálisan nő, ezért természetes jelenség az is, hogy egyre többször kerülnek ezek a tartalmak az emberi kreatív újragondolás útjába. A generált tartalmak sem a semmiből jönnek létre. Annak legalább a promptolás szintjén van valamiféle előzménye,⁴ így az eképpen kapott tartalommal való további munka is többmozzanatos. Ennek megértéséhez szükséges röviden áttekinteni vonatkozó szerzői jogi szabályainkat, és megvizsgálni, hogy milyen mértékben illeszthető be a többmozzanatos alkotási folyamatba a mű helyére a generált tartalom, és ez jogi értelemben milyen kockázatokkal és mellékhatásokkal jár.

II. A KERETRENDSZER

Az egyes kreativitások összevonhatók, összekapcsolhatók egymással, ebben az esetben pedig az alkotófolyamathoz egynél több résztvevő járulhat hozzá. Az együttalkotás élménye a művészet megjelenésével egyidősnek mondható, és az a Szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) által nevesített minden műtípus esetében elképzelhető.

A többszereplős alkotási folyamatok között is tehetünk különbséget aszerint, hogy a különböző résztvevők alkotási lépései térben és időben mennyire kapcsolódnak,⁵ vagyis hogy az alkotók között van-e egyfajta partnerség az alkotás során. Mindezek alapján megkülönböztethetünk többszerzős eredeti műveket (amelyeket közös művekre⁶ és összekapcsolt közös művekre⁷ oszthatunk), valamint származékos műveket.⁸

A többszerzős eredeti művek minden esetben az alkotók közötti partnerségen, közös elhatározáson alapulnak. A közös és az összekapcsolt művek közötti különbséget – így természetesen a jogok és a joggyakorlás közti különbséget is – azok szétválaszthatósága adja. A

⁴ A mesterséges intelligencia és az emberi közös szerzőség kérdéseiről részletesebben lásd például *Enrico Bonadio, Luke McDonagh: Artificial intelligence as producer and consumer of copyright works. Intellectual Property Quarterly*, 2020. 2. sz., p. 112–137.

⁵ E ponton említést érdemelnek a folklór művek is, amelyek esetében sem szerzőikről, sem a létrejöttük körülményeiről nincsenek információk, azonban jó eséllyel több személy közös kulturális aktivitásának eredményeként jöttek létre.

⁶ Sztj. 5. § (1) Több szerző közös művére, ha annak részei nem használhatók fel önállóan, a szerzői jog együttesen és – kétség esetén – egyenlő arányban illeti meg a szerzőtársakat; a szerzői jog megsértése ellen azonban bármelyik szerzőtárs önállóan is felléphet.

⁷ Sztj. 5. § (2) Ha a közös mű részei önállóan is felhasználhatók (összekapcsolt művek), a saját rész tekintetében a szerzői jogok önállóan gyakorolhatók. Az összekapcsolt művekből álló, együtt alkotott közös mű valamely részének más művel való összekapcsolásához az eredeti közös mű valamennyi szerzőjének hozzájárulása szükséges.

⁸ Természetesen meg kell említeni a gyűjteményes műveket mint a többszerzős művek egy speciális változatát is.

közös mű az alkotói tevékenységek azonos műfajban keletkező olyan egyéni, eredeti jellegű egységes kifejeződése, amelyben az alkotói hozzájárulás „felolvad a közös mű egységében”.⁹ Ilyennek tekinthető például egy közös novella írása vagy egy közös festmény, illetve egy dallam közös komponálása, feltéve, ha minden szereplő alkotói módon járul hozzá a kész műhöz.

Ezzel szemben az összekapcsolt közös műveknél elmondható, hogy több, akár különböző műfajú, és önállóan is értelmezhető mű összekapcsolásáról van szó, mint például egy könnyűzenei sláger zenéje és annak dalszövege. Az alkotói folyamatok időbelisége ugyanakkor fontos tényező lehet. Az időben egymás után következő alkotások (kvázi részművek) tekintettel vannak az előzőekre, mintegy ihletet is merítve abból, vagyis az utóbb keletkezett részek nem mentesek az előbb keletkezettek befolyásától. Az együtt (egy időben) alkotott összekapcsolt művek esetén nincs egy egyértelműen lehatárolható első impresszió (műrész), hanem a műrészek egymásra tekintettel állnak össze egy időben egy egységgé.

A többszereplős alkotási folyamatok másik nagy csoportjához, a származékos¹⁰ művekhez az átdolgozás¹¹ útján juthatunk el.¹² A származékos művek esetében is egynél több kreatív alkotói munka összefonódása szükséges. Ez azonban olyan módon történik, hogy egy korábban már létező megváltoztatásával jön létre új mű,¹³ vagyis hiányzik a közös művekre jellemző létrehozási akarategység, és az alkotási folyamatok időben nem állnak egymással átfedésben, hanem egymást követik. Az átdolgozás jogi megítélésekor a művek közötti kapcsolat mellett az játszik szerepet, hogy a művek rendelkeznek-e egyéni, eredeti jelleggel. A művek közötti kapcsolat keresésekor az vizsgálendő, hogy az eredeti mű egyértelműen és lényegesen megjelenik-e a származékos műben. Ha ugyanis csak egyes jelentéktelen elemeket¹⁴ használt fel az átdolgozó, vagy jelentős elemeket ugyan, de ezek a származékos műben jelentéktelenek, a két mű kapcsolata lazul és távolodik, aminek eredményeképp új, eredeti mű keletkezhet. Az egyéni, eredeti jelleg mind az eredeti, mind a származékos művel

⁹ Gyertyánfy Péter: Kommentár az 5. §-hoz. In: Gyertyánfy Péter (szerk.), Legeza Dénes (szerk.-lekt.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2023 (a továbbiakban Nagykomentár), p. 106.

¹⁰ A „származékos” jelző nem hierarchikus viszonyra, alárendeltségre utal (nehezen is lehetne összeegyeztetni az értékítélet mellőzésének követelményével), csak sorrendiséget fejez ki, valamint azt, hogy a későbbi alkotó egy korábbi műre támaszkodik, kreativitásának az adja a táptalaját, abból származik.

¹¹ Sztj. 29. § A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.

¹² Az átdolgozás itt most mint felhasználási esetkör, mint alkotási folyamat kerül röviden elemzésre, nem úgy, mint az eredeti mű szerzőjének vagy szerzőinek kizárólagos engedélyezési joga.

¹³ Átdolgozások esetében gyakori eset, hogy az eredeti és a származékos mű formája eltér, vagyis más műfajt képvisel, például egy regény megfilmesítése.

¹⁴ A mű lényegei elemei minden esetben esetileg, a mű és a felhasználás kontextusában értelmezendők.

szemben követelmény. Átdolgozni egyrészt csak olyan alkotást lehet, amely maga is mű,¹⁵ máskülönben az átdolgozási folyamat eredményeképp létrejövő alkotás nem származékos, hanem eredeti műnek minősül. Az eredeti mű védeltsége itt nem kitétel, vagyis ha épp egy közkincshez¹⁶ tesznek hozzá alkotó módon, az átdolgozás feltételei megvalósulhatnak. Másrészt, az átdolgozott alkotás is mű kell, hogy legyen, tehát az eredeti mű megváltoztatásának egyéni, eredeti módon kell történnie. Nem minősül átdolgozásnak az olyan, kisebb mértékű és a művet tekintve lényegtelen módosítás, amely nem tekinthető kreatív alkotói hozzájárulásnak.¹⁷

A többszerzős művek és a származékos művek esetében is természetesen alkalmazni kell az emberi szerzősége vonatkozó alapvetést, vagyis hogy a közös alkotásban résztvevők csak emberek lehetnek. Mégis, kicsit az ökölszabály mögé tekintve, rendkívül érdekes kérdéseket feszeget az MI-vel való alkotás megítélése a fenti bekezdések fényében. A többszerzős művek szabályainak szemüvegén keresztül elsősorban az MI-vel való generálás, a generált tartalmak többlépcsős megváltoztatása és az akár rendkívül sokrétű és bonyolult promptolás¹⁸ vizsgálható. Ezzel szemben az átdolgozásra, vagyis a származékos művekre vonatkozó szabályok szemüvegén keresztül vizsgálva az az eset tűnik érdekesnek, amikor egy MI által generált tartalomhoz emberi hozzáadott érték társul. A generatív MI-vel való „együttalkotás”, vagy akár az MI közreműködésével készített („AI assisted”) tartalmak¹⁹ szerzői jogi vizsgálata ennek az írásnak nem célja, sokkal inkább a generált tartalomhoz utóbb hozzáadott, tisztán emberi alkotói hozzájárulás vizsgálata. A két esetkör elválasztása nem olyan egyértelmű, hiszen már az együttalkotás folyamata során, a generálás befejezettségétől függetlenül is létrejöhetnek időben egymást követő és egymásra épülő tartalmak vagy műrészek. A különbség talán abban keresendő, hogy a generálási folyamat megelőzi a generált tartalom módosításának folyamatát, és a módosító személye függetlenedhet attól, aki a generálásban is részt vett.

A párhuzamot már rögtön az első vizsgálati pontnál kikezdi az emberi szerzőség követelménye,²⁰ ugyanakkor pont ennek a szem előtt tartása okozza az érdekességeket is. A klasz-

¹⁵ Más ötleteinek kidolgozása, stílus átvétele esetén nem beszélhetünk átdolgozásról, ahogy abban az esetben sem, ha az eredeti mű csupán ihletként szolgál.

¹⁶ Lejárt védelmi idejű mű, amire az Szjt. hatálya már nem terjed ki, így szabadon felhasználható, részleteiben kifejtve lentebb.

¹⁷ Például egy szöveg nyelvtani gondozása, vagy egy képen végzett, a minőséget javító digitális utógondozás.

¹⁸ A promptolásról sokszor a chatelésre következtetünk, de prompt nem csak szöveges lehet, akár kép vagy hang útján, vagy ezek kombinációjával is történhet. Bővebben lásd *Csősz Gergely*: A prompt szerepe az alkotásban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz. 2024. október.

¹⁹ Az „MI által generált” (AI generated) és az „MI által segített” (AI assisted) alkotások közötti különbségtételről bővebben lásd még *Isohanni Perttu*: Copyright and human originality in artistic works made using AI. Master Thesis, Aalto University (2021) (<https://aaltodoc.aalto.fi/items/188b2a8c-06e9-4872-92be-4eea5f17926a>).

²⁰ Az Szjt. 4 § (1) bekezdése ezt az „aki” szóval egyértelműsíti – „A szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (szerző)”.

szikus szerzői jogi átdolgozás esetében szükség van egy eredeti védett alkotásra, ami műnek minősül, azonban egy MI-generált tartalomhoz nem kapcsolható közvetlenül szerzői jog. Ha az így átdolgozott (módosított) eredeti mű (generált alkotás) nem mű, akkor nincs eredeti mű sem, és az utóbb hozzátett emberi kreatív hozzájárulás eredménye sem lehet származékos mű. Ez esetben származékos mű híján viszont csak eredeti műről beszélhetünk, más kategóriába nem sorolható be az alkotás. Az eredeti mű szerzői jogi védelmének hiánya az átdolgozás esetköreinél sem ismeretlen, elég csak a közkincsekre vagy a folklór²¹ művek átdolgozására gondolni. Közkincs esetén a szerző ismert, csak a védelmi idő lejártja miatt a művet már nem védi a szerzői jog, az alkotó (és jogutódjai) már nem élhetnek a szerzői vagyoni jogaikkal. Bizonyos személyhez fűződő jogok azonban megmaradnak, és az átdolgozott mű a már közkincsbe tartozó eredeti mű szerzőjének személyiségjegyeit képes hordozni. Többek között ezzel is magyarázható a közkincs átdolgozásával létrejött mű származékos jellege. A másik, a felmutatni kívánt párhuzamhoz talán közelebb álló példa a folklór alapuló alkotás kérdése. A folklór szintén szabadon felhasználható, de más okból, mint a közkincs, nem a lejárt védelmi idő, hanem a szerzőség ismeretlensége miatt. A folklór művek bizonyosan emberi kreativitás eredményei, ráadásul feltehetőleg több szerző hosszú időn keresztül formálta és őrizte, kulturális örökségül hagyva az utókornak. Talán nem túlzás azt mondani, hogy amikor az Szjt. folklór ihletésű műveket említ, az alatt a folklór művek ilyen értelemben vett átdolgozására is gondolhatunk. Mivel azonban a folklór műveken a szerzőségük ismeretlensége okán a személyhez fűződő maradványjogok sem állhatnak fenn, a folklór ihletésű műveket nem lehet származékos, csak eredeti műként értékelni, dacára annak, hogy akár jelentős mértékben meghatározza az alkotói mozgástér nyomvonalait a folklór, és egyértelműen abból származtatható, az felismerhető benne. Az MI által generált művekkel való további kreatív alkotómunka megítélése során a folklórral való hasonlat egy jellemzőben biztosan megáll: a tartalom eredete, ihletése mindkét esetben ismeretlen. Az MI esetében azonban korrekció is szükséges: a generált tartalom alapjául szolgáló, az adatbázis részét képező tartalmak felhasználása eleve vitatott, bár az eredendően a tanítási adatkészletből érkezik, a felhasználási arányok és összetételek ismeretlenek²² még akkor is, ha egyébként ezek a tanítási adatkészletek előbb-utóbb transzparensnek lesznek.

Egy dolog biztosnak látszik: minden esetben a második, vagyis a módosító jellegű alkotói hozzájárulást kell értékelni akkor, ha szerzői jogi védelem lehetőségét vizsgáljuk. Szüksé-

²¹ Szjt. 1. § (7) A folklór kifejeződései nem részesülnek szerzői jogi védelemben. E rendelkezés nem érinti a népművészeti ihletésű, egyéni, eredeti jellegű mű szerzőjét megillető szerzői jogi védelmet.

²² „The ‘black box’ problem refers to the opaque decision-making processes of ML models (large language models (LLMs) including), where the rationale behind any given response is shrouded in complexity. Despite advances in technology, the inner workings of these models, governed by billions or soon trillions of parameters, remain largely inscrutable. Their decision-making is a puzzle, complicated by nonlinear interactions that defy straightforward interpretation.” Lásd: Ksenia Se: Explainable AI and Prompting a Black Box in the Era of Gen AI, 2024. 03. 03. (<https://ksenias.medium.com/explainable-ai-and-prompting-a-black-box-in-the-era-of-gen-ai-b2d283f443bc>) (utoljára megtekintve: 2024. 08. 21).

ges ehhez a vizsgálathoz az alaphelyzetet tisztázni: adott egy szerzői jogi védelemben nem részesülő (így eredeti műként sem értékelhető), MI által generált tartalom, amely utóbb ember általi módosításon esik át. Milyen szempontok szerinti és mennyire jelentős alkotói hozzáadott értéket kell felmutatni ahhoz, hogy oltalom alá essen az emberi „utómunka”? Az ilyen utómunkák jelentőségének kérdése, illetve a módosított tartalomtól való elválaszthatósága és a megjeleníthetősége okozza igazán a problémát.

A szerzői jogok abszolút jellegéből az következik, hogy a több szerző alkotói tevékenységét felvonultató művek esetében is lehetőség szerint mindaddig szükséges elhatárolni az egyes szerzők hozzájárulását – meghatározva vagyoni jogaik kiterjedését – ameddig az csak lehetséges. Erre az elválasztásra még az együtt alkotott közös művek esetében is törekedni kell.²³ Ez alapján az együtt és egy időben alkotott közös zenemű elkészítésénél a hangszerek szétválaszthatók, még ha külön felhasználásra inkább csak elméletben, mint a gyakorlatban alkalmasak, ellentétben például a zene és a dalszöveg klasszikus példájával. Közösén írt próza vagy gitárszóló esetén azonban már az elméleti elválasztás is nehézkes. Látható tehát, ha a szerzők azonos műfajban és adott esetben azonos eszközzel (például gitár) alkotnak, a hozzájárulások nehezen elválaszthatók a joggyakorlás szintjén.

Az átdolgozások esetében is – a jogok meghatározását könnyítendő – törekedni kell arra, hogy az utóbb hozzáadott alkotói részek elválaszthatók legyenek az eredetitől. Ez sokszor eleve nehézségbe ütközik. Az átdolgozott mű – ahogy annak „származékos” jellege is mutatja – eleve determinált az eredeti mű által. Az átdolgozási tevékenység nem függetlenítheti az átdolgozott művet az alapul szolgáló műtől. Nehéz olyan alkotási folyamatban olyan döntéshelyzetet elképzelni, amely teljesen független lenne az eredeti alkotástól. Ez mind az alkotói hozzájárulások szétválasztása, mind az átdolgozó hozzájárulás jelentős jellegének megítélésakor plusznehézséget okoz a közös többszerzős művekhez képest. Ha a módosítások az eredeti műre tekintet nélkül készülnek, a származékos jelleg is megkérdőjelezhető. Az eredeti mű nem ismerhető fel a származékos művön, hiszen túl nagy távolság lesz a két mű között, és inkább csak mint ihlet szolgál az eredeti mű. A módosítások egyéni, eredeti jellege egyúttal azt is jelenti, hogy azoknak lényeginek is kell lenniük.²⁴ Ha nincs meg ez a lényegiség, csak apróbb változtatások történnek, akkor az eredeti mű pusztán többszörözéséről lesz szó. A kérdés a változtatások lényegességének megítélése.

²³ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (9), p. 106.: „Az egyértelmű elhatárolásra törekvés e területen különösen indokolt, hiszen a szerzői jog lényegét jelentő kizárólagos rendelkezési jogot mindaddig fenn kell tartani a saját (rész)műre, amíg ez a mások szerzői jogait nem veszélyezteti, vagy hátrányosan nem befolyásolja, vagyis mindazokban az esetekben, amelyekben megállapítható, hol végződik az egyik jogi tárgy (mű), és hol kezdődik a másik jogalany műve. Az elhatárolás következménye az lesz, hogy az (esetleg) azonosítható külön részek feletti rendelkezési jog alanya más és más lesz (az egésze az együtteség mindig ugyanígy fennáll).”

²⁴ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (9), p. 250.: „Az átdolgozás a mű módosításának, megváltoztatásának az a szélső esete, amikor a változtató, kiegészítő vonások önmagukban is olyanmire lényegiek, hogy megfelelnek az egyéni és eredeti mű követelményének (alkotó jellegűek).”

III. PÉLDÁK ÉS ESETEK

Jóllehet a vázolt esetek fókuszában egyelőre inkább az MI-vel való közös alkotás során tanúsított emberi hozzájárulás mértéke áll, azonban az egyes esetek vagy jó gyakorlatok alapján puha következtetéseket már most le lehet vonni arra nézve, hogy jogvédelmi szempontból szolgálhatnak-e hatékonyan az MI által létrehozott tartalmak kreatív alkotások bázisául.

Az alkotói hozzájárulás kérdése az USA-ban is megjelent már az MI kapcsán.²⁵ Az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatala (United States Copyright Office; a továbbiakban: USCO) korábbi gyakorlatait alapul véve első körben egy útmutatóval (Guidance) igyekezett reagálni az előállt új helyzetre.²⁶ Az útmutató is természetesen a benyújtott²⁷ alkotáshoz kapcsolódóan az emberi hozzájárulás meghatározását helyezi a középpontba,²⁸ az ebből adódó gyakorlati kérdések pedig, hogy a hozzájárulás mennyire tekinthető lényeginek, és mennyire jeleníthető meg a szerzői jogi védelemhez kapcsolódó regisztráció szintjén. Ami az átdolgozási kérdéskört illeti: az útmutató kifejezetten kitér az eredetileg mesterséges intelligencia által létrehozott tartalom utólagos, ember általi alkotói jellegű módosítására.²⁹ Érdekesség, hogy e módosítások kapcsán az útmutató utal az USCO harmadik ízben kiadott összefoglalójában (a továbbiakban: Kompendium)³⁰ a származékos művek, vagyis az átdolgozás kap-

²⁵ Lásd: Civil Action No. 22-1564 (BAH) Stephen Thaler vs. Shira Perlmuter (https://ecf.dcd.uscourts.gov/cgi-bin/show_public_doc?2022cv1564-24): After a series of administrative appeals, the Office's Review Board issued a final determination affirming that the work could not be registered because it was made "without any creative contribution from a human actor."

²⁶ Útmutató – Federal Register, 88. évf. 51. sz., 2023. március 16. / Rules and Regulations (<https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2023-03-16/pdf/2023-05321.pdf>), p. 16192: „As the agency overseeing the copyright registration system, the Office has extensive experience in evaluating works submitted for registration that contain human authorship combined with uncopyrightable material, including material generated by or with the assistance of technology.” „Based on these developments, the Office concludes that public guidance is needed on the registration of works containing AI-generated content. This statement of policy describes how the Office applies copyright law's human authorship requirement to applications to register such works and provides guidance to applicants.”

²⁷ Az Egyesült Államok szerzői jog rezsimje alapján a jogvédelem automatikus ugyan, de annak szövetségi bíróságok útján történő érvényesíthetősége regisztrációhoz kötött. lásd: Copyright Law of the United States and Related Laws Contained in Title 17 of the United States Code (<https://www.copyright.gov/title17/title17.pdf>) 411. § (a).

²⁸ I. m. (26), p. 16192: „It begins by asking whether the 'work' is basically one of human authorship, with the computer [or other device] merely being an assisting instrument, or whether the traditional elements of authorship in the work (literary, artistic, or musical expression or elements of selection, arrangement, etc.) were actually conceived and executed not by man but by a machine.”

²⁹ I. m. (26), p. 16192–16193: „Or an artist may modify material originally generated by AI technology to such a degree that the modifications meet the standard for copyright protection. In these cases, copyright will only protect the human-authored aspects of the work, which are 'independent of' and do 'not affect' the copyright status of the AI-generated material itself.”

³⁰ Third Compendium of U.S. Copyright Office Practices: <https://www.copyright.gov/comp3/docs/compendium.pdf>.

csán gyűjtött tapasztalataira.³¹ Analógia figyelhető meg tehát MI által generált tartalmak módosítása és a származékos művek között, legalábbis ami a regisztráció szempontjából a praktikus megközelítést illeti. A módosított MI-tartalmak bejelentése esetén tehát nem az eredeti művekre, hanem a származékos művekre vonatkozó formalitások alkalmazandók. Az alapul szolgáló, módosított tartalmakkal szemben nem feltétel, hogy azok szerzői jogi védelem alatt álljanak³² – hasonlóan a hazai megközelítéshez. Ennek megfelelően az így beadott igények esetén a védelem nem az alapul vett eredeti tartalomra terjed ki.³³ Ebből az is következik, hogy a módosított résznek megfelelő szintű emberi hozzájárulással kell rendelkeznie. A bejelentés ilyen művek esetén kétosztatú: bejelentésből kizárt műrész és bejelentett műrész.³⁴ Előbbi eset a lejárt védelmi idejű alkotások mellett kiterjed a nem szerzői művekre is, és az MI által létrehozott tartalmat is itt kell kizárni az igényből, utóbbi esetben pedig az új műrészt kell megjelölni.³⁵ Érdekes, hogy a Kompendium származékos művekre vonatkozó szabályai szerint az alapul szolgáló és a védelemből kizárt műre vonatkozó részt üresen lehet hagyni a bejelentésben, ha az a bejelentett műnek csak egy jelentéktelen részét teszi ki.³⁶ Ez azonban az útmutató kiigazítása alapján nem mentesíti a bejelentőt attól, hogy feltüntesse azt, ha a bejelentés MI által generált tartalmat is magában foglal,³⁷ legyen az bármilyen jelentéktelen is az egész szempontjából. Az MI által generált rész jelentősége értelemszerűen esetről-esetre értékelendő. Az alábbiakban azokat a példaként felhozott bejelentési eseteket említjük, amikor azonos műfajú volt az eredeti és az új alkotás.

Egy 19. századi olajfestmény litográfiai lenyomata kapcsán a kizárt eredeti mű az olajfestmény volt, az igény pedig magát a litográfiai nyomatot célozta.³⁸ Egy másik esetben a kérelemből kizárt elem a korábban kiadott albumon szereplő hangfelvételek voltak, az

³¹ I. m. (30), p. 119: „The new authorship that the author contributed to the derivative work may be registered, provided that it contains a sufficient amount of original authorship.”

³² I. m. (30), p. 119: „Derivative works include ‘every copyrightable work that employs preexisting material of any kind,’ regardless of whether the preexisting material is protected by copyright or whether the copyright in that material has expired.”

³³ I. m. (30), p. 331: „If a derivative work contains an appreciable amount of unclaimable material, the applicant generally should limit the claim to the new material that the author contributed to the work, and the unclaimable material should be excluded from the claim.”

³⁴ A bejelentés technikai részleteiről kimerítő részletes tájékoztatást nyújt az útmutató IV. pontja, valamint a Kompendium 6. fejezete

³⁵ I. m. (26), p. 16193: „For example, an applicant who incorporates AI-generated text into a larger textual work should claim the portions of the textual work that is human-authored.”

³⁶ I. m. (30), p. 333: „If the work does not contain an appreciable amount of unclaimable material, the Material Excluded field of the online application or space 6(a) of the paper application may be left blank.”

³⁷ I. m. (26), p. 16193: „...applicants have a duty to disclose the inclusion of AI-generated content in a work submitted for registration and to provide a brief explanation of the human author’s contributions to the work.”

³⁸ I. m. (30), p. 333: „Paper application for a lithographic print of a nineteenth-century oil painting. *Space 2*: Reproduction of work of art. *Space 6(a)*: Artwork. *Space 6(b)*: Reproduction of work of art.”

igényelt rész pedig e hangfelvételek újrameverter verziója.³⁹ A példák ugyanakkor arra nem tértek ki, hogy a litográfiai nyomat, valamint az újrameverés⁴⁰ készítése mennyire vonultatja fel a hagyományos szerzőségi elemeket, és tekinthető ez jelentős résznek. A jelentéktelen rész szemléltetésére hozott példa szerint egy 500 oldalas kiadványból 5 oldal esetén az igény nem lenne megalapozott (ugyanis korábban már létező 5 oldal lett újrafelhasználva), az jelentéktelennek tekinthető.⁴¹ Ha MI-generált tartalomként gondolunk erre, ez inkább csak az elbírás szempontjából releváns, ugyanis információt adni róla mindenképp szükséges az útmutató alapján.

A már a bíróság próbáját is kiálló Thaler-ügy⁴² eredményeként egy bíróság is meghúzta a határvonalat az emberi szerzőség és a gépi generálás között. A felperes Stephen Thaler az USCO-hoz beadott regisztrációján szerzőként az állítása szerint autonóm módon, embertől függetlenül generáló MI-t, a szerzői jogokkal rendelkező jogosultként ugyanakkor – mint a gép, az MI tulajdonosát – magát tüntette fel. A bíróság által vizsgált jogkérdés tehát – egyezően a regisztrációt két ízben is elutasító hatósággal – kizárólag arra a terjedt ki, hogy egy MI által önállóan generált mű állhat-e szerzői jogi védelem alatt, lehet-e szerző az MI. A válasz: nem.⁴³ Minden ezzel ellentétes irány azt kérdőjelezné meg, hogy a szerzői jog az általa deklarált jogokon keresztül ösztönzi az alkotókat a kreativitásra.⁴⁴ Bár a szerzői jogban megvan az alapvető rugalmasság arra nézve, hogy képes volt alkalmazkodni az emberi kreativitás eszközeinek megújulásához (ennek köszönhetően fogadta be például a fényképezőgépet vagy az egyéb számítógépes segédeszközök használatát is), de soha nem nyúlt

³⁹ I. m. (30), p. 333: „Online application for a reissue of a previously published album containing remixed sound recordings, new photographs, and a previously unreleased bonus track. *Author Created/Other*: One new sound recording, remixing of previously published sound recordings, some new photographs.” *Material Excluded/Other*: Previously published sound recordings and photographs. *New Material Included/Other*: One new sound recording, remixing of previously published sound recordings, some new photographs.

⁴⁰ Ebben az esetben a remixelés szó alatt a zenei hangzások jobbá tétele értendő, ami inkább hangmérnöki szakmai teljesítmény, nem pedig egy meglévő mű vagy művek kreatív jellegű módosítása, ami már inkább az átdolgozás kategóriába esne, és amely egyébként a közbeszédben remixelésként azonosított.

⁴¹ I. m. (30), p. 333: „An online application is submitted for a 500-page catalog. A statement on the deposit copy indicates that the text and photographs on pages 390–395 appeared in an earlier edition of the catalog, but the rest of the content is new. The Limitation of Claim screen may be left blank, because the work does not contain an appreciable amount of previously published material.”

⁴² Civil Action No. 22-1564 (BAH) Stephen Thaler vs. Shira Perlmuter (https://ecf.dcd.uscourts.gov/cgi-bin/show_public_doc?2022cv1564-24).

⁴³ I. m. (42), p. 14: „[T]his case presents only the question of whether a work generated autonomously by a computer system is eligible for copyright. In the absence of any human involvement in the creation of the work, the clear and straightforward answer is the one given by the Register: No.”

⁴⁴ I. m. (42), p. 10: „The act of human creation – and how to best encourage human individuals to engage in that creation, and thereby promote science and the useful arts – was thus central to American copyright from its very inception. Non-human actors need no incentivization with the promise of exclusive rights under United States law, and copyright was therefore not designed to reach them.”

olyan messzire, hogy az alkotó emberi hozzájárulást és az emberi kontrollt az alkotás felett nélkülözze.⁴⁵

Az USCO az ún. Suryast-ügyben⁴⁶ (Starry Night) hozott döntését érdemes megemlíteni, hiszen az érintett bejelentés mind a mesterséges intelligencia, mind az átdolgozás témaköréhez kapcsolódik. Jóllehet a kérelemben a jelen írás vizsgálati irányai fordítva vannak, ugyanis az alapul fekvő mű emberi alkotás, és azt módosította az MI, mégis, az alkotói hozzájárulás mértéke kapcsán adhat némi támpontot a bejegyzést elutasító döntés. A kérelem alapján a kérelmező saját fotóját (eredeti, átdolgozott mű, „base image”) Van Gogh *The Starry Night* című művének stílusában (stílus, „style image”) kérte átdolgozni az MI-től úgy, hogy e két képet a prompt részeként táplálta be. Az USCO vizsgálta, hogy átdolgozási cselekmény alkotói jellegű-e.⁴⁷ Ez alapján az eredményként kapott mű nem került nyilván tartásba vételre,⁴⁸ tekintettel arra, hogy az eredeti képhez hozzáadott emberi hozzájárulás nem volt elegendő mértékű,⁴⁹ ugyanis a kérelmező nem kontrollálta kellő mértékben az alkotási folyamatot.⁵⁰

Az egyik első és leghíresebb MI-generált tartalommal kapcsolatos Théâtre D'opéra Spatial-ügyben⁵¹ az USCO is több helyütt utalt az átdolgozásokkal kapcsolatos korábbi gyakorlatára. A kérelem egy a Midjourney képgeneráló MI-vel generált képre irányult, amelyen a kérelmező utóbb Photoshop segítségével utómunkát végzett. A szerzői jogi védelem megítélhetősége már az eredeti, generált kép esetén is nagy publicitást kapó, vitatott kérdés volt, hiszen a kérelmező 624 alkalommal promptolt, javította az egyes generált részeredményeket,

⁴⁵ I. m. (42), p. 8: „Copyright has never stretched so far, however, as to protect works generated by new forms of technology operating absent any guiding human hand, as plaintiff urges here. Human authorship is a bedrock requirement of copyright.”

⁴⁶ Suryast-ügy: <https://www.copyright.gov/rulings-filings/review-board/docs/SURYAST.pdf>.

⁴⁷ I. m. (46), p. 2–3: „The Office analyzes derivative works by examining whether ‘the new authorship that the author contributed’ meets the statutory requirements for protection.”

⁴⁸ I. m. (46), p. 2: „Work could not be registered ‘because the work deposited is a derivative work that does not contain enough original human authorship to support a registration’.”

⁴⁹ Szaúd-Arábia új szellemi tulajdon-védelmi törvény szintén foglalkozik az emberi hozzájárulás mértékével: „One of the most noteworthy aspects of the proposed Saudi Intellectual Property Law is its attempt in governing the protection of AI-generated works. The draft law states that such works would only be protected if the contribution of a natural person is prominent in the work. It explicitly states that works autonomously created by AI and those in which there is no prominent contribution of a natural person are deemed to be public domain.” Lásd: *Riyadh Al-Balushi*: Saudi New Draft Intellectual Property Law (2023. 04. 09.): <https://riyadh.om/2023/saudi-new-draft-intellectual-property-law/> (utoljára megtekintve 2024. 08. 18.).

⁵⁰ I. m. (46), p. 7–8: „Mr. Sahni did not control where those elements would be placed, whether they would appear in the output, and what colors would be applied to them—RAGHAV did.” „... the style of another painting is a function of how the model works and the images on which it was trained on—not specific contributions or instructions received from Mr. Sahni.”

⁵¹ Théâtre D'opéra Spatial-ügy: <https://www.copyright.gov/rulings-filings/review-board/docs/Theatre-Dopera-Spatial.pdf>.

mégsem kontrollálta megfelelő mértékben a generálási folyamatot.⁵² Az utómunka a kérelmező nyilatkozata alapján nemcsak hibajavító volt, hanem új tartalmakat is adott hozzá a generált képhez, sőt, alapvetően a generált tartalom csak alapanyag volt (bár az USCO pont annak lényegességét állapította meg),⁵³ az igazi szerzői jogi védelemre érdemes teljesítmény pedig az utómunkával létrehozott kép.⁵⁴ Sajnos a digitális utómunka alkotói értékelését az USCO végül nem tudta megtenni,⁵⁵ mert a kérelmező nem korlátozta kérelmét kifejezetten erre a részre.⁵⁶ Nem lett volna könnyű a kérelem szintjén elhatárolni a generált képről az utómunka alkotói hozzájárulását, ezt a kérelmező is megjegyezte.⁵⁷ A fő nehézséget ebben a kérdésben talán ez okozza. A csatolt képeket vizsgálva felmerül, hogy utómunka gyanánt a karakterek jelentős javításon és egyben átalakításon estek át, ahogy a helyszín is sokkal részletesebben került kidolgozásra. A határvonal a tekintetben pedig nagyon vékonyknak tűnik, hogy mi az, ami a korrekciója, javítása a képnek, és mi az, ami alkotói jellegű emberi hozzájárulás, és ez mennyire lényeges a kép összhatását tekintve.

Egy korábbi, a *Zarya of the Dawn*-ügyben⁵⁸ a USCO elgondolása hasonló volt. A kérelem egy képregény grafikai megjelenítésére vonatkozott, a műfajból adódóan pedig az egyes képekhez szövegbuborékok is tartoztak.⁵⁹ Az USCO csak az egyes képekhez tartozó szövegek felett ismerte el a képregényhez tartozó szerzői jogokat, az illusztrációk azonban – tekintettel arra, hogy azok MI által generáltak – híján vannak az emberi szerzőség alapvető feltétele-

⁵² I. m. (51), p. 7: „When an AI technology receives solely a prompt from a human and produces complex written, visual, or musical works in response, the ‘traditional elements of authorship’ are determined and executed by the technology—not the human user.”

⁵³ I. m. (51), p. 5: „The Midjourney Image, which remains in substantial form in the final Work, is not the product of human authorship.”

⁵⁴ I. m. (51), p. 3: „Mr. Allen argued that, [i]n this case, the underlying AI generated work merely constitutes raw material which Mr. Allen has transformed through his artistic contributions.” p. 2: „Mr. Allen’s claim that human authored ‘visual edits’ made with Adobe Photoshop contained a sufficient amount of original authorship to be registered.”

⁵⁵ I. m. (51), p. 5: „... the Board does not decide whether Mr. Allen’s adjustments made in Adobe Photoshop would be copyrightable on their own because the Board lacks sufficient information to make that determination.”

⁵⁶ I. m. (51), p. 8: „To the extent Mr. Allen argues by analogy that his visual edits are ‘transformative’, and thus, copyrightable, the Board agrees that human-authored modifications of AI-generated material may be protected by copyright. (explaining that in many cases, ‘a work containing AI-generated material will also contain sufficient human authorship to support a copyright claim’ because a human author may select, arrange, or modify AI-generated material in a sufficiently creative way). But the Office cannot register Mr. Allen’s human contributions if he does not limit his claim with respect to the AI-generated material.”

⁵⁷ I. m. (51), p. 3: „[r]equiring creators to list each tool and the proportion of the work created with the tool would have a burdensome effect if enforced uniformly”.

⁵⁸ *Zarya of the Dawn*-ügy: <https://copyright.gov/docs/zarya-of-the-dawn.pdf>.

⁵⁹ A Kompéndiumban ehhez hasonló példa is rendelkezésre áll, a döntés során az analógia alkalmazása is adott volt tehát. I. m. (30), p. 341: „Online application for a children’s book containing text by the author, as well as illustrations and clip art by a third party. Author Created: Text. Material Excluded/Other: Illustrations, clip art used with permission. New Material Included: Text.”

inek.⁶⁰ A döntés egyébiránt jó iránytűt adhat azokra a későbbi esetekre, amikor különböző műfajba tartozó tartalmak szétbontása szükséges aszerint, hogy azokhoz használtak-e és milyen mértékben használtak mesterséges intelligenciát.

A kínai Super IP Ultraman-ügy is hordoz ebből a szempontból némi érdekességet, bár alapvetően a felállás itt is fordított, vagyis az eredeti mű egy emberi szerzőhöz köthető, és a származékos cselekményeket végezte el az MI. A felperes keresete ugyanakkor az eredeti szerző átdolgozási (adaptációs) joga megsértésének megállapítására vonatkozott, amit a kínai bíróság meg is állapított. A kontinentális szerzői jogi alapvetéseket figyelembe véve azért adódik a kérdés, hogyan tud egy MI-eszköz átdolgozni,⁶¹ pontosabban, hogyan tudja ezt egyéni, eredeti jellegű alkotómunkával tenni. Nehéz elképzelni ugyanis, hogy a végül felelőssé tett MI-t fejlesztő alperesnek köze lett volna azokhoz a döntési pontokhoz, amelyek az eredeti mű átdolgozásához vezettek, ahogy azt is, hogy személyiségjegyei megjelentek volna az új képeken. Amellett, hogy észszerűnek tűnik a felelősség telepítésének ez a módja, kissé előreszaladt a kérdéssel a kínai döntéshozatal, ugyanis a valódi „alkotás” (MI-eszköz által létrehozott képek) és az azért felelőssé tett alkotó (MI-fejlesztő) között akkora távolság van, amit a hagyományos alkotói attribútumokkal nem lehetséges áthidalni, ahhoz kellene egy transzformatív, közbeiktató jellegű értelmezés, ami szélesebb jogalkalmazói konszenzuson alapul.

IV. ZÁRÓGONDOLATOK

A művek átdolgozás mentén történő elválasztása (vagyis, hogy mi az eredeti mű, és mi a hozzáadott alkotói érték) elsősorban a vagyoni jogok gyakorlása, az alkotói hozzájárulások külön felhasználhatósága miatt szükséges. Az eredeti és a származékos művek lehetnek külön-külön egyéni, eredeti jellegűek, amely esetben az egyik mű védelem alóli kiesése esetén (például utóbb kiderült, hogy azt teljes mértékben MI generálta) a másik még megállhat a szerzőség talaján. Egyes esetekben azonban az utóbb hozzáadott kreatív hozzájárulás egy-egy esetben nem választható le az eredeti műről, anélkül kvázi légüres térben mozog, vagyis a kreativitás itt már eleve az előbbi műre (vagy akár generált tartalomra) tekintettel, arra

⁶⁰ I. m. (58), p. 1: „We conclude that Ms. Kashtanova is the author of the Work’s text as well as the selection, coordination, and arrangement of the Work’s written and visual elements. That authorship is protected by copyright. However, as discussed below, the images in the Work that were generated by the Midjourney technology are not the product of human authorship.”

⁶¹ „Here, the court found that the subject AI-generated pictures partially kept the original expressions of the ‘Ultraman Tiga Hybrid Image’, but also formed new features of their own, which constituted unauthorized derivative works to the prior copyrightable Ultraman works. Therefore, the court found that the defendant infringed the plaintiff’s right to prepare derivative works.” Lásd: *Seagull Song, Wang Mo: China’s First Case on AIGC Output Infringement Ultraman*, 2024. 02. 28.: <https://www.kwm.com/cn/en/insights/latest-thinking/china-s-first-case-on-aigc-output-infringement-ultraman.html> (utoljára megtekintve: 2024. augusztus 15.).

ránehozzódva, azt újragondolandó, kiegészítendő jön létre, ennél fogva pedig megjeleníteni sem lehet. Ennek okán a védhetőség és az önálló felhasználhatóság is nehézkes.⁶²

Érdemes átgondolni azt is, hogy az utóbb hozzáadott rész (művek esetén átdolgozás) eredetisége értékelésének, vagyis annak a bizonyos eseti zsinórmértéknek azonos helyen kell-e húzódnia akkor is, ha az alapul szolgáló tartalom MI által generált.⁶³ A remixelés⁶⁴ mint alkotói jellegű hozzájárulás például új, származékos művet eredményez.⁶⁵ A remixelő DJ alkotói teljesítménye azonban feltehetően nem lesz kevesebb akkor sem, ha MI által generált dalokat remixel. Ez a származékos teljesítmény például teljesen kitett az alapul fekvő műveknek, ha úgy tetszik a származásának, önállóan kiemelni vagy megjeleníteni nem igazán lehetséges. Ha ezek a zenék nem védett MI-tartalmak, akkor elegendő lehet-e ugyanekkora kreativitás az „MI-mixek” védelméhez? A Szjt. a hozzájárulás kapcsán csak annyi feltételt támaszt, hogy az legyen egyéni, eredeti jellegű, mert csak ez esetben érhető el a származékos mű védelme.⁶⁶ Ha pedig ez a feltétel teljesül, a származékos mű kapcsán fennálló szerzői jogi védelem magában foglalja azt is, hogy ami egyéni, eredeti, az jelentős. A módosítás elvben akkor nem jelentős, ha az az egyéni eredeti szintet sem éri el, ekkor viszont átdolgozásról sem beszélhetünk.⁶⁷

E ponton érdemes kitérni arra is, hogy átdolgozás és az alkotói hozzájárulások is más-más megítélés alá eshetnek akkor, ha a műrészek homogének, és akkor, ha különböző műfajú alkotások adják a származékos művet. A hozzáadott rész valószínűleg sokkal inkább

⁶² Az SZJSZT 2005/31 számú véleménye a közös művek esetében egy fényjáték kapcsán jól mutat rá erre az egymásra utaltságra: „[a]mikor az átdolgozott zeneművekhez koreográfiát készítettek, és a koreográfiával szoros összhangban megalkották a fényjátékot, e két alkotási fázis tekintetében 'szerzőtársas' közös művet hoztak létre. Az eljáró tanács véleménye szerint ugyanis a koreográfia és a 'fényjáték' mint a közös mű részei teljességgel egymásra utaltak, nem használhatók fel önállóan.”

⁶³ A kreativitás minimálisan elegendő mértékéről lásd még *Christian E. Mammen, Michael Collyer, Ron, Dolin, Dev Gangjee, Tom Melham, Maggie Mustaklem, Pireeni Sundaralingam, Vincent Wang-Mascianica: Creativity, Artificial Intelligence, and the Requirement of Human Authors and Inventors in Copyright and Patent Law* (2024. július 17.): https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4892973, p. 10: „A work satisfies the originality requirement as long as it possesses some 'creative spark,' no matter how crude, humble or obvious it might be.”

⁶⁴ Nem a dalok újakeverése, hanem például a tempó megváltoztatása, új zenei elemek hozzáadása, vagy a dalok egymásutánisága kapcsán kreatív, ritmusos átmenet képzése stb.

⁶⁵ I. m. (62): „... hangsúlyozzuk – mint azt az SzJSzT-20/01. sz. ügy esetén a vélemény megerősítette –, hogy a 'remix' elkészítése általában átdolgozást valósít meg, ami csak az eredeti zeneművek szerzőitől (és adott esetben a felhasznált hangfelvételek előadóművészeitől, előállítóitól) származó engedélyek birtokában végezhető jogszerűen.”

⁶⁶ SZJSZT-2010/18: „... minden felhasználás külön ítéendő meg, valamint hogy az átdolgozás megállapításához szükséges, hogy a műben létrejött módosítások, változtatások elérjék azt az egyéni-eredeti jelleget, amely miatt 'azok a mű egészéhez való alkotó hozzájárulásnak lennének tekinthetők'.”

⁶⁷ I. m. (66): „... A kisebb mértékű módosítások tehát önmagukban legtöbbször nem bírnak jogi relevanciával. Jogi relevanciával az a módosítás bír, amely az átdolgozás szintjét valósítja meg. Az átdolgozás minden esetben megváltoztatást is jelent egyben, de attól lesz átdolgozás, attól lesz 'több', mint a módosítás, hogy jogi relevanciával, jogi következménnyel is jár. Ennek a jogi relevanciának az oka az, hogy az átdolgozással új mű születik.”

megjeleníthető, különválasztható az átdolgozás klasszikus eseteiben (például egy regény fordítása vagy megfilmesítése). Ilyen esetekben a módosítást adó emberi alkotás könnyebben védettségre tehet szert akkor is, ha az alapul fekvő tartalom nem védett. A Zarya Of The Dawn-eset jó példa lehet erre, de ma már nem nehéz elképzelni azt sem, hogy például egy MI által generált zenei tartalomhoz emberi szerző vagy szerzők videoklipet forgatnak. Kissé bizzarr ugyanakkor elképzelni a néma videósáv hangsáv nélküli védelmét és önálló felhasználhatóságát figyelemmel arra, hogy azt egyébként teljes mértékben determinálta a generált zenei tartalom. Műfajazonosság esetén az alkotói részek elválasztása ennél sokkal nehezebbnek tűnik. A vizuális összevetések mellett szükséges lehet szövegesen is igazolni az emberi kreatív módosításokat, ami azonban nem tűnik egyszerű feladatnak.⁶⁸

A felhasznált tartalom minősége sem elhanyagolható. Az ember az alkotás során mindig is alkalmazott sémákat. Az MI által generált tartalom utógondozása esetén az alkotói hozzájárulás igazolhatóbbnak tűnik, ha az MI pusztán egy sablonos alapot szolgáltatott, és nem pedig azt vesszük alapul. Egy generált háttérhez, sablonelemekhez ugyanis könnyebben hozzá lehet tenni akár külön is megjeleníthető, védhetőbb elemeket, mint egy viszonylag összetettebb generált kép esetén azt alapul véve módosítani,⁶⁹ és azzal alkotni tovább. A Théâtre D'opéra Spatial-ügy esetében talán pont a generált tartalom komplexitása⁷⁰ miatt lett volna különösen nehéz igazolni a módosítások eredetiségét.

A másik oldalról is vizsgálva, a hozzáadott tartalom is lehet olyan sablonos megoldás, amely nélkülözi az eredetiséget. A filterek utólagos hozzáadása generált művekhez talán tipikusan idesorolható. Egy puszta filter rátétele a képre kétségtelenül szórakoztató módon képes feldobni a generált tartalmat, az alkotói hozzájárulás szintjét mégsem éri el.

A hagyományos értelemben vett átdolgozási lépéseket egyébként már a generatív MI szintjén is leképezték. Például az Adobe Photoshopba épített „generative fill” kifejezetten meglévő képek feljavítását, kreatív újragondolását célozza.⁷¹ A Google által kifejlesztett Deep Dream algoritmus⁷² eredetileg neurális hálózatok vizualizációjára szolgált, de hamar népszerűvé vált a művészek körében. Egyes MI által generált képek gyakran szürreális, álomszerű mintákat jelenítettek meg, sok művész pedig alapként használta fel ezeket, hogy utómunkával egyedi műveket hozzon létre. Az utómunka tulajdonképpen történhet bárhol, viszont a szolgáltató által vázolt alapesetekben ezek is a generálás tartományain belül maradnak. A származékos hozzájárulás alkotói jellege feltételezhetően egyik esetben sem áll meg.

⁶⁸ Különösen nem például az USCO által biztosított 1800 karakterben.

⁶⁹ Erre az esetre már konkrét művészi portfóliók is épülnek, lásd például Mario Klingemann (<https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2019/contemporary-art-day-auction-119021/lot.109.html>) vagy Refik Anadol (<https://refikanadol.com/works/machine-hallucinations-nature-dreams/>) művészetét.

⁷⁰ Függetlenül attól, hogy ehhez a komplexitáshoz nagy emberi behatás is kellett a promptok formájában.

⁷¹ <https://www.youtube.com/watch?v=Sp6K3qpVFO0>.

⁷² An Introduction to DeepDream with TensorFlow 2.0 (mlq.ai).

A generatív MI köveket dobott az állóvízbe. A szerzői jogi gondolkodás eddig lényegében a minimális alkotói mozgástér meglétére épült, sok esetben a lehető legpozitívabb megközelítéssel élve. A minimális mozgástér alapul vétele egyúttal azt is jelenti, hogy a kreatív alkotói körbe, vagyis a szerzők táborába való belépés küszöbe alacsony. Alacsony, hiszen elegendő egy vagy több – egyébként a laikus többség által kreatívnak nem gondolt, és ahhoz művészeti, tudományos vagy kulturális színezetet sem kapcsolt – döntési pontot, választást felmutatni.⁷³ Az MI térnyerése ennek a belépési küszöbnek az alacsonyságára egyértelműen rávilágít.⁷⁴ Tisztelve a jogág hagyományait és vívmányait, egy idő után érdemes lesz feltenni azt a kérdést, hogy ha az emberi kiválóság primátusát a gépi generálással szemben hosszú távon is biztosítani szeretnénk, lehet, hogy nem a plafont kellene magasabbá tenni újabb és újabb jogosultságok elismerésével, hanem a küszöböt kellene megemelni az egyértelműbben elhatárolható és megjeleníthető kreativitás előtérbe helyezése, valamint egy szigorúbb, de ösztönző erejét el nem veszítő szubjektív zsinórmérték kereteinek gyakorlat általi kialakítása útján.

⁷³ Ez értelemszerűen az alkotás megítélésekor tudatosan mennyiségi és minőségi kritériumokra, valamint az értékítélet-mentességre vezethető vissza.

⁷⁴ Az MI szerzőségének pedzegetése, valamint az eredetiség „objektív” megközelítése kapcsán lásd *Shlomit Yanisky-Ravid, Luis Antonio Velez-Hernandez: Copyrightability of artworks produced by creative robots and the concept of originality: the formality – objective model. Minnesota Journal of Law, Science & Technology*, 19. évf. 1. sz., 2018, p. 1–53.

A PLÁGIUM ÚJ JELENTÉSRÉTEGE? A „TÁRSSZERZŐSÉG” ÚTJAI ÉS MEGÍTÉLÉSE A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA VONATKOZÁSÁBAN

1. AZ ALKOTÁS VAGY AZ ALKOTÓ?

A mai értelemben vett szerzői jog számos kérdésre adott már új vagy újragondolt válaszokat, és jó néhány olyan alapvetése van, amelyek stabil kiindulópontot jelentenek. Az, hogy mi a védelem tárgya, biztos pontnak tűnik, még akkor is, ha a meghatározott tárgykör pontos határvonalai folyamatosan alakulnak, formálódnak, igazodnak. Ennek az oka, hogy a szabályozás lényegében az alkotómunkát akarja ösztönözni – hogy ezt kulturális, befektetésösztönző vagy más okból teszi, ugyancsak fontos szempont¹ –, de ezt az alkotók által létrehozott egyéni, eredeti műveken keresztül valósítja meg. Az alkotó ugyanis nem pusztán alkotói mivoltára, hanem az általa létrehozott egyéni, eredeti jellegű műre tekintettel, arra vonatkozóan kap szerzői jogot. Ez az összefonódás alkotó és alkotása között azzal jár, hogy sem alkotóról nem beszélhetünk az alkotása(i) nélkül, sem az alkotásokról alkotóik nélkül.

Ez nem azt jelenti, hogy minden esetben ugyanolyan a mű és alkotója közötti kapcsolat erőssége és tartalma. Számos tényező határozza meg és színesíti ezt a viszonyulást. Így egyes műtípusok esetében a kötődés sokszor gyengébbnek mondható: akár egyes funkcionális vagy megrendelésre készült alkotásoknál, vagy a közösségi alkotás egyes formáinál is jól látható, hogy az alkotó nagyobb „távolságot tart”, nem gyakorolja a jogait, átruházza azokat, amikor van rá lehetőség, vagy akár a közkincsbe utalja művét. A másik oldalról szemlélve, az alkotó nélkül nehezen megragadható az adott alkotás vagy legalábbis annak státusza. Távolodva az alkotás pillanatától, fokozatosan átalakul ez a viszony, folyamatosan halványulva – de még a közkincs körében is jelentősége van. Komoly zavart okoz a rendszerben, és egyedi válaszokat igényel, ha nem tudjuk, hogy ki az alkotó – honnan számoljuk a védelmi időt, mi legyen a sorsa az automatikusan keletkező szerzői jognak, tett-e érvényes jognyilatkozatot az alkotó a mű felhasználhatóságára, akár közkincsbe bocsátása vonatkozásában. Az árvamű-szabályozás jól mutatja, hogy a legbizonytalanabb helyzetre a szerzői jog csak „tüneti kezeléssel” tud reagálni, de alapvetően tanácsstalansághoz vezet.²

Jogforrásainkat vizsgálva nem mindig szembeötlő ennek a viszonynak a lényege mű és alkotója között, gyakran lehet az az érzésünk, hogy kissé esetleges, hogy a jogalkotó a mű

¹ A szerzői jogi védelem céljára, indíttatására vonatkozó elméletekről lásd *Ujhelyi Dávid*: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (119.) évf., 5. sz., 2014. október, p. 35.

² *Grad-Gyenge Anikó*: Elárvult jog nevelőszülőt keres. *Magyar Jog*, 56. évf. 3. sz., 2009, p. 160.

vagy a szerző védelméről beszél. A Berni Unió Egyezmény címe, „Az irodalmi és a művészeti művek védelméről”,³ arra utal, hogy a fókuszban maga a védett mű áll, az 1. cikk pedig „az irodalmi és művészeti művekre vonatkozó szerzői jogok” megfogalmazást használja. A 2. cikk (6) bekezdés teszi majd hozzá, hogy az addig felsorolt művek az unióhoz tartozó valamennyi országban védelemben részesülnek, és hogy ez a védelem a szerző vagy más jogosult javára áll fenn. A 3. cikk viszont már arról rendelkezik, hogy mely szerzők állnak védelem alatt. Az egyes országok megközelítése is színes ebben a tekintetben. Békés Gergely az előadóművészek kapcsán hívja fel a figyelmet a „bemeneti és kimeneti” szabályozás különbségeire, kifejtve, hogy a nemzetközi szerződések – ha adnak fogalmat, akkor – jellemzően az előadóművész, és nem az előadóművészi teljesítmény definícióját határozzák meg. A nemzeti jogok esetében azonban már színes a kép a tekintetben, hogy a védelem alanyát vagy a védendő tárgyat tekintik kiindulópontnak.⁴ Hasonló ez a szerzők esetében is. Jellemzően a védett mű meghatározásából indul ki a jogalkotó, majd világossá teszi a szerzői jog alanyát. A magyar szerzői jogi törvény is ezen a logikán alapul: azt fogalmazza meg legelőször, hogy az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat védi.⁵ Később azonban azt is rögzíti, hogy a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg,⁶ a szerzői jog pedig azt illeti, aki a művet megalkotta, azaz a szerzőt.⁷ Bár sokfelé jellemző ez a megközelítés, olyan nemzeti joggal is találkozni, amelyik a törvényi rendelkezés megfogalmazásával is jobban szemlélteti a mű és alkotója közötti „szintézist”. Így a dán szerzői jogi törvény szövege szerint azt a személyt, aki irodalmi vagy művészeti művet alkot, szerzői jog illeti meg arra nézve.⁸

Miért fontos ez a megközelítésbeli jellegzetesség, ha a jogviszonyban – a törvényi megfogalmazástól függetlenül – valójában a mű „csupán” a védelem közvetett tárgya, a szerzői jogi jogviszonynak is a művel kapcsolatban a jogosultat megillető szerzői jog képezi a gerincét?⁹ Ahogyan Balás P. Elemér rávilágít, a szerzői alkotás meghatározása alapvető fontosságú kérdésünk, hiszen megválaszolásától függ az, hogy ki lehet a szerzői jog alanya.¹⁰ Ez a logika, amely szerint „a szerző fogalma is a szellemi alkotás mint a szerzői jog tengelye körül forog”,¹¹ persze mégsem egy lineáris irányt mutat, hiszen a szerzői alkotás fogalma a

³ L. az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (BUE) Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet címét is.

⁴ Békés Gergely: Az előadóművészi jogok. Doktori (PhD-) értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2023, p. 22.

⁵ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) 1. § (1) bekezdés.

⁶ Sztj. 1. § (3) bekezdés.

⁷ Sztj. 1. § (4) bekezdés.

⁸ Consolidate Act on Copyright 2014 (Consolidate Act No. 1144 of October 23rd, 2014), §1(1).

⁹ Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2023, p. 30.

¹⁰ Balás P. Elemér: Törvényjavaslat a szerzői jogról. Magyar Jogászegylet, Budapest, 1947, p. 61.

¹¹ Uo., p. 65.

szerzőtől fakadó egyéni jelleg értékelését is magában foglalja. De mégis, eme kölcsönhatás ellenére a művet tekintjük kiindulópontnak, és abból „fejtjük vissza” az alkotót mint a védelem alanyát. Mindez egyúttal azt is sugallja, hogy az, hogy egy adott zene, írás, grafika, fotó, építészeti terv, szoftver stb. szerzői alkotásnak minősül-e vagy sem, objektíven megítélhető.

2. MENNYIRE OBJEKTÍV AZ OBJEKTÍV?

Az Európai Unió Bírósága – utalva a döntése idején hatályos védelmiidő-irányelv (17) preambulumbekzdésére¹² – arra hívja fel a figyelmet, hogy egy (az adott ügyben fotóművészeti) alkotás akkor részesülhet szerzői jogi védelemben, ha az a szerző olyan szellemi alkotása, amely tükrözi az ő személyiségét, és amely a szerzőnek a fénykép létrehozása során hozott szabad és kreatív döntéseiben jut kifejeződésre, „személyes színezetet” adva a műnek („can stamp the work created with his 'personal touch'”).¹³ Ezt erősíti a későbbi Renckhoff és Cofemel-ügyben hozott ítélet is.¹⁴ Persze a mű (vagy azonosítható része) egyéni, eredeti jellegének felismerése nem azt jelenti, hogy a közönség bármely tagja abból a szerzőt magát azonosítani tudja. Sőt, műként azonosíthatósága sem egy bárki általi azonosíthatóságot takar – bár Balás P. 1947-ben még egyszerűen „más részéről való felismerhetőségről” beszél,¹⁵ a Kúria pedig egy 1902-es döntésében azt hangsúlyozza, hogy magából a műből kell kitűnjék a szerző szellemi munkája¹⁶ –, messze nem egyértelmű minden esetben, hogy egy műnek látszó produktum valóban megfelel-e a mű kritériumainak.

Különösen érdekes kérdés az egyéni, eredeti jelleg azonosítása egy műben akkor, ha név nélkül hozták nyilvánosságra, illetve ha jogosultja ismeretlen.¹⁷ Ezekben az esetekben a műben megjelenő „személyes színezet” az adott alkotó személy ismerete nélkül azonosítható, ami bármennyire is paradoxonnak tűnik, jól mutatja, hogy a mű–alkotó szoros egymásra

¹² Az EUB még a Tanács 93/98/EGK irányelve (1993. október 29.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének összehangolásáról (korábbi védelmiidő-irányelv) (17) preambulumbekzdésére utal, ma már az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről (védelmiidő-irányelv) van hatályban, amelynek a (16) preambulumbekzdése tartalmazza az említett utalást a szerző személyiségére.

¹³ A C-145/10. sz., Eva-Maria Painer kontra Standard VerlagsGmbH és társai-ügyben a Bíróság (harmadik tanács) 2011. december 1-i ítélete. ECLI:EU:C:2011:798, 92. és 99. pont.

¹⁴ A C-161/17. sz., Land Nordrhein-Westfalen kontra Dirk Renckhoff-ügyben a Bíróság (második tanács) 2018. augusztus 7-i ítélete, ECLI:EU:C:2018:634, 14. pont; és a C683/17. sz., Cofemel – Sociedade de Vestuário SA és GStar Raw CV-ügyben a Bíróság (harmadik tanács) 2019. szeptember 12-én hozott ítélete, ECLI:EU:C:2019:721, 30. pont.

¹⁵ Balás P.: i. m. (10), p. 61.

¹⁶ Curia 1902. ápr. 8. 891. „A szerzői jogról szóló 1884 : XY1. t.-cz. célja szellemi munka szerzői jogát védelmezni s e törvény szempontjából — mivel főleg vagyoni jogi tekintetekre vonatkozik — annak megállapításánál, hogy mi tekintendő írói műnek, nem lényeges az a kérdés, hogy van-e a szellemi munkának valamely belső bece, irodalmi jelentősége, de szükséges, hogy magából a műből annak elolvasása által a szerzőnek szellemi munkája kitűnjék s értéke abból elbírálható legyen.”

¹⁷ Sztj. 12. § (3) bekezdés, illetve Sztj. 41/A. §.

utaltsága ellenére egy alkotás egyéni, eredeti jellege az adott műfaji kereteken belül, a meg-lévő alkotói mozgásterhez és lényegében a többi műhöz viszonyítva megállapítható lehet.

A Nagykommentár megfogalmazása szerint ez „olyan tényyszerűség, amit vita esetén a bíróság, ha szükséges, szakértői vélemény alapján, objektíve állapít meg”.¹⁸ Miután a szerzői jogi védelem automatikusan, a mű megalkotásával keletkezik, és nincs a jogosult adatait kötelezően tartalmazó nyilvántartás,¹⁹ a szerző azonosítását is leginkább önkéntes műnyilvántartások,²⁰ különféle műszaki megoldások segíthetik, az azonban, hogy valóban műről van-e szó, jellemzően csak erre vonatkozó vita esetén kerül megvizsgálásra. Ezt a vizsgálato-t, illetve egy lépést visszalépve, a felhasználókat ennek eldöntésében legfeljebb az alkotó személyére vonatkozó vélelmek segítik némiképp. Áttételesen, hiszen ezek nyilván nem arra vonatkozó vélelmek, hogy szerzői jogi védelem alatt álló művel állunk-e szemben, hanem ezek alapján az ellenkező bizonyításáig *szerzőnek* tekintendő az, akit a művön ilyenként a szokásos módon megjelöltek (pl. újságcikk végén megjelölt személy, de akár egy honlapon az információk lapfűlön megjelölt szerző),²¹ ha ez alapján nem állapítható meg, akkor az önkéntes műnyilvántartásba vett személy, amennyiben így sem állapítható meg, akkor a közös jogkezelő által nyilvántartásba vett személy, és végül a művet nyilvánosságra hozó személy.²² Felhasználóként vélelmezhetjük, hogy a produktum, amin valakinek a neve szerzőként feltüntetésre kerül, és szerzői műnek látszik, vagy valamelyik nevezett nyilvántartás-ban szerepel, valóban szerzői alkotás, de más kapaszkodónk a törvényi fogalmi kellékeken kívül nincs. Fontos szempont – ahogyan arra a Fővárosi Ítéltábla is felhívja a figyelmet –, hogy egy erre vonatkozó vita esetén az is irreleváns, hogy maguk a létrehozásra, illetve felhasználásra nézve szerződést kötő felek szerzői alkotásnak nyilvánítják-e a szóban forgó, megrendelésre készülő „anyagokat”, hiszen a szerzői jogi oltalom nem megállapodás alap-ján jön létre.²³ Ugyanakkor a szerzőimű-kategóriába való besorolás vita esetén kerül csak megvizsgálásra – addig lényegében „adottnak vesszük” egy mű egyéni, eredeti jellegét –, hogy az alkotásként történő megítélés vonatkozásában „nem lehet irányadónak elfogadni a fellebbezésben felhívott első- és másodfokú bírósági döntéseket sem”, ha „ott a felek között nem volt nézeteltérés” az adott mű szerzői jogi értékelését illetően.²⁴

¹⁸ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (9), p. 32.

¹⁹ Sztj. 1. § (3) bekezdés.

²⁰ L. az SZTNH önkéntes műnyilvántartást (Sztj. 94/C-D. §, <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mivel-fordulhatok-a-hivatalhoz/szerzoi-jogi-vedelem/onkentes-munylvantartas>), az Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartást: (<https://www.e-epites.hu/dokumentacios-kozpont/epiteszeti-szerzoi-jogi-nyilvantartas>) vagy az Artisjus álnév- és művésznév nyilvántartását: (<https://www.artisjus.hu/tag/szerzoi-informacios-rendszer/>).

²¹ Összhangban az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről (HL L 157., 2004.4.30, p. 45–86) 5. cikkével..

²² Sztj. 94/B. §

²³ Fővárosi Ítéltábla Pkf. 25.041/2021/3.

²⁴ Uo.

Ha viszont kétely merül fel a szerzői jogi védelem fennálltára nézve, a Szerzői Jogi Szakértő Testülettől (SZJSZT) a bíróság vagy bármely hatóság szakvéleményt kérhet szerzői jogi tények és körülmények megállapítására. Az SZJSZT peren kívül is adhat szakvéleményt a szerzői jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben.²⁵ A megszülető szakvélemények a felhasználók, illetve a műélvező közönség széles tábora számára is viszonyítási pontot jelentenek, többek között az egyéni, eredeti jellegű mű felismerésében, kereteiben is jó fogódzók a bírói gyakorlat mellett. Az adott ügyekben eljáró tanács munkájának záloga, egyúttal azonban nyilvánvaló korlátja is, hogy – ugyan szükség esetén további adatok szolgáltatását kérheti a megkereső bíróságtól vagy hatóságtól, illetve a megbízótól, de – az SZJSZT nevében eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét, és nem idézhető.²⁶ A közös jogkezelő sem vizsgálja a hozzá bejelentett mű kapcsán, hogy esetleg plágium-e, bár nyilvánvalóan valótlán állítás esetén – például ha valaki bejelenti, hogy ő egy más személy egyébként ismert előadásának előadója – felhívhatja a bejelentőt, hogy erősítse meg bejelentését, ennek vizsgálatára akár saját eljárást dolgozhat ki.²⁷ A Kúria egy 2015-ös határozatában pedig arra a megállapításra jutott, hogy az adott ügyben a mű színrevitelével kapcsolatban kifejtett színházi rendezői tevékenység szerzői jogi megítélése olyan különleges szakértelmet igényel, amellyel a bíróság nem rendelkezik, ezért szükséges a szakértő kirendelése. Kifejtette, hogy „a bíróság csak akkor mellőzheti a szakértői véleményt, ha az a nem szakember számára is nyilvánvalóan téves, a per adataival nem alátámasztott, önellentmondó, homályos, a bizonyított tényekkel ellentétes, vagy a helyességéhez nyomatékos kétség fér”.²⁸

2.1. Társ szerzők

A szűk értelemben vett közös művek több ponton is érdekes kihívás elé állítják a szerzői jog zárt logikáját. Ilyenkor több szerző közös elhatározása alapján olyan mű születik, amelyek részei elválaszthatatlanok egymástól abban az értelemben, hogy önállóan nem használhatók fel.²⁹ A társ szerzők egységes, közös cél felé mutató törekvése nem jelenti azt, hogy egyforma mértékben járultak hozzá a mű egyéni, eredeti jellegéhez, azonban minden egyes „alkotó hozzájárulása, még ha azonosítható is fejezetek, jelenetek vagy akár sorok, kotta-fejek, ecsetvonás stb. szerint, felolvad a közös mű egységében”.³⁰ Éppen ezért a szerzői jog

²⁵ Sztj. 101. § (1) és (3) bekezdés.

²⁶ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet, 8. § (1) bekezdés.

²⁷ Lásd például az Előadóművészi Jogvédő Iroda jogdíjtanácsát.

²⁸ Kúria Pfv. 21.277/2015/4.

²⁹ Sztj. 5. § (1) bekezdés.

³⁰ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (9), p. 106.

is együttesen és – kétség esetén – egyenlő arányban illeti meg a szerzőtársakat.³¹ Fontos kiindulópont, hogy a szerzői minőség nem lehet megállapodás tárgya,³² ám a vagyoni jogokat illetően egyrészt egymásrautaltságuk okán kötöttebb pályán mozognak a társszerzők (hiszen kiindulópontként együttes döntéseket várunk tőlük), másrészt viszont komoly rugalmasság jellemzi a viszonyukat: szabadon meghatározhatják, ki milyen arányban részesül ebből a jogból, akár egyetlen szerzőtársat meghatározva a vagyoni jogok gyakorlójaként vagy akár alanyaként. Miután itt a törvény nem határoz meg sem indokolási kötelezettséget, sem egyfajta bizonyítást, akár úgy is „háttérben maradhat” egy szerzőtárs – a legszélsőségebb esetben nulla százalékos hányaddal –, hogy valójában az ő alkotó jellegű hozzájárulása egyáltalán nem mondható csekélynek (holott vélhetően ennek kifejezésére szolgálhat az arányszámoknak a társszerzők általi szabad meghatározása).

Érdemes a Nagykommentár vonatkozó részét idézni ezzel kapcsolatban: „[k]ézenfekvőnek látszik, hogy ha a szerzők között a szerzőségük arányára nincs szerződés, az arányra nézve mindig 'kétség' merül fel, vagyis az mindig egyenlő. Ellenkező értelmezés esetén művenként kellene mérícskélgni az alkotásban való közreműködés arányát, netán azt, hogy melyik alkotásrésznek nagyobb a jelentősége, művészi fontossága az egészhez képest. Ez a megoldás a részenként fel nem használható mű összeolvadó jellegével teljesen ellentétes lenne.”

A társszerzők esetében tehát – bár az a kiindulópontunk, hogy a szerzőség, az alkotói hozzájárulás nem egy erre vonatkozó egyezségtől függ, hanem ténykérdés – vagy hagyatkozunk a közös cél érdekében együtt alkotók megállapodására, és eszerint tekintjük őket szerzőknek (továbbra is együttes döntések mentén, de) a megadott hányad szerint biztosítva vagyoni jogokat számukra, vagy ennek hiányában azt vélelmezzük, hogy egyenlő arányban járultak hozzá a mű megszületéséhez, és ehhez igazítjuk jogaikat is. Bár nyilvánvalóan szakkérdés, de erre vonatkozó vita esetén a szerzőségi arányok megállapítása nem mindig lehetséges, így a szakértő is támaszkodni kénytelen a fennálló vélelmekre, illetve a „kétség esetére” megfogalmazott rendelkezésekre.³³

Az alkotói hozzájárulás vizsgálata azonban nemcsak az arányok, hanem egyáltalán a társszerzői viszony megalapozása miatt is kiindulópont, hiszen – legyen bármilyen fontos vagy értékes – pusztán ötletadással vagy szakmai támogatással való hozzájárulás révén nem jön létre közös mű.³⁴

³¹ Szjt. 5. § (1) bekezdés.

³² *Palágyi Róbert*: A magyar szerzői jog zsebkönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959, p. 41.

³³ SZJSZT-03/2017 – Építészeti terv engedély nélküli felhasználása; SZJSZT-11/2013 – Tervdokumentáció átdolgozása.

³⁴ SZJSZT-4/2005 – Műszaki létesítmény terveinek felhasználása.

2.2. Az MI mint társszerző

A mesterséges intelligenciára (MI) egyre több alkotó hivatkozik úgy, mint társszerzőjére.³⁵ Ez több szempontból feszegeti az eddigi fogalmi kereteinket. Annak vizsgálata, hogy az MI pontosan mit adott az alkotáshoz, az alkotói folyamat mely részén és hogyan került bekapcsolásra, önmagában is tartogat kihívásokat. A gyakorlat eddig is küzdött hasonló problémákkal. Egy térképészeti művek kapcsán született szakvélemény maga is utal rá, milyen összetett kérdéseket kell vizsgálni ahhoz, hogy választ lehessen adni: „fenti kérdésekre csak az információs térképekhez konkrétan felhasznált alaptérképek, az Önkormányzat utasításai, rendelkezésre bocsátott tartalmi elemek, és az ez alapján az egyes cégek által elkészített térképfázisok összehasonlító elemzése adhatna választ, abban az esetben, ha az alkotói elemet tartalmazó fázis konkrétan köthető lenne valamely, az ügyben érdekelt természetes személy szerzőhöz. Erre a megküldött iratanyag alapján az eljáró tanácsnak nem volt módja.”³⁶ Kétségtelen, hogy az MI esetében is alapvető kérdés lenne a bizonyítás mikéntje, a vizsgálat módszere és korlátai.

2.2.1. Használok, de mire?

Ha az MI-nek az alkotói folyamatban betöltött szerepét próbáljuk értékelni, talán már kezd kikristályosodni néhány alapvetés: egyes egyszerűbbnek tűnő esetekben már körvonalazódik, hogy mi (lehet) a szerzői jogi megítélése. Igazodva abba a koordinátarendszerbe, amely szerint állat³⁷ és gép nem lehet szerző,³⁸ az MI által generált tartalmak esetében is az az irány látszik kirajzolódni, hogy a pusztán MI által generált tartalom esetében nem beszélhetünk az így létrejött végtermék szerzői jogi védelméről.³⁹ Az alkotás folyamatában évezredek óta használ eszközöket az ember, ezek között az eszközök között azonban vannak olyanok, amelyek az utóbbi néhány évtizedben igen komolyan beszűkítették az alkotói mozgásteret amellet, hogy erős ráhatásuk volt az alkotás létrehozatalára és milyenségére. Kezdetben nem is merült fel az, hogy ezek az eszközök kiléptek volna „eszköz mivoltukból”. Ahogyan az Egyesült Királyságban a számítógép szerepével és megítélésével kapcsolatos egyik korai,

³⁵ Lásd a problémafelvetést például: Ayşe Balat, İlhan Bahşi: May Artificial Intelligence Be a Co-Author on an Academic Paper? *European Journal of Therapeutics*, 29. évf. 3. sz., 2023: <https://doi.org/10.58600/eurjther1688>.

³⁶ SZJSZT-07/2007 – Térképészeti alkotások szerzői jogi oltalma.

³⁷ *Naruto et al. v. David John Slater*, 888 F.3d 418 (2018). A témáról lásd például: *Holly C. Lynch*: What Do an Orangutan and a Corporation Have in Common? Whether the Copyright Protection Afforded to Corporations Should Extend to Works Created by Animals, *Ohio Northern University Law Review*, 42. évf. 1. sz., 2023, Article 7.

³⁸ *David Cobbold*: An Author on Author. *eLaw Journal*, 14. évf. 2. sz., 2007, p. 240.

³⁹ *Robert Yu*: The Machine Author: What Level of Copyright Protection is Appropriate for Fully Independent Computer-Generated Works? *University of Pennsylvania Law Review*, 165. évf. 5. sz., 2027, p. 1245–1270.

1985-ös ítéletében kifejtette a bíróság: annak feltételezése, hogy a számítógép valamiféle szerző lenne, az olyan, mintha azt feltételeznénk, hogy amikor tollal írunk, a toll a szerző, nem az, aki a tollal ír.⁴⁰ Az Egyesült Államokban a D.C. District Court 2023-as döntésében a Copyright Office azon álláspontját erősítette meg, hogy szerzői jogi rendelkezéseik kizárólag az emberi alkotás eredményeként megszületett műveket részesítik védelemben. Hangsúlyozta, hogy bár a szerzői jognak adaptálódnia kell az új idők új körülményeihez, például a fényképek védelmét elismeri a „nem ember” kameráknak a mű létrehozásában betöltött jelentős szerepe ellenére, de a folyamatos jogfejlődés ellenére az következetes alapköve a szabályozásnak, hogy az *emberi kreativitás* a szerzői jogi védelem sine qua nonja, még akkor is, ha ez az emberi kreativitás új eszközökön vagy új médiumokon keresztül valósul is meg.⁴¹

Mindez az MI szempontjából két ingoványos területet is jól kirajzol: egyrészt, hogy a végfelhasználó emberi kreativitása nélkül, pusztán MI által generált tartalom sorsa és megítélése – ha nem szerzői mű – pontosan mi legyen, másrészt pedig az MI-asszisztált produktumok helyzete és értékelése hogyan alakuljon. Témánk szempontjából ez utóbbi különösen érdekes kérdéseket vet fel.

Az alkotói folyamat gyakorlatilag bármelyik szakaszában használható az MI különféle módon és célokra – és megfordítva, az MI használatának bármelyik szakaszában (a promptok megadása, a generálás és az utómunkálatok során) felmerülhet olyan emberi hozzájárulás, amely alkotó jellegűnek minősül meglévő foglmaink, kategóriáink szerint. Korábban is komoly szakértői kérdésnek bizonyult egy adott mű közös megalkotása során az egyes szereplők munkájának megítélése, sőt, a látványtervező alkotómunkájának értékelése során tett megállapítások az MI kapcsán is érdekes párhuzamokat sejtetnek: „[a]z 'erős képi, tér- illetve látványvilággal rendelkező rendező' alperesi kommunikáció csupán verbalitás, tartalomhiányos szó. Jó esetben a rendezői vízió az azt kiegészítő skiccekkel – látványtervezői szempontból a közös munka kezdeti tájékozódását segítő, művészi értelemben primer, néha primitív, vázlatkarakterű – rajzi munkaötletekkel indul el. S ez utakat hagy nyitva a tervező kreativitásának. A megvalósítandó képet egyedül a látványtervező tudja ... az eredeti vízió lényegét megvalósító képpé tömöríteni-komponálni.”⁴² Az is igaz, hogy az MI segítségével jó néhány olyan részfeladat kiváltható, amelyeket korábban valamelyik társszerző végzett (például kutatás és eredményeinek összefoglalása),⁴³ sőt, tegyük hozzá, hogy gyakran egy társszerzőként feltüntetett személynek a valóságban akár kevesebb a hozzájárulása⁴⁴ vagy

⁴⁰ Express Newspapers Plc v. Liverpool Daily Post & Echo Plc [1985] 1 WLR 1089 (UK).

⁴¹ Thaler v. Perlmutter, No. 1-22-cv-01564, 2023 WL 5333236 (D.D.C. Aug. 18, 2023).

⁴² SZJSZT-12/2009 – Diszletterv átdolgozása.

⁴³ Michael Jay Polonsky, Jeffrey D. Rotman: Should Artificial Intelligent Agents be Your Co-author? Arguments in Favour, Informed by ChatGPT. Australasian Marketing Journal, 3. évf. 2. sz., 2023, p. 91–96.

⁴⁴ Roman V. Yampolskiy: When Should Co-Authorship Be Given to AI? <https://philarchive.org/archive/GPTWSCv1>.

lényegében nincs is (mert a szerzői jogi fogalmak és az etikai elvárások ellenére egyfajta tisztetből vagy más okból társszerzőként kerül feltüntetésre alkotói hozzájárulás nélkül is).⁴⁵

2.2.2. Társszerző szerzőtárs nélkül?

Az, hogy milyen fokú emberi hozzájárulás esetén beszélhetünk egyáltalán arról, hogy az MI-t használó szerzőnek minősülhessen, fontos előkérdés,⁴⁶ de legalább ennyire kardinális – és tulajdonképpen már azonnali válaszokat igénylő – kérdés, hogy az MI közreműködésével a művet létrehozó természetes személy szerző valóban „társszerző-e” – ha igen, a szerzői jog csak bizonyos arányban illetné? Hogy ez mennyire hűsbavágóan aktuális kérdés, jól mutatja az Artisjus zeneimű-bejelentőlapja, amelyet kifejezetten mesterséges intelligenciával készült művek bejelentéséhez alkalmaznak.⁴⁷ A nyomtatványon az alábbi szerzőségi nyilatkozat szerepel: „Alulírott nyilatkozom, hogy a műbejelentett mű létrehozásában természetes személyként én vettem részt, az az én saját alkotásom, mindemellett a mű megalkotásakor mesterséges intelligenciát használtam fel.” Illetve „[e]züton büntető- és polgári jogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy az általam bejelentett adatok a valóságnak megfelelnek, így kifejezetten kijelentem, hogy a bejelentett műnek ténylegesen szerzője (szerzőtársa) vagyok, azaz nyilatkozatom a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 4. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezésnek [a szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta] megfelel.” A szöveget értelmezve a jogkezelő az MI-t mint eszközt kezeli ebben az esetben, azaz abból indul ki, hogy a létrehozott műre vonatkozóan létrejött szerzői joggal teljes egészében a bejelentő rendelkezik, illetve ennek fennállta kockázatát a bejelentőre hárítja. Jól mutatja, hogy még ha maga az alkotó is „társszerzőként” hivatkozik valamely MI-alkalmazásra, a létrejött alkotás felett 100%-ban őt tekintjük szerzőnek, azaz a bejelentőlapon tett nyilatkozat alapján a bejelentőnek kell megvizsgálnia, hogy az adott MI rendelkezésre bocsátója a végterméket illetően tett-e valamilyen fenntartást, ennek mi a hatása és hatálya az ő egyéni, eredeti hozzájárulására nézve, és valóban nincs-e más jog, amely korlátozná az ő szerzői jogával való (önálló) rendelkezést, például nem minősül-e mégis más szerzői műve többszörözésének vagy átdolgozásának.⁴⁸ Ez a külön MI-bejelentőlap tehát a bejelentő szerzői jogát illetően nem tartalmaz eltérő rendelkezést – azaz a teljes jogdíjra is igényt tarthat a bejelentő⁴⁹ –,

⁴⁵ Erről részletesen lásd: *Pogácsás Anett: A tudományos eredmények létrehozatalában való részvétel egyes szerzői jogi kérdései*. In: *Grad-Gyenge Anikó* (szerk.): [Megjelenés alatt levő kiadvány], SZTNH, Budapest, 2024.

⁴⁶ Lásd részletesen *Csösz Gergely: A prompt szerepe az alkotásban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (129.) évf. 5. sz., 2024. október; *Sulyok Ádám: Az MI-tartalmakon eszközölt változtatások szerzői jogi kérdései. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

⁴⁷ Artisjus, Műbejelentő nyomtatvány mesterséges intelligenciával készült művek bejelentésére: https://www.artisjus.hu/wp-content/uploads/2024/01/MUBEJELENTO_MI_2024.pdf.

⁴⁸ Sági Edit: Szerzői vagyoni jogok (felhasználás – felhasználási módok). *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 18. (128.) évf. 5. sz., 2023. október.

⁴⁹ Erre enged következtetni, hogy a felosztási szabályzat nem tartalmaz erre nézve sajátos rendelkezést: https://www.artisjus.hu/wp-content/uploads/2023/12/Felosztasi_Szabalyzat_2023_2.pdf.

ugyanakkor a külön bejelentőlap a felelősségáthárításon kívül is sejtet különbséget, hiszen az MI-t használó alkotók így már nem tölthetik ki az „[e]redeti, teljes mértékben saját alkotások bejelentéséhez” címen megjelölt műbejelentő lapot.⁵⁰ Persze joggal merül fel a kérdés, hogyan derülhet ki, és egyáltalán mi lenne a jogkövetkezménye, ha a szerző annak ellenére, hogy nem az MI-bejelentőlapot használja, igénybe vett mesterséges intelligenciát, és hogy pontosan milyen alkalmazást, milyen célra, milyen módon használt. Úgy tűnik tehát, hogy jelenleg a „műnek látszó” produktumok esetében továbbra is az a kiindulópont, hogy szerzői jogi védelem alatt álló alkotásról van szó, és ennek esetleges megkérdőjelezése esetén kerülhet sor annak bizonyítására, hogy valójában MI által generált tartalom. Kire rójuk ennek a megkérdőjelezésnek, ennek a sajátos, új értelemben vett plágium felderítésének a feladatát? A szerzői művet esetlegesen megrendelő felhasználóra (lévén szerződésszegésről lesz szó)? A közönség tagjaira vagy az adott műfaj többi alkotójára? A közös jogkezelő jogosult és köteles ilyen gyanút megfogalmazni? Vagy az adott MI-alkalmazás üzemeltetője? A felmerülő kérdések sora hosszú: ki miért lenne ebben érdekelt, egy szakértői bizonyítás költségeit ki fogja előlegezni, milyen bizonyítási eszközök jöhetnek szóba? Azon az alapon, hogy az adott műből „hiányzik a lélek” – ahogyan azt gyakran a szakma képviselői és a közönség az MI-generált produktumok kapcsán megjegyzi –, a megrendelő nem hivatkozhat szerződésszegésre, de a közös jogkezelő sem tagadhatja meg a mű nyilvántartásba vételét. Van-e feladata, ha úgy véli, hogy MI-generált produktumról van szó, és egyáltalán mit tekintünk ennek? Az Artisjus 2023-as, nagyon tanulságos, a magyar dalszerzők körében lefolytatott felmérése arra világít rá, hogy a szerzők alapvetően nyitottak az MI használatára, sokan már használták/használgák is. A felmérés részét képező tesztben a résztvevők közül a 100%-ban MI által írt dalt viszonylag nagy arányban ismerték fel, ott azonban, ahol MI-ember koprodukcióról volt szó, már szinte senki nem gyanakodott MI használatára, teljesen ember alkotta műnek vélték.⁵¹

Márpedig ezt a bizonytalanságot önmagukban az EU mesterséges intelligenciáról szóló jogszabályában kilátásba helyezett átláthatósági szabályok, például vízjelek, metaadat-azonosítások, a tartalom eredetének és hitelességének bizonyítására szolgáló kriptográfiai módszerek, naplózási módszerek, ujjnyomatok⁵² sem oszlatnák el. Ezek az eszközök jól alkalmazhatók azoknak a problémáknak a megoldására, amelyekre valójában kidolgozásra kerültek, ezek elsősorban a dezinformáció, a manipuláció, a csalás, a személyazonossággal való visszaélés és a fogyasztók megtévesztése. Ahogyan a jogszabály fogalmaz, olyan mű-

⁵⁰ Az Artisjus műbejelentő nyomtatványa 100%-ban saját művek bejelentésére: https://www.artisjus.hu/wp-content/uploads/2024/01/MUBEJELENTO_EREDETI_2024.pdf.

⁵¹ A/M: MI vagy TI, vagy MI és TI. Dal+Szerző, 2023/02, p. 7.

⁵² Az Európai Parlament 2024. március 13-i jogalkotási állásfoglalása a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatról [COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)] P9_TA(2024)013813/03/2024, (133) preambulumbekzdés.

szaki megoldások beépítése elvárt a rendszerek szolgáltatóitól, „amelyek lehetővé teszik a géppel olvasható formátumban történő jelölést, és annak észlelését, hogy a kimenetet nem ember, hanem MI-rendszer hozta létre vagy manipulálta”.⁵³ Ez nyilván segíthet a szerzői művek azonosításában, de az uniós jogalkotó ebben a jogszabályban a szerzői jogra leginkább az MI-modellek betanítása kapcsán tér ki értékelhető módon⁵⁴ – az átláthatósági szabály éppen az eddig elmondottak alapján az ember és az MI „társszerzőségében” létrehozott művek esetén nem oldja meg az alapidilemmát. Annnyiban mégis változtathat rajta, hogy a kiindulópontot fordítja át: az MI használatára utaló beépített jelölés alapján az lehet a vélemény, hogy MI által generált, emberi, egyéni, eredeti jellegű hozzájárulást nem tartalmazó produktumról van szó, és az alkotás folyamatában részt vevő szerzőnek kellene bizonyítania, hogy az eredetiségtesztnek megfelelő alkotótevékenységet végzett.

Különféle vízjelekkel több szolgáltató próbálkozott már, itt említhető a Microsoft Bing Copilot vagy az Adobe Firefly (ami már azért érdekes, mert tanúsítási rendszere szerint nem eltávolítható a vízjel, míg például a Dall-E indulásakor eltávolítható megjelölésekkel dolgozott, bár kérte felhasználóit, hogy akkor se állítsák, hogy a képek saját alkotásaik, ha eltávolítják a vízjelet). A Meta is arról adott hírt, hogy a saját MI-funkciói segítségével készített fotórealisztikus képeket felcímkézi „Imagined with AI” megjelöléssel, sőt, más szolgáltatókkal is egyeztet arra nézve, hogy az ő eszközeikkel előállított tartalmak esetében is megtehessek ezt. Álláspontjuk szerint erre a lépésre azért van szükség, mert az *emberi és a „szintetikus” tartalom* közötti különbség teljesen elmosódni látszik, az emberek ugyanakkor tudni akarják, hol húzódik a határ.⁵⁵

2.2.3. Szivárvány fekete-fehér szemüvegben

„Fekete-fehér szemüvegben” már egész jól látjuk az MI-dilemmát. Azonban a két szélsőség⁵⁶ között – amikor nincs alkotói hozzájárulás a használó részéről, azaz teljesen generált a tartalom (pl. egy nagyon általános prompt használata esetén), illetve ha az MI csak mintegy pusztán eszköz vesz részt, azaz nagyon pontosan végrehajtja a használó részletes utasításait, amelyek lényegében alkotói mozgásteret sem hagynak (pl. hasonlóan ahhoz, amit egy fényképezőgép csinál) – éppen az MI-szerző olyan együttműködése, illetve annak értékelése a kérdéses, ahol megjelenik a használó egyéni, eredeti hozzáadott értéke, de mozgáster is marad, amelyen belül az MI kreatívnek látszó hozzájárulása érzékelhető. Ez

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo. (106) preambulumbekzdés, és 53. cikk (1) bekezdés c) pont.

⁵⁵ Nick Clegg: Labeling AI-Generated Images on Facebook, Instagram and Threads (2024. február 6.): <https://about.fb.com/news/2024/02/labeling-ai-generated-images-on-facebook-instagram-and-threads/> „In the coming months, we will label images that users post to Facebook, Instagram and Threads when we can detect industry standard indicators that they are AI-generated. We’ve labeled photorealistic images created using Meta AI since it launched so that people know they are ‘Imagined with AI’.”

⁵⁶ Daniel J. Gervais: The Machine as Author. Iowa Law Review, 105. évf. 2019, p. 2105.

Ginsburg és Budiardjo szerint a klasszikus értelemben csak akkor valósulhat meg, ha van az alkotás érdekében meglévő közös cél, és ennek keretében közös hozzájárulás, például a „Next Rembrandt” projekt esetében,⁵⁷ ahol tudósok, művészettörténészek szorosan együttműködtek egy generatív gép létrehozásában és e gép használatában annak érdekében, hogy egy Rembrandt stílusában és életművébe illeszkedő „új Rembrandt-festmény” hozhassanak létre rétegekre bontott nyomtatási térkép és 3D nyomtatási technika segítségével.⁵⁸ Ha viszont ilyen nincs, azt úgy írja le, mint „computer-enabled outputs as non-collaboratively produced ‘inseparable’ works”, és a „szerző nélküli” művek kategóriájába sorolva még nyitva hagyják ezek sorsát, több lehetséges utat felvázolva (a közkincs körébe tartozástól valamilyen sajátos jog biztosításáig).⁵⁹ Más álláspontok szerint az MI-t használó helyzete hasonlít a videójátékoséhoz: hiába hoz – akár kreatív – döntéseket a játékban, szerzői joga nem keletkezik a játék során.⁶⁰ Mezei Péter „MI-szeptikus” álláspontot foglal el, felhívva a figyelmet az embercentrikus megközelítés „felhígításának” veszélyeire.⁶¹

A nyitott kérdések színessége ellenére az EU 2020-as állásfoglalása is alapvetően két színben gondolkozik: rámutat a mesterséges intelligenciával támogatott emberi alkotás és az MI által létrehozott alkotás közötti különbségre, hangsúlyozva, hogy amennyiben az MI-t csak eszközként használják ahhoz, hogy segítséget nyújtson a szerzőnek az alkotás folyamatában, továbbra is a szellemi tulajdon-jogok hatályos kerete alkalmazandó.⁶² Ezen túl – miután számos érdekre és érdekeltre utal még – annyit rögzít, hogy „a mesterséges eszközök és robotok által önállóan alkotott művek valószínűleg nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben az eredetiség elvének tiszteletben tartása érdekében, amely természetes személyhez kapcsolódik, és mivel a „szellemi alkotás” fogalma a szerző személyiségére vonatkozik; felszólítja a Bizottságot, hogy támogassa az Unióban az MI által előállított művekre alkalmazandó közös, egységes szerzői jogi rendelkezésekre vonatkozó horizontális, tényeken alapuló és technológiaszemleges megközelítést, amennyiben úgy tekinthető, hogy a szerzői jog vonatkozik e művekre; javasolja, hogy a tulajdonjogot – amennyiben van ilyen – csak olyan természetes vagy jogi személyekre alkalmazzák, akik vagy amelyek jogszerűen létrehozták a művet, ...”⁶³

⁵⁷ Jane C. Ginsburg, Luke A. Budiardjo: Authors and Machines. Berkeley Technology Law Journal, 34. évf. 2019, p. 428.

⁵⁸ The Next Rembrandt: <https://www.vml.com/work/next-rembrandt>.

⁵⁹ Ginsburg, Budiardjo: i. m. (57), p. 389.

⁶⁰ Jacqueline E. M. Allan (szerk.): Trends and Developments in Artificial Intelligence Challenges to the Intellectual Property Rights Framework. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2020, p. 87.

⁶¹ Mezei Péter: From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithms. UFITA, 84. évf. 2. sz., 2020, p. 419–420.

⁶² P9_TA(2020)0277 A mesterséges intelligencián alapuló technológiák fejlesztéséhez kapcsolódó szellemi tulajdonhoz fűződő jogok. Az Európai Parlament 2020. október 20-i állásfoglalása a mesterséges intelligencián alapuló technológiák fejlesztéséhez kapcsolódó szellemi tulajdon-jogokról (2020/2015(INI)) (2021/C 404/06), K. 14. pont.

⁶³ Uo., 15. pont.

Annak ellenére, hogy a lehetséges jövőbeli irányokat még keressük, és a folyamatosan zajló MI-diskurzus messze nem zárult le,⁶⁴ ezek a kérdések már felmerülhetnek a magyar bírói gyakorlatban és az SZJSZT előtt is – jelenleg lényegében az eddigi módszerekkel, esetről esetre dönthető el, hogy egy adott mű vonatkozásában az MI-használója egyéni, eredeti jellegű alkotótévékenységet fejtett-e ki. Ha erre a kérdésre igenlő a válasz, akkor arra továbbra is válaszokat adhatunk a meglévő szerzői jogi keretrendszerben. A Pekingi Internetbíróság a Li Yunkai-ügyben úgy fogalmazott, hogy bár világos, hogy minél jobban fejlődik a technológia és minél okosabbá válnak az eszközeink, annál kevesebb emberi közreműködés szükséges, ez nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy a szerzői jog rendszerét továbbra is úgy használjuk, hogy az alkotások létrehozására ösztönözzön, hiszen a kreativitás ösztönzése az egész szerzői jog alapvető célja.⁶⁵ Döntésében a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján úgy találta, hogy az MI eszközként került használatra, a rengeteg prompt megadása és a folyamatos kiigazítások alapján emberi alkotótévékenységről beszélhetünk. Az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatala is nyilván a meglévő szerzői jogi keretein belül és hagyományos bizonyítási eszközök révén tud építkezni – a Suryast-ügyben is maga a megkereső nyújtott be egy tizenhét oldalas dokumentumot, amiben taglalta az adott alkalmazás működését és azt, hogy ő pontosan hogyan használta a technológiát a mű létrehozása során.⁶⁶ Hasonló ügyek már a hazai jogalkalmazást is feladat elé állíthatják,⁶⁷ csak idő kérdése, hogy az MI-asszisztált/-generált művek kapcsán is felszínre kerüljenek a kényes határvonalból eredő problémák, némiképp szükségszerűen átírva az „eredetiségről” alkotott eddigi gondolkodásunkat, és a plágium sajátos, új formáját is felvetve.

2.2.4. Jogtalan „sajátítás”

A plágiumra sokféle meghatározás ismeretes, legtipikusabban más szellemi alkotásának jogosulatlan elsajátítását értjük alatta. A Nagykommentár is úgy írja le, mint idegen mű esetleg változtatások utáni sajátjának minősítését.⁶⁸ Ez arra utal – és eddig nem is volt szükség

⁶⁴ Csósz Gergely: Áttekintés a generatív mesterséges intelligenciák szerzői jogi kérdéseiről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 2. sz., 2023. április, p. 87.

⁶⁵ Beijing Internet Court, Civil Judgment 27 November 2023, Li Yunkai v Liu Yuanchun, Jing 0491 Min Chu No. 11279.

⁶⁶ „In response, Mr. Sahni submitted a 17-page document describing how RAGHAV’s technology functions and how he used the technology to create the Work.” U.S. Copyright Office, Copyright Review Board, Second Request for Reconsideration for Refusal to Register SURYAST (SR # 1-11016599571; Correspondence ID: 1-5PR2XKJ) December 11, 2023.

⁶⁷ Nem mesterséges intelligencia, de drónfelvétel egyéni, eredeti jellegének megállapítása kapcsán már hasonló kérdésekre válaszolt az SZJSZT eljáró tanácsa: „egyre több az automatizációs lehetőség egy-egy fénykép elkészítése tekintetében, azonban ez önmagában még nem jelenti azt, hogy az ilyen automatizációs folyamatok és eszközök használata által a fénykép készítője nem válhat szerzővé”. SZJSZT-21/2021 – Drónfelvétel egyéni, eredeti jellege.

⁶⁸ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (9), p. 135.

más megközelítésre –, hogy más alkotásának az elsajátításával valósítható meg a plágium, legyen az még szerzői jogi védelem alatt álló alkotás, vagy olyan, amelyik a közkinccs körébe tartozik. Ennek csak egy szelete jelent egyúttal szerzői jogi jogsértést, és egy még kisebb szelete minősülhet bűncselekménynek a bitorlás tényállása alapján,⁶⁹ tudományetikai szempontból azonban igen tágan kezeljük a fogalmat. Más művének sajátként való feltüntetése akkor is a szerzőségi manipuláció körébe sorolható,⁷⁰ ha ahhoz egyébként a valódi szerző hozzájárult.⁷¹ Az MI kapcsán adja magát a kérdés, hogy mi a helyzet akkor, ha valaki szerzőként tünteti fel magát olyan MI által generált produktumra nézve, amelyben nem jelenik meg az ő egyéni, eredeti jellegű alkotómunkája. „Műnek látszó” tartalom sajátjának való feltüntetése ugyanúgy kimeríti a plágium fogalmát? Az lehet a helyes következtetés – már csak a plágium fogalmának teleologikus értelmezésével is – ha ezt az esetet is a plágium körébe soroljuk, még akkor is, ha esetleg az adott produktumon senkinek nem áll fenn szerzői joga (ez a folklór körébe tartozó művekre is igaz),⁷² tisztázatlan a jogi helyzete, megítélése, vagy az MI-alkalmazás rendelkezésre bocsátója lehetővé teszi a végfelhasználó számára, hogy szabadon, bármilyen célra és módon rendelkezzen az adott tartalommal. Ilyenkor ugyanis ha nem is elsajátításról, de egyfajta jogosulatlan *sajátításról* van szó.

Abban a vitában, hogy szükség van-e új szomszédos jogra az MI által létrehozott tartalmakra nézve, van, aki éppen abban látná egy sui generis jog előnyét, hogy így az adott tartalom azonosításában és „nyomon követésében” maga az MI-szolgáltató lenne érdekelt.⁷³

Ha – az idézéshez hasonlóan – az MI használója feltünteteti a végterméken, hogy MI-t vett igénybe, az a problémát ugyancsak enyhítheti, ugyanakkor számos új kérdést is felvethet, köztük a legégetőbbet: mi az az „indokolt terjedelmű” használat, ami még nem veszi el a végtermék szerzői alkotás jellegét (ha egyáltalán elérte vagy elérheti ezt a szintet). Hasonló a probléma a vízjellel és más modern azonosítási technikákkal is: a korábban írtak szerint leginkább a bizonyítási teher megfordulásában lehet ebből a szempontból kimutatható hatása, de ha a metaadat-fejlesztés során a szerzői jogi adatok fejlesztését is kikényszerítené a jogalkotó, tisztább, átláthatóbb szerzői jogi kép formálódhatna.

⁶⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 384. § (1) bekezdése szerint is más szellemi alkotásának sajátkénti feltüntetése esetén merülhet fel a bitorlás tényállása.

⁷⁰ A tudományetika is felszólal a szerzőség manipulálása ellen, az MTA Tudományetikai Kódexének 5.1.3. pontja pedig még tágabban határozza meg a plágium fogalmát, idesorolva már nemcsak a szerzői jogi, hanem az etikai szempontból is elítélendő magatartásokat: „Plágium a mások ötleteinek, tudományos eredményeinek, szavainak, szövegeinek átvétele és sajátként való feltüntetése.”

⁷¹ Lásd a ghostwriting esetét – attól még, hogy nem érvényesíti szerzői jogait az alkotó, nem válik szerzővé az a személy, aki ráírja a nevét, még akkor sem, ha az első vélelem az ő szerzőségét támasztja alá.

⁷² Lásd más vonatkozásban, de azonos logikával Békés Gergely véleményét az előadóművészi teljesítmény fogalmára nézve: álláspontja szerint nemcsak az irodalmi vagy művészeti alkotást előadását kellene előadóművészi teljesítményként értékelni, hanem az MI-generált tartalom előadóját is. *Békés: i. m. (4), p. 30.*

⁷³ *Ficsor Mihály: A szomszédos jogok és kapcsolataik: 1.0, 2.0, 3.0 – változó ellentét és közös érdekek: https://www.mszf.hu/_files/ugd/d3e936_a05523d9367e4126be03b1e1ae552b9d.pdf.*

A plágium jelenlegi keretei között tehát lényegében értelmezhető az az eset, ha valaki sajátjának jelöl olyan, műnek látszó alkotást, amelybe valójában ő maga egyéni, eredeti jellegű alkotótevékenységet nem fektetett. Ugyanakkor abban az esetben, ha valaki szerzőként tünteti fel magát, holott nemcsak, hogy a művet nem ő alkotta, de még csak nincs is *mű*, rögtön szembesülünk azzal, hogy a szerzői jogi, személyiségi jogi eszközök vagy a bitorlás tényállása nem erre az esetkörre került kidolgozásra. A Btk. csalás tényállása ugyanakkor felmerülhet, még ha az egyes tényállási elemek nem mindig könnyen megválaszolható kérdéseket is vetnek fel (például hogy kinek és mekkora kárt okoz az esetleges elkövető).⁷⁴ Gyertyánfy Péter álláspontja szerint a csalás tényállása túl általános, sajátos tényállások bevezetését is szükségesnek látja (például a bitorlás „fordított változatát” a képhamisítás-szerű esetekre, amikor egy alkotó adott műveihez hasonló művet generáltat valaki az MI-vel, majd azt az alkotó neve alatt hozza nyilvánosságra).⁷⁵ Érdekes lehet ebből a szempontból az Egyesült Államok megközelítése – nem feledve, hogy a büntetőjognak csakis ultima ratio jellege lehet ezen a területen is⁷⁶ –, ahol a szerzői jogi regisztráció során hamisan megadott adatok és a szerzői jogi jelzések hamis feltüntetése is pénzbírságot von maga után.⁷⁷

3. ZÁRÓ- NYITÓGONDOLATOK

Az emberi alkotói folyamat számos pontján bekapcsolhatók MI-alkalmazások. A Meta már azzal a sajátosságával reklámozza a Meta AI keretén belül működő új képgeneráló alkalmazását, hogy a felhasználók promptolás közben alakíthatják utasításaikat, hiszen már az első szavak megadásakor látható a generálás eredménye, és az alapján interaktívan módosíthatók az instrukciók, hogy valóban olyan kép legyen a végeredmény, amilyenre a felhasználó vágyik. A „valós idejű képgenerálás” a szolgáltató szerint a legkiválóbb eszköz ahhoz, hogy a használója megcsillogtassa saját kreativitását (és a végeredményt is a „your creation: ...” címkével „nyújtja át” a használónak az applikáció).⁷⁸ Itt kifejezetten *eszközként* kezeli, hirdeti alkalmazását a szolgáltató, de erősen kérdéses, hogy használója képes-e egyéni, eredeti jellegű alkotótevékenységhez használni azt. Ugyanakkor még ha az MI-alkalmazásával megvalósuló alkotói folyamat egyfajta, a társszerzők együttműködéséhez hasonló koprodukciót is mutat, a hagyományos értelemben vett közös mű fogalmi elemeivel sem találkozik a „végeredmény”. Sem az MI szolgáltatója nem szerez szerzői jogot az „általa hozzáadott

⁷⁴ Btk. 373. § (1) Aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el.

⁷⁵ Gyertyánfy Péter: A mesterséges intelligencia hatályos szerzői jogi törvényünk szerint. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 6. sz., 2023. december, p. 47.

⁷⁶ Ujhelyi Dávid: Megjegyzések a Büntető Törvénykönyv szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése tényállásához. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.) évf. 6. sz., 2015. december, p. 69.

⁷⁷ 17 U.S. Code § 506.

⁷⁸ <https://about.fb.com/news/2024/04/meta-ai-assistant-built-with-llama-3/>.

részen”, sem a használó nem válik „társsá”. Vagyis a szerzőség szintjét sem éri el a hozzájárulása, azaz lényegében nem is minősülhet alkotónak, vagy az egész produktumra nézve önálló alkotóként kaphatna szerzői jogot. Ahogyan arra a kutatások kitérnek, a használók számára nem is lenne csábító egy MI-vel fennálló társszerzőség, a korábbi – az MI betanításához használt – művekkel való társszerzőség pedig ugyancsak nem jöhet szóba, hiszen ilyenkor nem fedezhető fel összehangolt kreatív erőfeszítés.⁷⁹

Mindennek megítélése és jogi értékelése jelenleg csak úgy történhet, hogy megpróbáljuk a meglévő jogi kategóriákba „beszuszakolni” az egyes eseteket, érzékelve, hogy a jövőbeli szabályozás meghatározásakor domináns szerepe lesz a versenyképességi kérdéseknek.⁸⁰ Itt most nemcsak az egyes kreatív szektoroknak vagy magának az Európai Uniónak a versenyképességéről, hanem az MI-alkalmazásokat nem használó alkotóknak az ilyen alkalmazásokat használókkal szembeni versenyképességéről is szó van. A latolgatások közepette egyre többen intenek óvatosságra – bármilyen új jog vagy megközelítés megbolygatja az ösztönzők rendszerét, márpedig alaposan végig kell gondolni, hogy az alkotó embert akarjuk-e még ösztönözni, és ha igen, pontosan hogyan tudjuk.⁸¹ Az eredetiség fogalmára mindenestre akkor is hatással lesz (van), ha csak az alkotói mozgástér beszűkítésére gyakorolt hatását nézzük. Ez persze ideális esetben a szerzői jogi belépési küszöb emelkedéséhez vezet,⁸² ez azonban az objektivitás és bizonyítás kérdését még mindig nem oldja meg.

Az azonosíthatóság és nyomon követhetőség uniós elvárásai mellett egyes szolgáltatók is láthatatlan jelzőket ígérnek a különféle tartalmak eredetének ellenőrzésére,⁸³ aminek a szerzői jogi vonatkozásait is ki kell aknázni, éppen azért, mert az eddigi vélelmeink hatékonysága is csökkent. De kulturális okokból is szükség van ezekre a megoldásokra: segítségükkel az is nyomon követhető, hogy egy adott kulturális közegbe milyen előzményekkel, pontosan milyen alkotásokból táplálkozó mű érkezik, hiszen az egymásra épülés fontos kulturális támpont, az MI viszont jelenlegi formájában – black box jellege és az általa felhasznált művek idézésére való alkalmatlansága okán – ezeknek a követelményeknek nem tud megfelelni.⁸⁴

„A törvénynek nemcsak a művet, de az abban lefektetett szellemi és művészeti érdeket és magának a szerzőnek a műhöz csatlakozó személyes tekintélyét, meggyőződését és hírne-

⁷⁹ Allan: i. m. (59), p. 86.

⁸⁰ Grad-Gyenge Anikó: A mesterséges intelligencia által generált tartalmak értelmezésének lehetőségei a szerzői jog útján. Magyar Jog, 70. évf. 6. sz., 2023, p. 345.

⁸¹ Allan: i. m. (59), p. 87.

⁸² Maja Cappello (szerk.): Artificial intelligence in the audiovisual sector. IRIS Special, European Audiovisual Observatory, Strasbourg, 2020, p. 106.

⁸³ L. pl. a Meta Stable Signature fejlesztését: <https://ai.meta.com/blog/stable-signature-watermarking-generative-ai/>.

⁸⁴ Johanna Gibson: Page against the machine: the death of the author and the rise of the producer? Queen Mary Journal of Intellectual Property, 13. évf. 3. sz., 2023, p. 282.

vét is hathatósan meg kell védelmeznie mások jogtalan beavatkozása ellen”.⁸⁵ Kenedi Géza 1908-ban megfogalmazott elvárásainak ma még inkább nehéz megfelelni. Tudjuk ugyan, hogy még ha a produktum kreatívnak is látszik, a kreativitás forrása nem a gép maga.⁸⁶ Bár látszólag a szerzőről egyre inkább a műre tevődik át a hangsúly,⁸⁷ és a kreatív szektor szinte felfoghatatlan sebességű „termelése” a mű–alkotó kapcsolatot, és annak jogi értékelését is egyre nehezebbé teszi, éppen az a feladatunk, hogy ebben a zajban mégiscsak megtaláljuk az alkotót, a versenyképesség, a befektetésösztönzés és a különféle művek tömegtermelése mellett is felfedezve és megfelelő helyén kezelve az emberi alkotótevékenységet.

⁸⁵ Kenedi Géza: A magyar szerzői jog. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1908, p. 19.

⁸⁶ Ginsburg, Budiardjo: i. m. (56), p. 398. „Any apparent 'creativity' in a machine's output is directly attributable either to the code written by the programmers who designed and trained the machine, or to the instructions provided by the users who operate the machine. No machine is itself a source of creativity.”

⁸⁷ Enrico Bonadio, Luke McDonagh: Artificial Intelligence as Producer and Consumer of Copyright Works: Evaluating the Consequences of Algorithmic Creativity. Intellectual Property Quarterly, 2020, 2. sz., p. 134.

A (MESTERSÉGES) INTELLIGENCIA ÉS A STÍLUS A SZERZŐI JOGBAN

*Írónak azt nevezzük... hát lényegében, amit prímnek, hogy az egyen és önmagán kívül ne
legyen más osztója (lásd még: a mindenséggel mérd magad!),
ha pedig valaki író és magyarul ír, az magyar író.
Esterházy Péter: A szavak csodálatos életéből*

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az első mesterséges intelligenciával (MI) kapcsolatos szerzői jogi bírósági ügyek közül több is olyan eredmények miatt indult, amelyek a mesterséges intelligenciába táplált szerzői művek processzálásának eredményeként jöttek létre, és amelyek a külső szemlélő számára nagyfokú hasonlóságot mutatnak az alkotók eredeti műveivel. Ezekben az ügyekben az alkotók azt kifogásolták, hogy az általuk alkotott eredeti művekkel, azok szerzői stílusával erős egyezést mutathatnak olyan eredmények, amelyeket mesterséges intelligencia hoz létre.

Ez a gyakorlat önmagában is lehet sérelmes egy alkotó számára, azonban igazán komoly hátrányt az alkotók számára az okoz, ha ezek az eredmények ugyanazon a piacon válnak elérhetővé, amelyen ők maguk is szeretnék alkotásaikat eljuttatni a közönséghez. Minél ismertebb egy alkotó, minél erősebb stílussal rendelkezik, annál nagyobb a valószínűsége és egyúttal a veszélye is annak, hogy ilyen utánpótlás áldozatává váljon. (Még ha esetleg éppen ők is azok, akiknek a kialakult közönsége könnyebben fel is ismerheti a csalást, és ellen tud neki állni.)²

Nem csupán a szerző érdekeit sértheti azonban egy ilyen eredmény piacra jutása, hanem a közönség részére is ártalmas: amennyiben nincs tudomása arról, hogy az elé tárt produktum nem emberi elme tevékenységének az eredménye, ráadásul kifejezetten nem egy általa preferált elméé, az a vásárlói, fogyasztói bizalom megtöréséhez, akár elvesztéséhez is vezethet – az eredeti alkotó felé.

¹ Dr. Grad-Gyenge Anikó habilitált tanszékvezető egyetemi docens, grad-gyenge.aniko@gtk.bme.hu, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Üzleti Jog Tanszék, Budapest, Műegyetem rkt. 3. H-1111.

A kutatás a Mesterséges Intelligencia Nemzeti Laboratórium és a 138965. számú NKFIH pályázat keretében valósult meg, az Európai Unió RRF-2.3.1-21-2022-00004 projekt, valamint az Innovációs és Technológiai Minisztérium, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával.

² Stephen Wolfson: The complex world of style, copyright, and generative AI: <https://creativecommons.org/2023/03/23/the-complex-world-of-style-copyright-and-generative-ai/> (a cikkben szereplő linkek letöltési időpontja egységesen: 2024. 06. 01.).

Az álművek megjelenése azoknak a közvetítőknak az üzleti gyakorlatára is káros hatást gyakorol, akik az eredeti, ember által létrehozott alkotásokat üzleti alapon közvetítik a közönséghez. (Az egyik első, nagy nyilvánosságot kapott eset is ezt mutatta: a Théâtre D'opéra Spatial című MI-alkotásnak a Colorado State Fairen való elismerése rávilágított arra, hogy az MI a vizuális alkotások esetében képes versenyre kelni az emberi alkotásokkal, és a műértő közvetítőket is becsapni.³⁾

A szerzői jog és a mesterséges intelligencia találkozásának számos fajsúlyos kérdése vár megválaszolásra, ezek kimerítő felsorolása is nehéz, még ha a főbb kérdések lajstromozására többen is kísérletet tettek már, mind a magyar, mind a nemzetközi irodalomban.⁴⁾ A jelen írás célja az csupán, hogy azokat a sajátos MI-gyakorlatokat értékelje a szerzői jog szempontjából, amelyek stílushasonlóságra törekedve versenyt generálnak az alkotók eredeti műveivel.

A jelen írás rövid áttekintést ad a folyamatban lévő, ismertebb peres ügyek tekintetében, egy rövid bevezetéssel szolgál az MI-technológiák fejlődéséről, illetve megvizsgálja, hogy a stílusutánzás alapú visszaélésekre a jogrendszer eddig milyen válaszokat adott, majd kitér arra, hogy a szerzői stílust a szerzői jog maga hogyan értékeli (het)i.

A helyzet jogi mérlegelésénél igen fontos annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy vajon megszűnik-e a mű az alkotó személyiségét tükrözni akkor, amikor az MI számára tanítótádként bocsátják rendelkezésre? Elveszítik-e a művek azokat a sajátosságait, amelyek a védelmet biztosítják, és így az, ha az MI működésének eredménye egy versenytárs produktum, akkor az ellen szerzői jogi alapon fel lehet-e egyáltalán lépni?

A stílussal éppen azért kell foglalkozunk, mert az adott alkotóra jellemző alkotói eszköztárat lehet, hogy az MI hamarosan sokkal pontosabban tudja majd „letapogatni”, mint amennyire az eddig az emberi elemzőképességgel lehetséges volt: olyan rejtett összefüggéseket, típusjegyeket tud beazonosítani, amelyek eddig feltáratlanok maradtak. Az MI-utánzatok ilyen módon hívebbekké tudnak válni az eredeti alkotásokhoz, mint a korábbi idők hamisítványai.

Bár az MI tevékenységének szerzői jogi vizsgálatakor figyelmet kell fordítani arra a kérdésre is, hogy mi történik az MI általi processzálás során, a jelen cikk írásakor előzetesen elfogadtuk azt, hogy az eredeti mű és a stílusban hasonló kimenet között nem döntő, hogy

³⁾ Drew Harwell: He used AI to win a fine-arts competition. Was he cheating? <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/09/02/midjourney-artificial-intelligence-state-fair-colorado/>.

⁴⁾ Gyertyánfy Péter: A mesterséges intelligencia hatályos szerzői jogi törvényünk szerint. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 6. sz., 2023, december, p. 34–48; Mezei, Péter: From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithms. UFITA, 84. évf. 2. sz., 2020, p. 390–429; Mezei Péter: A saviour or a dead end? Reservation of rights in the age of generative AI. European Intellectual Property Review, 46. évf. 7. sz., 2024, p. 461–469; Necz Dániel: A mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 13. (123.) évf. 6. sz., 2018, december, p. 51–76; Grad-Gyenge Anikó: A mesterséges intelligencia által generált tartalmak értelmezésének lehetőségei a szerzői jog útján. Magyar Jog, 70. évf. 6. sz., 2023, p. 337–346.

milyen technológiai folyamat zajlik le akkor, ha egyébként bizonyítható az, hogy az alkotást az MI megtanulta. Így abból indulunk ki, hogy az Európai Unió mesterségesintelligencia-rendelete (a továbbiakban: AI Act) kötelezi az alapmodell szolgáltatókat arra, hogy tárják fel, milyen adatokkal tanították az algoritmust, így elvileg lehetséges, hogy a jogosultak értesüljenek arról, hogy a műveiket felhasználták-e a tanítás során.⁵

2. A STÍLUSLOPÁS LEGÚJABB FEJLEMÉNYEI

2022-ben Sarah Andersen, Kelly McKernan és Karla Ortiz az USA-ban perelte be a Stability AI-t, amely a Stable Diffusion nevű, nyílt forráskódú képgenerátor fejlesztője. Az alkotók azt sérelmezték, hogy az MI tanítóadatoként használták fel a műveiket az előzetes hozzájárulásuk nélkül, és az MI olyan eredményeket adott ki, amelyek az ő műveikkel versenyre keltek a piacon.⁶ Ezzel párhuzamosan a brit jog alapján a képeiket egyébként jogszerűen elérhetővé tevő Getty Images is beperelte a Stability AI-t, arra hivatkozva, hogy az súlyos jogsértést követett el a stockfotógyűjtemény (-adatbázis) 12 millió képének engedély és díjfizetés nélküli lemásolásával.⁷ Míg az egyik ügyben a szerzőket közvetlenül érintő személyes és vagyoni károk megállapítása lehet majd a döntő, azaz hogy akár a tanítással, akár a műveikre emlékeztető eredmények létrehozásával mint felhasználással megvalósulhatott-e szerzői jogi jogsértés, a másik ügyben az adatbázisjogok megsértése lehet a vita fókuszában, azaz hogy a tanítás során megtörtént-e a Getty Images által a fotókból létrehozott adatbázis szerzői jogi értelemben vett felhasználása (az európai uniós jog szerinti kimásolása). A követelések egy része tekintetében már ismert a bíró álláspontja,⁸ mivel a jogvédelem tekintetében kardinálisnak tekinti, hogy a műveken fennálló szerzői jog peresíthető-e (lajstromozták-e őket az

⁵ Az Európai Parlament 2024. március 13-i jogalkotási állásfoglalása a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatról [COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)]: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_HU.html. Szükséges azonban megjegyezni, hogy az AI Act 53. cikk (1) bekezdés c) és d) pontjának előírása nem követeli meg a tételes adatszolgáltatást, vagyis nem lehet kizárni, hogy a jogosult műve olyan módon kerüljön be a tanítóadatok körébe, hogy nem lehet pontosan beazonosítani a művet. További probléma lehet az is, hogy az AI Act előírása főszabály szerint az Európai Unió (illetve az Európai Gazdasági Térség) területén bír kötelező erővel, az EGT-n kívüli országokban ilyen kötelezettséggel nem feltétlenül kell szembenéznie a szolgáltatóknak..

⁶ James Vincent: AI art tools Stable Diffusion and Midjourney targeted with copyright lawsuit: <https://www.theverge.com/2023/1/16/23557098/generative-ai-art-copyright-legal-lawsuit-stable-diffusion-midjourney-deviantart>.

⁷ Az ügynek nemcsak szerzői jogi, hanem védjegyjogi vetülete is van, ezzel a jelen tanulmány érdemben nem kíván foglalkozni.

⁸ Anirban Goshal: Artists lose first copyright battle in the fight against AI-generated images: <https://www.computerworld.com.cdn.ampproject.org/c/s/www.computerworld.com/article/3709691/artists-lose-first-copyright-battle-in-the-fight-against-ai-generated-images.amp.html>.

Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalánál), illetve hogy a művészek tudják-e bizonyítani, hogy konkrét műveik felhasználására sor került.⁹ Az eljárások egyelőre nem zárultak le.

Sarah Silverman, Christopher Golden, Richard Kadrey, Paul Tremblay és Mona Awad csoportos keresetet indított az OpenAI ChatGPT eszköze által előállított eredmények miatt, arra hivatkozva, hogy engedély, díjazás és a nevük feltüntetése nélkül tanították be a ChatGPT-t, és a kiadott eredmények jelentős hasonlóságot mutatnak a saját műveikkel.¹⁰ A keresetüket számos ponton nem tartotta megalapozottnak a bíró (például, hogy az OpenAI eltávolította volna a metaadatokat, vagy hogy közvetlen anyagi kárt okozott volna a szolgáltatató), de a közvetlen jogsértésre vonatkozó kereset tárgyában jelenleg még tovább vizsgálódik. Ebben az ügyben azonban a szerzőknek bizonyítaniuk kell, hogy a kimenetek és a szerzői joggal védett művek között lényeges hasonlóság áll fenn.¹¹

Jane Friedman író az Amazon platform ellen fordult keresetével, amikor felfedezte, hogy neve alatt több olyan könyv is szerepel a kínálatban, amelyeket nem ő írt, hanem a mesterséges intelligencia állított elő.¹² Az Amazon előzetesen arra hivatkozva utasította el Friedman kérését, hogy vegyék ki a kínálatból a könyveit, hogy a szerző neve nem áll védjegyjogi oltalom alatt. Az Amazon egyébként az ilyen jellegű bejelentések nyomán a hamis könyveket gyakorlatszerűen eltávolítja a kínálatából, és végül ebben a konkrét ügyben is meghátrált – feltehetően a kapott nagy médianyilvánosságnak köszönhetően. Az Amazon gyakorlata persze nem jelent semmilyen garanciát arra, hogy más platformokon ugyanezek az álkönyvek nem jelennek meg, újra a szerző neve alatt.

Egyes szerzők nemcsak jogilag, hanem morálisan is megkérdőjelezik azt a gyakorlatot, amikor a műveikkel tanított algoritmus ezek alapján hoz létre új kimeneteket, amelyek akár az övékéhez igencsak hasonlóak is lehetnek.¹³ Az AI Act fent már említett előírásai ellenére is előfordulhat az, hogy ez az (újra)hasznosítás úgy történik, hogy a művészek egyáltalán nem tudnak róla. Az sem kizárható, hogy észre sem vehető a külső szemlélő jogosult számára-

⁹ Adam Schrader: In a blow for artists, a federal judge has sided with three AI companies in a copyright dispute: <https://news.artnet.com/art-world/federal-judge-sides-with-ai-companies-in-artists-copyright-dispute-2387654>; hasonló következtetésekre jutott a bíróság egy, irodalmi művek felhasználását vizsgáló csoportos kereset ügyében is: Gianluca Campus: Generative AI: admissibility and infringement in the two US class actions against Meta's LLaMA: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2024/01/17/generative-ai-admissibility-and-infringement-in-the-two-us-class-actions-against-metas-llama/>.

¹⁰ Jon Blistein: Sara Silverman leads class action copyright lawsuit against ChatGPT: <https://www.rollingstone.com/culture/culture-news/sarah-silverman-copyright-suit-chatgpt-open-ai-1234785472/>.

¹¹ Emilia David: Sara Silverman's lawsuit against OpenAI partially dismissed: <https://www.theverge.com/2024/2/13/24072131/sarah-silverman-paul-tremblay-openai-chatgpt-copyright-lawsuit>.

¹² Pilar Melendez: Famous author Jane Friedman finds AI fakes being sold under her name on Amazon: https://www.thedailybeast.com/author-jane-friedman-finds-ai-fakes-being-sold-under-her-name-on-amazon?utm_source=facebook_owned_tdb&source=TDB&utm_campaign=owned_social&utm_medium=socialflow&via=FB_Page&fbclid=IwAR3NHen3LS7rH3E5fUoQWENrhl4v_o_RK6J674FcWQ N6DLwjz182PzrVtrY?ref=home?ref=home.

¹³ Tom Williams: Artists angry after discovering artworks used to train AI image generators without their consent: <https://www.abc.net.au/news/2023-01-10/artists-protesting-artificial-intelligence-image-generators/101786174?fbclid=IwAR1tOjEkLP11hy8x-ODYx8tF43guu-5A9s21d9vkLRTeBv4i9vMSGk88AxU>.

ra, hogy a művei apró „darabokban” adagolva „táplálékul” szolgáltak az algoritmusnak.¹⁴ A szerzők számára ezek közül egyértelműen érzékenyebb az a helyzet, amikor előzetesen nem tájékoztatták őket arról, hogy műveik az MI táplálékául szolgálnak majd, és a végeredmény az ő műveikkel versenyre tud kelni.

Mára jól látható – még ha egyébként a kézirat lezárásakor az ügyekben nincs is végleges döntés –, hogy a bíróknak alapvetően a szerzői jog klasszikus eszköztárával kell megválaszolniuk a fő kérdéseket. Lehetnek ugyan erkölcsi felhangjai ezeknek a vitáknak, ám ezeket alapvetően a hatályos jog alapján kell és lehet eldönteni. Amennyiben azt kell bizonyítaniuk az alkotóknak, hogy konkrét műveik felhasználásra kerültek, az azt is jelenti, hogy a bíróság nem azt a problémát látja eldöntendőnek, hogy a stílusuk áll-e védelem alatt, hanem azt keresi, hogy ennek a személyes stílusnak az adott művekben megjelenő elemei elérik-e az egyéni, eredeti jelleg minimumküszöbét, illetve beazonosíthatók-e.

Továbbá ha a bíróság vizsgálja azt a kérdést is, hogy áll-e fenn az eredeti alkotások és a kimenet között „lényeges hasonlóság”, az megnyithatja ugyan az értelmezési lehetőséget arra, hogy a „lényeges hasonlóság” fogalmába beleértsék a szerzői jogi védelem alatt nem álló, de a stílust meghatározó eszközöket. Mégis nagyobb esélye látszik annak, hogy a lényeges hasonlóságot a szerzői jog által egyébként védett elemek beazonosíthatóságában fogja látni a gyakorlat. Bár ebből a néhány ügyből nehéz általános következtetést levonni, a bíróságok által letisztított kérdések abba az irányba mutatnak, hogy nem az a perdöntő, hogy mi történik az algoritmus működése során, hanem az, hogy az eredeti alkotás és a kimenet között milyen kapcsolat azonosítható be.¹⁵

3. AZ MI STÍLUSUTÁNZÓ KÉPESSÉGE

A stílustranszfer, illetve az MI fejlődése során a neurális stílustranszfer régóta fejlődő területe a programozásnak.¹⁶ Az első komolyabb lépés ezen a területen egy, a Tübingeni Egyetem mesterhallgatója, Leon Gatys által létrehozott megoldás volt 2015-ben. Általában tekintve

¹⁴ *Dominic Mastrangelo: Getty sues AI art company in US over alleged copyright violations: <https://finance.yahoo.com/news/getty-sues-ai-art-company-194457221.html>.*

¹⁵ *Martin Miernicki, Irene Ng (Huang Ying): Artificial intelligence and moral rights. AI & Soc, 2021. 36. sz., p. 319–329.*

¹⁶ *Neural style transfer: https://www.tensorflow.org/tutorials/generative/style_transfer; Adrian Furnham: Intelligence and Intellectual Styles. In Li-fang Zhang, Robert Sternberg, Stephen Rayner (szerk.) Handbook of Intellectual Styles. Preferences in Cognition, Learning, and Thinking. Springer Publishing Company, 2012, p. 173–192; Tero Karras, Samuli Laine, Timo Aila: A Style-Based Generator Architecture for Generative Adversarial Networks. (CVPR paper, 2019): https://openaccess.thecvf.com/content_CVPR_2019/html/Karras_A_Style-Based_Generator_Architecture_for_Generative_Adversarial_Networks_CVPR_2019_paper.html; Li-fang Zhang, Robert Sternberg, Stephen Rayner: Intellectual Styles. Challenges, Milestones, and Agenda. In Zhang, Sternberg, Rayner: i. m. (16), p. 1–20.*

ez ma már nem más, mint valamely olyan technika, amelynek eredményeként egy új kép jön létre egy korábban készült kép tartalma és egy másik szerző stílusának egyesítésével. Ennek célja jellemzően az, hogy megőrizze a korábbi kép tartalmát, de egy másik kép vizuális stílusát vegye hozzá igénybe.¹⁷ Attól eltekintve, hogy ezek a módszerek a stílusátvitel látványos esetei, ma már igen egyszerű módszernek tekinthetők, ugyanis ilyenkor rendelkezésre áll egy korábban létrehozott kép, és az algoritmus nem tesz többet, mint annak elemeit ruházza fel olyan stílussal, amely viszont valamely híres alkotó saját stílusa.

Ehhez képest azonban létezik több olyan MI-szolgáltatás is ma már, amely nem igényli előzetesen betáplált kép létezését, hanem amely a tematikára vonatkozó szöveges instrukciókkal (text-to-image), valamint a stílus – névhez, korszakhoz kötött – meghatározásával képes új képet létrehozni. Léteznie kell viszont egy olyan, az MI által elkészített statisztikai modellnek, amely a szöveges instrukciókkal alakítható. Azt pedig nem lehet általában meg tudni, hogy a modellhez a feltanítás során felhasználták-e az előzetesen létező képet is.

Ez más műtípusok tekintetében is lehetséges, akár zenét is lehet ilyen algoritmusokkal (akár text-to-voice alapon) generálni.¹⁸ A zenegenerálás korai modelljeit követően¹⁹ igen gyorsan terjedtek el a különböző szerzők stílusát utánozni képes algoritmusok. De jóval a jelenlegi nagy felfutást megelőzően is kísérleteztek már stílusutánzásra képes neurális hálók létrehozásával.²⁰ A legújabb, a nagyközönség számára is elérhető szolgáltatások pedig már eleve ezt a lehetőséget tekintik szolgáltatásuk középpontjának.²¹

Nem kizárt ez szöveges művek tekintetében sem. A legnépszerűbb szöveggeneráló algoritmusoknak is adhatunk olyan instrukciót, hogy írjanak adott szerző stílusában nekünk szövegeket. A GPT-modellek képesek a megadott személyhez illő szövegek előállítására, köszönhetően annak, hogy hatalmas a nekik megtanított szövegkorpusz mérete.²²

4. A JOG ISMERT VÁLASZAI A STÍLUSUTÁNZÁS PROBLÉMÁJÁRA

Az MI igénybevételével történő stílusutánzás megfelelő jogi értékelésénél érdemes figyelembe venni azt, ahogy a jogi szabályozás a mesterséges intelligencia elterjedése előtt reagált azokra a tevékenységekre, amelyek eredményeként valamely szerző jól ismert karakterje-

¹⁷ Style transfer: <https://paperswithcode.com/task/style-transfer>.

¹⁸ A zenei stílusok esetében nem csupán egy-egy szerző, hanem egy-egy korstílus utánzása is lehetséges a legismertebb zenegeneráló algoritmusok használatával. Ilyen többek között a Suno. Lásd: <https://suno.com/>.

¹⁹ Daniel D. Johnson: Composing music with current neural networks: <https://www.danieljohnson.com/2015/08/03/composing-music-with-recurrent-neural-networks/>.

²⁰ Douglas Eck, Juergen Schmidhuber: Finding temporal structure in music: Blues improvisation with LSTM recurrent networks. IDSIA Istituto Dalle Molle di Studi sull'Intelligenza Artificiale Galleria 2, 6928 Manno, Switzerland: https://sferics.idsi.ch/pub/juergen/2002_ieee.pdf.

²¹ <https://stableaudio.com/>.

²² Csósz Gergely: Áttekintés a generatív mesterséges intelligenciák szerzői jogi kérdéseiről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 4. sz., 2023. április, p. 64–87.

gyeinek alkalmazásával hoznak létre olyan eredményeket, amelyek külső szemlélő számára akár tőle származónak is tűnhetnek.

Ehhez nem lényegtelen az az aspektus, hogy mi az MI tevékenységének célja ilyen esetekben. Ha az MI-t kifejezetten azzal a céllal működtetik, hogy konkrét alkotó „bőrébe bújva”, az ő stílusában, az ő alkotásai egyes elemeiből hozzon létre olyan, sosem volt alkotásokat, amelyeket aztán a közönség a szerzőnek tulajdonítva élvezhet (akár jóval olcsóbban hozzájutva ezekhez, mint az eredeti alkotásokhoz), az egyértelműen azzal a problémával állítható párhuzamba, amikor valaki hamis képeket készít, és visszaélészerűen valamely ismert szerző nevének feltüntetésével forgalmaz.²³

Nem keverendő ez a helyzet azokkal az egyértelmű stílusutánzásokkal, amelyek során az utánzó fel is vállalja, hogy valaki más bőrébe bújik (megjelöli az utánzott személyt), és akár viccesen, akár komolyan utánozza őt a stílusa felhasználásával. A magyar irodalomban a leghíresebb eset egyértelműen Karinthy Frigyes *Így írtok ti* című kötete, de az újabbak közül Háy János *Kik vagytok ti? Kötelező magyar irodalom – Újraélesztő könyv* című kötete is számtalan stílusutánzást tartalmaz. A stílusutánzatok irodalmi játékaik azonban ezekben az esetekben nem azt a célt szolgálták, hogy az eredeti művekkel versenyre keljenek, azokat a piacról kiszorítsák. A paródiajellegű stílusutánzás az irodalomban rendszerint jellegzetes szófordulatokkal, mondatszerkesztési sajátosságokkal, akár verstípusok alkalmazásával, jellemző rímképletekkel történik. Az analóg világban a zenei stílusutánzások is elterjedtek, bár ezek valójában a legtöbb esetben nem zenei, hanem inkább a szöveget kfiguráló stílusutánzások, egyes esetekben paródiák – vélhetően amiatt, mert az igazi alkotói zenei stílusutánzás a közönség számára jóval nehezebben érzékelhető.²⁴

Ugyanakkor a visszaélészerű stílusutánzás jelenleg alapvetően nem tartozik a szerzői jog területére. Az ilyen jellegű utánzások ellen nem a szerzői jog ad általában hatékony eszközt, mivel az utánzás jelentős része az eredeti műveknek olyan elemeit hasznosítja, amelyek nem állnak szerzői jogi védelem alatt (ezekkel az esetekkel a következő fejezet foglalkozik részletesen). A nem védett elemek átvétele pedig nem lehet szerzői jogi jogsértés. (Nem tartozik ide a pastiche, amely a nem visszaélészerű stílusutánzás tekintetében mára megengedett szabad felhasználás az Szjt. szerint.²⁵)

Ilyenkor az utánzás a szerzői személyiségnek az általános polgári jogi személyiségi jog által védett részét érintheti.²⁶ Ha az utánzáshoz társul az is, hogy az alkotó nevével látják el

²³ Miernicki: i. m. (15), p. 319–329.

²⁴ Rónai András: Dal+Szerző Playlist #32: paródiák: <https://dalszerzo.hu/2017/09/01/dalszerzo-playlist-32-parodiak/>.

²⁵ A pastiche-ről részletesen l. Mezei Péter: Új általános szerzői jogi kivétel a láthatáron? Pastiche az Európai Bíróság előtt. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 3. sz., 2024. június, p. 68–99.

²⁶ Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters, Kluwer, 2023, p. 135.

az utánzatot, úgy legegyszerűbben a polgári jogi névhasználati jog alapján lehet fellépni a hamis műveken történő névhasználat ellen.²⁷

Az alkotó szerzői névfeltüntetésre vonatkozó személyhez fűződő joga ugyanis pozitív tartalmú: arra terjed ki, hogy őt azon a művön tüntessék fel szerzőként, amit alkotott (illetve e műre tekintettel tudja megtiltani azt, hogy a nevét feltüntessék rajta, esetleg erre a műre tekintettel álnevet használjon). Sőt, ez külön részjogosítványban ölt testet: a szerzői minőség elismerésének a joga, amit az Szjt. a névjoggal egy rendelkezésben szabályoz. A szerzői névfeltüntetési jog gyakorlásához feltétlenül szükség van tehát egy saját műre, amire vonatkozólag az gyakorolható. A hamis művek, utánzatok esetében ilyen saját mű nincs. Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy ez az érvelés rejt némi ellentmondást: a hamis mű éppen azért tűnik úgy a közönség számára, hogy az eredeti szerzőhöz tartozik, mivel az ő alkotói személyiségjegyei tükröződnek vissza rajta. Emiatt tehát éppen az összekapcsolás indokolt lehetne. Mégsem várható el indokoltan valakitől, hogy a nem általa létrehozott műveket a „nevére vegye”. Ez a szerzői jog célkitűzéseivel éles ellentétben állna.

Az utánzatok esetében tehát csupán egy negatív tartalmú névjog tud érvényesülni: az eredeti alkotó az általános polgári jogi névjoga alapján tilthatja meg, hogy az ő nevét tüntessék fel az új eredményen, vagy tilthatja el a jogsértőt attól, hogy a jövőben az ő nevét használják olyan eredménnyel kapcsolatban, amely nem tőle származik, különösen ne megtévesztő célzattal.

A személyiség általános védelme azonban szintén alkalmas forrása lehet a védelemnek a névfeltüntetésről függetlenül, de akár azon túlmutatóan is. Ugyanis ezekben az esetekben nem kizárólag a névhasználatról történik visszaélés, vagyis nem kizárólag e személyiségi jog sérelme történik meg.

Az alkotás egyéni, eredeti jellegét ugyanis alapvetően az adja, hogy a szerző személyisége (és nem másé) tükröződik abban. A személyiség pedig megmutatkozik az egész műben, de annak egyes elemeiben is: éppen emiatt tud a hamis műveknek nagy sikere lenni: nem kell lemásolni az eredeti alkotást, amikor mindenki számára nyilvánvaló lenne, hogy az eredeti alkotó művének egy másolatáról van szó, hanem az elemekben (is) megbújó személyiségből más is fel tud építeni egy látszólag az alkotóhoz passzoló, az ő neve alatt „eladható” alkotást. Ami ilyenkor megtéveszti a külső szemlélőt, az éppen a nehezen megfogható sajátosságok összessége, amit személyiségnek hívunk.

A szerzői személyiség a műben kétféleképpen jelenhet meg: egyrészt egyéni, eredeti elemek útján, amelyek a szerzői jogi védelem tartalmát fogják jelenteni. A személyiség azonban másrészt megjelenik az alkotásokban olyan módon is, amely nem áll szerzői jogi védelem alatt. Ilyen lehet az alkotói technika, amely jellemzően több műben is megjelenik, és ezáltal válik a szerzői stílus részévé. Az alkotásnak vannak egyéni, eredeti elemei, amelyeket a szerzői jog véd. Lehetnek azonban olyan eszközei is, amelyek rendszeresen visszatérnek

²⁷ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 2:49. § [Névviseléshez való jog].

az alkotó műveiben, mintegy közös vezérfonalként tűnnek fel minden alkotásban a szerző kézjegyévé válva. Ilyen lehet akár a jellegzetes ecsetkezelés is, a választott színek kombinációi, egy tipikus dallamfordulat, harmóniamenet, hangszerelési megoldás. A személyiség leképeződésének lehetnek ezek is eszközei, ilyen módon a személyiség kifejeződik ezeken keresztül is. Figyelemmel pedig arra, hogy a polgári jogi személyiségvédelem nem zárt, hanem a személyiség teljességére kiterjed, elfogadható az is, hogy az utánpótlás esetében ne csak a név visszaélészerű használata ellen, hanem a személyiség ezen kifejeződései esetén is fel lehessen lépni.

Az MI olyan produktumokat is létrehozhat, amelyek egyébként nem az alkotó korábbi műveinek (védett) elemeiből állnak, hanem a gép a korábbi művek alapján elsajátítja a komponálási módszereket, tipikus harmónia- vagy dallammeneteket, írói stílust, jellemző szövegfordulatokat, szóösszetételeket, és azokkal az írói vagy komponálási elemekkel alkot új produktumokat. Ezekben az esetekben a stílus nem érhető nyomon a szerzői jogilag védett elemek beazonosítása útján: kizárólag a személyiségi jogi eszköztár nyújthat jelenleg segítséget.

A jogrendszer ezen túlmenően a tisztességtelen piaci gyakorlat ellen való fellépés versenyjogi eszköztét biztosítja az ilyen jellegű utánpótlásokkal szemben, ha ezekhez piaci tevékenység is társul.²⁸

5. A SZERZŐI STÍLUS SZERZŐI JOGI VÉDELME ÉS ANNAK HIÁNYA

Gyakran hangoztatott tétel, hogy a stílus nem áll szerzői jogi oltalom alatt.²⁹ Ahhoz, hogy ennek az állításnak a valóságtartalmát megerősítsük, indokolt megvizsgálni, hogy mik a jogi keretei a stílus védelmének, illetve annak hiányának. Ebben az esetben tehát egy olyan, (elvileg) a szerzői jogon kívülre kerülő fogalmat kell definiálnunk, amelynek definiálásához azonban a szerzői jog fogalmait is segítségül kell hívnunk.³⁰

A magyar Szjt. kijelöli azokat a kereteket, amelyek szerint a szerzői művek egyes tulajdonságai, építőelemei nem állnak védelem alatt.³¹ Ennek lehet oka az, hogy nehezen köthetők egy konkrét alkotóhoz (folklór kifejeződései), vagy kevésbé lelhető fel bennük az egyéni, eredeti szellemi tevékenység (ötletek, eljárások, elgondolások, tények, napi hírek), esetleg

²⁸ 1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról 6. §. Eszerint tilos valamely forgalomképes ingó dolgot (a továbbiakban: termék) vagy szolgáltatást a versenytárs hozzájárulása nélkül olyan jellegzetes külsővel, ... megjelöléssel ... vagy elnevezéssel előállítani, forgalmazni vagy reklámozni, továbbá olyan nevet vagy egyéb megjelölést használni, amelyről a versenytársat, illetve annak termékét, szolgáltatását szokták felismerni”.

²⁹ *Christophe Geiger: When the Robots (Try to) Take Over: Of Artificial Intelligence, Authors, Creativity and Copyright Protection.* In: *F. Thouvenin, A. Peukert, T. Jaeger, C. Geiger* (szerk.): *Kreation Innovation Märkte – Creation Innovation Markets.* Springer, Berlin, Heidelberg: https://doi.org/10.1007/978-3-662-68599-0_6.

³⁰ *Wolfson:* i. m. (2).

³¹ Szjt. 1. § (4)–(7) bekezdés.

hogy valamely nyomós közérdek ellene szól a szerzői jogi védelemnek (jogsabályok, közjogi szervezetszabályozó eszközök). Ezen kizárt aspektusok között azonban nem szerepel a stílus (akár kor-, akár szerzői stílusról beszélünk).

Ilyen jellegű kizárásnak ráadásul az Sztj. háttérét adó nemzetközi szerzői jogban sem lelhető nyoma. A Berni Unió Egyezménynek (BUE) a védelem hatályát körülíró rendelkezései nem tartalmazzak erre vonatkozó utalást, a többi egyezmény pedig a BUE ezen rendelkezéseit inkorporálva szintén nem terjeszkedik túl ezeken.³² Figyelemmel arra, hogy az európai unió jog a szerzőség kérdésével nem foglalkozik (a szerző státuszjoga egyelőre nem tárgya a harmonizációnak, ahogy a szerző személyhez fűződő jogai sem), erre vonatkozólag itt sem lelhető fel szabály.

Jellemző módon a külföldi nemzeti jogokban sem lelhető fel éppen a stílus védelmét kifejezetten kizáró szabály. A külföldi bírói gyakorlatban ez a kérdés szintén ritkán merül fel úgy, hogy a bíróság a szerző valamely stílusjegyével kapcsolatban elismerné annak szerzői jogi védelmét, de előfordulnak ilyen ügyek. A New York Southern District bíróság a *Steinberg v. Columbia Pictures Industries, Inc.*-ügyben egy moziplakáttal kapcsolatban állapította meg a jogsértést Saul Steinberg tekintetében annak ellenére, hogy az eredeti szerző műve és a plakát között egyértelműen felismerhető különbségek is voltak. A bíróság a jelentős hasonlóság feltételének körében állapította meg, hogy mivel az egyértelmű stilisztikai kapcsolat a jelentős hasonlóság fontos eleme, így a jogsértés is megvalósult. A jogsértés megállapításához tehát az volt szükséges, hogy a bíróság a jogsértés megállapításához szükséges feltétel (a jelentős hasonlóság) fogalmába értse bele a stílus szempontjának vizsgálatát is.³³ (A jogvita egyébként nem a stílus védettsége körül forgott, a bíróság járulékos szempontként értékelte a stílus kérdését.)

Egy másik, szintén a '80-as években született ügyben³⁴ egy textildizájn tekintetében állapította meg a bíróság, hogy a két mű érdemben azonos, figyelemmel arra, hogy a megjelenés stílusa (más tényezők mellett) azonos volt. Itt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a bíróságok mindegyik esetben úgy jutottak erre a következtetésre, hogy nem vették figyelembe azt az aspektust, hogy az érintett művek alkotási folyamatában volt-e egyébként kimutatható kapcsolat.

Végül pedig érdemes felidézni a Ninth Circuit Court of Appeals – egyébként sokat vitatott – döntését a *Williams v. Gaye*-ügyben, amelyben elismerték, hogy Robin Thicke, Pharrell Williams és T.I. *Blurred Lines* című dalukkal jogsértést követettek el Marvin Gaye *Got to Give it Up* című száma tekintetében. Az ügyben az esküdtszék állásfoglalása szerint egyes objektív kritériumok szerint (dallam, ritmus) nem hasonlít a két mű egymásra, ugyanakkor a stílus erős hasonlósága miatt a bíróság végül megállapította a jogsértést.³⁵

³² BUE 1–2. cikk.

³³ *Steinberg v. Columbia Pictures Indus., Inc.*, 663 F. Supp. 706, 3 U.S.P.Q.2d 1593 (S.D.N.Y. 1987).

³⁴ *Malden Mills, Inc. v. Regency Mills, Inc.*, 626 F. 2d 1112 (2nd Circuit 1980).

³⁵ *Williams v. Gaye*, No. 15-56880 (9th Cir. 2018).

Még ha a plágiumügyek jelentős részében nem is merül fel a stílusutánzás kérdése, hiszen a hasonlóságok legtöbbször más elemek tekintetében is megállapíthatók, nem kizárt, hogy a stílus hasonlósága – akár csak kiegészítő – szerepet játsszon a plágium megállapításánál.

A magyar gyakorlatban elsősorban a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) döntéseit érdemes megvizsgálni olyan szempontból, hogy miként értékeli a stílusbeli hasonlóságokat. Azon ügyek közül, amelyek érintik a stílus kérdését, egyet érdemes itt kiemelni. Az SZJSZT egy jogosulatlanul készített remixalbum tekintetében értékelte azt a kérdést, hogy ha a remixelt mű egyes elemei lényegüket tekintve nem változnak meg, akkor történik-e szerzői jogi jogsértés. Amellett, hogy az SZJSZT nem állapította meg a szerzői személyiségi jogsértést éppen arra tekintettel, hogy a remixek megtartották az eredeti műben használt főbb zenei kompozíciós eszközöket (többek között a stílust), a remixet végső soron engedélyköteles többszörözésnek tekintette. Fontos azonban az ügy tekintetében az, hogy az SZJSZT a stílusbeli egyezést értékelte, méghozzá a személyiségi jogi jogsértés tekintetében: nem jött létre új alkotás, hanem az eredeti alkotó szerzői joga terjedt ki a remixre is.³⁶

Az SZJSZT más ügyekben is érintette a stílus kérdését, de általában csak egyszerű nemleges megállapítás történt, miszerint a stílus nem áll szerzői jogi védelem alatt. Ennek külön magyarázata vagy akár a stílus kifejezés definíciója nem jelent meg. A legutóbbi időben éppen egy nyelvtechnológiai kutatás kapcsán merült fel, hogy a szöveges művek mely elemei állhatnak védelem alatt. Az SZJSZT leszögezte, hogy a szakirodalmi művek jellegzetessége a tárgyilagosság, a tények közlésének érthető megfogalmazása, kifejtése és az ennek megfelelő stílus. Ezek közül a közölt tények és maga a stílus sem áll szerzői jogi védelem alatt, azonban a mű védelmét megalapozza – a szöveg mondat szerkesztésének a szintjén – az a szerzői választási szabadság, amely a megfogalmazás, a gondolatok megformálásának megválasztásában testesül meg. Ebből pedig az következik, hogy ebben az ügyben nem tekintette a gondolatok megformálásának megválasztásában megjelenő stílust olyan szerzői sajátosságnak, ami a védelemből kizárt volna.³⁷

A stílus tekintetében kifejezett kizárást az Szjt. a fentiek szerint egyáltalán nem tartalmaz, és a korábbi szerzői jogi törvényeink sem fogalmaztak meg ilyen korlátozást, a gyakorlatban pedig fellelhetők olyan esetek, amelyek legalábbis nem zárják ki kategorikusan a stílus védelmét.³⁸ Figyelemre méltó, hogy Csósz Gergely a stílust eljárásnak tekintve zárja ki a

³⁶ SZJSZT-20/2001 – A remix zenei fogalma és szerzői jogi értelmezése.

³⁷ SZJSZT-33/2021 – Nyelvtechnológiai kutatás során szöveges adatbázisok (nyelvi korpuszok) létrehozásának és közreadásának szerzői jogi kérdései.

³⁸ A szerzői stílus használata komoly károkat okozhat az érintett szerzőnek, ezt már az Európai Bizottság hivatalos dokumentumai is elismerik. Ezek a stílusutánzatok veszélyesebbek az eredeti művek piacára, mint az emberi stílusutánzatok. Többek között amiatt, mivel sokkal nagyobb mennyiségben jönnek létre. Lásd: Study on copyright and new technologies – copyright data management and artificial intelligence: <https://creative-europe.lu/publication/study-on-copyright-and-new-technologies-copyright-data-management-and-artificial-intelligence/>.

védelemből.³⁹ Nem kizárt, hogy egy alkotói módszer, technika valóban eljárásnak legyen tekinthető, és ilyen módon ne essen szerzői jogi védelem alá, a szerzői stílus azonban nem minden esetben azonosítható vagy egyszerűsíthető le egy eljárásra.

Kétségtelen, hogy az oltalom (az adott stílusban megfogalmazott) konkrét alkotásokra terjed ki, de ezek a művek *magukon hordozzák* a szerző stílusát is, és *csak ezek* hordozzák magukon a szerző stílusát.⁴⁰ Az egyéni, eredeti jelleg és a szerzői stílus éppen emiatt azonban valójában nem választhatók el egymástól. Mindebből fakadólag nem zárható ki teljes egészében a stílus védelme a szerzői jogi oltalomból, csak le kell azt fordítani a szerzői jog alkalmazott fogalmaira (ahogy arra a bírói és szakértői gyakorlat az imént említett esetekben is kísérletet tett már).⁴¹

Mindezek alapján különösen fontos azzal foglalkozni, ha az MI az adatokká való lebontás, feldolgozás során a szerző stílusát nyeri ki és utánozza. A stílus nem választható el minden esetben a konkrét műben beazonosítható egyéni, eredeti alkotáselemektől, de egyes esetekben túl is nyúlik azokon. A szerzői jog ugyan a konkrét művekre terjed ki, de a szerző stílusa is ezekben mutatkozhat csak meg, hiszen másból nem lehet levezetni a szerző stílusát. Az előadóművészi teljesítmények tekintetében Békés Gergely a személyesség körében hasonló okfejtésre támaszkodva hasonlóképp érvelt.⁴²

Természetesen abban az esetben, ha az alkotó ténylegesen létező műveinek olyan elemei kerülnek felhasználásra, amelyek önmagukban is védelmet élveznek, ott ezek felhasználása ellen fel lehet lépni, például az idézési szabályok megsértése miatt, vagy ha a felhasználás az idézés terjedelmét meghaladja, és nem áll fenn az ismertetési, kritikai cél,⁴³ akkor a többszörözési jog megsértése miatt is. A jogsértés ezekben az esetekben akkor is megtörténik, ha a létrejövő produktum nem önálló szerzői mű, hiszen nem az a feltétel, hogy műben történjen a felhasználás, hanem hogy egyáltalán megtörténjen. Tehát a jogsértés független attól, hogy végső soron az MI által létrehozott produktumot szerzői műnek, szomszédos jogi teljesítménynek tekintjük-e. Ezekben az esetekben az MI által létrehozott produktum jogszerűsége úgy biztosítható, hogy előzetesen az eredeti alkotó neve feltüntetéséhez és az egyes részek felhasználásához is engedélyt kérnek.

Éppen emiatt lehet megfontolandó, hogy akkor, ha az MI a művek és ezen keresztül a stílus elemzésével jut el az érintett szerző neve alatt új eredmények létrehozására, ezt akár egy

³⁹ Csősz: i. m. (22).

⁴⁰ Jean-Marc Deltorn, Franck Macrez: Authorship in the Age of Machine Learning and Artificial Intelligence. In: Sean M. O'Connor (szerk.): The Oxford Handbook of Music Law and Policy. Oxford University Press, 2019, Centre for International Intellectual Property Studies (CEIPI), Research Paper No. 2018-10: <https://ssrn.com/abstract=3261329> vagy <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3261329>.

⁴¹ Felmerül a kérdés eleve, hogy mit is akart az oltalomból kizárni a jogalkotó, amikor a stílust nem tekintette védelem alatt álló tulajdonságnak.

⁴² Békés Gergely: Az előadóművészi jogok. Doktori disszertáció, 2023, nyilvános vitára bocsátott szöveg, p. 259: <http://doktori.ek.szte.hu/id/eprint/12056/>.

⁴³ Szjt. 24/A. § (1) a) és (2) bekezdés.

komplex, a vagyoni és személyiségi jogokat egyaránt érintő, de végső soron többszörözési magatartásban is megnyilvánuló szerzői jogi jogsértésnek is lehessen tekinteni.⁴⁴

6. KÖVETKEZTETÉSEK

Az MI-technológiák számos viharosan fejlődő képességük mellett egyre erősebb és hi-telesebb stílusutánzó eszközök is, ami jelentős zavart képes kelteni a kulturális termékek piacain. Ezt a képességüket különösen figyelemre méltóvá teszi az, hogy soha nem látott gyorsasággal képesek előállítani a hamis eredményeket. A stílusutánzás akkor jelent komolyabb veszélyt az eredeti alkotók jogai tekintetében, ha az utánzat az ő nevük alatt, az eredeti művekkel versenyre kelve kerül a közönség elé. Ez nem új jelenség, így a jognak vannak a helyzet kezelésére klasszikus válaszai, azonban ezek nem elégségesek az MI által keltett tömeges jelenség kezelésére.

Jelenleg elsősorban nem szerzői jogi eszközök állnak rendelkezésre, de a polgári jogi általános személyiségi jog megfelelő értelmezése javíthatja a jogosultak pozícióját. Az általános személyiségvédelem ugyanis kétséget kizáróan le kell, hogy fedje a szerzői (személyes) alkotói stílus is. Ugyanakkor a szerzői jogi oltalom hatálya alá a szerzői stílus egyes elemeinek beemelése erősítheti a jogosultak jelenleg igen gyengének látszó védelmét. Ez utóbbi megoldás túlmutathat a stílus jelenleg is elismerten védett elemein, és magába foglalhatja az alkotó akár több alkotáson keresztülívelően alkalmazott művészi megoldásainak oltalmát is.

⁴⁴ Az Európai Bizottság tanulmánya, amely egy kérdőíves felmérés eredményeit elemezte, arra jutott, hogy a felmérésben részt vevő érdekeltek nem kívánnák a szerzői jogi védelem ilyen jellegű kiszélesítését, és elvetik a stílus ilyen jellegű szerzői jogi védelmének kifejezett elismerését. Az érdekeltek leginkább a tisztességtelen piaci gyakorlatok elleni fellépés eszközének ilyen irányú kifejezett megerősítését látnák elfogadhatónak. Lásd: <https://creative-europe.lu/publication/study-on-copyright-and-new-technologies-copyright-data-management-and-artificial-intelligence/>.

AZ MI ÉS A SZERZŐI SZEMÉLYHEZ FÜZÖDŐ JOGOK ÜTKÖZÉSPONTJAI

1. PROBLÉMAFELVETÉS – AZ MI ÉS A SZEMÉLYISÉGI JOGOK VISZONYRENDSZERÉNEK NEHÉZSÉGEI

Sokak számára ismerős lehet az a mondat, amely gyakran elhangzik szórakoztatóipari körökben félig humoros, félig komoly felhanggal, miszerint „akkor tudod, hogy bekerültél a nagyok közé, ha lekoppintanak”. Bár jelen tanulmánynak nem célja, hogy a plágium témakörének boncolgatásába kezdjen,¹ ez a gondolat és Lev Manovich nagy port kavart, generatív mesterséges intelligenciával (MI) kapcsolatos meglátásai között találhatunk némi hasonlóságot: „[e]gy művésznak örülnie kell annak, hogy mások az ő nevét használják a promptjaikban. Ez elismerést jelent! Az pedig, hogy a generatív mesterséges intelligencia tanításához több képét is felhasználják, még izgalmasabb – ezáltal bekerülnek a munkái az új generatív művészettörténetbe. Ahelyett, hogy ezek a művek teljes mértékben eltűnnének, vagy az ízlésformálók rossz kategóriába sorolnák őket, az ő művészetük mostantól élni fog. Elemeiből, mintáiból és részeiből végtelen számú új alkotó készít majd új képeket. Történetne-e ennél jobb? De ehelyett a nem túl okos művészek, akiket elvakítanak az egyéniségről, az egyediségről és a szerzőségről alkotott romantikus elképzelések, megpróbálnak mindezek ellen küzdeni. Szegény bolondok.”²

Amellett, hogy az idézett sorok szerzője meddő harcnak tartja az alkotók fellépését az MI (korlátok nélküli) használatával szemben, a szerzői jogi oltalom sarokköveit kérdőjelezi meg, és csupán romantikus frázisoknak tekinti. Ugyanakkor nincs egyedül ezzel a véleményével. Vannak nézőpontok, amelyek a szerzői műveket olyan, szabadon elérhető (közkinccs) alapanyagnak tekintik, amelyek a (generatív) MI tanulásához és új mintázatok létrejöttéhez járulnak hozzá. Az MI szerzői jog fölé helyezése mellett ő egyenesen „generatív művészettörténetről” beszél, amely már egy következő lépcsőfok. Mindenképpen érdekes ugyanakkor, hogy amikor a művészettörténetre gondolunk, tipikusan híres műalkotások

* Dr. Sápi Edit PhD, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Tanszék, edit.sapi@uni-miskolc.hu.

¹ Lásd jelen kötetben: Pogácsás Anett: A plágium új jelentésrétege? A „társszerzőség” útjai és megítélése a mesterséges intelligencia vonatkozásában. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

² Lev Manovich gondolatai a képzőművészek AI elleni fellépéséről. Az idézetet mottóként használja írásában Veszelszky Ágnes: Bátki lehet Dalí?! Új Média Kultúra, 2024. 1. sz., p. 19.

és velük együtt *szerveik neve, élete*, adott esetben a mű keletkezésének körülményei jutnak eszünkbe. Kérdéses, hogy ez az esetlegesen megvalósuló „generatív művészettörténet” esetén is így lenne-e, hiszen a szerzőség kérdése és vele együtt az alkotó nevének, szellemének fennmaradása háttérbe szorulni látszik, ahogyan az is mellékes kérdésnek tűnik, hogy kiknek a műveit használták fel az MI tanításához és az új mintázatok létrejöttéhez. A digitális művészet már viszonylag régóta él velünk, így a digitális úton létrehozott művek létében nincs különösebben meglepő, a technológiai újdonságok és vele együtt az MI újításai pedig egyértelműen szélesítik a művészeti piacot,³ kultúrafogyasztásunk keretét.

Vitán felül áll tehát a mesterséges intelligencia kulturális piacra gyakorolt hatása, hiszen a „kulturális MI” egyre inkább képes befolyásolni döntéseinket, viselkedésünket és a tartalomfogyasztási szokásainkat. Egyes, szerzői jog fókuszú nézetek szerint az MI valójában egy „olcsó kreativitás”.⁴

Az elmúlt pár évben könyvtárnyi irodalom született a mesterséges intelligencia életünkre gyakorolt hatásairól, amelyek – és ennek megfelelően az írások is – jócskán túlmutatnak a jogtudomány hatókörén: technológiai,⁵ etikai-erkölcsi,⁶ filozófiai,⁷ művészetelméleti,⁸ nemzetbiztonsági,⁹ gazdasági,¹⁰ hogy csak a leggyakoribb MI-kompatibilis témákat említsük. Az MI a jogtudomány területén is új irányvonalakat nyitott meg a dologi jog,¹¹ a (jogi)

³ Kétségtől izgalmas a QR-kódokkal való „festés”, ugyanakkor a művek létrehozatalához szintén MI szükséges, amely így ismét az alapvető szerzői jogi kérdéseket veti fel. *Gyarmati Fanni*: Megújuló technológia, avagy a QR-kódok művészete. *Új Média Kultúra*, 2024. 1. sz., 25–29.

⁴ *Dan L. Burk*: Cheap creativity and what it will do. *Georgia Law Review*, 57. évf. 4. sz., 2023, p. 1669–1712.

⁵ *Lavanya Sharma, Pradeep Kumar Garg*: Artificial Intelligence: Technologies, Applications, and Challenges. CRC Press, 2021.

⁶ *Bartosz Brożek, Bartosz Janik*: Can artificial intelligences be moral agents? *New Ideas in Psychology*, 54. évf. 4. sz., 2019, p. 101–106.

⁷ *Markus Dirk Dubber, Frank Pasquale, Sunit Das*: The Oxford Handbook of Ethics of AI. Oxford University Press, 2020.

⁸ *Göran Hermerén*: Art and Artificial Intelligence. Cambridge University Press, 2024; *Sofian Audry*: Art in the Age of Machine Learning. MIT Press, 2021; *Penousal Machado, Juan Romero, Gary Greenfield*: Artificial Intelligence and the Arts. Computational Creativity, Artistic Behavior, and Tools for Creatives. Springer, 2021.

⁹ *Necz Dániel*: A mesterséges intelligencia belügyi és biztonsági célú alkalmazása. *Scientia et Securitas*, 1. évf. 1. sz., p. 49–53.

¹⁰ *Ajay Agrawal, Joshua Gans, Avi Goldfarb*: The Economics of Artificial Intelligence. An Agenda. University of Chicago Press, 2019.

¹¹ *Stefán Ibolya*: A mesterséges intelligencia fogalmának polgári jogi értelmezése. *Pro Futuro*, 2020. 1. sz., p. 28–41.

személyiség elméletei,¹² a károkozásért való felelősség,¹³ a jogalkalmazás¹⁴ és természetesen a szellemi tulajdon¹⁵ területein.

Tanúi vagyunk annak, ahogyan az MI fejest ugrott a szórakoztatóiparba, sajtóiparba és a kreatív ágazatokba, és bár általában nem fulladt bele, hanem újult erővel mászott ki a mélységekbe, szerzői jogi szempontból mégis jócskán felvet aggályokat és kérdéseket. Az MI és a szerzői jog kapcsolatának szintjei különfélék, hiszen a jogtudományi írások mellett már persorozatok is indultak (elsődlegesen az Egyesült Államokban) az MI esetleges szerzői jogi jogsértése miatt.¹⁶ Mégis, amikor az MI-vel kapcsolatos szerzői jogi kérdések jogalkotási, jogpolitikai színezetet öltenek, olyan érzésünk lehet, mintha valami hiányozna a képletből. *A valami*, ami a hiányérzetet okozhatja az, hogy az MI és szerzői jog egyenletében *viszonylag kevés szó esik a szerzői személyhez fűződő jogokról*.¹⁷ A tanulmány elsődleges célja a szerzői személyhez fűződő jogok és az MI viszonyrendszerének és kölcsönhatásának felvázolása.

Az írás struktúráját tekintve a bevezető gondolatok után, felvezetésként foglalkozik a személyhez fűződő jogok bírói gyakorlatának elmúlt néhány évével, felvázolva azokat a főbb megállapításokat, amelyeket a bíróságok tettek az alkotói személyiségi jogok jellegéről és érvényesíthetőségéről, és amelyek iránymutatásként szolgálhatnak az MI–szerzői jog viszonyrendszerben is. Az általános áttekintést követően kerül sor az egyes alkotói személyiségi jogok és az MI kapcsolatára. Annak ellenére, hogy az előadóművészek személyhez fűződő

¹² *Simon Chesterman*: Artificial Intelligence and the Limits of Legal Personality. *International and Comparative Law Quarterly*, 69. évf. 4. sz., 2020, p. 819–844.

¹³ *Pusztahelyi Réka, Stefán Ibolya*: Household Social Robots – Special Issues Relating to Data Protection. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies*, 2022. 1. sz., p. 95–118.

¹⁴ *Kovács László, Czékmann Zsolt, Ritó Evelin*: A mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségei az államigazgatásban. *Infokommunikáció és Jog*, 2020. 2. sz., p. 387–402; *Fantoly Zsanett, Herke Csongor*: A mesterséges intelligencia a hatékonyabb büntetőeljárás szolgálatában. *Magyar Jog*, 2023. 4. sz., p. 223–228.

¹⁵ A teljesség igénye nélkül, a tanulmányban későbbiekben hivatkozott munkákon túl lásd még pl.: *Mezei Péter*: 'You Ain't Seen Nothing Yet' – Arguments against the Protectability of AI-generated Outputs by Copyright Law. In: *Informational Rights and Informational Wrongs: A Tapestry for Our Times* (szerk.: *Maurizio Borghi, Roger Brownsword*), Routledge, Abingdon, 2023, p. 126–143; *Mezei Péter*: From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithm. *UFITA*, 2020. 2. sz., p. 390–429; *Jyh-An Lee, Kung-Chung Liu, Reto M. Hilty*: Artificial Intelligence and Intellectual Property. Oxford University Press, 2021; *Vincenzo Iaia*: To Be, or Not to Be ... Original Under Copyright Law. That Is (One of) the Main Questions Concerning, AI-Produced Works. *GRUR International*, 71. évf. 9. sz., 2022, p. 793–812.

¹⁶ <https://sustainabletechpartner.com/topics/ai/generative-ai-lawsuit-timeline/>.

¹⁷ A jogirodalomból lásd pl.: *Rita Matulionyte*: The (forgotten) moral rights in the age of AI. *Kluwer Copyright Blog*, 2022. február 7.: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2022/02/07/the-forgotten-moral-rights-in-the-age-of-ai/>; *Rita Matulionyte*: Can AI infringe moral rights of authors and should we do anything about it? An Australian perspective. *Law Innovation and Technology*, 15. évf. 1. sz., 2023, p. 124–147; *Martin Miernicki, Irene Ng*: Artificial intelligence and moral rights. *AI & Society*, 36. évf. 4. sz., 2021, p. 319–329; *Jane C. Ginsburg*: People Not Machines: Authorship and What It Means in the Berne Convention. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 49. évf. 1. sz., 2018, p. 131–135.

jogait is komolyan érinti az MI,¹⁸ a tanulmány nem részletezi ezeket a felmerülő kérdéseket, hiszen jelen kötetben egy másik tanulmány¹⁹ foglalkozik a témával.

2. A SZEMÉLYHEZ FÜZŐDŐ JOGOK HELYZETKÉPE A BÍRÓI GYAKORLATBAN – AZ MI-N KÍVÜLI NÉZŐPONT

Bár a bírói gyakorlatot számokban vizsgálni mindig csalóka, a Bíróági Határozatok Gyűjteményében elérhető határozatokból²⁰ egyértelműen megállapítható, hogy lényegesen több jogvita eredeztethető a vagyoni jogok nem megfelelő gyakorlásából, felhasználási engedélyek hiányából, mint a szerzőt megillető személyhez fűződő jogok megsértéséből.²¹ Ennek oka lehet egyrészt az, hogy a felhasználási módok biztosítják azt, hogy a mű a vagyoni forgalomban, a gazdasági életben is részt vehessen, és „megalapozza az áruformájú kapcsolatot”.²² A vagyoni forgalom, a piachoz kötődés (sőt, sok esetben a piac igényeinek kiszolgálása) pedig olyan gazdasági tényező, amely megkérdőjelezhetetlen a szerzői jog működése szempontjából.²³ A piac és a versenyképesség fenntartása, előmozdítása az MI térnyerésével pedig csak még kiélezettebbé vált. Másrészt például az integritás érvényesíthetőségének kezei, az arra való hivatkozás nagyban függhet a szerző(i) jogosult érzékenységtől, a felhasználóval való kapcsolatától, így például egy esetleges végleges bizalomvesztéstől. A névfeltüntetés jogának elmaradása pedig sok esetben a plágium fedezésére szolgál,²⁴ amelynek feloldása – nemzetközi viszonylatban is – nem mindig a tárgyalóteremben történik, hanem peren kívüli megegyezésekkel. Így tehát – noha kiemelten fontos a szerzőket és előadómű-

¹⁸ Elég, ha a legkézenfekvőbb példákra gondolunk, így a deepfake és az ún. „digitális másolat”, vagy az OpenAI által 2024. május 13-án bejelentett GPT-4o, amely a bejelentés szerint már képes énekelve szöveget mondani: <https://openai.com/index/hello-gpt-4o/>. A bejelentést követően nem sokkal ismét érkeztek ellenvetések és aggályok az előadóművészek közül. Marisa Woutersen: Why Scarlett Johansson's objection to ChatGPT's 'eerily similar' voice is a rallying cry. World Intellectual Property Review, 2024. május 24: <https://www.worldipreview.com/artificial-intelligence/why-scarlett-johanssons-objection-to-chatgpts-eerily-similar-voice-is-a-rallying-cry>.

¹⁹ Békés Gergely: Generatív mesterséges intelligencia és előadóművészet. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

²⁰ A leszűrt adatok a birosag.hu Bíróági Határozatok Gyűjteménye adatbázisából származnak.

²¹ Az irodalomból lásd pl.: Csikyné dr. Szobácsi Julianna: Szerzői jogi perek egy bíró szemszögéből. In: Legeza Dénes (szerk.): A szerzői jog gyakorlati kérdései. Válogatás a Szerzői Jogi Szakértői Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából. SZTNH, Budapest, 2014, p. 60; Görög Márta: A nem vagyoni kártérítés összege. Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 2007, p. 203–215.

²² Benárd Aurél: „Vagyoni jogok” in Benárd Aurél, Tímár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 115.

²³ Elegendő, ha az SZTNH azon kiadványsorozatára gondolunk, amelyek a szerzői jogi ágazatok gazdasági szerepéről szólnak. Például: Simon Dorottya, Lábod Péter: A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 6. Budapest, SZTNH, 2020: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/szerzo_i_jogi_agazatok_6_web.pdf. Ugyanígy világvizonylatban több alkalommal foglalkozott a témakörrel a WIPO is.

²⁴ Tattay Levente: A szerzők személyiségi jogai. Közjegyzők Közlönye, 2001. 3. sz., p. 4.

vészeket védő személyiségi jogok léte és a jelenlegi technológiai viszonyok között e jogok „újrafelfedezése”, mégis – érthető, hogy a jogviták megindulásának is a főbb mozgatórugója inkább a vagyoni, semmint a morális oldal.

A döntések csekélyebb száma ugyanakkor nem azt jelenti, hogy a bíróságok elé került ügyek jelentéktelenek lennének, így érdemes a főbb megállapításokból szemezgetni. Általános érvényű megállapítást tett a bíróság egy 2023-as ítéletben, amelyben aláhúzta, hogy „[a] szerzői jogi védelem körében a szerző személyhez fűződő joga nem önmagában a szerző személyiségét illeti, hanem a szerzőnek az egyedi műhöz fűződő személyes és a vagyoni jogok összességét magában foglaló komplex jogviszonyában értelmezhető.”²⁵

A névfeltüntetés jogának értelmezésekor – amelynek talán a legegyszerűbb a jogértelmezése a személyhez fűződő jogok között – kiemelte a bíróság, hogy a név feltüntetéséhez fűződő jogot sérti az is, ha a szerző mellett más is feltüntetnek a művön ilyen minőségben. Nemcsak az jogsértő ugyanis, ha kifejezetten más személyt jelölnek meg szerzőként, hanem az is, ha más személyt is feltüntetnek szerzőként, aki nem tett szerzői hozzájárulást a műhöz.²⁶

Az integritás értelmezésekor fontos azt látni, hogy a műnek *nem minden megváltoztatása tiltott*, hanem a művet csonkító, torzító közvetlen beavatkozás, illetve az a megváltoztatás, amely a becsület vagy jó hírnév sérelmére vezethet.²⁷ Az integritás további gyakorlatából²⁸ szemezgetve jelentékeny az a megállapítás, miszerint *a mű lényeges vonásainak a szerző engedélye nélküli megváltoztatása, eltorzítása vagy megcsonkítása*. ... A felperes szerzeményének *engedély nélküli lerövidítése, áthangszerelése és a szöveg elhagyása* a mű lényegét érintő olyan eltorzítása, illetve megcsonkítása, amely önmagában sérti a szerző személyhez fűződő jogát. Ugyanebben az ügyben állapította meg a bíróság, hogy az integritást érinti, ha a mű engedély nélküli és gondolatiságával nem egyező műsorban történő felhasználása valósul meg, hiszen ez szakmai téren és az adott műfajt kedvelők körében hátrányt jelent a szerző számára. A szerzői mű leértékelődésével és közvetve a szerző hátrányos megítélésével jár, ha a művet nem a szándékolt gondolatisággal, a maga egységében jelenítik meg.²⁹

Megállapítható tehát, hogy bár a személyhez fűződő jogok az alkotók garanciális védelmének bástyái, valójában az erős védelem inkább jogszabályi és elméleti szinten deklarált, ami a gyakorlatban kevésbé tükröződik vissza. Mindemelllett a jelenlegi bírói gyakorlatot viszonylag kiszámíthatónak érezhetjük. Bár 2021 előtt volt némi kilengés, és eltérő értelmezések jelentek meg az ítélezésben a mű egységét illetően, az Szjt. 2021 nyarán hatályba

²⁵ BH2023. 133.

²⁶ Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.167/2011/4.

²⁷ Fővárosi Ítéltábla Pf. 21.167/2011/4.

²⁸ Lásd részletesen: Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a védelem tárgya és a mű egysége. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 4. sz., 2012. október, p. 35–51; Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a jogok keletkezése, forgalmuk; a személyhez fűződő jogok. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 3. sz., 2013. augusztus, p 70–92.

²⁹ Legfelsőbb Bíróság 21744/2007/6.

lépett módosítása ezeknek az értelmezési kérdéseknek a végére pontot tett. A bíróságok jogértelmezése alapvetően az egységesség felé törekszik a személyhez fűződő jogokat érintő jogvitákban, így megvan az esély arra, hogy a jogosultak számára jobban kiszámítható legyen a jogviták kimenetele. Ugyanakkor azt érdemes figyelembe venni, hogy kisebb számban vannak azok az alkotók, akik igazán szerzőijog-tudatosak. Az érvényesíthetőség kérdése tehát nem csupán a jogalkalmazók és a bíróságok munkájával érhető el, hanem a jogosultak edukációjával is, ami természetesen egy hosszabb kifutású folyamatot jelent.

A digitális világ arctalansága azzal is jár, hogy az alkotók és előadóművészek személyhez fűződő jogai egyre törekenyebbek. Ez pedig negatív hatással lehet arra, ami a szerzői jogi szabályozás célkitűzése: az alkotómunka ösztönzésére. Mindehhez pedig társul a technológiai fejlődés azon keserédes vonása, hogy amíg az embert garanciális jogokkal körbebarátyázva kell ösztönözni a (további) alkotómunkára, a generatív MI-nek ez fáradtság, alkotói válság, ihlethiány³⁰ és különösebb ösztönzés nélkül is könnyedén megy. Mégis, az alkotás nehézségei mellett mára már tényként kezelendő, hogy az alkotómunka jótékony hatással van (emberi) lelkivilágunkra, mentális egészségünkre, sőt egyes kutatások szerint egészségi állapotunkra is.³¹

3. AZ ÜTKÖZÉSPONTOK

Az MI-vel kapcsolatos értelmezési kérdések alfája, vagyis hogy jogtudományi szempontból minek kell tekintenünk az MI-t, túlmegy a szellemi tulajdon körén. A legegyszerűbb nézőpont szerint ugyanis ha az MI valami „rosszat csinál”, akkor károkozási, felelősségtani,³² adott esetben büntetőjogi szempontból³³ kell közelítenünk a mibenlétéhez, ha pedig valami látható eredményt produkál, akkor a szellemi tulajdon eszköztárát kell elővennünk az értelmezéshez.

A romantikus, európai nézőpont szerint a szerzői és előadóművészi személyiségi jogok a mű és az alkotó közötti kapcsolatot hivatottak jelképezni,³⁴ hiszen a művekben visszatükröződik az alkotói önkifejezés. Bár ezt egyes nézőpontok valóban csak idealizált frázisoknak

³⁰ A kreatív alkotómunkát befolyásoló tényezőkről lásd: *Nyilas Márta: A festészeti alkotómunkáról. A festészeti alkotómunka vizsgálata pszichológiai szempontok alapján. GlobeEdit Kiadó, 2016.*

³¹ *Kis Dzsénifer: A művészet mentális egészségre gyakorolt pozitív hatásai. (2023, 07. 14.): <https://szoregimuvhaz.hu/a-muveszet-mentalis-egeszsegre-gyakorolt-pozitiv-hatasai/>; Hajnal Edina: Az alkotás hatása a gyermekek fejlődésére. Blum Magazin, 2020: <https://blumprogram.hu/az-alkotas-hatasa-a-gyermekek-fejlodesere/>.*

³² *Pusztahelyi Réka: Liability for intelligent robots from the viewpoint of the strict liability rule of the Hungarian Civil Code. Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies, 8. évf. 2. sz., 2019, p. 213–230; Bicskei Tamás: A mesterséges intelligencia közigazgatásban való felhasználásával okozott kár. Közigazgatástudomány, 2023. 3. sz., p. 99–114.*

³³ *Herke Csongor: Mesterséges intelligencia és büntetőjogi mediáció. Ügyészek Lapja, 2023. 2. sz., p. 21–32.*

³⁴ *Christina Varytimidou: The New A(I)rt Movement and Its Copyright Protection: Immoral or E-Moral? GRUR International, 72. évf. 4. sz., 2023, p. 359.*

tekintik,³⁵ mégis e jogok fő létjogosultságának eredői. Tehát ha a szerzői személyhez fűződő jogok célját keressük, mégiscsak az alkotó és műve közötti kapcsolat közvetlen kifejezését³⁶ láthatjuk, bármennyire is romantikus e cél. Természetesen megjegyzendő, hogy a szerzők nem csupán az erkölcsi elismerésért vagy a magasztos célok miatt alkotnak, hiszen adott esetben anyagi megfontolások is állhatnak az alkotómunka mögött.³⁷

Másképpen fogalmazva, az énkép műbe való „befektetése” történhet azáltal, hogy a szerző létrehozta a művet. Fontos azonban látni, hogy az „én” ily módon történő megjelenése nem csupán kétpólusú, a szerző és a mű közötti kapcsolat, hanem inkább a szerző, a mű és a társadalom közötti hárompólusú viszonyrendszert valósít meg.³⁸ Ebbe a viszonyrendszerbe vajon negyedikként lép bele az MI (használója), vagy esetleg érthetjük őt is a harmadik póluson elhelyezkedőnek, hiszen a társadalom tagjai azok, akik legeneráltatják az új min-tázatokot?

Bár a mély gépi tanulás³⁹ régóta együtt él velünk, a mesterséges intelligencia igazi áttörését kétségkívül a generatív MI, vagyis „napjaink MI-rendszere” hozta magával, amely képes a meglévő anyagok, a szerzői jog által védett tartalmak újraalkotásával, összekombinálásával újabbakat létrehozni. A generatív MI tehát a „létező szellemi teljesítmények valamilyen feldolgozásával, elemzésével, ’tanulásával’ – az eredményt előre nem látható módon – olyan produktumokat állít elő, amelyek külső megjelenésükben, fő vonásaikban az emberi alkotó-tevékenység eredményeként született művekhez hasonlók.”⁴⁰ Ebben a körben felmerülhet a kérdés, hogy a generatív MI által létrehozott új tartalmak, amelyek megszámlálhatatlan szerzői alkotást⁴¹ „szedtek szét” és kombináltak újra össze, megfelelnek-e a szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak. Az átdolgozáshoz az szükséges, hogy az eredeti műből további egyéni, eredeti jelleget hordozó alkotótevékenység eredményeként szülessen meg az új, származékos alkotás. A származékos mű esetében – éppúgy, ahogy az eredeti alkotásnál – a jogi oltalom feltétele, hogy az alkotás egyéni, eredeti jelleggel bírjon.⁴² Csősz Gergely jogos

³⁵ Uo. p. 359–360.

³⁶ Gyertyánfy Péter szerint „[a] védelem nem önmagában a szerző személyiségét illeti, hanem a természetes személy szerzőt az egyedi műhöz való eszmei személyes viszonyában védelmezi.” Lásd: *Gyertyánfy Péter*: Bevezető rendelkezések. In: *Gyertyánfy Péter* (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2023, p. 117.

³⁷ *Patrick Masiyakurima*: The Trouble with Moral Rights. *The Modern Law Review*, 68. évf. 3. sz., 2005, p. 415.

³⁸ *David A. Simon*: Copyright, Moral Rights, and the Social Self. *Yale Journal of Law & the Humanities*, 34. évf. 4. sz., 2023, p. 4.

³⁹ Lásd erről jelen kötetben: *Somkutas Péter*: Kérdések és válaszok – a mesterséges intelligenciáról jogászoknak. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

⁴⁰ *Gyertyánfy Péter*: A mesterséges intelligencia hatályos szerzői jogi törvényünk szerint. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 18. (128.) évf. 6. sz., 2023, p. 36; *Mezei Péter*: FakeDrake avagy a mesterséges intelligencia és a rap találkozása. *Copy21 blog*, (2023. április 19.): <https://copy21.com/2023/04/fake-drake-avagy-a-mesterseges-intelligencia-es-a-rap-talalkozasa/>.

⁴¹ *Matthew Sag*: Copyright Safety for Generative AI. *Houston Law Review*, 61. évf. 2. sz., 2023, p. 343–344.

⁴² Vö. Szjt. 4. § (2) bek.

aggályként mutat rá, hogy a generatív MI ezeknek a feltételeknek nehezen felel meg, hiszen „egyrészt arról lenne szükség, hogy megőrizze a tanításra használt művek egyéni, eredeti jellegét, és azt alapul tudja venni referenciaként, másrészt pedig arra, hogy maga is szerzői tevékenységet fejtsen ki, vagyis új, egyéni, eredeti jellegű gondolatot juttasson kifejezésre.”⁴³

Az MI-generált tartalmak kapcsán kétségtől az egyik legizgalmasabb kérdés a szerzőség és a jogok terjedelmének a kérdése. Amint azt a jogirodalom is hangsúlyozza, az MI-rendszerek célja általában nem az, hogy szerzői műveket (vagy szerzői műnek tűnő termékeket) hozzanak létre. Sokkal inkább az figyelhető meg, hogy olyan konkrét cél érdekében generálják őket, amelyet az emberi elme vagy akár a korábban létrehozott számítógépes eszközök hagyományosan nem, vagy csak sokkal nagyobb idő- vagy anyagi ráfordítással tudnak megvalósítani.⁴⁴ *Grad-Gyenge Anikó* kiemeli, hogy nem elképzelhetetlen, hogy a mesterséges intelligencia létrehozója, vagyis az a személy, akinek érdekében a mesterséges intelligencia működik, az általa előállított termék szerzői jogi jogosultjává váljon valamilyen konstrukció szerint.⁴⁵

Egyes szerzők rámutatnak, hogy bár a gépek és algoritmusok sokáig csak eszközök voltak az alkotók kezében, ez a helyzet mára megváltozott, és sokkal gyakrabban válnak az alkotói folyamat részévé.⁴⁶ Ha azon munkák szerzői jogi védelmének lehetőségeiről gondolkodunk, amelyeket részben mesterséges intelligencia generál, akkor a képletbe be kell vonnunk a személyiségi jogokat is.⁴⁷ Ennek oka összetett. Egyrészt az esetek többségében ezek a produktumok természetes személyek ellenőrzése és irányítása mellett vagy emberi utómunkálatokkal születnek, tehát van bizonyos mértékű emberi ráhatás, még akkor is, ha ezt teljes mértékben nem lehet azonosítani a kizárólag emberi kreativitás és *alkotómunka* során létrejött művekkel. A másik lényeges kapcsolódási pont már nem a személyiségi jogok biztosításával, hanem azok megsértésével összefüggő kérdés, hiszen az MI tanulásának folyamatához nagy százalékban *emberi alkotásokat* használ. Olyan alkotásokat, amelyek szerzőit a műveik felett személyhez fűződő jogok illetik meg. A nehéz kérdést e körben nem az jelenti, hogy a felhasznált művek szerzői jogi oltalom alatt állnak-e, hanem az, hogy honnan tudjuk, hogy pontosan kiknek és mely műveit használták fel az MI betanításához, az új művek generálásához. Ez a transzparenciahiány pedig nehezíti a szerzői személyiségi jogok érvényesíthetőségét is.

⁴³ Csősz Gergely: Áttekintés a generatív mesterséges intelligenciák szerző jogi kérdéseiről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 2. sz., 2023. április, p. 78.

⁴⁴ *Grad-Gyenge Anikó*: A Mesterséges Intelligencia által generált tartalmak értelmezésének lehetőségei a szerzői jog útján. MTA Law Working Papers, 2023. 2. sz., AI and Law Series, p. 14.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ *Kalin Hristov*: Artificial Intelligence and copyright dilemma. IDEA: The IP Law Review, 2017. 3. sz., p. 56.

⁴⁷ *Miernicki, Ng*: i. m. (17), p. 320.

3.1. A névfeltüntetés és a szerzői minőség elismerésének problematikája

Kétségtelen, hogy az adott MI megalkotója rendelkezhet személyiségi jogokkal az általa létrehozott MI-programmal kapcsolatban, de az MI által generált új művek ettől a személytől már függetlenek. Mivel még nincs egységes jogalkotói álláspont az MI-generált produktumok szerzői jogi minősítésével és a jogosult személyével kapcsolatban, ezért a tanulmány ehelyett arra fókuszál, hogy a betanításra használt (felhasznált) művek szerzőinek személyiségi jogai hogyan alakulnak.

A névfeltüntetés és szerzői minőség elismerése kapcsán a BUE 6bis cikke kifejezi, hogy a szerző joga, hogy magának követelhesse a mű szerzőségét. Ehhez képest a TRIPS-megállapodásban hiába keressük a személyiségi jogokat, azok a kereskedelmi fókusz⁴⁸ és a common-law – kontinentális jog különbözőségei okán csak a BUE 6bis cikkére való utalással jelennek meg, specializáltan nem.⁴⁹

Ez a jog nemcsak a szerzői minőség erkölcsi elismerését, a szerző nyomon követhetőségét jelenti, hanem megalapozza a szerzői jog érvényesítését is.⁵⁰ Felmerül a kérdés az MITartalmak esetében, hogy tekinthető-e ihletnek az MI betanításához felhasznált sokmillió szerzői mű. Amennyiben igen, a névfeltüntetés megkövetelése könnyebben elengedhető. A másik, szigorúbb nézet lehet e tekintetben, hogy nem ihletnek tekintjük a betanításhoz felhasznált művek forrásait, hanem az idézéssel mint szabad felhasználással kötjük össze. Ebben az esetben szükséges a szerző nevének a feltüntetése, hiszen az Szjt. 12. § alapján a szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni. A jogszabály előírása alapján a szerző a neve feltüntetéséhez való jogot a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon gyakorolhatja. Nemcsak ez utóbbi rendelkezés fényében, hanem egyébként is érdekes kérdés, hogy a valóságban hogyan tudnák az MI-generált tartalom forrásait feltüntetni. Nem egykönnyen (bár a technikai fejlődést figyelve, nem lehetetlen) megvalósítható feltételnek tűnik, hogy például egy generált képhez „irodalomjegyzék-szerűen” kapcsolják hozzá akár linkkel, akár QR-kóddal azokat a műveket, amelyek a forrásai. Ugyanakkor, még ha technikailag meg is lehetne ezt az eljárást valósítani, érezhetünk szkepticizmust a rendszerszintű alkalmazhatósága terén.

A névfeltüntetés és a szerzői minőség kapcsán a fő kérdés alapvetően az, hogy kié volt a kreatív hozzájárulás. Jane C. Ginsburg rámutatott, hogy „[h]a az emberi beavatkozás a kiemetek előállításában nem haladja meg azt, hogy a számítógépet egy bizonyos stílusú vagy

⁴⁸ Elizabeth Schéré: Where is the Morality? Moral Rights in International Intellectual Property and Trade Law. *Fordham International Law Journal*, 41. évf. 3. sz., 2018, p. 779–780.

⁴⁹ William Grosheide: Moral rights. In *Estelle Derclay* (szerk.): *Research Handbook on the Future of EU Copyright*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2009, p. 268; Jack de Werra: The moral right of integrity. *Uo.*, p. 672.

⁵⁰ Tomasovszky Edit: Személyhez fűződő jogok a szerzői jogban. In *Jakab András, Jakab Könczöl Miklós, Menyhárd Attila, Sulyok Gábor* (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Szerzői jog és iparjogvédelem rovat, rovatszerkesztő: Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett)*: <http://ijoten.hu/szocikk/szemelyhez-fuzodo-jogok-a-szerzoi-jogban>, [25].

műfajú irodalmi, művészeti vagy zenei kompozíció létrehozására kéri meg, akkor ezeket a műveket joggal tekinthetjük számítógép által generáltként, mivel a programot használó, utasításokat adó emberek ilyen hozzájárulása nem elegendő, nem feleltethető meg a Berni Egyezmény szerinti szerzőségi minimumkövetelménynek”.⁵¹

A személyiségi jogokhoz, különösen a szerzői minőség elismeréséhez és a névjoghoz kapcsolódó alapvető kérdés az is, hogy az MI használója más művek, műrészek felhasználásakor szerzői jogi jogsértést követ-e el. A kérdésre adott válasz több dologtól függ. Egyrészt fontos, hogy a gépi tanuláshoz, az MI-generált „mű” létrehozásához felhasznált művek elemei és részei felismerhetők, azaz azonosíthatók-e.⁵² Ha igen, akkor a mű(részlet) felhasználásához az eredeti szerző engedélye szükséges. Ennek hiányában a névfeltüntetési jog sérelméről és egyes vagyoni jogok sérelméről is beszélhetünk. Például egy olyan, MI-generált kép esetén, amelyben felismerhetően visszaköszön egy kortárs fotó vagy festmény, amelynek még fennáll a szerzői jogi oltalma, felmerülhet a névjoggal kapcsolatos probléma, hiszen már ilhletnek nehezen lenne tekinthető. Ennek oka, hogy az új kép is magán hordozza azokat az egyéni, eredeti jellegzetességeket, amelyek az eredetin fellelhetők. Amennyiben a generált műben felidézhető, felismerhető egy korábbi alkotás, és az újabb annak egy módosított verziója, akkor a promptokat adó személy egyedüli névfeltüntetése nem elegendő, az az eredeti szerző jogait sértené.

Valójában az MI átírta a plágium intézményét,⁵³ és az új közegben át kell gondolnunk a forrás nélküli idézet és felhasználás problematikáját.

Az MI-generált tartalom és a névfeltüntetés közötti kapcsolatban az is érdekes helyzet lehet, amelynek alapját a Fővárosi Ítéltábla fent idézett határozata fogalmazta meg, miszerint a névfeltüntetéséhez fűződő jogot sérti az is, ha a szerző mellett mást is feltüntetnek a művön ilyen minőségben, aki egyébként nem tett szerzői hozzájárulást a műhöz. Amennyiben tehát az a jogalkotói álláspont kristályosodik ki, hogy az MI-generált tartalmak nem állhatnak szerzői jogi oltalom alatt, úgy a promptokat adó személy névfeltüntetési jogra sem tarthat igényt. Ennek a kérdésnek az eldöntését az azonban mindenképp árnyalná, ha a jogalkotó nem ilyen sarkosan foglalna állást, hanem differenciálna az egyes esetek között. Ennek a differenciálásnak az egyik megjelenési formája például az az olasz törvényjavaslat,⁵⁴ amely a szerzői jogi törvény⁵⁵ módosítását is célozza.⁵⁶ Eszerint egyrészt azonosítani

⁵¹ Ginsburg: i. m. (17), p. 133.

⁵² Ennek kapcsán lásd: Mezei Péter, Békés Gergely: Eredetiség és azonosíthatóság. In: Grad-Gyenge Anikó, Kabai Eszter, Menyhárd Attila (szerk.): Liber Amicorum – Studia G. Faludi Dedicata, Ünnepi tanulmányok Faludi Gábor 65. születésnapja tiszteletére. ELTE, Budapest, 2018, p. 23–47.

⁵³ James Huston: Rethinking Plagiarism in the Era of Generative AI. Journal of Intelligent Communication, 4. évf. 1. sz., 2024, p. 20–30.

⁵⁴ A továbbiakban: MI olasz javaslat.

⁵⁵ Italian Copyright Law (Law n. 633/1941).

⁵⁶ Giacomo Lusardi, Alessandra Faranda: The Italian bill on Artificial Intelligence: The main issues. Lexology, 2024, 04. 02.: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=5899d316-f9a9-4b63-9476-82fa49d9f891>.

és felcímkézni szeretnék az MI-generált tartalmakat, másrészt a javaslat előíranyozza a szerzői jog által védett művek körének kibővítését is azzal, hogy az egyes műtípusok akkor is védelem alatt állnak, ha azt MI-eszközök felhasználásával készítették, feltéve, hogy az emberi hozzájárulás kreatív, releváns és kimutatható.⁵⁷ Utal ezzel kapcsolatban a magyarázat arra, hogy így az MI-generált tartalmakat minden esetben egyedileg kellene megítélni, azzal a védelmi feltétellel, hogy az „emberi hozzájárulás” releváns.⁵⁸ Az MI betanításához használt művek ilyen célú felhasználása a szöveg- és adatbányászati kivétel alá esik.⁵⁹ Amennyiben tehát ilyen, differenciált szabályozás kerülne bevezetésre, úgy a fent idézett ítélet továbbra is alkalmazható lenne, hiszen esetről-esetre lenne szükséges eldönteni, hogy a generált mű szerzői jogi oltalom alatt áll-e az emberi hozzájárulás megléte vagy hiánya okán. Ha egy olyan generált mű születik, amelyen nem áll fent a jogi oltalom – mert csekély az emberi hozzájárulás –, úgy a promptokat adó személy alkotóként való minősítése ellentétes lenne a névfeltüntetés jogával, az őt nem illelné meg.

3.2. A mű egységének védelme és az MI

A BUE 6bis cikkének⁶⁰ értelmében a szerző joga, hogy tiltakozzék a mű mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása, illetve csorbítása ellen, amely a becsületére vagy hírnevére sérelmes. Ezt az értelmezést követi az Szjt. is, amely szerint a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének a becsületére vagy jó hírnevére sérelmes mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, megváltoztatása és a művel kapcsolatos más ilyen jellegű visszaélés.

Mind a hazai, mind a külföldi jogirodalom is utal arra, hogy a mű integritását érinti, ha a művet az MI-generált tartalom alapjaként, részeként használják.⁶¹ A gyakorlatban ez leginkább a fotóművészeti alkotások, festmények vagy egyéb vizuális alkotások esetén jelenhet meg, de előfordul irodalmi alkotások vagy zeneművek esetében is.

A szerzői jog irodalma és a hazai joggyakorlat is többször rámutatott, hogy az integritás sérelme a jogszerű felhasználás esetén is sérülhet.⁶² A mesterséges intelligencia esetében hiába kell számításba vennünk a szöveg- és adatbányászati kivételt,⁶³ a szabad felhasználás

⁵⁷ I. m. (54), 24. cikk, 1. a) „[a]nche laddove create con l’ausilio di strumenti di intelligenza artificiale, purché il contributo umano sia creativo, rilevante e dimostrabile.”

⁵⁸ Lusardi, Faranda: i. m. (56).

⁵⁹ I. m. (54), 24. cikk 1. b).

⁶⁰ Vö. a WIPO Copyright Treaty, 1. cikk.

⁶¹ Csósz: i. m. (43), p. 78; Gyertyánfy: i. m. (40), p. 40; Matulionyte (2023): i. m. (17), p. 133–136; Miernicki, Ng: i. m. (17), p. 320.

⁶² SZJSZT-02/2013; Faludi Gábor: A szerzői mű egysége védelmének egyes kérdései. Infokommunikáció és jog, 2011. 5. sz., p. 163–169.

⁶³ Lásd e kötetben: Mezei Péter: Szöveg- és adatbányászat és generatív mesterséges intelligencia – az input-oldal szerzői jogi kihívásai. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

általános szabályai szerint a személyhez fűződő jogok tiszteletben tartása korlátját képezi a szerzői jogi kivételeknek és korlátozásoknak.

Az MI és az integritás viszonyrendszerét több szempontból lehet vizsgálni. Egyrészt vizsgálható dogmatikai alapon, vagyis az Szjt. 13. § szerinti szöveg elemzésével, az integritás és az átdolgozás kapcsolatán keresztül, valamint a szabad felhasználás, különösen a paródia oldaláról.

Elsőként egy fontos előkérdés, hogy mi történik a művel és annak egységével, amikor azt az MI betanításához használták fel? A megváltoztatás, módosítás, torzítás, csonkítás talán csekély kifejezések is arra, hogy az eredeti mű a felismerhetetlenségig módosul és eltűnik, így az integritás szinte már értelmezhetetlenné válik. Mégis, a fogalomrendszer szempontból ez egy szélsőséges torzításnak feleltethető meg.

Akkor, amikor egy művészeti alkotásból a művészi önkifejezés, a szellemi egység kiüresedik és – leegyszerűsítve – egy számsorral, tokenné válik, az egyértelműen érinti a mű egységét, mégpedig a szellemi és a fizikai egységet egyaránt. A művek tehát itt már nem művészeti, irodalmi, tudományos alkotások, hanem adatok, ami egy rendkívül szélsőséges megváltoztatása az eredeti műnek. Mielőtt az adatokat (korábban műveket) felkínálják az MI tanulásához, azokon gyakorta módosítanak, például a képeknek egyes elemeit levágják, hogy alkalmasabb legyen az MI tanulásához.⁶⁴ Ezek a módosítások ismét érinthetik a mű egységét, hiszen ha olyan elemétől fosztják meg az adott képet, amelyben megjelenik a mű lényegi vonása, akkor a *csonkítás*, *megváltoztatás* megvalósulhat. Például, ha a 20. század Mona Lisájának is nevezett, Steve McCurry-féle fotón az afgán lány különleges zöld szemét kivágják a fotóból, hogy az MI-t ezzel (is) tanítsák a zöld szemek ábrázolására, az az eredeti mű torzítását eredményezi. Más – inkább már jogérvényesítési – kérdés ugyanakkor, hogy a jogosult tudomást szerez-e a műve ilyen célú és adott esetben torzító felhasználásáról. Hiszen az integritásra való hivatkozás mindaddig csak jelképes marad, amíg maga a szerző vagy jogutódja fel nem lép a jogok sérelme miatt.

Szintén érdemes számításba venni a hazai joggyakorlat azon álláspontját, miszerint a szerzőnek tisztában kell lennie a felhasználás közegével.⁶⁵ A szerzőnek tehát érdeke – és személyhez fűződő jogaival összhangban joga is – hogy tudja, hogy a művét felhasználták-e MI-generált tartalom létrehozásához-e, vagy sem. A személyiségi jogokat erősen védő francia rendszerben – amelyben a szerzőnek a mű mindenfajta módosítása ellen joga van tiltakozni⁶⁶ – ennek már látjuk példáját. A Sacem 2023 októberében jelentette be, hogy a repertoárjában szereplő művek adatbányászatához a mesterséges intelligencia eszközeit fejlesztő

⁶⁴ Matulionyte (2023): i. m. (17), p. 133.

⁶⁵ Vö. Legfelsőbb Bíróság 21744/2007/6.

⁶⁶ *Frédérique Fontaine, Pauline Celeyron*: Beyond the cliché: are authors' moral rights under French law as inflexible as they are said to be? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 12. évf. 9. sz., 2017, p. 776.

szervezetek előzetes engedélyt kell, hogy kérjenek a Sacemtől azért, hogy az általa képviselt szerzők, zeneszerzők és zeneműkiadók számára méltányos díjazást lehessen biztosítani.⁶⁷

Ezen a ponton vizsgálunk kell az integritás és az átdolgozás kapcsolatát is. Az eredeti alkotó és a mű közötti kapcsolat már egy „egyszerű” átdolgozásnál is lazul, pedig ott az eredeti alkotó személyhez fűződő jogaira, így különösen a név feltüntetésére,⁶⁸ az integritás védelmére⁶⁹ figyelemmel kell lennie az átdolgozó szerzőnek.⁷⁰ Ehhez képest az látható, hogy a betanításhoz használt mű és annak szerzője közötti kapcsolat szinte megszakad a generált mű tekintetében. Emiatt a végletekig fellazult, sok esetben megszakadt kapcsolat miatt átdolgozásról csak azokban az esetekben eshetne szó, amikor a generált műben felismerhetően visszaköszön egy másik alkotás, annak egyéni, eredeti jellege megmarad, és a promptokat adó személy hozzájárulása is egyéni, eredeti jellegű, valóban kreatív hozzájárulás. Itt pedig adott esetben a mű egységének védelmét felhívhatná az eredeti mű alkotója.

Az integritás és a szabad felhasználások kapcsolatánál érdemes a szöveg- és adatbányászat mellett még megemlíteni a paródiát⁷¹ is, amely szintén releváns lehet az MI-környezetben is. Számos mémet már MI-vel hoznak létre, amelyeknek a szerzői jogi minősítése így még izgalmasabb, az integritás sérelmét pedig akkor alapozhatja meg, ha a véleménynyilvánítás kifejezőmódjában túllép az alapjog által biztosított, jogszerű kereteken (pl. diszkriminatív vagy gyűlöletkeltő).⁷² Az MI-generált mémek ezzel a logikával újfajta formájú véleménynyilvánítási szabadságnak is tekinthetők. A véleménynyilvánítás szabadsága pedig általában magasabb védelmet élvez, mint a mű integritása. Az integritás tehát szűkül, holott az alkotó legbenső világának lenyomata, amely maga is a véleménynyilvánításból fakad.

4. ÚJ MONTAGUEK ÉS CAPULETEK?⁷³

Néhány évvel ezelőtt – de még a generatív MI áttörését megelőzően – megjelent egy különszám a *Journal of Intellectual Property Law & Practice* folyóiratban, amelyet a személyhez fűződő jogoknak szenteltek. Az egyik tanulmány arra mutatott rá, hogy a személyhez fűződő jogok az egyetemes kultúra megőrzésében kulcsfontosságúak, és a gépi tanulás világában az alkotók személyiségi jogainak helyes értelmezése tud segíteni azon, hogy az emberi joga-

⁶⁷ <https://societe.sacem.fr/en/news/our-society/sacem-favour-virtuous-transparent-and-fair-ai-exercises-its-right-opt-out>.

⁶⁸ Szjt. 12. § (2) bek.

⁶⁹ *Faludi*: i. m. (62), p. 163–169.

⁷⁰ Szjt. 4. § (2) bek.

⁷¹ Szjt. 34/A. §; *Ujhelyi Dávid*: A paródiakivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban. Ludovika Kiadó, Budapest, 2021.

⁷² Vö. C-201/13 Deckmyn-ügy.

⁷³ Az alcím ihletéül *Richard Amada*: Elvis karaoke Shakespeare and the search for a copyrightable stage direction, (Arizona Law Review, 2001/3) 678. oldalán szereplő hasonlata szolgált.

sultságokat és érdekeket meg tudjuk védeni.⁷⁴ Hozzáteszi továbbá, hogy bár a digitális világ kétségkívül komoly kihívása a szerzői személyiségi jogoknak,⁷⁵ mindamellett az érvényesítésüket megkönnyíti.⁷⁶ Ez a nézet – bár számos digitális platformra igaz – a generatív MI térnyerésével sajnos már nem feltétlenül az, és a kérdés sokkal inkább átalakulónak látszik: eltűnőben vannak-e a generatív MI miatt a személyiségi jogok?

A jogalkotónak érdemes lenne a lehetőségekhez mérten mihamarabb normatív állásfoglalást tennie – nemcsak hazai, hanem európai vagy nemzetközi szinten – a generatív MI és a szerzői jog kapcsolatával összefüggő kérdésekről. A helyes megközelítés pedig az lenne, ha az alkotói és előadóművészi személyiségi jogok sem maradnának ki a képletből, mert az alkotómunkához való legerősebb köteléket ezek a jogok jelentik.

Nem szabad elfelejteni, hogy a személyhez fűződő jogok nem egyszerűen „lebegnek az alkotó feje felett”, hanem gazdasági értéket is képviselnek, és megsértésük, valamint helyreállításuk is konkrét jogviták alapját képezheti vagyoni következményekkel. Nemcsak azon érdemes elgondolkodni, hogy az MI használója számára biztosíthatók-e és hogyan biztosíthatók e jogok, hanem azon is, hogy ha az MI használója más alkotók személyiségi jogait sérti, ki tekinthető ezért felelős személynek. Hiszen a jogosultságok nem önmagukban állnak, hanem azokkal kötelezettségek is járnak. Logikusnak tűnik, hogy ha az MI használóját személyiségi jogokkal ruháznánk fel, akkor más alkotók személyiségi jogainak megsértésért felelősséggel is tartoznának.

A személyiségi jogok – melyek általánosságban a szerzői jog tradicionális, „nagyon európai” oldalát képviselik – és az MI két teljesen külön pályán mozog. Itt érdemes arra is utalni, hogy nemcsak a szerzői személyiségi jogok vannak veszélyben, ha az MI-t helytelenül és átláthatatlanul használjuk, hanem az ember általános személyiségi jogai, emberi jogai is. Az egyik legkézenfekvőbb példa erre a Clearview AI,⁷⁷ amely egyes vélemények szerint a privát szféra végét sejteti.⁷⁸

Az MI és a személyiségi jogok közötti feszülés ismét szembeállítja egymással⁷⁹ a személyhez fűződő jogokat erőteljesebben védő kontinentális európai és az azokra kevésbé fókuszá-

⁷⁴ Mira T. Sundara Rajan: Moral rights: the future of copyright law? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 14. évf. 4. sz., 2019, p. 257.

⁷⁵ Guy Pessach: The Author's Moral Right of Integrity in Cyberspace – A Preliminary Normative Framework, *International Review of Industrial Property and Copyright Law*, 35. évf. 3. sz., 2003, p. 252.

⁷⁶ Uo., p. 258.

⁷⁷ <https://www.clearview.ai/>.

⁷⁸ Nilay Patel: Clearview AI and the end of privacy, with author Kashmir Hill. Decoder: <https://www.theverge.com/23919134/kashmir-hill-your-face-belongs-to-us-clearview-ai-facial-recognition-privacy-decoder>; Kashmir Hill: The Secretive Company That Might End Privacy as We Know It: <https://www.nytimes.com/2020/01/18/technology/clearview-privacy-facial-recognition.html>.

⁷⁹ Patrick Masiyakurima: The Trouble with Moral Rights. *The Modern Law Review*, 68. évf. 3. sz., 2005, p. 411–434.

ló angolszász rendszereket.⁸⁰ Bár egyébként érdekes adalék, hogy míg jelenleg a generatív MI tevékenységének leginkább a fotók, vizuális alkotások vannak kitéve, és leggyakrabban a generálás is képekre irányul, az USA szerzői jogi szabálya a személyhez fűződő jogok tekintetében szinte csak a vizuális művészeti alkotásokra koncentrál.⁸¹ Ehhez kapcsolódóan meg is jegyzi a szakirodalom, hogy ha például egy művész eredeti digitális műalkotását módosítják, torzítják, csonkítják, és ez az eredeti szerző jó hírnevének, becsületének sérelmével jár, az a mű integritását sérti.⁸²

A kapcsolat további elnehezülését az adja, hogy míg a személyiségi jogokat kevésbé védő USA élen jár a mesterséges intelligencia fejlesztésében, addig a nagy nyugat-európai országok, például a személyiségi jogok élharcosaként megjelenő Franciaország, komolyan kell, hogy mérlegeljék, hogy az MI-versenybe szállnak-e be egyre jobban,⁸³ vagy inkább az alkotói személyiségi jogok védőbástyái maradnak.

5. ZÁRSZÓ

Az alkotóknak biztosított személyhez fűződő jogok átalakulni látszanak az MI-környezetben, ez az átalakulás azonban nem biztos, hogy egy jövőbeni szabályozás javára válna.

Az MI-generált tartalmakkal kapcsolatban felmerülő kérdések értelmezése ugyanakkor láthatóan visszavezet az alapvető – sok esetben rutinnak tűnő – kérdésekhez: mi is pontosan az alkotómunka, hol húzódik a határ az alkotás és az imitáció között, mennyire van jelentősége az alkotás személyességének, az alkotói személyiségjegyek visszatükröződésének. Ennek egyik oka az alkotótevékenység egyik tényezőjében, a kreativitásban rejlik. Bízunk abban, hogy az igazi kreativitás még jó ideig az emberi elme kiváltsága lesz!

Mind a szerzőket, mind az előadóművészeket illető személyhez fűződő jogok tekintetében a jogok védelme érdekében fontos szerep jut a közös jogkezelő szervezeteknek,⁸⁴ hiszen a digitális tér még inkább hozzásegít a jogsértések számosságához.⁸⁵ Például a Sacem fentebb említett törekvése azért is jó minta, mert a közös jogkezelés egyrészt elősegíthetné a jogosultak személyiségi jogainak hatékonyabb védelmét a transzparenciával, másrészt pedig a

⁸⁰ Jane C. Ginsburg: A Tale of Two Copyrights: Literary Property in Revolutionary France and America. *Tulane Law Review*, 64. évf. 5. sz., 1990, p. 991–995.

⁸¹ Visual Artists Rights Act of 1990 (VARA), [Pub. L. Tooltip Public Law (United States) 101–650 title VI, 17 U.S.C. § 106A].

⁸² Peter E. Berlowe, Laura J. Berlowe-Heinish, Peter A. Koziol: Protection of the Moral Rights of the Digital Graphic Artist. *The Florida Bar Journal*, 2007. október, p. 32.

⁸³ Hiszen 2023 áprilisában Franciaország is megalapította a saját, MI-fejlesztő és MI-termékeket értékesítő cégét, a Mistral AI-t (<https://mistral.ai/>).

⁸⁴ Aurobinda Panda, Atul Patel: Role of Collective Management Organizations for Protection of Performers' Right in Music Industry: In the Era of Digitalization. *Journal of World Intellectual Property*, 15. évf. 2. sz., 2012, p. 155–170.

⁸⁵ Mira T. Sundara Rajan: Moral Rights in the Digital Age: New Possibilities for the Democratization of Culture. *International Review of Law Computers & Technology*, 16. évf. 2. sz., 2022, p. 187–197.

szerzők számára kompenzációt⁸⁶ is lehetne nyújtani. Bízunk abban, hogy a jövőben sikerül kialakítani egy olyan, az egységeshez közelítő megoldási lehetőséget, amely figyelembe veszi az alkotók személyiségi jogait is, nem pedig feláldozza azokat a gazdasági érdekek és a verseny oltárán, hiszen „[a]z MI-nek is csak úgy van értelme, ha az emberek javát szolgálja”,⁸⁷ e körben pedig gondolni kell az alkotók és előadóművészek helyzetére is.⁸⁸

Minden bizonnyal többen tapasztaltuk már azt a csalódást keltő érzést, amikor – tipikusan a közösségi média felületein – egy lenyűgöző kép tárul a szemünk elé, majd a leírásban meglátjuk, hogy a képen szereplő helyszín valójában nem is létezik, a fotó MI-generált. Nem csak az a keserű, hogy a valóságban nem létezik a megjelenített helyszín, hanem az is, hogy nem tudunk kötni hozzá embert, nevet, aki megalkotta, hanem csak promptokat, amelyek alapján azt legenerálták. Így az alkotás személyessége, az alkotó egyénisége és vele együtt a személyiségi jogai teljességgel háttérbe szorulnak, hiszen az MI használójának az általa adott promptokkal (amelyek egyéni, eredeti jellege adott esetben vizsgálható⁸⁹) vélhetően nem lesz olyan szoros a kapcsolata, mint az írónak a könyvével, a festőnek a képével és sorolhatnánk. Ennek pedig az az oka, hogy míg az alkotás magán hordozza – az olykor válságokkal teletűzdelt alkotómunkán keresztül – az alkotó személyiségének lenyomatát, addig a promptok személytelenek. Háttérbe szorulnak emellett azoknak az alkotóknak is a személyhez fűződő jogai, akiknek a műveit a betanításhoz használták.

Még egy dolog szembeötlő, ha összevetünk például MI-generált utcaképeket és a valóságban megörökített, hasonló fotókat. Feltűnhet, hogy az MI-generált kép a harmóniára, egy idealizált kép létrehozására törekszik. Bár a tökéletesség első pillantásra simogatja a szemet, de sokszor többet ér egy ferde torony.

⁸⁶ *Christophe Geiger, Vincenzo Iaia: The forgotten creator: Towards a statutory remuneration right for machine learning of generative AI. Computer Law & Security Review, 52. évf. 2024, p. 7.*

⁸⁷ *Tóth András: A mesterséges intelligencia szabályozásának paradoxonja és egyes jogi vonatkozásainak alapvető kérdései. Infokommunikáció és Jog, 2019. 2. sz., p. 3.*

⁸⁸ *Matt Scherer: The SAG-AFTRA Strike is Over, But the AI Fight in Hollywood is Just Beginning. Center for Democracy and Technology, AI Policy & Governance, Privacy & Data (2024. január 4.): <https://cdt.org/insights/the-sag-aftra-strike-is-over-but-the-ai-fight-in-hollywood-is-just-beginning/>.*

⁸⁹ *Michael D. Murray: Generative AI Art: Copyright infringement and fair use. SMU Science and Technology Law Review, 26. évf. 2. sz., 2023, p. 263.*

GENERATÍV MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS ELŐADÓMŰVÉSZET

A szerzői jogi tankönyvek szinte egyik első tételmondata rendszerint az, hogy a szerzői és szomszédos jogok fejlődése szétválaszthatatlanul összekapcsolódik a technológiai környezet változásával. Van is benne igazság, ugyanakkor ez a sommás megállapítás természetesen nem fedi le a teljes igazságot. A technológia változása ugyanis rendszerint csak akkor eredményezi a szerzői jogi szabályozás módosítását is, ha az egyben művek, illetve szomszédos jogi teljesítmények újszerű, tömeges, és már meglévő hasznosítási módokkal üzleti értelemben is konkuráló felhasználását teszi lehetővé.

A fenti – kevéssé cizellált – logikát azonban nem a művészet- vagy jogelméletnek, hanem a politika működési modelljének köszönhetjük. A politika által uralt jogalkotás ugyanis rendszerint akkor hajlandó csak a technológiai változás szerzői jogi következményeivel foglalkozni, ha a jogosultak – a potenciális jövőbeni vagy akár már el is szenvedett károk okán – nagyobb nyomást tudnak a jogalkotóra gyakorolni, mint az új technológia terjesztésében, ebből következően a korábbi szabályozási állapot fenntartásában érdekelt piaci vállalkozások és az általuk dominált közvélemény.

A generatív mesterséges intelligencia 2024 első felében épp abban a köztes állapotban van, amikor a jogosultak egy része már sürgeti a változást, a fejlesztők és az MI-megoldások piacosítói ugyanakkor aktívan lobbiznak a változások ellen. A szakpolitika pedig kívár, hezitál. Az alábbi tanulmány arra törekszik, hogy az előadóművészek szempontjából járuljon hozzá ehhez a diskurzushoz.

1. A GENERATÍV MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS AZ ELŐADÓMŰVÉSZET KAPCSOLÓDÁSA

Mindaddig, amíg a rögzített előadások utólagos befolyásolására nem volt technikai lehetőség, a felvételek lineáris módon készültek. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az előadást mind időrendje, mind egyéb paraméterei szerint pontosan úgy kellett megvalósítani a mikrofon, illetve a kamera előtt, ahogyan később azzal a közönség is találkozott. A technikai korlátozottság egyik következménye az volt, hogy a felvétel egyes részletei soha nem kerülhettek az eredeti felvétel kontextusán kívülre.

A felvételt készítés technikájában – jogi szemmel nézve – a legfontosabb változást az jelentette, amikor lehetővé vált az előadások több részletben történő rögzítése, a felvételek utólagos szerkesztése. A technikai fejlesztés elsődleges célja az volt, hogy a film, illetve hangfelvétel végleges változata a lehető legnagyobb népszerűséget, legnagyobb kereskedelmi sikert érhesse el, illetve – egyéb műfajokban – a lehető legmagasabb művészi színvonalat tükrözze.

Az új technológia mellékhatásaként megtört ugyanakkor az előadás korábban szétszakíthatatlan térbeli és időbeli egysége, lehetővé téve az előadás különböző időpontokban való ismételt érzékelését, illetve az előadáson belül értelmezett időbeli linearitás elhomályosítását.

A digitális felvételkedészítés technológiai szempontból az analóg hangrögzítés és szerkesztés folyamatának logikus kiteljesítésének tekinthető, jelentősége azonban nyilvánvalóan túlmutat azon. A digitális technika szélesítette a felvételkedészítés során használható megoldásokat, forradalmasította továbbá a nyilvánossághoz közvetítés módját, és megkönnyítette a mintavételezést.

Az említett folyamat során új eszközök, új terjesztési módok jöttek létre, és ezek összességükben a kulturális közegre is kihatottak, a kulturális közeg változása pedig ismét ösztönzően hatott a technikai fejlesztésekre. E kölcsönhatás eredményeként terjedt el a mintavételezés mint technika, napjainkban pedig egyre nagyobb szeletet hasítanak ki maguknak a generatív mesterséges intelligencián¹ alapuló megoldások. A mintavételezés és az MI egymás mellett említése nem véletlen, hiszen azok alapvetően azonos célt szolgálnak: segítségükkel az előadások részletei kerülnek új kulturális kontextusba. Előadóművészi szempontból a generatív MI ugyanis nem más, mint a mintavételezés egy új formája.

E technika elterjedéséhez szükség volt a korábbi előadásokhoz való széles körű hozzáférésre és a támogató kulturális közegre. Ezek – a digitális technikának, illetve az internetnek köszönhetően – az ezredfordulóra megvalósultak, így az MI térnyeréséhez már „csupán” arra volt szükség, hogy a gépi tanuláson alapuló megoldások viszonylag kis költséggel hozzáférhetővé váljanak² a kreatív ipar szereplői számára.

A kulturális újrahasonosítás a korábbi eredmények megismerhetőségét feltételezi, ezért a mintavételezés egyik ösztönzője, egyben előfeltétele a korábban készített felvételek széles körű megismerhetősége, hozzáférhetősége. Ezt végül a digitális technika, illetve az internet elterjedése hozta el.³ Ezt megelőzően is használtak korábban rögzített előadásokból származó mintákat (a múlt század végén a DJ-k a mintákat például jellemzően vinyllemezekről emelték ki⁴), de mivel a vinylekhez való hozzáférés korlátozott volt, ez szűkítette is a kreatív

¹ A generatív mesterséges intelligencia fogalmának szerzői jogi értelmezése tekintetében lásd Csősz Gergely: Áttekintés a generatív mesterséges intelligenciák szerzői jogi kérdéseiről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 2. sz., 2023, p. 64–87.

² Mathilde Pavis: Artificial intelligence and performers' rights. Submission to the UK Intellectual Property Office, p. 6. (<https://zenodo.org/record/4298855>; (2022. május 16.).

³ Kembrew McLeod, Peter DiCola: Creative License, The Law and Culture of Digital Sampling. Duke University Press, London, 2011, p. 33.

⁴ Az Egyesült Államokban, a hetvenes évektől a lemezlovasok egy része a lemezjátszót, illetve a vinyllemezeket immár nem a reprodukció eszközeként, hanem egyfajta hangszerként alkalmazta, és azok – tehát a korábban már létező felvételek – segítségével önálló előadásokat hoztak létre. Az eredetileg fogyasztásra kitalált lemezjátszó ekként új előadások létrehozásának eszközévé, egyfajta „hangszerévé” vált. Lásd részletesen: Joyce Lee, Marc Mimler: „Do the right thing” or „Fight the power”: Hip-Hop music, sampling and copyright law. In Enrico Bonadio, Chen Wei Zhu (szerk.): Music borrowing and copyright law. Hart, London, 2023, p. 128–133 és McLeod, DiCola: i. m. (3), p. 4.

munka lehetőségeit. Az internet azonban – a most tárgyalt téma szempontjából – egyet jelentett a korábban rögzített előadásokhoz való szinte korlátlan, gyakran teljesen ingyenes hozzáféréssel.

A hangfelvételek újrahasznosítását – vagy ennél bővebben, a remix kultúráját⁵ – kifejezetten támogatta a nyugat-európai és észak-amerikai kulturális közeg is. Ahogy Lawrence Lessig valamennyi kulturális tartalomra vonatkoztatva írja, a remix kultúrája az alkotók és fogyasztók csoportjának hermetikus és dogmatikus szétválasztása helyett azokon nyugszik, akik a korábbi alkotások egyszerű és kényelmes fogyasztása helyett a korábbi eredményeket újraalkotják, kiegészítik az őket körbeölelő kultúrával.⁶ Az informatikából kölcsönzött fogalom párral élve a remixkultúra a „read only” megközelítés helyett a „read/write” fogalom párral írható le.⁷ A technikai fejlődés szerepe ebben a folyamatban az volt, hogy könnyebbé tette a korábbi eredményekhez való hozzáférést,⁸ az azokból kiemelt részek új kontextusba emelését, újrahasznosítását. Ez a folyamat sem technikai, sem kulturális szempontból nem tekinthető lezártnak, amit jól demonstrál a generatív MI egyre intenzívebb jelenléte az alkotási folyamatban.⁹

A korábbi rögzített előadások újrahasznosítása ugyanakkor szükségszerűen ahhoz vezet, hogy a rögzített előadás egyes részei eredeti kontextusukból kiemelve folytatják életpályájukat. A mintavételezés azonban az esetek jelentős részében nem tekinthető egy puzzle összeillesztéséhez hasonló mechanikus tevékenységnek. A folyamat során ugyanis az előadóművészi teljesítmények rétegei úgy rakódnak egymásra, hogy azok új elemekkel, új jelentésárnyalattal gazdagodnak. A korábbi felvételekből kiemelt minták tehát új előadások megteremtéséhez járulnak hozzá, és e folyamatban a mintaként szolgáló előadóművészi teljesítmény mellett az átvevő előadóművész személyessége is gyakorta megjelenik.

A generatív MI használatának sajátossága, hogy képes az előadás és a mű logikai, szellemi, gondolati egységének megszakítására. Így egy adott művön alapuló előadás egyben egy másik, a korábbitól független mű érzékelhetővé tételét is lehetővé teheti. Ráadásul, bár kiindulási pontként jellemzően továbbra is korábban rögzített előadások szolgálnak, a hasznosított minták forrása már nem feltétlenül azonosítható be utólag, mivel azok sokszor szétválaszthatatlanul olvadnak össze egymással. A folyamatot mindeközben minden korábbinál kevésbé képesek kontrollálni az előadóművészek, hiszen az ő közreműködésük a felvétel elkészítésével jellemzően véget ér.

Az MI-n alapuló technológiák továbbá abban a tekintetben is másként hasznosítják a forrásokat, mint a zenei sampling, hogy a korábbi részleteket jellemzően nem átemelik,

⁵ McLeod, DiCola: i. m. (3), p. 33.

⁶ Lawrence Lessig: Remix. Bloomsbury, London, 2008, p. 28.

⁷ Uo., p. 56.

⁸ Bodó Balázs: A szerzői jog kalózái. Typotex Kiadó, Budapest, 2011, p. 150.

⁹ Paku Dorottya: Digitális sampling a magyar és a német szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 14. (124.) évf. 4. sz., 2019. augusztus, p. 83.

hanem – szándékosan elkerülve az alkotás fogalmának használatát – hasonmást készítenek, imitálnak.¹⁰ Ebben a tekintetben az MI-n alapuló megoldások kevésbé támaszkodnak a konkrét előzményekre, mint a mintavétel „hagyományos” formái, mivel – úgy tűnik – az MI számára sokkal inkább az előadó személyessége, és nem maguk a forráselőadások érdekesek. A korábbi előadásokra elsősorban azért van szükség, mert az előadó jellegzetes hanghordozása, mozdulatai abból állapíthatók meg. Kétségtelen tény ugyanakkor, hogy előadóművészi helyzetben az előadó személyisége és előadása nem, vagy csak rendkívül kierőszakolt módon, mesterségesen választható ketté.

A generatív MI persze nemcsak technológiai, hanem kulturális szempontból is vizsgálható. Ráadásul a kulturális hatások sem önmagukban, hanem a kulturális termékek piaca útján fejtik ki hatásukat. Ebből pedig az következik, hogy elemzésük mindaddig nem lehet teljes, amíg ki nem alakul az „MI-előadások” állandósult piaca, üzleti modellje, amíg ki nem derül, hogy mennyire képes a generatív MI kiváltani, helyettesíteni a hús-vér előadók előadásait. A mintavételezés hagyományos formái esetén nagyságrendileg másfél-két évtizedre volt szükség mindehhez. Bár várható, hogy az MI – tömegessége okán – ennél gyorsabban fejti majd ki hatását, ma még biztosan nem gyűlt össze elegendő tapasztalat valamennyi kérdés megválaszolására.

Mindaddig, amíg ez a komplex elemzés elvégezhető, a generatív MI által felvetett előadóművészi jogi kérdéseket elsősorban a védett előadóművészi teljesítmény feltételein és a személyhez fűződő jogokon keresztül lehetséges vizsgálni. A vizsgálati szempontok kiválasztása során kiemelt jelentősége volt annak a körülménynek, hogy ezek kapcsán – szemben a vagyoni jogokkal – Magyarországnak nincs harmonizációs kötelezettsége, így szabadon választhatja meg azokat az eszközöket, amelyek segítségével garantálható az előadóművészi jogoknak az Sztj. preambulumban előírt irányzott széles körű, hatékony érvényesülése.

2. A BETANÍTÁSRA HASZNÁLT ELŐADÁSOK ÉS A KIMENETI ADATOK JOGI ÉRTÉKELÉSE

Az előadóművészi teljesítmények jogi védelme szempontjából a mintavételezés során bemenetként, vagyis betanításra használt forráselőadásokat, továbbá a kimenetként létrehozott, vagyis az MI-vel generált felvételeket önállóan szükséges vizsgálni.

Bemeneti adatként egy vagy több korábban rögzített előadás is szolgálhat,¹¹ sőt az MI betanítására jellemzően kifejezetten sok forráselőadásra van szükség. Jogi szempontból azonban a forráselőadások mennyiségének önmagában nincs jelentősége; igaz, több előadás hasznosításához nyilván nehezebb és drágább a szükséges előadóművészi engedélyeket

¹⁰ Pavis: i. m. (2), p. 5.

¹¹ Bemenetként természetesen nemcsak előadóművészi teljesítmény, hanem például a természet hangjai is szolgálhatnak. Ezek ugyan az előadóművészi jogok szempontjából nem értékeltek, hangfelvételtként azonban védelem alatt állnak.

beszerezni. A betanítás során azonban messze nem csak védett előadás használható, sőt, a védett előadások egyre inkább kihagyhatók a mintavételezés folyamatából.

Az előadóművészi teljesítmény jogi védelme három feltételtől függ: az előadás tárgyától, a közönséggel való kommunikáció szándékától és az előadások személyes jellegétől.¹² Ezek közül az előadás tárgya érdemel külön figyelmet, hiszen elvileg akár olyan korlátlan méretű „könyvtár” is létrehozható, amely a szerzői jogi oltalom alá nem tartozó szavak, hangok, mozdulatok „előadását” tartalmazza. Sem technikai, sem jogi akadálya nincs ugyanis annak, hogy egy nyelv valamennyi létező szavát felolvastassák valakivel. Egy ilyen adatbankból generált felvétel – a ma hatályos szabály szigorú, szűk értelmezése szerint – nem eredményezne védett előadóművészi teljesítményt, hiszen az előadóművészi oltalom akkor és csak akkor védi a felvételt, ha az szerzői jogi oltalom alatt álló vagy a népművészet körébe tartozó mű alapján készült.¹³ Nyilvánvaló, hogy egy lexikonban található kifejezések önmagukban nem állnak szerzői jogi oltalom alatt, így azok ilyen módon történő rögzítése sem eredményez védett teljesítményt. Ennek során még annak sincs jelentősége, hogy az önálló – e tekintetben védelmet nem élvező – felvételek segítségével szerzői művek is megszóltathatók.

Mezei Péter kutatása rámutat arra, hogy a nemzeti jogok zöme jogrendszerétől függetlenül valamilyen módon a szerző személyiségéhez, az alkotó emberhez köti a szerzői jogi oltalmat,¹⁴ így a pusztán MI-vel generált „művek” nem állhatnak szerzői jogi védelem alatt.¹⁵ Ennek következtében azonban nemcsak az MI-vel generált „alkotás”, hanem annak előadása is a védelem határán kívülre szorul, ha a nemzeti jogalkotó a nemzetközi szerződések szabályait túl szűken ülteti át.¹⁶ Mivel a Római Egyezmény, a WPPT és a Pekingi Szerződés

¹² Lásd Békés Gergely: Az előadóművész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 16. (126.) évf. 3. sz., 2021. június, p. 7–39, különösen 3.1., 3.2. és 3.3. fejezet.

¹³ Békés: i. m. (12), p. 14.

¹⁴ Mezei Péter: From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithms. UFITA Archiv für Mediarecht und Medienwissenschaft, 84. évf. 2. sz., 2020, p. 14–16; Péter Mezei: “You Ain’t Seen Nothing yet” – Arguments against the protectability of AI-generated outputs by copyright law. In Maurizio Borghi, Roger Brownsword (szerk.): Informational Rights and Informational Wrongs: A Tapestry for Our Times. Routledge, Abingdon, 2023, p. 126–143.

¹⁵ Ezt támasztja alá az a 2023 nyarán született amerikai bírósági ítélet is, amely elvi éllal rögzítette, hogy az USA-ban a szerzői jogi védelem kizárólag az ember által alkotott műveket illeti meg. Az eljáró bíró szavaival: „United States copyright law protects only works of human creation”, illetve „human creativity is the sine qua non at the core of copyrightability, even as that human creativity is channeled through new tools or into new media”, vagy „human authorship is a bedrock requirement of copyright”. Lásd: Thaler v. Perlmutter-ügyben hozott ítélet [10] fejezetét: (https://ecf.dcd.uscourts.gov/cgi-bin/show_public_doc?2022cv1564-24). A szerzői művek USA-beli önkéntes nyilvántartását végző Copyright Office által közzétett útmutató szerint a Copyright Office kizárólag azokat az alkotásokat veszi nyilvántartásba, amelyek létrehozásakor az MI csupán segítette, támogatta, nem pedig kiváltotta az emberi alkotás folyamatát. A regisztrációs kérelmekben belül éppen ezért meg kell jelölni azokat a részeket, amelyek kialakításában nem a szerzőnek, hanem az MI-nek volt meghatározó szerepe. Lásd: www.copyright.gov/ai/ai_policy_guidance.pdf (2023. október 20.).

¹⁶ Study on copyright and new technologies: Copyright data management and artificial intelligence, 2022: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cc293085-a4da-11ec-83e1-01aa75ed71a1/language-eni.m>, p. 160.

is minimumszabályozást tartalmaz, így nincs annak akadálya, hogy a nemzeti jogalkotó az előadóművészi jogvédelem kereteit bőven, a nemzetközi szerződéseket meghaladó módon határozza meg. Sőt, indokolt is lenne egy ilyen bővítés, tekintetbe véve, hogy a gyakorlati előadóművészi munka szempontjából nem az előadás során interpretált mű keletkezéstörténetének, műfajának van elsősorban jelentősége. A próbák és előadások egymást követő rendje – adott műfajon belül – alapvetően azonos ugyanis, függetlenül attól, hogy egy több száz éve keletkezett klasszikus művet, egy kortárs alkotást, egy népművészeti művet vagy egy generatív MI-vel létrehozott „művet” kelt életre az előadó.

A kimeneti oldal részben független attól, hogy a betanítás során előadóművészi szempontból védett vagy ilyen védelmet nem élvező előadásokat használtak-e fel. A zenei mintavételezés gyakorlata azt mutatja, hogy kimeneti oldalon szinte minden esetben – tehát akkor is, ha bemeneti oldalon nem védett művek, illetve teljesítmények szerepeltek – védelmet élvező előadóművészi teljesítmény jön létre, mivel azok magukon viselik az előadóművész személyességét. Kétségtelen tény, hogy a kimeneti oldal származékos jellegű, hiszen azokban nem „csupán” a cél-, hanem a forrásfelvételek előadóművészeinek személyessége is megjelenik. Az is igaz ugyanakkor, hogy az MI-vel történő generálás során – szemben a hangfelvételek sampling útján történő újrahasznosításával – a célelőadás összeállításának folyamatát ma elsősorban nem az előadóművészek dominálják. A jelenleg hatályos jogi keret azonban a kimenet oldaláról nem ad megfelelő választ arra a kétségkívül létező jelenségre, amikor a korábban rögzített előadások alapján egy olyan újat generálnak, amely immár egyetlen létező előadóművész személyességét sem teszi beazonosíthatóvá, mivel abban felismerhetetlenül vegyíti a mintaadó forrásul szolgáló előadók személyiségjegyeit.

Az MI-n alapuló technológiák kimeneti oldalon nem feltétlenül jelenítik meg a forrásfelvételek azonosítható részeit, hiszen céljuk nem a másolás, hanem az imitálás. Ez a folyamat a pastiche-zsal, vagyis a stílusutánczat¹⁷ fogalmával rokonítható, amelynek szintén az a sajátja, hogy magát a kiindulópontként alkalmazott művet nem, „csupán” a szerző egyéni stílusjegyeit hasznosítja. Ebben a tekintetben – a hagyományos szerzői jogi felfogás szerint – a pastiche épp úgy nem valósítja meg magának a forrásműnek a szerzői jogilag releváns felhasználását, mint ahogyan az MI sem magát a forráselőadást reprodukálja. Az MI helyett kiemeli az előadóművész azon személyiségjegyeit, amelyek alapján a nyilvánosság tagjai az előadást egy adott előadóművésszel azonosítják. Ez jellemzően több mint az előadóművész puszta külső megjelenése, mivel adott előadóművészhez a közönség a személyiségéből következő vagy azt kiegészítő hangot, hanghordozást, mozdulatokat társít, és csak akkor kelthet természetes hatást a szintetizált előadás, ha a külső megjelenés harmonikusan összeilleszthető a személyiség egyéb megnyilvánulásaival. Épp ennek köszönhető, hogy az utóbbi időben azok az MI-vel generált felvételek kaptak nagyobb visszhangot, amelyek esetén nem

¹⁷ A pastiche egyes értelmezések szerint több, mint stílusutánczat. Lásd részletesen *Mezei*: i. m. (14), p. 11–14.

„csak” az előadást, hanem az alapul fekvő művet is adott előadó-zeneszerző jellegzetességeit figyelembe véve generálták le.¹⁸

A fentiek egyben rá is vezetnek arra, hogy a kimenetként meghatározott előadásnak a betanításra használt előadások jogvédelmétől függetlenül vagyoni jogi oltalmat kell biztosítani minden olyan esetben, ha az alkalmas az előadóművész személyességét megjeleníteni.¹⁹ Ez a következtetés ma még csak jogelméleti levezetéssel olvasható ki a hatályos magyar szabályozásból, az aggálymentes jogértelmezést azonban nagymértékben elősegítené, ha azt a jogszabály kifejezett rendelkezéssel megerősítené.

3. TERJEDELMI SZEMPONTOK

Az alkotók vonatkozásában alaptétel, hogy egy-egy zenei hang, egy-egy szó nem állhat szerzői jogi oltalom alatt.²⁰ Ennek oka, hogy a gondolat kifejezés legkisebb egységei nem képesek az alkotó személyiségét tükrözni, így azokat nem lehet egyéninek sem tekinteni. Ahogyan az alkotók szempontjából annak van gyakorlati jelentősége, hogy a részlet alapján a közönség képes-e a művet azonosítani,²¹ ugyanez igaz az előadóművészi teljesítményekre is. Bár kivételes esetekben az előadóművészek személyességét az előadásnak egy rendkívül rövid, akár egy-két másodperces részlete is képes megjeleníteni, ez nem tekinthető általánosnak.

A fenti okok miatt a mintavételezés tekintetében a felvételrészletek azonosíthatóságának vizsgálata elkerülhetetlen, hiszen a teljes előadások és azok azonosítható részei azonos szintű védelmet élveznek. Nyilvánvalónak látszik, hogy minél hosszabb az előadásból felhasznált

¹⁸ Lásd Maggie Harrison Dupré: David Guetta Faked Eminem's Vocals Using AI for New Song. *Futurism*. 2023. február 10. (<https://futurism.com/david-guetta-faked-eminem-vocals>, 2023. február 13.); Laura Snapes: AI song featuring fake Drake and Weeknd vocals pulled from streaming services. *The Guardian*, 2023. április 18. (www.theguardian.com/music/2023/apr/18/ai-song-featuring-fake-drake-and-weeknd-vocals-pulled-from-streaming-services, 2023. április 25.).

¹⁹ Mivel a személyesség és stílus nem szinonim fogalmak, ezért a fenti állítás sem teszi feltétlenül szükségessé annak a szerzői jogi alapelvnek a módosítását, amely az alkotói stílus felhasználását a kizárólagos jogok körén kívül helyezi el. Lásd *Grad-Gyenge Anikó: A mesterséges intelligencia által generált tartalmak értelmezésének lehetőségei a szerzői jog útján*. Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, 2023, p. 13. Ugyanakkor megfontolandó, hogy a személyesség említett védelme mellett fenntartható-e a stílus szerzői jogi oltalmának tilalma.

²⁰ Békés Gergely, Mezei Péter: A sampling megítélése a magyar szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 5. (115.), évf. 6. sz., 2010. december, p. 9.

²¹ Lásd az Európai Bíróság Pelham kontra Hütter (C-476/17. számú)-ügyben hozott ítélet rendelkező részének 4. pontját, amely szerint a „2001/29 irányelv 5. cikke (3) bekezdésének d) pontját úgy kell értelmezni, hogy az e rendelkezésben említett 'idézés' fogalma nem terjed ki arra az esetre, amikor a szóban forgó idézéssel érintett mű nem azonosítható be.” A beazonosíthatóság tekintetében Gyertyánfy Péter arra jutott, hogy az szakértői kérdés, ami végső soron szélesebbre nyitja a védelem kereteit és szűkebbre korlátozza az engedély nélkül felhasználható mű-, illetve teljesítményrészlet hosszát. Lásd: *Gyertyánfy Péter: A mesterséges intelligencia hatályos szerzői jogi törvényünk szerint*. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 18. (128.) évf. 6. sz., 2023. december, p. 39.

részlet, a közönség számára annál könnyebb annak azonosíthatósága. A terjedelem tekintetében ezért nem is a hosszabb részletek felhasználásának jogi megítélése, hanem elsősorban az a megválaszolandó kérdés, hogy mi az a minimális tartalom, amely a közönség számára már azonosítható. Az említett kérdésre adott válasz azért rendelkezik kiemelt jelentőséggel, mivel azonosítható részletek mintavételezéssel történő hasznosítása a kizárólagos engedélyezési jogok körébe tartozó többszörözésnek minősül.

A mintavételezéssel összefüggő legtöbb és legnagyobb visszhangot kapó bírósági eljárásra az USA-ban került sor, a per tárgya általában a rendkívül rövid, esetenként alig másodperc terjedelmű részletek könnyűzenei felvételekben történő felhasználása volt. Kiemelt jelentőségű volt például a *Grand Upright v. Warner Bros. Records*-perben²² 1991-ben hozott ítélet, amely egy 15 másodperc terjedelmű részletet az engedélyköteles felhasználás körében értelmezett. Ehhez hasonlóan a *Bridgeport v. Dimension*-ügyben²³ hozott ítélet egy három hangot tartalmazó, két másodperc terjedelmű részlet felhasználását is csak előzetes engedély birtokában tekintette jogszerűnek.²⁴ A bíróságok tehát rendre arra jutottak, hogy a sampling nem tartozhat a *de minimis*²⁵ jellegű felhasználások körébe. Ezzel szemben alapvetően másra jutott azonban a *Newton v. Diamond*,²⁶ illetve pár évvel később a *VMG v. Ciccone*-ügyben²⁷ az eljáró bíróság. Az említett ítéletek következtetése az volt ugyanis, hogy hangfelvételek esetén igenis alkalmazható a *de minimis*-elv,²⁸ amely alapján a rendkívül rövid, a közönség számára nem azonosítható részletek felhasználása esetén nem szükséges a jogosultaktól e felhasználáshoz engedélyt kérni. Sőt, az említett ítéleteket követően olyan ítélet is született, amely már nem a *de minimis*-elv alkalmazásával, hanem a fair use-teszt alapján jutott arra, hogy akár terjedelmesebb részek is átemelhetők az eredeti jogosultak engedélye nélkül egy új felvételbe.²⁹ Az amerikai jogfejlődés tehát abba az irányba mutat, amely egyre nagyobb teret engedett a mintavételezés különböző technikái számára. E szempontok akár a generatív MI kapcsán is relevánsak lehetnek, hacsak a jogi környezet nem fordít a korábbinál nagyobb súlyt a rögzített előadóművészi teljesítményben megmutatkozó személyességnek.

Európai jogi környezetben a mintavételezés jelenségét az EUB legmélyebben a *Pelham kontra Hütter* (C-476/17. számú) -ügyben elemezte. Az ítélet ugyan elsősorban a hangfel-

²² 780 F.Supp. 182 (S.D.N.Y. 1991.).

²³ *Bridgeport Music v. Dimension Films*, 410 F.3d 792, 801. Lásd részletesen *William M. Schuster*: Fair Use Girl Talk, and Digital Sampling: An Empirical Study of Music Sampling's Effect on the Market for Copyrighted Works. *Oklahoma Law Review*, 67. évf., 2015, p. 461.

²⁴ *Amanda Webber*: Digital sampling and the legal implications of its use after *Bridgeport*. *Journal of Civil Rights and Economic Development*, 22. évf. 1. sz., 2007, p. 401.

²⁵ Lásd részletesen *Mezei Péter*: The dimensions of the *de minimis* exception and musical sampling. *Medien und Recht International*, 16. évf. 2. sz., 2019, p. 48–51.

²⁶ *James W. Newton v. Michael Diamond*, 349 F.3d 591 (2003).

²⁷ *VMG Salsoul, LLC. v. Madonna Louise Ciccone*, et. al., 824 F.3d 871 (2016) 880.

²⁸ *Lee, Mimler*: i. m. (4), p. 136.

²⁹ *Estate of Smith v. Cash Money Records*, 253 F.Supp.3d 737 (2017).

vétel-előállítói jogokat vizsgálta, a kiadókra és az előadóművészekre azonban szó szerint azonos szabályok vonatkoznak, így a bíróság megállapításai – analógia útján és részben – az előadóművészekre is vonatkoznak. Az ügy tárgya az volt, hogy a kísérleti elektronikus popzenét játszó Kraftwerk nevű német zenekar egy 1977-ben kiadott, „Metall auf Metall” című hangfelvételének két másodperc terjedelmű részletét felhasználták a Sabrina Setlur által előadott és Moses Pelham által alkotott „Nur mir” című hangfelvételben.³⁰ A Kraftwerk két alapító tagja, Ralf Hütter és Florian Schneider a perben azt állította, hogy a felvételükből kiemelt ritmusszekvencia ismételt felhasználásával megsértették szerzői és szomszédos jogi jogaikat.

Az EUB legfontosabb megállapítása az volt, hogy a mintavételezés a művészi önkifejezés egyik formája,³¹ ezért azt olyan tevékenységnek kell tekinteni, amely bár nem korlátlanul, de engedély nélkül is végezhető. Az EUB kiindulópontja az volt, hogy az Infosoc-irányelv szerinti jogi védelem az Alapjogi Charta azon 17. cikkével együttesen értelmezendő, amely szerint a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogok nem eredményeznek abszolút védelmi helyzetet, tehát azok nem minősülnek korlátozhatatlannak. Az Alapjogi Charta 13. cikke szerinti művészi szabadság e körben olyan keretnek minősül, amely lehetővé teszi a hangfelvétel-előállítói jogok korlátozását, ha az egyébként nem veszélyezteti a ráfordítások kielégítő mértékben történő megtérülését.³² Az a jogi keret, amelyet a szerzői jogi irányelvek és az Alapjogi Charta együttesen rajzol körbe, a generatív MI-vel létrehozott előadások kapcsán is releváns lesz.

A terjedelmi kérdéseket az EUB az Infosoc-irányelv 2. cikk c) pontjában szabályozott többszörözés és a bérletirányelv 9. cikk (1) bekezdés b) pontja szerinti terjesztés keretei között is értelmezte.

A *többszörözési* jog szempontjából az EUB megítélése szerint annak van jelentősége, hogy az átvett részlet az elvégzett módosítások következtében ne legyen felismerhető meghallgatáskor.³³ Az EUB a minta felismerhetőségét a közönség, és nem a szakértő szempontjából vizsgálta, legalábbis erre lehet következtetni abból, hogy az ítélet a „meghallgatás” fordulatot (és nem a hangminta elemzését) használta. Nyilvánvaló, hogy a közönség számára annál könnyebb a beazonosíthatóság, minél hosszabb az átvett minta. Ugyancsak megkönnyíti a közönség tagjai számára a beazonosíthatóságot, ha az a forrásfelvétel jellegzetes részére – például a refrénre vagy az ún. hookra³⁴ – irányul. A beazonosíthatóság körében így részben szubjektív elemeket kell figyelembe venni, amely nagymértékben függ a hallgatóság kultu-

³⁰ A tényállást és az eljárás történetét részletesen lásd *Mencser Zita*: A sampling megítélése az Európai Unióban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 17. (127.) évf. 2. sz., 2022. április, p. 19–21., illetve *Lee, Mimler*: i. m. (4), p. 137–139.

³¹ Lásd az Európai Bíróság Pelham kontra Hütter (C-476/17. számú) -ítélet 35. bekezdését.

³² Uo., 38. bekezdés.

³³ Uo., rendelkező rész 1. pont.

³⁴ A kifejezés a fülbe bemászó, oda „beakadó” horogra, vagyis a jellegzetes, könnyen megjegyezhető dallamokra utal.

rális érdeklődésétől, előzetes ismereteitől, illetve a forrás felhasználásának intenzitásától. Mint korábban már említettük, az MI számára sokkal inkább az előadó személyessége, és nem maguk a forrásfelvételek érdekesek. Ebből következően azonban a generatív MI esetén a forrásfelvételek beazonosíthatósága inkább a kivételek, mintsem a főszabály körébe tartozik, ezért – úgy tűnik – a jogi kereteket szükséges lesz majd az új helyzethez igazítani.

Az EUB szerint a *terjesztés* szempontjából annak van jelentősége, hogy az átvétel ne a felvétel összességét vagy annak lényeges részét érintse.³⁵ Az EUB e megállapítását a bérletirányelv (2) preambulumbekzdésére alapította, amely szerint az irányelv elsősorban a „kalózkodás” megakadályozása érdekében biztosított vagyoni jogokat az előállítóknak. Mivel pedig az EUB álláspontja szerint az előállító érdekét elsősorban az veszélyezteti, ha a felvételt a piacról egy engedély nélkül terjesztett példány kiszorítja, ezért a védelmet azokra a kalózfelvételekre kell szűkíteni, amelyek ilyen hatást gyakorolhatnak a piacra.³⁶ A generatív MI jogi megítélése során is e szempontot kell majd alkalmazni. Ha ugyanis a generatív MI-vel készített és a hagyományosan rögzített előadások azonos piacon versenyeznek majd, úgy az MI – változatlan gazdasági környezetben – szükségszerűen a hagyományos módon készített előadásokat fogja kiszorítani a piacról.

Az említett bírósági gyakorlat kapcsán ismét szükséges kiemelni, hogy az MI által generált felvételek esetén a forrásfelvételek gyakran nem közvetlenül felismerhető módon kerülnek felhasználásra. Ráadásul egy sor esetben még az MI betanításához sem szükséges a forrásfelvételek többszörözése, potenciálisan akár elegendő lehet azok – szerzői jogilag nem releváns – érzékelése.³⁷ Ha a bíróságok az MI-vel generált felvételek jogszerűségét azon szempontok szerint kívánnák megítélni, mint amit a mintavételezés „hagyományos” formái esetén alkalmaztak, a védelem összességében aligha lenne fenntartható. Ha ugyanis a közönség a célfelvétel alapján a forrásfelvételt nem tudja azonosítani, önmagában az előadóművész személyességét pedig az előadóművészi jog mai keretei között nem értékeli, úgy a jogi védelem is megszűnni látszik. Az előadóművészek közössége olyan kihívással szembe-sül az MI elterjedése miatt, mint amilyennel utoljára a rögzítés feltalálásakor találkozott. A helyzet azonban annyiban kétségkívül eltér a múlt század első évtizedében tapasztalttól, hogy az MI okozta technológiai kihívás az előadóművészeket és a szerzőket egyszerre kész-teti a jogi védelem határainak felülvizsgálatára.

4. TARTALMI SZEMPONTOK

Bár első pillanatra úgy tűnhet, hogy az azonosíthatóság szempontjából tartalmi elemzésnek csak az alkotások esetén lehet jelentősége, a valóságban ez messze nincs így. Ennek elsődle-

³⁵ Uo. rendelkező rész 2. pont.

³⁶ Uo., 45. bekezdés.

³⁷ *Grad-Gyenge Anikó*: i. m. (19), p. 13. Ugyanakkor a ma széles körben alkalmazott MI-megoldások még szükségessé teszik a betanítási adatok legalább időleges többszörözését.

ges oka, hogy az előadóművészi teljesítmény a személyesség okán új jelentésréteggel ruházza fel az alapul fekvő művet. Ez az előadóművész által létrehozott személyes jelentésréteg pedig sok tekintetben úgy működik, mint a szerzői mű.

Részen ez volt az a logika is, amely miatt az EUB Pelham kontra Hütter-ügyben hozott ítélete a sampling kapcsán nem csupán terjedelmi, hanem tartalmi szempontokat is beemelt az értékelés körébe. Az ítélet 47. bekezdése és rendelkező részének 2. pontja szerint a terjesztés során akkor nem szükséges a forrásul szolgáló hangfelvétel jogosultjától engedélyt kérni a mintavételezéshez, ha az nem az eredeti hangfelvétel egészét vagy lényeges részét veszi át. A „lényeges rész” fogalmát a bíróság nem fejtette ki, de minden bizonnyal ilyen lényeges résznek kell tekinteni a könnyűzenei felvételek elsődleges azonosítási pontjaként szolgáló refrént, amely sűrített formában összegzi és visszatérően visszaidézi a felvétel fő mondanivalóját.³⁸ Mivel a refrén maga is rendkívül tömör, az ebből való további kiemelés – az előadói személyesség jelenléte miatt – már akár egy-egy rendkívül rövid részlet esetén is azonosíthatóvá teszi a forrásként szolgáló előadást. A forrás- és a célelőadás ekként tartalmilag is összefüggésbe kerül, azok reagálnak egymásra. Analógiaként adódhat ugyanakkor az adatbázis-irányelv³⁹ 7. cikk (1) bekezdése is, amely a lényeges rész kimásolása kapcsán egymás mellett értékeli a mennyiségi és a minőségi szempontokat is. Ezt az útvonalat követve arra a következtetésre juthatunk, hogy a „lényeges rész” fogalma nemcsak terjedelmi, hanem tartalmi szempontból is vizsgálandó.

Egy ehhez hasonló tartalmi elemzés azonban a legkevésbé sem magától értetődő a hangfelvétel-előállítók esetében, hiszen a számukra biztosított jogi oltalom alapvetően befektetésvédelmi intézmény.⁴⁰ Másként megfogalmazva, a hangfelvétel szomszédos jogi oltalma független a felvételen rögzített jelek tartalmától. Kiindulva azonban abból, hogy az EUB ítélete a hangfelvétel és nem a hangfelvétel alapjául szolgáló mű lényegi részére utal, e feltételrendszer az előadóművészekre is alkalmazandó. Ez a megközelítés alátámasztja azt a kiindulópontot is, hogy az előadás új tartalmi rétegekkel ruházza fel az alapul fekvő művet, hiszen csak így értelmezhető a hangfelvétel (és nem a mű) „lényeges része” fordulat.

A tartalmi vizsgálat azonban nem állhat meg az előadás lényegét hordozó elemeknél, mivel az azonosítás képessége nem csak veszélyeztetett lehet. Elsősorban a populáris kultúra sajátja, hogy egyes részek azok intenzív használata miatt önálló értelmet, önálló életet nyernek.⁴¹ A rövidítés, illetve kiemelés lehetőségét egy sor esetben épp az adja meg, hogy az elő-

³⁸ Békés Gergely, Mezei Péter: Eredetiség és azonosíthatóság. In *Grad-Gyenge Anikó, Kabai Eszter, Menyhárd Attila* (szerk.): *Liber Amicorum – Studia G. Faludi Dedicata*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, p. 31.

³⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről.

⁴⁰ Békés Gergely: A hangfelvétel-előállítók szomszédos jogai. In *Jakab András, Könczöl Miklós, Menyhárd Attila, Sulyok Gábor* (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Szerzői jog és iparjogvédelem rovat, rovat szerkesztő: *Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett*): <http://ijoten.hu/szocikk/a-hangfelvetel-eloallitok-szomszedos-jogai>, 2023, [9] bekezdés és Péter Mezei: Thou Shalt (not) Sample? – New drifts in the ocean of sampling. *Zeitschrift für Geistiges Eigentum*, 11. évf. 2. sz., 2019, p. 189–192.

⁴¹ Békés, Mezei: i. m. (38), p. 33.

adóművész személyessége olyan intenzíven jelen van az adott elemben, hogy az alkalmassá teszi a részletet akár egy teljes gondolat megjelenítésére is. A folyamat eredményeként a forrásul szolgáló előadások olyan részletei is beazonosíthatóvá válnak a közönség számára, amelyek ugyan nem az előadás lényegét, gondolati magvát hordozzák, valamiért mégis jellemzőek.

Az is az EUB Pelham kontra Hütter-ügyben hozott ítéletéből következik, hogy a többszörös tekintetében vizsgálni kell az átvett rész felismerhetőségét is. Az ítélet 31. bekezdése és rendelkező részének 1. pontja szerint az átvétel ugyanis – erre vonatkozó engedély nélkül – akkor jogszerű, ha az átvétellel érintett részt oly módon módosítják, hogy a nyilvánosság tagjai számára az ne legyen felismerhető. A felismerhetőség hiánya épp arra utal, hogy az átvett minta már nem hordozza az eredeti tartalmát, jelentését, így végső soron az a szellemi összekapcsolódás sem jöhet létre, amely a forrás- és a célelőadást összekötné.

5. A SZEMÉLYHEZ FÜZŐDŐ JOGOK ÉS A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA

Az eladóművészi személyhez fűződő jog célja, hogy az előadás és az előadó közötti speciális, az előadó személyességéből fakadó kapcsolatot oltalmazza annak érdekében, hogy annak társadalmi szinten megjelenő értéke megőrizhető legyen.⁴² Ebből azonban az is következik, hogy az MI elterjedését megelőzően született bírósági ítéletek szerint azoknak a részleteknek mintavételezés útján történő hasznosítása, amelyek a közönség tagjai számára – például rövidségük vagy a minta utólagos módosítása miatt – nem azonosíthatóak, nem eredményezhetik a személyhez fűződő jog sérelmét. Mivel azonban az MI ezekben az esetekben is az előadóművész személyességére épít, a jogalkotónak az MI segítségével generált felvételek tekintetében is gondoskodnia szükséges az előadóművészek személyhez fűződő jogainak magas szintű védelméről.

Külön figyelmet érdemel az az eset, amikor a mintavételezéssel előállított előadás nem egy, hanem több előadóművész előadása. Miközben az Szjt. a vagyoni jogok és a névfeltüntetés joga kapcsán külön rendelkezik az előadóművészi együttesekről, ilyen szabályt az előadás integritása kapcsán nem találunk. Ebből – illetve a személyhez fűződő jogok egyéni kötődéséből – az következik, hogy az előadás integritásához fűződő jogot egyedileg érvényesíthetik a mintavételezéssel érintett előadás előadói. Ez azonban nem értelmezhető úgy, hogy csak azon előadók gyakorolhatják személyhez fűződő jogukat, akiknek előadása konkrétan „hallható”, „látható” a mintavételezéssel érintett részben, hiszen a hasznosított előadás annak valamennyi előadójához, így a konkrét részben nem érintett személyekhez is köthető.

Mivel az előadóművészeket a név feltüntetéséhez fűződő jog kizárólag az Szjt. 73. § (1) bekezdésében meghatározott felhasználási módok – vagyis konkrét előadások többszörözé-

⁴² Békés Gergely: Előadóművészi teljesítmény. In *Jakab, Könczöl, Menyhárd, Sulyok*: i. m. (40), [50] bekezdés.

se, terjesztése, lehívásra hozzáférhetővé tétele – esetében illetik meg, ott is csupán a felhasználás jellegéhez igazodó módon, elmondható, hogy a mintavételezés esetén a névviselés joga egy sor esetben nem gyakorolható. Ezzel együtt a mintavételezés segítségével létrehozott felvétel hasznosítása természetesen már érinti a névfeltüntetés jogát is.

Kiemelésre érdemes, hogy az Szjt. 12. §-a a szerzők esetén a részletek és az idézés tekintetében is biztosítja a névfeltüntetés jogát, ilyen szabályt az előadóművészi fejezet nem tartalmaz. Mivel azonban a személyhez fűződő jogok tekintetében a szerzői és előadóművészi jogok hermetikusan szét vannak választva az Szjt. dogmatikai rendjében, a szerzői névfeltüntetésre vonatkozó szabályt nem lehet az előadókat is átölelő módon értelmezni. Ezt az indokolatlan különbségtételt – épp az MI alkalmazása miatt elterjedő mintavételezés miatt – mielőbb szükséges megszüntetni.

Az MI kapcsán külön kiemelendő a névfeltüntetési jog passzív párja is, amelynek célja, hogy a jogosult nevét ne társítsák olyan előadáshoz, amelynek elkészítésében ő egyébként nem vett részt. Ilyen jogot az Szjt. még a szerzők esetében sem nevesít, azt legfeljebb a névjog kiterjesztő értelmezésével lehet levezetni. Mivel azonban az MI kapcsán számos olyan eset vált ismertté⁴³ az elmúlt időszakban, amikor az előadóművész nevét olyan előadáshoz kapcsolták, amelynek az elkészítésében nem működött közre, e jog jelentősége érezhetően megnőtt. A névjog passzív párjának kifejezett rendelkezéssel való kimondása nem lenne egyébként példa nélküli, mivel az az előadóművészek esetén is megtalálható például az író szerzői jogi törvényben.⁴⁴

A névjog büntetőjogi védelmét a bitorlás tényállása biztosítja Magyarországon.⁴⁵ Ez a szabályegyüttes azonban kizárólag a szerzőket és műveiket fogja át, a jogalkotó annak tárgyi hatályából az előadóművészi teljesítményeket teljesen kizorította. Az MI alkalmazásának elterjedése miatt egyre több olyan felvételt generálnak, amelyet a közönség tagjai csak azért kapcsolnak egy adott előadóművészhez, mert ebben a tekintetben – rosszhiszeműen – megtevésztik őket. Épp ezért szükségesnek látszik a bitorlás tényállását olyan módon kibővíteni, amely egyrészt átfogja az előadóművészi teljesítményeket is, másrészt a védelmet kiterjeszti arra az esetre is, amikor az alkotót, illetve előadóművészt olyan műhöz, előadáshoz kapcsolják, amelynek az elkészítésében ő nem működött közre.

Az előadás integritásvédelme kapcsán annak van elsődleges jelentősége, hogy az előadásba való beavatkozás (csonkolás vagy átalakítás) az előadóművész becsületére vagy jó hírnevére sérelmes-e. A mintavételezés kapcsán azonban figyelembe kell venni, hogy annak célja egy sor esetben éppen az, hogy – a részlet új kontextusba helyezésével – meggyengítse

⁴³ Lásd *Maggie Harrison Dupré*: David Guetta Faked Eminem's Vocals Using AI for New Song. *Futurism*, 2023. február 10. (<https://futurism.com/david-guetta-faked-eminem-vocals>, 2023. február 13.); *Laura Snapes*: AI song featuring fake Drake and Weeknd vocals pulled from streaming services. *The Guardian*, 2023. április 18. (www.theguardian.com/music/2023/apr/18/ai-song-featuring-fake-drake-and-weeknd-vocals-pulled-from-streaming-services, 2023. április 25.).

⁴⁴ Copyright and Related Rights Act, 2000, Art 314(1).

⁴⁵ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 384. §.

a forrásfelvétel előadója és az átvett előadásrészlet között meglévő szellemi kapcsolatot. Ebben az esetben az átvett minta úgy vesz részt az új felvétel létrehozásában, mint egy önálló kulturális tartalommal is felvértezett „hangszer”. Az említett beavatkozásokat rutinszerűen használják egyes zenei műfajokban (például a populáris zenében), más műfajokban (például a historikus megközelítésű előadások esetén) viszont ezek előfordulása kivételesnek számít. Az MI e téren gyökeresen új helyzetet állít elő, mivel már a nagyközönség számára is elérhetőek azok az eszközök, amelyek korábban készített előadásokból kiindulva az MI segítségével generálnak új felvételeket. Ezek minősége 2023-ra alkalmassá vált arra, hogy megtévessze a közönséget, vagyis az előadóművészi teljesítmény legalább részben helyettesíthetővé vált. Ez a technika arra is alkalmas, hogy az előadó becsületét, jó hírnevét sértő új, például vulgáris, vagy az előadóművész világnézetével, művészi hitvallásával össze nem egyeztethető felvételeket generáljanak. Mindaddig, amíg a generált felvétel alkalmas az előadóművész és előadásának beazonosítására, az integritásvédelmi szabályokat következetesen alkalmazni szükséges a gyakorlatban az MI-vel generált felvételek tekintetében is.

Végül ki kell térni az Szjt. azon hiányosságára is, amely az előadóművészeket – szemben a szerzőkkel – kirekeszti a nyilvánosságra hozatali jog gyakorlására jogosultak köréből. E körben ki szükséges emelni, hogy a szerzői nyilvánosságra hozatali jogosítványnak sincs nemzetközi jogi alapja, ugyanis e jogról a szerzői jogi multilaterális egyezmények egyáltalán nem tesznek említést. Ebből következően kizárólag a nemzeti jogalkotón múlott és múlik, hogy a nyilvánosságra hozatal jogát az 1884-es Szjt. elfogadása óta töretlenül biztosítja hazánkban az alkotók számára. Az is tény ugyanakkor, hogy a nyilvánosságra hozatal joga nem tekinthető magyar sajátosságnak, annak gyökerei elsősorban a német⁴⁶ és a francia⁴⁷ jogban találhatók, de a szabályozás az Európai Unió tagállamai közül megtalálható Belgiumban, Bulgáriában, Csehországban, Észtországban, Franciaországban, Horvátországban, Lengyelországban, Lettországon, Luxemburgban, Spanyolországban, Szlovákiában és Szlovéniában is.⁴⁸

A szerzői személyhez fűződő jogot Magyarországon az 1969. évi szerzői jogi törvény⁴⁹ szervezte külön fejezetbe. A hivatkozott jogszabály indokolása a nyilvánosságra hozatali jog tekintetében az alábbiakat tartalmazza: „A személyhez fűződő jogok sorában az első és talán a legjelentősebb jog annak eldöntése, hogy a művet a szerző társadalmi felhasználásra alkalmasnak, késznek találja-e, s ehhez képest hozzájárul-e a mű nyilvánosságra hozatalához. Ebben a szabályban az alkotó ember akaratának társadalmi megbecsülése nyilvánul meg, s a szabályt csak erősíti az a rendelkezés, amely szerint a nyilvánosságra hozatal előtt

⁴⁶ Gesetz über Urheberrecht und Verwandte Schutzrechte, Art 12.

⁴⁷ Code de la propriété intellectuelle L121-2.

⁴⁸ Békés Gergely: Az előadóművészi jogok. Doktori disszertáció 2023, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája, p. 111–118 (<https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&v?id=28110>).

⁴⁹ 1969 évi. III. törvény.

– a szerző hozzájárulása nélkül – a mű lényeges tartalmáról sem szabad a nyilvánosságot tájékoztatni (8. §).⁵⁰ Mivel a régi Szjt. elfogadásakor a törvény gyakorlatilag nem biztosított előadóművészi jogokat, a jogalkotó részéről nem volt elvárható, hogy az indokolásban megjelölt szempontokat az előadóművészek szempontjából is megvizsgálja.

A jelenleg hatályos Szjt. a régi Szjt., illetve annak végrehajtási rendelete alapján szabályozta a nyilvánosságra hozatali jogot. A jogszabály miniszteri indokolása a következőt tartalmazza e tekintetben: „A nyilvánosságra hozatalhoz való jog valójában a szerzőnek arra való felhatalmazását jelenti, hogy eldöntse: művét a nyilvánosság elé tárja vagy titokban tartja. Ez utóbbi esetben a szerzői jogi alapon fennálló jogosultságot kiegészítheti a magántitoknak a Ptk. 81. §-ával biztosított védelme is. ... A felhasználási szerződés teljesítéséhez a szerzőnek engedélyeznie kell a nyilvánosságra hozatalt is. Ha ezt megtagadja, szerződésszegést követ el, de nyilatkozatát ezen az alapon nem lehet pótolni.”⁵¹

Az Szjt. Nagykomentárja a jog lényegét akként összegzi, hogy az „a szerző azon érdekét fejezi ki, hogy a személyisége jeleit is mutató művének titokban tartásáról vagy közönség elé bocsátásáról maga döntsön. ... A nyilvánosságra hozatal személyhez fűződő jogának gyakorlati haszna lehet akkor is, ha a vagyoni jogok alapján nincs védekezés a mű nem kívánt nyilvánosságra hozatala ellen. Ez megtörténhet például zenemű vagy irodalmi mű írott példányának kiállítása esetén, hiszen a kiállítási jog (Szjt. 69. §) csak a vizuális alkotások szerzőit illeti meg.”⁵²

A nyilvánosságra hozatali jog bevezetése és fenntartása kapcsán tehát a jogalkotó és a joggyakorlat olyan érdekeket említ a szerzők kapcsán, amelyek valósak és méltánylandók. Ezek a szempontok azonban az előadók esetén legalább annyira, ha nem még fokozottabban érvényesülnek, mint a szerzőknél.

Figyelembe szükséges venni, hogy az előadás a legritkább esetben kerül olyan módon felhasználásra, ahogyan annak rögzítésére sor kerül. Az előadás új jelentésrétegeinek megtalálása érdekében az előadást a felvételt követően nagyon sokszor szerkesztik, módosítják, effektezik, e munkafolyamatot ráadásul sokszor az előadó bevonása nélkül végzik el a film rendezője, a zenei rendező, a producer irányításával.

Ilyen kockázattal a szerző nem szembesül, az alkotófolyamatot a szerző akkor is mindvégig közvetlenül felügyelheti, ha egyébként összetett – sokszerzős – műfajról van szó. Ez alapján megállapítható, hogy az előadóművésznek méltányos, jogos érdeke fűződik annak eldöntéséhez, hogy az előadásnak az előadó ellenőrzése nélkül kialakított végeredménye alkalmas-e arra, hogy azt a közönség elé tárják. Tény, hogy megfelelő szabályozás nélkül a sokszereplős előadások esetén e jog gyakorlása akár az előadóművészek közötti konfliktushoz is vezethet, az ilyen helyzetek azonban az érdekek körültekintő mérlegelésével kezelhetők.

⁵⁰ Lásd az 1969. évi III. törvény indokolásának 8–12. §-hoz fűzött részét.

⁵¹ 1999. évi LXXVI. törvény indokolásának 10–15. §-hoz írt része.

⁵² Gyertyámfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2023, p. 129.

A nyilvánosságra hozatal joga kapcsán a jogalkotó által visszatérően említett másik érv az, hogy a mű idő előtti, engedély nélküli nyilvánosságra hozatala anyagi veszteséget eredményez a szerző számára. A szerzőnek valóban súlyos gazdasági érdeke fűződik ahhoz, hogy műve csak akkor és csak olyan módon találkozzon a nyilvánossággal, ahogyan azt ő kívánja. Csakhogy az említett szempont nemcsak a szerzőre, hanem az előadóművészre is tökéletesen igaz.

Mivel pedig az MI alkalmazása a korábban megszokottnál is kisebb kontrollt enged az előadóművésznek az előadás azon változatának elkészítésében, amellyel később a közönség tagjai találkozhatnak, ezért ez olyan egyensúlyvesztést eredményez az előadóművészi jogosultak és felhasználók (előállítók) között, amelyet a nyilvánosságra hozatali jog létrehozásával lehet csupán helyrebillenteni.

6. ZÁRÓGONDOLATOK

Az előadóművészi jogok alapvető társadalmi célja, hogy a széles közönség minél több – az előadóművész személyessége útján interpretált – alkotással, kulturális termékkel találkozzon. Ennek megfelelően az előadóművészi jogok kizárólag akkor tölthetik be társadalmi küldetésüket, ha megteremtik a személyesség védelmének jogi, kulturális és gazdasági feltételeit, függetlenül az előadás rögzítésének, előállításának technológiájától.

Az MI alkalmazása kétségek nélkül legalább részben újszerű kihívásokat támaszt az előadóművészek jogai tekintetében. Az MI alapvetően osztja a mintavételezés „hagyományos” formáinak jellegzetességét, vagyis azt, hogy az előadás csonkítása, torzítása mellett új kulturális kontextusba is helyezi az előadás részleteit. A mesterséges intelligencia azonban ezen túl újszerű abban az értelemben, hogy az így generált előadás elsősorban nem az előadást, hanem az előadó személyességét kívánja hasznosítani. Az eljárás eredménye ilyen esetben ezért az, hogy olyan előadás is gyakorta kötődik az előadóművész személyességéhez, amelyet az előadó egyébként soha nem tartott meg.

A jogi környezetnek ráadásul azt is figyelembe kell vennie, hogy az előadóművészi jogok szempontjából a „kulturális termék” fordulata messze nem helyettesíthető a „szerzői jogi oltalom alatt álló alkotások” fogalmával, mivel az előbbi – szemben az utóbbival – nemcsak a népművészet kifejeződéseit fogja át, hanem az MI-vel generált „művek” előadását is. Ha az előadás tárgyára vonatkozó jelenlegi korlátozottság továbbra is érvényesülne, az azzal lenne rokonítható, mintha a szerzői jogi védelemből bizonyos témákat vagy műfajokat kizárnánk a jövőre nézve. Ez nyilvánvalóan ellentétes lenne az előadóművészi jog társadalmi céljaival.

Az MI – ritkaságszámba menő módon – időben egyszerre támaszt az alkotókkal és az előadóművészekkel szemben kihívást. Indokolt és szükséges, hogy mindkét jogosulti csoport számára egyszerre, egymásra is tekintettel, egymást is támogató, kiegészítő módon kerüljenek kidolgozásra a jogi, társadalmi és gazdasági megoldások.

A WIPO VÁLASZÁRA VÁRVA – MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS A NEMZETKÖZI SZERZŐI JOG

1. MI: GLOBÁLIS KIHÍVÁSOK, GLOBÁLIS VÁLASZOK?

2023. márciusban több mint ezer mesterségesintelligencia (MI) -szakértő, -kutató és -vállalkozó csatlakozott a MI-laboratóriumokhoz intézett felhíváshoz, hogy függeszték fel legalább hat hónapig bármilyen, a GPT4-nél erősebb MI-rendszerek képzését.¹ A nyílt levél szerzői és aláírói között olyan MI-tényezők szerepeltek, mint Elon Musk, aki az OpenAI társalapítója volt, Emad Mostaque, a Stability AI létrehozója vagy Steve Wozniak, aki az Apple alapításában vett részt. De a felhívást az Amazon, a DeepMind, a Google, a Meta és a Microsoft mérnökei, valamint tudósok támogatták, köztük a kognitív tudós, Gary Marcus is.²

A nyílt levél felhívta a figyelmet arra, hogy „az emberi intelligenciával való versenyre képes MI-rendszerek súlyos kockázatot jelenthetnek a társadalom és az emberiség számára”, „a fejlett MI mélyreható változást hozhat a földi történelemben, amit megfelelő gondossággal és erőforrásokkal kell megtervezni és kezelni”, de „sajnos az elmúlt hónapokban az MI-laboratóriumok között kellő ellenőrzés nélküli verseny alakult ki olyan digitális elmék kifejlesztésében és alkalmazásában, amelyeknek a működését senki, még azok létrehozói sem képesek igazán megérteni, s a hatásukat megjósolni és ellenőrizni”.³ A felhívás szerzői így folytatták:

Fejlesztelnünk kellene olyan nem emberi elméket, amelyek végül meghaladhatnak bennünket, túlmúlhatnak rajtunk, elavulttá tehetnek minket és helyünkbe léphetnek? Kockáztatnunk kellene civilizációnk ellenőrzésének elvesztését? Az ilyen döntéseket nem szabad nem választott technológiai vezetőkre ruházni. Az erősebb MI-rendszereket csak akkor szabad kifejlesztelnünk, ha biztosak vagyunk abban, hogy hatásuk pozitív, és kockázatuk kezelhető lesz.⁴

* A Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja, a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) volt főigazgató-helyettese.

¹ Mint ismeretes, épp az írás kéziratának a lezárása – 2024. május 15. – előtt egy pár nappal dobott piacra az OpenAI egy, a GPT4-nél fejlettebb változatot, a GPT4o-t („o”, mint „omni”), lásd: <https://openai.com/index/hello-gpt-4o/>.

² A 2023. március 2-én közzétett nyílt levelet lásd: [org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/](https://open-letter/pause-giant-ai-experiments/).

³ Uo.

⁴ Uo.

Elon Musk egészen addig ment, hogy kijelentse: „Az MI ... olyan potenciállal rendelkezik, hogy fennáll a civilizáció elpusztulásának — bár kicsi, de nem triviális — lehetősége.”⁵

Néhányan ennél is sötétebben látták az MI várható hatását az emberiség jövőjére. Például Eliezer Yudkowsky, a Machine Intelligence Research Institute (MIRI) alapítója, azért nem írta alá az említett nyílt levelet, mert az szerinte nem tükrözte eléggé a helyzet súlyosságát, miután valamilyen lehetséges távoli veszélyről volt szó benne, s nem arról, hogy – ha nem állunk le az erős MI-fejlesztéssel – az emberiség egzisztenciája nyilvánvalóan veszélybe kerül.⁶

Stephen Hawking nem élte meg a 2022 végén induló nagy MI-robbanást, de 2017-ben már ő is figyelmeztetett a várható fejleményekre, bár némileg optimistább módon. Utalt arra is, hogy miként kellene megpróbálnunk kivédeni az veszélyeket: „[a] hatékony MI létrehozása civilizációnk történetének legnagyobb sikere lehet. Vagy a legrosszabb, ami bekövetkezhet. Csak nem tudjuk. Nem tudhatjuk, hogy hatalmas módon segít-e, vagy figyelmen kívül hagy és kiszorít vagy talán elpusztít bennünket az MI. ... Tisztában kell lennünk a veszélyekkel, azonosítani, és a lehető legjobb megoldásokkal fel kell készülnünk időben a következmények kivédésére.”⁷

Laikusként nehéz megítélni, mennyire indokolt a riadalom. Az azonban biztos, nem tanácsos figyelmen kívül hagyni a figyelmeztetéseket. Igaz, hogy távolabbi veszélyekre utalnak, de az MI-fejlesztés lélegzetelállító gyorsulására gondolva nehéz megítélni, mikor következhetnek be azok. Így nyilvánvalóan van feladata azoknak a nemzetközi szervezeteknek, amelyek az emberiség közös dolgainak intézésére jöttek létre – az ENSZ-nek és szakosított intézményeinek.

Az ENSZ Közgyűlése elfogadott egy határozatot 2024. március 21-én a „Biztonságos és megbízható mesterségesintelligencia-rendszerek által kínált lehetőségeknek a fenttartható fejlődés céljára való felhasználása” címmel.⁸ Bár a határozat visszatérően hangsúlyozza, hogy biztonságos MI-rendszerekre van szükség, nincs utalás benne azokra a veszélyekre, amelyekre az emberiség jövője szempontjából ügyelni kellene, még kevésbé arra, miként lehetne azokat elkerülni. Mint ahogyan a határozat címe is mutatja, a terjedelmes, bonyolult ENSZ-nyelvezetben íródott szöveg elsősorban az MI-nek a fenntartható fejlődési célokra való felhasználására összpontosít, s főleg a fejlődő országok követelményeit tartja szem előtt, bár itt-ott hangsúlyozza az emberi jogok, a magánszféra és a személyes adatok védelmének a fontosságát is.

Azért akad néhány olyan pont a határozatban, amely figyelmet érdemel a szerzői jog szempontjából is. Mindenekelőtt a 6(i) pont, amely így szól: „[b]átorítandó, ahol ez meg-

⁵ Lásd: <https://edition.cnn.com/2023/04/17/tech/elon-musk-ai-warning-tucker-carlson/index.html>.

⁶ Lásd: <https://time.com/6266923/ai-eliezer-yudkowsky-open-letter-not-enough/>.

⁷ Lásd: <https://www.thenationalnews.com/business/technology/stephen-hawking-ai-could-be-worst-event-in-the-history-of-our-civilisation-1.673585>.

⁸ Lásd: <https://digitallibrary.un.org/record/4040897?ln=en&v=pdf>.

felelő és releváns, megfelelő biztosítékok alkalmazását a szellemi tulajdoni jogok tiszteletben tartására, ideértve a szerző jog által védett tartalmakat is, ugyanakkor előmozdítva az innovációt is.” Vagy a 6(m) pont, amely a kulturális sokszínűség védelmének fontosságát hangsúlyozza; és a 6(q) pont, amely technológiai megoldások kidolgozását és alkalmazását szorgalmazza az MI által generált vagy manipulált tartalmak azonosíthatósága céljából.

Az ENSZ-határozat utolsó pontja utal arra, hogy az ENSZ szakosított intézményeinek is vannak – a feladatkörüknek megfelelő területeken – feladataik az MI-rendszerek biztonságos és megbízható működésének a biztosításában. A szerzői jog és a szomszédos jogok területén elsősorban a WIPO-ról van szó, s a szomszédos jogok tekintetében elvileg az UNESCO-ról és az ILO-ról is. A Római Egyezmény elavult volta miatt, és mert most már inkább a WIPO szomszédos jogi szerződése – a WPPT és a BTAP – tartalmazzák az irányadó nemzetközi szomszédos jogi normákat, az utóbbi két ENSZ szakosított intézmény szerepe ebben a tekintetben elhalványult. Ám miután az egyre erősebb MI-rendszerek potenciális veszélyt jelentenek az emberi kultúrára és – több területen – a foglalkoztatásra is, vannak mégis jelentős feladataik az MI kihívásainak a kezelésében.

A továbbiakban annak megvitatása következik, hogy a hatályos nemzetközi szerzői és szomszédos jogi szerződések milyen rendelkezései látszanak alkalmazhatónak az MI-rendszerek betanítására és a kimenetben megjelenő produktumokra vonatkozóan. Ezután néhány új törvényi szabályozásra, illetőleg törvénytervezetre utalunk. Majd áttekintjük, mire jutott eddig a WIPO az MI-nek a szerzői jogot és a szomszédos jogokat érintő kihívásait illetően, kísérletet teszünk annak a felvázolására, milyen új nemzetközi szabályok lennének kívánatosak a szerzői és szomszédos jogok meglevő értékeinek a megóvásához, s – nem nagy optimizmust sugárzó módon – megpróbálunk válasz adni arra, hogy mik az esélyei egy ilyen szabályozásnak.

2. AZ MI ÉS A HATÁLYOS NEMZETKÖZI SZERZŐI ÉS SZOMSZÉDOS JOGI SZERZŐDÉSEK

Nincs sok olyan nemzetközi szerzői és szomszédos jogi rendelkezés, amelynek az alkalmazhatósága az MI tekintetében viszonylag biztosnak látszik. A többszörözési jogra vonatkozó rendelkezések azonban ilyenek. Aligha szükséges bizonygatni, hogy a felügyelt gépi tanításhoz a címkézett, „megtisztított” és strukturált adathalmazok („dataset”) létrehozásánál már történik többszörözés. A felügyelet nélküli MI-tanításnál erről nem beszélhetünk. Ott ki marad ez az előzetes lépés; az elérhető tartalmakat automatikusan, közvetlenül használja fel a rendszer. Azonban a lényeg az, hogy mindenképpen – mind a felügyelt, mind a felügyelet nélküli (vagy a vegyes) MI-tanításnál szüksége van az algoritmusnak arra, hogy időlegesen, még ha nagyon rövid intervallumig is, rendelkezésére álljon a szerzői műnek vagy szomszédos jogi produkciónak egy olyan állapota (példánya), amelyet átalakíthat („megtanulhat”) minták, súlyértékek és korrelációk összességéként. Ez tehát olyan momentum, ahol

(legalábbis az MI-fejlesztési technológiák jelenlegi szakaszában), elkerülhetetlenül többszörözés történik, még ha az időleges is. A minták, súlyértékek és korrelációk összességéről ugyanakkor aligha mondható el, hogy a betanításnál használt művek és szomszédos jogi teljesítmények másolataiként jelennének meg az algoritmusban. Ahogy az sem, hogy valamilyen azonosítható derivált formában lennének jelen; a bemeneti – „tanulási” – szakaszban szerzői jogi értelemben aligha beszélhetünk adaptációról. Ez annál inkább nyilvánvaló, minél több adatot használ fel a rendszer; a védett tartalmak egyre inkább beolvadnak a minták, súlyértékek és korrelációk anonim összességébe. (Mint ahogy azonban lentebb szó lesz róla, bizonyos feltételek teljesülése esetén mégis megtörténhet kivételesen, hogy a kimeneti szakaszban a MI-neuronokból „előhívható” valamely védett mű akár másolatként, akár derivált módon.)

Miután megállapítható (legalábbis az MI eddig ismert formáit tekintve), hogy a gépi tanulásnál időleges többszörözés történik, a kérdés az, hogy alkalmazható-e rá valamilyen kivétel vagy korlátozás. Nyilvánvalóan elsőként az információtársadalom-irányelv (2001/29/EC) 5. cikkének (1) bekezdése szerinti kivétel kerülhetne szóba, de elég a rendelkezés gyors áttekintése is ahhoz, hogy megállapítsuk, nincsenek meg az ott előírt feltételek. Ugyan az talán elmondható, hogy az időleges többszörözés közbenső jellegű, de az aligha, hogy az csupán járulékos valamely műszaki eljárás eredeti céljához képest; különösen nem, ami az irányelvben említett speciális célokat illeti (nincs szó hálózaton folyó közvetítésről vagy valamilyen jogszerű – más – felhasználáshoz kapcsolódásról). A cél maga az adott mű vagy szomszédos jogi produkció MI-tanításhoz való felhasználása az algoritmusba beépülő minták, súlyértékek és korrelációk formájában. A többszörözési cselekmények gazdasági jelentőségét csak úgy lehet megítélni, ha a gépi tanulás jellegét, célját és a kimenet fázisában megjelenő eredményeit együttesen vizsgáljuk. Az együttes vizsgálat révén pedig nyilvánvalóvá válhat, milyen önálló gazdasági jelentőséggel bír a védett tartalmakra – és az azokra fennálló jogokra – az MI betanításához vagy továbbtanításához való felhasználásuk. S nem valamilyen távoli, elvont lehetőségekről és hatásokról van szó. Mostanában divatossá vált tényalapú információ megkövetelése annak bizonyítására, hogy valamilyen felhasználás ténylegesen sérti a jogosultak jogos érdekeit. Már vannak bőven ilyen adatok; a védett alkotásoknak a jelentős piacokról való tömeges kiszorítása megkezdődött; a háttérzene nyilvánvaló példa, de az MI hódítása rohamosan halad más területeken is.

A védett tartalmaknak az MI-tanításra való bármilyen célú, korlátozás nélküli felhasználása a háromlépcsős tesztnek aligha felelne meg. A teszt egyik felételének sem, hisz nem valamilyen speciálisan meghatározott, hanem túl általános esetről lenne szó; az ilyen tartalmaknak a lényeges piacokról való kiszorítása alászá rendes felhasználásuk lehetőségét, s indokolatlan mértékben károsodnának a jogosultak jogos érdekei.

Ennek az írásnak a terjedelme aligha teszi lehetővé annak áttekintését, miként alkalmazhatóak a „fair use” és „fair dealing” rendszerek a gépi tanulás során végbemenő időleges többszörözésre. Nehéz megjósolni, hogy az Egyesült Államokban nagy számban megindult

peres eljárások milyen eredményt hozhatnak [azzal együtt, hogy a háromlépcsős teszt – nemcsak a Berni Egyezmény 9. cikkének (2) bekezdése, de a TRIPS-megállapodás 13. cikke, a WCT 10. cikke és a WPPT 16. cikke, valamint az Infosoc-irányelv 5. cikkének (5) bekezdése szerint is – köti őket is]. Ám ha az USA szerzői jogi törvényének 107. szekciójában rögzített tényezőket (faktorokat) megfelelően figyelembe veszik, aligha állíthatnak mindent zöld jelzésre a gépi tanulás előtt. Különösen áll ez a negyedik faktorra, amely a felhasználásnak a védett művek potenciális piacára és értékére gyakorolt hatására vonatkozik.

Az igazán lényeges szerzői és szomszédos jogi kérdések az MI-rendszerek bemeneti és kimeneti fázisát illetően merülnek fel. Ezért nem látszik célszerűnek az írás lehetséges terjedelmét annak megvitatására használni, hogy milyen szerzői jogi rendelkezések vonatkozhatnak a felügyelt gépi tanulás céljára létrehozott adatsorok, illetőleg az MI-modellek algoritmusainak a védelmére. A datasetek esetleges védelmére nyilván az adatbázisokra irányadó rendelkezések, míg az algoritmusokéra a szoftvervédelemre irányadó szabályok alkalmazása kerülhet szóba.

Térjünk át most már inkább a kimeneti fázisra! S ne időzzünk túl sokat annál a kérdésnél sem, hogy a Berni Egyezmény alapján védelmet élvezhetnek-e az emberi alkotói közreműködés nélkül létrejövő generatív MI-produktumok! Eléggé dominánsnak látszik az a jól megindokolható vélemény a szakirodalomban, a bírósági gyakorlatban és a törvényi szabályozásban is, hogy nemleges választ kell adni erre a kérdésre. Ahogy az is világos, hogy amikor eredeti emberi alkotói hozzájárulás is szerepet játszik az MI-produktumok létrejöttében, azok szerzői jogi védelmet érdemelnek. Felmerülhet természetesen a tisztán generatív MI-produktumok *sui generis* védelmének a kérdése is. Ezzel kapcsolatban azonban alapvetően eltérők a vélemények, s ha ilyen jogok elismeréséről mégis szó lehet,⁹ arra valószínűleg – legalábbis egyelőre – nem a nemzetközi szerződések szintjén, s így a WIPO tevékenységi körében kerül sor.

A kimenetben megjelenő produktumok szerzői jogi státuszát áttekintve négy nagy esetcsoportot lehet megkülönböztetni. Ezekből kettő – de azok a kevésbé gyakori eseteket foglalják magukban – viszonylag jól megítélhető a hatályos nemzetközi szerzői jogi szerződések alapján; a másik kettő azonban, úgy tűnik, nem.

Az első és a legritkább eset az, amikor egy, a gépi tanításhoz felhasznált mű, illetőleg annak egy lényeges – szerzői jogi védelmet élvező – része megjelenik a kimeneti fázisban. Aligha kétséges, hogy többszörözésről van szó, amely – amennyiben jogosultság nélkül történik – jogsértő cselekmény. Több feltétel teljesülésére van szükség ahhoz, hogy ilyen kivételes eset előfordulhasson. Sok függ attól, milyen promptokat használnak, de attól is, hogy mennyire szűk, viszonylag kevés adattal működő algoritmusról van a szó, ahol a felhasznált

⁹ Érdekes módon épp a 2023. január 21-én hatályba lépő új ukrán szerzői jogi törvényben (Law No. 2811-IX) fogadtak el rendelkezést a generatív MI-produktumok *sui generis* védelméről, ami lényegében a szerzői jognak felel meg, bár a védelmi idő rövidebb, 25 év.

művekből létrejött mintákból, súlyértékekből és korrelációkból kevésbé áll össze egy semleges, anonim összesség, illetve attól is, hogy mennyire gyakran fordult elő a szóban forgó mű a felhasznált adatsorban. Ám az ilyen fajta eset elvileg mégsem kizárt. A kérdés az, miként lehet megítélni a többszörözést akkor, ha a bemenetnél jogosították a mű felhasználását a gépi tanításra; nevezetesen, hogy a jogosítás kiterjed-e a kimenetben létrejövő műpéldák felhasználására is. Amennyiben nem terjed ki, s ha valamely kivétel vagy korlátozás nem alkalmazható, újabb szerzői jogilag releváns cselekmény valósul meg. Ám annak azért is van jelentősége, hogy a kimeneti fázisban megjelenik egy védett műnek a többszörözött példánya, mert így aligha lehet kérdéses, hogy a művet a gépi betanításhoz felhasználták; s ha az törvényi vagy szerződéses jogosítás nélkül történt, felmerül a szerzői jogi jogsértésért való felelősség kérdése. Ez olyannyira így van, hogy némely MI-modellek műszaki intézkedést – ún. „guardrail” – alkalmaznak, hogy elkerüljék az ilyen nyilvánvaló többszörözést, s csak a művek módosított változatait engedjék megjeleníteni a kimenetben.

A guardrailek alkalmazása elvezet bennünket a kimenetben megjelenő produktumok második csoportjához, amely a fent említett elsőhöz képest nagyobbak tűnik, bár a harmadik és negyedik csoporthoz képest valószínűleg mégis jelentősen kisebb. Azokról az esetekről van szó, amikor a bevételnél használt mű lényeges elemei azonosítható módon megjelennek, de módosított változatban. Kellő alappal állítható, hogy egyes ilyen esetekben – nem a gépi tanulás eredményeként, hanem a kiviteli szakaszban – megvalósul a Berni Egyezmény 12. cikke alá eső adaptálás, illetve egyéb átdolgozás, amely – amennyiben jogosítás nélkül történik – jogsértésnek minősül. Az ilyen esetek is alkalmasak lehetnek annak bizonyítására, hogy az érintett alkotást felhasználták gépi tanításhoz legalább időleges többszörözés formájában.

A kimeneti produktumok harmadik csoportja terjedelmesebbnek látszik. Azokról van szó, amelyek valamely alkotó stílusát imitálják. A „The Next Rembrandt” ilyen produktum volt, de vele kapcsolatban jogsértés – legalábbis a vagyoni jogok megsértése – még akkor sem kerülhetett volna szóba, ha az ilyen stílusutánpótlás amúgy szerzői jogilag releváns cselekménynek minősülne. A védett művek esetében, ilyennek számíthatnak annak a három fiatal művésznek (Sarah Andersen, Kelly McKernan és Karla Ortiz) a grafikai alkotásai, akik Kaliforniában beperelték az érintett képgeneráló modellek – Midjourney, DeviantArt és Stability A.I. – létrehozóit, illetve működtetőit. Ebben a kiadványban külön írás foglalkozik a stílusutánpótlás kérdéseivel,¹⁰ ezért itt nem indokolt ennek a témának a részletesebb elemzése. Elegendő annak a megállapítása, hogy a jelenleg hatályos nemzetközi normák szerint a stílusutánpótlás önmagában nem releváns szerzői jogi cselekmény – csupán önmagában nem az, mert ha az új produktumban azonosítható eredeti kifejezéselemek jelennek meg, az más megítélés alá esik (természetesen külön elemzést indokolnak a paródia, karikatúra

¹⁰ *Grad Gyenge Anikó: A (mesterséges) intelligencia és a stílus a szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.*

és pastiche kérdései, illetve az utánzások eredetiként való beállítása, ami külön jogi következményeket vethet fel). Mindez azonban csak a jelenlegi jogi helyzetre áll; nem jelenti azt, hogy az MI-imitációk (főleg deepfake formában) nem igénylik új normák elfogadását (lásd lentebb).

Az MI-produkciók negyedik csoportja a legnagyobb. A nagy volumenű adatokat felhasználó modellekről és algoritmusokról van szó, mint a LLM-ek, a nagy nyelvi modellek, amelyekben hatalmas számú művekből nyert minták, súlyértékek és korrelációk amorf, semlegesített, anonimizált információtömeggé állnak össze, s hacsak a promptok nem irányulnak konkrét műveknek vagy szerzői stílusoknak ebből az összeségből való kinyerésére, új produktumok jönnek létre, amelyekről nem mondható, hogy valamely azonosítható mű többszörözését vagy átdolgozását jelentenék. Ezek tehát nyilvánvalóan nem esnek a jelenlegi nemzetközi szerzői jogi szabályok hatálya alá. Más kérdés azonban, hogy miután az ilyen tömeges produktumok kiszoríthatják a gépi tanítás során használt műveket a fontos piacokról, a stílusutánzáshoz hasonlóan – de egy még nagyobb jelentőségű jogpolitikai kérdést illetően – nagy súllyal vetődik fel valamilyen új szabályozás, különösen valamilyen díjigény szükségessége. Erről lentebb lesz szó a lehetséges új nemzetközi normaalkotással – s ezen belül a WIPO feladataival kapcsolatban.

Áttérve a szomszédos jogokra,¹¹ megállapítható, hogy – a nemzetközi szerződésekben foglaltak alapján – a hangfelvétel-előállítók és a rádió- és televíziótársaságok jogait illetően viszonylag egyszerű a helyzet, viszont az előadóművészek jogainak esetében bonyolultabb kérdések merülnek fel.¹²

Mind a Római Egyezmény, mind a WPPT és a BTAP irányadó rendelkezései szerint (de ez áll a TRIPS-megállapodás 14. cikkére is), a hangfelvételek védelmet élveznek függetlenül attól, hogy milyen és milyen eredetű hangok rögzítéséről van szó. Sőt a WPPT 2. cikkének (b) pontjában foglalt meghatározás szerint nincs is szükség maguknak a hangoknak a rögzítésére, hangfelvétel a hangoknak megfelelő digitális, számtani értékekben való rögzítése is. A rádió- és televíziótársaságok jogainak a védelme sem függ attól, hogy a sugárzott programhordozó jelek milyen tartalmat hordoznak. Ezért inkább az a kérdés merülhet fel, hogy nem túl nagy hátsó kapu nyílik-e e jogok védelme révén a szerzői műnek nem minősülő MI-produktumok széles körű közvetett védelmére, s nem indokolt-e ezt kezelni valamilyen módon (úgy tűnik, hogy ha nem is feltétlenül a kapu bezárásával vagy szűkebbre nyitásával, de talán valamilyen lehetséges díjigény formájában).

Az, hogy a nemzetközi szerződések által nyújtott védelem kiterjed-e a generatív MI-produktumok előadásainak a védelmére, függ attól, hogy miként tekintünk arra, hogy a

¹¹ Az adatbázisok sui generis védelmére, illetőleg a nemzetközi szerzői jogban nem szereplő szomszédos jogokra, a filmelőállítók jogaira nem tér ki az írás, mert ugyan azokra vonatkoznak EU-normák, a nemzetközi szerződések szintjén nincsenek jelen.

¹² Lásd *Békés Gergely*: Generatív mesterséges intelligencia és előadóművészet. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 2024. október.

WPPT 2. cikkének (a) pontja „kiterjesztette” a védelmet az irodalmi és művészeti alkotások előadóin túl a folklórkifejezések előadóira is. Vagyis, hogy tényleg kiterjesztésről volt-e szó, vagy csak az „előadóművészek” fogalmának a Római Egyezmény 3. cikke (a) pontjában foglalt meghatározása értelmezéséről, ahol csak a *művek* előadóiról van szó. Pusztán nyelvtani értelmezés alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a kiterjesztésre szükség volt, mert mint ahogyan azt a folklórkifejezések szellemi tulajdoni védelméről szóló, 1982-ben elfogadott WIPO–UNESCO modellrendeletek¹³ tisztázták, a folklór védelmére a szerzői jog nem igazán alkalmas, a Berni Egyezmény 15. cikkének (4) bekezdése önellentmondásos, és zsákutcának bizonyult; ezért a *sui generis* védelem a valódi megoldás. Ez azonban anakronisztikus következményekkel járna az MI-produktumok előadásai esetében, mert azt eredményezné, hogy míg az ilyen előadások hangfelvétel-készítői szomszédos jogi védelemben részesülnének – az említett nyelvtani értelmezés *a contrario* hatásából adódóan (vagyis abból, hogy ha azokat az előadókat is védelmi kívánjuk, amelyek műnek nem minősülő produktumokat adnak elő, akkor azt ki kell mondani) –, addig az ilyen kiterjesztés hiányában az MI-előadók nem. (Az más kérdés, hogy a védelem kiterjesztése vagy annak pusztán kiterjesztő hatályú értelmezése még nagyobbra nyitná az említett hátsó kaput a generatív MI-termékek közvetett védelmére.)

Az előadóművészi jogok tekintetében azonban az MI révén létrehozott deepfake felvételek jelentik a legnagyobb problémát. Az előadóművészek hangjának, képi megjelenésének és más személyiségi jegyeinek az engedély nélküli felhasználása a személyhez fűződő jogok megsértésének számít (már ahol ezek a jogok megfelelően védve vannak). A meglévő szomszédos jogi szerződések erre nem vonatkoznak. Kérdés azonban, hogy az általános jellegű személyiségi jogi védelem, ha fenn is áll, elegendő lehet-e akkor, amikor a deepfake felvételek valójában az érintett előadóművészeknek nem csupán a személyiségi jogait sértik, hanem az előadóművészi jogaiknak a sérelmével is járnak. Mint lent arról szó van, Tennessee törvényhozói határozott igennel válaszoltak erre a kérdésre.

3. ÚJ NEMZETI ÉS KÖZÖSSÉGI NORMÁK ÉS NORMATERVEZETEK

Indokolt legelőbb azokra a – néhány ázsiai országban (mint Japán, Kína, Szingapúr) elfogadott vagy tervezetben meglevő – szabályozásokra utalni, amelyek lényegében teljesen szabad kezdet adnak a védett alkotásoknak a gépi tanítás céljára való felhasználására, függetlenül attól, hogy kutatási vagy bármilyen más célt szolgálnak. Az írás terjedelmének felesleges növelése helyett elegendőnek látszik annak a megalapozottnak tűnő megállapításnak a rögzítése, hogy a többszörözési jog alól ilyen teljes körű kivétel – vagy inkább általános szabály – egyértelműen ütközik a nemzetközi szerződéseknek a háromlépcsős tesztet előíró

¹³ Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore ... Copyright, 1982. október, p., 278–284.

fentebb említett rendelkezéseivel. Nincs szó speciális esetről, és az olcsó MI-termékek tömeges megjelenése a betanításhoz felhasznált műveknek a szerzői jogi piacokról való olyan mértékű kiszorításához vezethet, ami nyilvánvalóan szemben áll a teszt másik két feltételével is; konfliktusban áll az érintett művek rendes felhasználásával, és súlyan sérti a jogosultak jogos érdekeit.

A digitális egységes piacról szóló (DSM-) irányelvnek [(EU) 2019/790]) a szöveg- és adatbányászatról (TDM) szóló 3. és 4. cikke ehhez képest békésebb viszonyban áll a nemzetközi normákkal, bár ez a szabályozás sem elégíti ki minden igényt, már csak azért sem, mert nem kifejezetten a generatív MI-modellek és -algoritmusok sajátos kihívásaira adott válaszként született 2019-ben, jóval azok 2022 nyarán/őszén bekövetkeztetett robbanásszerű megjelenése előtt.¹⁴

A 3. cikkben foglalt kivétel elfogadhatónak látszik a háromlépcsős teszt szempontjából (különösen, ha összevetjük a fent említett országok „all in” szabályozásával vagy a szabályozás teljes hiányával és a *laissez faire* attitűddel, akkor örülnünk kell, hogy a kötelező kivétel csak erre vonatkozik). Ehhez azonban szükség van a cikk rendelkezéseinek adekvát értelmezésére és alkalmazására. Arra, hogy a kivétel ne vonatkozzon olyan tudományos kutatásokra, amelyek sem közvetlenül, sem közvetetten kereskedelmi célokat és haszon-szerzést szolgálnak. A rendelkezések ilyen értelmezése lehetséges és kívánatos, mert csak így lehet szó annak az állításnak a helytálló voltáról, amellyel az irányelv megalkotói a (17) számú preambulumbeközlésben indokolják a kötelező kivétel bevezetését, s az ilyen fajta jogdíjigény alkalmazásának a megtiltását. Nevezetesen, hogy miután a szabad TDM a kivétel jellegére és hatályára tekintettel a jogosultaknak okozott „esetleges” kár csak minimális lehet. Erre többek között azzal kíván szolgálni biztosítékként az irányelv, hogy a kivétel kedvezményezettjeiként a „kutatóhelyeket” (amelyek a 2. cikk 1. pontja szerint „nonprofit alapon vagy összes nyereségük tudományos kutatásba való visszaforgatásával” vagy valamely közérdekű célért működnek) és kulturálisörökség-védelmi intézményeket határozza meg. Ezek fogalmát úgy szükséges értelmezni és alkalmazni, hogy az abszolút kivétel hatása ne terjedhessen ki a tudományos kutatás eredményeinek a nem tudományos – a 4. cikkben

¹⁴ Ez már a szöveg- és adatbányászat (TDM) fogalmában is megmutatkozik, hisz az irányelv 2. cikkének 2. pontja szerint „szöveg- és adatbányászat” „bármely olyan automatizált analitikai módszer, amely digitális formában lévő szövegeket és adatokat elemez információk, többek között, de nem kizárólag mintázatok, tendenciák és összefüggések feltárása céljából” (kiemelés a szerzőtől). Az MI szempontjából ez meglehetősen hiányos meghatározásnak tűnik; olyannyira, hogy ha a használt kifejezéseket azok általános és jogi értelmében vesszük, jókora kétségek merülhetnek fel, hogy a rendelkezés vonatkozik-e egyáltalán nem szöveg formájában kifejezett művekre is (amelyek művek lévén, nem pusztán „adatok”). Alaposan igénybe kell venni a „teleologikus” értelmezés eszközeit annak kimondásához, hogy „adatokon” a szövegformában megjelenő irodalmi műveken kívüli minden más művet és a szomszédos jogi produktumokat is érteni kell (pedig valószínűleg ezt az értelmezést tekintik majd irányadónak az EU intézményei).

írtaknak megfelelő, különösen profitorientált – alkalmazására,¹⁵ s nyilvánvalóvá kell tenni, hogy az ilyenfajta „adatmosás” jogsértő tevékenység.

A 4. cikk bármilyen célú TDM-re – és így gépi tanulásra is – vonatkozik, s kiterjed a profitcélú tevékenységre is. A döntő kérdés a (3) bekezdésben írtak értelmezése és alkalmazása.¹⁶ A rendelkezés szerint az (1) bekezdésben foglalt kivétel vagy korlátozás csak „abban az esetben alkalmazandó, ha a jogosultak megfelelő módon – például az interneten keresztül nyilvánosan hozzáférhetővé tett tartalom esetében géppel olvasható módszerek révén – nem zárták kifejezetten ki ... a művek és más védelem alatt álló teljesítmények felhasználását”. A kivétel vagy korlátozás kizárásának módját illetően – a jogosultak szempontjából – pozitív elem az, hogy nincs szükség a felhasználás műszaki intézkedésekkel való tényleges megakadályozására; elegendő a géppel olvasható fenntartás (például robot.txt toldalék révén), ami a WCT, a WPPT és a BTAP irányadó rendelkezései szerinti elektronikus jogkezelési információknak felel meg. Sok múlik a részleteken, mennyire lehet hatékony az ilyen „opt-out”, és mennyire biztosíthatja az összhangot a háromlépcsős teszttel. Mindenekelőtt azon, hogy a jogfenntartás történhet-e általánosabb jelleggel és közvetetten is; így például egy közös jogkezelő szervezet által a repertoárjában szereplő művek, illetőleg szomszédos jogi teljesítmények széles körére kiterjedő módon, vagy azokra külön-külön kell-e fenntartással élni, és esetleg csak a jogosultaknak közvetlenül. Feleslegesnek tűnik aláhúzni, hogy a jogosultak jogos érdekeit az szolgálja, ha az előbb említett módon történik az opt-out.

Az természetesnek látszik, hogy a jogfenntartástól való eltekintést, illetőleg annak bizonyos MI-modellek céljára való feloldását feltételekhez köthetik a jogosultak; a feltételek teljesülésétől függően jogosíthatják a 4. cikk hatálya alá eső többszörözést; s erre is a közös jogkezelés látszik a leghatékonyabb jogérvényesítési módnak. Erre ugyan nincs utalás a DSM-irányelvben, de az Európai Parlament által elfogadott – de a Tanács által még nem teljesen véglegesített – MI-rendeletnek a (105) számú preambulumbekkezdése megerősíti azt, ami természetesnek tűnik, hisz csak így van értelme az opt-out lehetőségének: „Amenyiben a kívülmaradási jogot [ezt a terminológiát használja a rendelet magyar fordítása a

¹⁵ Az irányelvben azonban az IT-iparnak és az MI-modell fejlesztőknek sikerült egy-két lehetséges kiskapu beépítését elérniük „kreatív kétértelműség” formájában. Ezek nemcsak néhány preambulumbekkezdésben lelhetők fel [például a (11) számúban, amely leszögezi, hogy a kivétel azokra a kutatóhelyekre is vonatkozik, amelyek a magánszférával – vagyis profitorientált vállalatokkal – való partnerségben végzik a kutatást], de a „kutatóhely” említett meghatározásában is, amely utal arra, hogy egy ilyen intézmény úgy végzi a nonprofit tevékenységét, „hogy a tudományos kutatások eredményeire nem kaphat elsőbbségi hozzáférést az ilyen szervezet felett döntő befolyást gyakorló vállalkozás”. Ezt a feltételt elvileg úgy is lehet értelmezni, hogy a nem döntő befolyást gyakorló vállalkozások profitorientált tevékenysége céljából hozzáférhet a kutatási eredményekhez, illetőleg bármely partnervállalat is, ha az nem elsőbbséggel fér hozzá azokhoz. Azt azonban szükséges rögzíteni, hogy csupán magukról a kutatási eredményekről – azok megismeréséről és mint kutatási eredmények publikálásáról – lehet szó, nem pedig arról, hogy az azok alapján kialakított MI-modellek produktumait a 4. cikknek megfelelő módon, de az abban foglalt rendelkezések figyelmen kívül hagyásával használják fel.

¹⁶ Lásd Mezei Péter: Szöveg- és adatbányászat és generatív mesterséges intelligencia – az input oldal szerzői jogi kihívásai. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

jogfenntartás lehetőségére] kifejezetten és megfelelő módon fenntartották, az általános célú MI-modellek¹⁷ szolgáltatóinak engedélyt kell szerezniük a jogosultaktól, ha szöveg- és adatbányászatot kívánnak végezni az ilyen műveken.” Ez nyilvánvalóan azt jelenti, hogy – mint minden más esetben, amikor valamely szerzői jogilag releváns cselekmény megvalósításához a jogosult engedélyére van szükség – az engedély megadását feltételek teljesítéséhez, többek között díjfizetéshez lehet kötni.

Más vonatkozásokban az MI-rendelet nem igazán nyújt segítséget az irányelv 4. cikk (3) bekezdése értelmezési kérdéseinek a megoldásához. Az igen terjedelmes szabályozás egyébként is csupán kisszámú olyan rendelkezést tartalmaz, ami közvetlenül vagy közvetetten a szerzői és szomszédos jogok védelmét szolgálja. Ezek is inkább csak megerősítik a már meglevő szabályokat, különösen a DSM-irányelv 4. cikkében foglaltakat. Az opt-outokra vonatkozóan azonban mégis található utalás. A rendelet 53. cikke (1) bekezdésének c) pontja szerint az általános célú MI-modellek szolgáltatóinak „a szerzői és kapcsolódó jogokra vonatkozó uniós jognak való megfelelésre irányuló politikát kell bevezetniük, és különösen azért, hogy azonosítsák és betartsák az (EU) 2019/790 irányelv 4. cikkének (3) bekezdése szerint kifejezett jogfenntartást, többek között a legkorszerűbb technológiák révén”. Ez ugyan nem ad közelebbi útmutatást a jogfenntartás gyakorlását érintő említett értelmezési kérdésekre, de nemcsak megerősíti a modellszolgáltatók kötelezettségét a jogosulti fenntartások tiszteletben tartására, hanem kifejezetten kötelezi őket arra, hogy a legfejlettebb technológiai megoldások alkalmazásával biztosítsák azok azonosítását és tiszteletben tartását.

Az opt-out hasznát azonban lényegesen lerontja az a tény, hogy a létrejött MI-modellek már óriási mennyiségű védett művet és szomszédos jogi teljesítményt felhasználtak, mielőtt módjuk lett volna a jogosultaknak fenntartással élniük. Nagyon kétségesnek – valójában a kinyomott fogkrémnek a tubusba való visszatuszkolásánál is nehezebbnek, gyakorlatilag lehetetlennek – látszik elérni, hogy egy algoritmus „elfelejtse” azt, amit a művek és szomszédos jogi teljesítmények mintákká, súlyértékekké és korrelációkká átalakítva és azokat átfogó összeségbe beolvasztva „megtanult”; vagyis, hogy az ilyen módon neutralizált összességből eltávolítsa az azokra vonatkozó adatokat. Ezért csak az új MI-modellek és algoritmusok létrehozása – vagy a meglevők újratanítása – esetén élhetnek igazán a jogosultak az „opt-out” lehetőségével. Amikor netalán bizonyítani tudják, hogy a gépi tanításhoz védett műveiket ilyen *fait accompli* módon felhasználták, inkább csupán az utólagos kártalanítás látszik lehetségesnek. Az MI-produktumok felhasználása esetén alkalmazandó – és közös jogkezelés útján érvényesíthető díjigény – talán némileg kielégítő megoldást nyújthat erre.

A generatív MI-produktumokkal kapcsolatban a díjigény indokoltságát nemcsak a hagyományos módon indokolt vizsgálni, hanem annak tükrében is, hogy az ilyen olcsó és

¹⁷ Az, hogy miért csak az általános célú MI-modellekre vonatkozik ez a kötelezettség, magyarázatra szorulna. A DSM-irányelvből más következik, s aligha értelmezhető a cirkalmasan részletes és technológia-specifikus preambulum egyik ilyen mondata úgy, hogy az módosítja az opt-out alkalmazásának körét és módját; a 4. cikk (3) bekezdésében foglalt lehetőség nem szűkül ilyen módon.

tömeges produktumok kiszoríthatják az emberi alkotásokat a fontos piacokról. Az alkotómunka esélyeinek a megőrzése is azt kívánja, hogy ne érje meg lecserélni a szerzői műveket és előadóművészi teljesítményeket az ilyen produktumokkal. Igaz, nem állnak az eredeti emberi hozzájárulás nélküli produktumok szerzői jogi védelem alatt, de ez nem zárja ki díjigény bevezetését és érvényesítését – fizető köztulajdon (*domaine public payant*) formájában. Az természetesnek látszik, hogy a díjigény érvényesítéséhez közös jogkezelésre van szükség. A befolyó díj felosztása ugyan csak „rough justice” formájában történhet – amelynél attól függ, mennyire igazságos a felosztás, és mennyire csupán hozzávetőleges, hogy milyen adatok állnak rendelkezésre az MI-tanításhoz felhasznált művekről és védett teljesítményekről –, de a fel nem osztható jogdíjösszegek alkotói támogatásra való felhasználásnak megvan a bevett módszere és szabályozása.

Díjigény bevezetésére vannak már konkrét javaslatok. Még 2023. szeptember 12-én nyolc képviselő benyújtott egy törvénytervezetet a francia nemzetgyűléshez a szellemi tulajdoni kódex módosításáról.¹⁸ A tervezetet a nemzetgyűlés kulturális és oktatási bizottsága elé terjesztették, de ott mintha megfeneklett volna. Úgy tűnik, anélkül terjesztették elő, hogy előtte véleményeztették volna hozzáértő szerzői jogi szakértőkkel; így ebben a formában valószínűleg nincs esély az elfogadására. Mégis érdemes a javasolt rendelkezéseket áttekinteni, mert a defektív elemek mellett van közöttük néhány megfontolásra érdemes elképzelés is.

A tervezet négy cikkből áll. Az 1. cikk szerint a francia szellemi tulajdoni kódex L. 131-3. cikke kiegészülne egy bekezdéssel, amely szerint a védett műveknek az MI-algoritmuskba való integrálása és további felhasználása a kódex általános rendelkezéseinek a hatálya alá esik, ezért a szerzők és más jogosultak engedélyéhez kötött. Nyilván az erős szerzői jogi védelem hívei készek lennének üdvözölni ezt az értelmező rendelkezést, azonban egy EU-tagországban (éppúgy, mint valószínűleg világszerte nagyon sok más országban is) egy ilyen – semmilyen kivételre nem utaló – rendelkezés nem állná meg a helyét; szembe menne a DSM-irányelv 3. cikkének a rendelkezéseivel, s nem lenne megfelelő összhangban a 4. cikkben foglaltakkal sem.

A 2. cikk a kódex L. 321-2. cikkét kiegészítő kilenc bekezdésből állna, amelyek közül az első a leglényegesebb, amely így szól: „Amikor egy művet mesterséges intelligencia alkot közvetlen emberi beavatkozás nélkül, az arra fennálló jogok egyedüli jogosultjai azok a szerzők vagy jogosultak, akiknek a művei lehetővé tették az ilyen mesterséges mű létrejöttét.” A cikk többi bekezdése arról rendelkezne, hogy az ilyen „MI-művek” felhasználása fejében díjigény jár, amelyet a kultúráért felelős miniszter által kijelölt közös jogkezelők érvényesíthetnének (a kijelölésnél figyelembe veendő feltételeket felsorolja a tervezet). Mindenekelőtt egy koncepcionális lapszusra kell rámutatni; nevezetesen arra, hogy a rendelkezésben „műről” van szó, amely emberi beavatkozás nélkül jön létre. Ez ellenmondásban áll a Berni Egyezmény és az EU-jog szerinti műfogalommal, és a francia szerzői jogi szakértők

¹⁸ Lásd: https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/textes/l16b1630_proposition-loi#.

véleményével is, akik szerint csak eredeti emberi alkotások részesülhetnek szerzői jogi védelemben.¹⁹ A terminológia helyesbítésével – mindenekelőtt MI-produktumokra, s nem MI-művekre utalással – a javasolt rendelkezéseket elvileg elfogadhatóvá lehetne tenni, de ehhez egy további koncepcionális kérdést is tisztázni kellene. Ugyanis nem ember – hanem MI – alkotta produktumokról lenne így szó, amelyekre nem vonatkozna a szerzői jogi védelem. Ezért nyilvánvalóvá kellene tenni, hogy a díjigény valójában a fizető köztulajdon intézményének felelne meg. Ez önmagában nem lenne gond, sőt kívánatosnak tűnő szabályozás lehetne (ennek az indokait lásd lentebb). Azt azonban látni kell – a tervezet 4. cikkében foglaltakkal összevetve – hogy ez a rendelkezés csak akkor érvényesülne, ha a gépi tanításhoz felhasznált művek azonosíthatók lennének. Ha elfogadnának egy ilyen szabályt, azt legfeljebb csak úgy lehetne alkalmazni, hogy azonosításon a magáncélú másolásért járó jogdíjakból eredő összegek felosztásánál figyelembe vehető hozzávetőleges (és így csupán „rough justice”-t eredményező) azonosítást értenének. Egy EU-tagországban általában csak erre lenne mód, miután a tervezet beterjesztése óta már elfogadott MI-rendelet 53. cikk (1) bekezdésének d) pontja csak korlátozottabb („kellő részletességű” de „általános” szintű) adatszolgáltatási kötelezettséget ír elő a gépi tanításhoz felhasznált művekre vonatkozóan.

A francia tervezet 3. cikke a kódex L. 121-2. cikkét egészítené ki. Eszerint az MI által generált művek esetében kötelező lenne feltüntetni, hogy ilyen művekről van szó, valamint közölni kellene azoknak a szerzőknek a nevét is, akiknek a művei lehetővé tették azok létrehozását. Az MI-produktumok eredetének a feltüntetése reális és indokolt követelmény, de a gépi tanításhoz használt minden egyes mű szerzőjének feltüntetésére vonatkozó előírás általában aligha teljesíthető. Az azonosítás csak az adott modellek jellegéhez igazodó részletességgel várható el.

Végül a 4. cikk, amely a kódex L 122-2. cikkét egészítené ki, arra az esetre vonatkozna, ha nem lehet azonosítani az adott MI-produktumok létrehozásában szerepet játszó műveket (a 3. cikkben foglaltakkal összevetve nem világos, hogy az azonosíthatóság milyen szintjénél lenne irányadó). Az ilyen esetben a *Conseil d'État* által megállapított „adó” kellene fizetni. Az alapul szolgáló elképzelés itt is elismerésre méltó, de a használt terminológia nem szerencsés. Amit fizetni kellene, az a felhasznált szerzői művekért járna, ezért az „adó” kifejezés használata nem helyénvaló (a magáncélú másolás fejében járó jogdíj „járulékként” való emlegetéséből adódó ellenmondásokból indokolt tanulni). Itt ugyancsak fizető köztulajdonról lenne szó. A törvénytervezetben javasolt díjigényeket egységesen lenne indokolt kezelni, s

¹⁹ Ez a vélemény egyértelműen tükröződik abban az egyhangúlag elfogadott határozatban is, amelyet az MI és a szerzői jog kérdéseiről 2023. júniusában Párizsban tartott ALAI-kongresszus megállapításait összegezve fogadtak el, s amely többek között kimondja: „the humanist principle that inspires the provisions of the Berne Convention requires us to consider that, in the absence of creative and determinative intervention by a human being, no production resulting from an automatic data processing system can claim to be vested with rights based on this Convention.” (Lásd: https://www.alai.org/en/assets/files/resolutions/240217-impact-ia-copyright_en.pdf)

azon belül az ilyen nem azonosítható művekből eredő MI-produktumokért járó bevételt a fel nem osztható jogdíjak eléggé jól szabályozott módján lehetne felhasználni.

A 4. cikk egyik rendelkezése a konstrukció egy másik, s talán még lényegesebb elemét illetően is kérdéseket vet fel. Ugyanis a díjat (az „adót”) azoknak kellene fizetniük, akik az MI-produktum létrehozását szolgáló MI-rendszereket működtetik. Nem világos azonban, mire vonatkozna a díjfizetési kötelezettség. Azt mindenképpen figyelembe kellene venni, hogy a fizető köztulajdon formájában járó díj csak akkor tölthetné be a feladatát, ha arányban állna az MI-produktumok tényleges felhasználásával. Ehhez pedig a fizetési kötelezettséget a felhasználókhoz kellene telepíteni (például azokhoz, akik MI által létrehozott zenei produktumokat nyilvánosan előadnak).

Van még egy általános hiátusa a tervezetnek; nevezetesen az, hogy csak a szerzői művekkel, illetve az azokra épülő MI-produktumokkal foglalkozik, nincs szó a szomszédos jogi teljesítményeknek az MI céljára való felhasználásáról és az azokból eredő MI-produktumok jogi státuszáról.

Mint ahogy ezt a felismerést a francia törvényjavaslat is tükrözi, a szerzői és szomszédos jogok gyakorlásához elengedhetetlen annak azonosítása, hogy milyen védett tartalmakat használnak fel a gépi tanulás fázisában, s annak is, hogy a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tett produktumok mennyiben MI-eredetűek. Mégpedig – bármilyen díjigény megfelelő alkalmazhatósága, különösen feloszthatósága, céljából – olyan módon, hogy az azonosítás az adott körülmények között reálisan elvárható legnagyobb részletességgel történjen.

A DSM-irányelvben foglalt TDM-rendeletekben nincs utalás az MI-modellek és felhasználók ilyen kötelezettségére. Az MI-rendeletnek²⁰ a szerzői és szomszédos jogok alkalmazása szempontjából releváns két pontja közül az egyik²¹ némileg pótolja a hiányt. Az 53. cikk (1) bekezdésének d) pontja szerint az általános célú MI-modellek szolgáltatóinak „kelően részletes összefoglalót kell készíteniük – az MI-hivatal által rendelkezésre bocsátott sablonnak megfelelően – és közzétenniük az általános célú MI-modell tanításához használt

²⁰ Igaz, a rendelet hivatalos angol címe után zárójelben ez áll: „AI Act”, és széles körben így hivatkoznak rá. Viszont az Európai Szerződésben a „törvény” kifejezés nem szerepel; az egy adott állam törvényhozása által elfogadott aktusra utal. Az EU azonban – ellentétben azzal, amit ennek a kifejezésnek az utóbbi időben sűrűsödő használata sugall – nem föderatív állam; nincsenek törvényei, még ha a rendeletek – amelyek egyre jobban kiszorítják az irányelvek útján való szabályozást ott is, ahol ennek az indoka nem világos – közvetlenül kötelező hatályúak is a tagországokban. A tagországok hivatalos nyelvei szerinti változatok egy része az alapvetően munkanyelvként használt angol változatban (lásd: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_EN.pdf) szereplő kifejezést vette át; a magyar változat (lásd: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_HU.pdf) azok között van, amelyek az EU-szerződéssel összhangban rendeletként jelölik meg a szabályozást.

²¹ A másik az 53. cikk (1) bekezdésének a c) pontja, amely szerint az általános célú modellek szolgáltatóinak „a szerzői és kapcsolódó jogokra vonatkozó uniós jognak való megfelelésre irányuló politikát kell bevezetniük, és különösen azért, hogy azonosítsák és betartsák az (EU) 2019/790 irányelv 4. cikkének (3) bekezdése szerint kifejezett jogfenntartást, többek között a legkorszerűbb technológiák révén.”

tartalomról”. Elvileg a (107) számú preambulumbekzdés némi eligazítást adhat arra, hogy mi várható el az ilyen összefoglalótól:

Ezen összefoglalónak általánosságban véve kell átfogónak lennie, és nem technikai szempontból részletesnek, hogy megkönnyítse a jogos érdekekkel rendelkező felek – köztük a szerzői jogok jogosultjai – számára az uniós jog szerinti jogaik gyakorlását és érvényesítését, például a modell tanítására felhasznált fő adatgyűjtemények vagy -készletek – például a nagy magán- vagy nyilvános adatbázisok vagy adatarchívumok – felsorolásával, valamint az egyéb felhasznált adatforrások részletes leírásával. Helyénvaló, hogy az MI-hivatal rendelkezésre bocsássa az összefoglaló mintáját, amelynek egyszerűnek és hatékonynak kell lennie, és lehetővé kell tennie a szolgáltató számára, hogy az előírt összefoglalót részletes leírás formájában bocsássa rendelkezésre.

Amint látható, ez az iránymutatásnak szánt szöveg távolról sem egyértelmű, és elég tág lehetőséget hagy ilyen vagy olyan értelmezésre. Sok függ attól, miként oldja fel a rendelet által létesített MI-hivatal az összefoglaló „általános” és „részleges” jellegére vonatkozó elmentmondó utalásokat, s miként alkalmazza a tagországok ezeket az ismérveket. Az például nyilvánvalóan nem sok segítséget nyújtana a szerzői és szomszédos jogi jogosultak számára, ha egy MI-modell szolgáltató teljesíthetné ezt a kötelezettségét egyedül „a modell tanítására felhasznált fő adatgyűjtemények vagy -készletek – például a nagy magán- vagy nyilvános adatbázisok vagy adatarchívumok – felsorolásával”. Ez nem felelne meg a „kellő részletesség” feltételének és annak a célnak, hogy az ilyen módon rendelkezésre bocsátott információ „megkönnyítse a jogos érdekekkel rendelkező felek – köztük a szerzői jogok jogosultjai – számára az uniós jog szerinti jogaik gyakorlását és érvényesítését”.

Ebből a szempontból megfelelőbbnek látszik – a francia tervezet erre vonatkozó rendelkezése mellett – az a törvénytervezet, amit Adam Schiff demokrata képviselő terjesztett be 2024. április 9-én az amerikai Képviselőházban.²² A törvény így rendelkezne:

Az a személy, aki olyan tanítási adatsort készít, vagy jelentős mértékben módosít egy olyan adatsort (ideértve azt is, aki frissíti, tökéletesíti vagy újrakészíti az adatsort), amelyet valamely generatív MI-rendszer létrehozására használnak, köteles bejelentést tenni a Register [of Copyright] részére. Ennek tartalmaznia kell—

- (A) egy megfelelően részletes összefoglalót a szerzői jog által védett művekről, amelyeket felhasználtak
 - (i) a tanítási adatsorban (abban az esetben, ha az adott személy készítette az adatsort); vagy

²² H.R. 7913 számon, „Generative AI Copyright Disclosure Act of 2024” címmel.

- (ii) az adatsor módosításához (abban az esetben, ha az adott személy jelentős mértékben módosította az adatsort); és
- (B) az adatsor eléréséhez szolgáló URL-t (olyan tanítási adatsor esetében, amely az interneten nyilvánosan elérhető a bejelentés megtételekor).

Csupán törvénytervezetről van szó, és az azokra az esetekre – inkább a felügyelt gépi tanításra – látszik szorítkozni, amikor előkészített adatsorokat használnak, de valamivel részletesebb kötelezettségeket írna elő a generatív MI-rendszerek készítésével kapcsolatban, mint az MI-rendelet.

A nemzeti szintű törvények és tervezetek sorában mindenképpen indokolt megemlíteni még az USA Tennessee államában elfogadott és kihirdetett Elvis-törvényt,²³ amely 2024. július 1-én lépett hatályba.²⁴ A törvény az előadóművészek nevesített kizárólagos jogává tette a deepfake elleni védelmet. A törvény legalapvetőbb rendelkezései a 4. és 5. szekcióban találhatók. Ezek szerint minden személynek kizárólagos vagyoni joga van a neve, fényképe, hangja és külső megjelenése bármilyen médiumban és bármilyen módon való felhasználásának az engedélyezésére. A törvényben foglalt meghatározás szerint „felhasználáson” az olyan hangfelvételen vagy audiovizuális műnek a kereskedelmi célú hozzáférhetővé tételét kell érteni, amelyben az érintett személy neve, fényképe, hangja vagy külső megjelenése egyértelműen felismerhető. A kizárólagos jog védelmi idejét is meghatározza a törvény; az legalább az érintett személy halálától számított tíz plusz két évig tartana azzal, hogy ha a plusz két év alatt nem kerülne sor a személy nevének, fényképének, hangjának vagy külső megjelenésének a kereskedelmi célú felhasználására, a védelem megszűnne.

4. A WIPO ÉS AZ MI; A JELENLEGI PROGRAM, A KÍVÁNATOSNAK LÁTSZÓ SZABÁLYOZÁS ÉS ANNAK ESÉLYE

A WIPO-ban a kívánatos új nemzetközi normák megtárgyalásának, illetve a meglevők értelmezésének az elsődleges fóruma a Szerzői és Szomszédos Jogi Állandó Bizottság (SCCR) még akkor is, ha a normaalkotás kereteiről és alapvető irányairól – ideértve a diplomáciai értekezletek esetleges összehívását is – a WIPO Közgyűlése hozza meg a végső döntéseket. A WIPO-ban a szerzői és a szomszédos jogokat érintő legutóbbi két szerződésének – a BTAP-nak és a Marrakeshi Szerződésnek – az előkészítése is ebben a bizottságban folyt. Az utóbbi időben azonban némi strukturális fáradság jeleit lehetett látni a bizottság munkájában, ami annak is lehet a következménye, hogy a küldöttségek álláspontja erősen megoszlik

²³ „Elvis Act” a következő cím rövidítése: „Ensuring Likeness, Voice, and Image Security Act of 2024”. (Valószínűleg nem volt véletlen a címben szereplő szavaknak és azok sorrendjének a megválasztása, hogy a rövidítése ilyen módon megfelel a legendás énekes keresztnevének.)

²⁴ Az írás témáját tekintve meglehetősen anakronisztikus, hogy a Tennessee-beli hivatalos oldalak lokációs szoftverje megakadályozta a törvény szövegéhez való hozzáférést, s az végül is innen volt letölthető: <https://chatgptiseatingtheworld.com/2024/03/22/elvis-act-text-pdf-tennesse-passes-law-to-stop-ai-deepfakes-of-voice-in-addition-to-name-photograph-likeness/>.

a két legjelentősebb témát – egy, a rádió- és televíziótársaságok jogainak védelméről szóló új szerződés előkészítését és a különböző kivételekre és korlátozásokra vonatkozó (a fejlődő országok által kötelező hatályú normaként szorgalmazott) szabályok elfogadását – illetően. Ennek jele az is, hogy a korábban hosszú éveken át legalább két ülés helyett a bizottság üléseinek a száma – legalábbis átmenetileg – évi egyre csökkent.

Ilyen körülmények között merültek fel az MI-rendszerek fejlesztésének és használatának robbanásszerű meglódulásával felmerülő szerzői és szomszédos jogi kérdések. A bevezetőben utalás történt azokra a felhívásokra, amelyek szerint a gyors fejlesztést – az emberiség egzisztenciáját érintő kihívások felmérése céljából – legalább átmenetileg fel kellene függeszteni, sürgősen ki kellene dolgozni a megfelelő válaszokat, és csak úgy lehetne továbbhaladni.

Látni kell, hogy vannak olyan kihívások is, amelyek közvetlenül érinthetik a szerzői és szomszédos jogokat, és lehetőleg hasonlóan gyors és alapos megfontolást igényelnek. A MI-nek az emberi kultúrára és alkotókészségre való várható hatásáról van szó. Elégnek látszik néhány idézet, amely a lesekedő veszélyekre utal:

„A mesterséges intelligencia megfoszt bennünket a szellemi erőfeszítés és a gondolkodás képességétől, és lerontja professzionális tudásunkat.”²⁵

„Az MI befolyással lesz arra, ami emberré tesz bennünket, amitől produktívak vagyunk, és amiért képesek vagyunk szabad akarattal cselekedni.”²⁶

„Az MI kevésbé intelligenssé és mesterségesebbé tesz bennünket.”²⁷

„Az MI révén unalmasabbak és kevésbé kreatívak leszünk.”²⁸

„Megöli az MI a kreativitásunkat? Megtörténhet – ha nem kezdjük értékelni és védeni azokat a vonásokat, amelyek emberré tesznek bennünket.”²⁹

Ezek a vélemények túlzónak látszanak, és természetesen vannak bőven olyanok is, amelyek optimistábbak a MI-nek az emberi alkotásra való hatását illetően. Ám érdemes figyelembe venni az ilyen figyelmeztetéseket. Az utolsó idézetben foglaltak mindenképpen megfontolandóak; a veszélyek akkor kerülhetők el vagy legalábbis akkor mérsékelhetők, ha időben és megfelelően cselekszünk. S ebben kétségtelenül nagy szerepe van az emberi

²⁵ „Artificial intelligence ... will eventually starve our brains of mental efforts and thoughtfulness; ...; it can degrade professional skills.” Lásd: <https://industrywired.com/is-artificial-intelligence-making-us-lazy-and-impatient/>.

²⁶ „AI will affect what it means to be human, to be productive and to exercise free will.” Lásd: <https://www.pewresearch.org/internet/2018/12/10/artificial-intelligence-and-the-future-of-humans/>.

²⁷ „AI Makes Us Less Intelligent And More Artificial.” Lásd: <https://www.noemamag.com/ai-makes-us-less-intelligent-and-more-artificial/>.

²⁸ „AI is making us more boring and less creative.” Lásd: <https://www.fastcompany.com/90857193/how-ai-is-making-us-more-boring-and-less-creative>.

²⁹ „Will AI kill our creativity? It could – if we don’t start to value and protect the traits that make us human.” Lásd: <https://theconversation.com/will-ai-kill-our-creativity-it-could-if-we-dont-start-to-value-and-protect-the-traits-that-make-us-human-214149>.

alkotások és teljesítmények védelmét szolgáló szerzői jognak és szomszédos jogoknak, s így a WIPO-nak mint az ENSZ szakosított intézményei közül az ezért a területért leginkább felelős szervezetnek.

Ehhez képest a SCCR napirendje és tevékenysége még nem látszik eléggé tükrözni, hogy a nemzetközi közösség igazán nekilátott volna e kihívások érdemi kezelésének. A bizottság 2024. áprilisi ülésén nem született döntés még az MI által felvetett kérdések külön napirendi pontként való elfogadásáról sem; különösen nem olyan kiemelt formában és az új normaalkotás szükségletét is figyelembe vevő módon, ahogyan azt a téma súlya indokolta tenné. Csupán annyiban egyeztek meg a küldöttségek, hogy az ülésen megtörténthet hasonlóan a következő ülés keretében is szervez majd a titkárság egy tájékoztató ülést a generatív MI lehetőségeiről és kihívásairól a szerzői jog szempontjából, de csak az „egyéb témák” napirendi pont egyik részeként. A delegációk megosztottak maradtak az MI által felvetett kérdések súlyosságának és sürgősségének megítélésében.

Pedig a fentiekben említett nemzeti és közösségi normák és tervezetek keretében már több olyan szabályozási megoldás is felmerült, amely alapul szolgálhatna – egyelőre legalábbis valamilyen soft law formában – olyan iránymutatásnak, ami keretet nyújthatna a jogharmonizációhoz, és egyes részei később kötelező normává is válhatnának.

Egy ilyen iránymutatás, többek között magában foglalhatna olyan elemeket, mint

- annak megerősítését, hogy szerzői jogi védelemben csak olyan MI-produktumok részesülhetnek, amelyekben eredeti emberi hozzájárulás megjelenik;
- annak kimondását, hogy nem csorbítva a Berni Egyezmény 9. cikkének a többszörözési jogról szóló (1) bekezdését, illetve a szerzők egyéb jogairól szóló bármely más rendelkezését, a szerző kizárólagos joga, hogy engedélyezze műveinek az MI-rendszerek és azok működéséhez való felhasználását (nem véletlenül hasonlíthatna egy ilyen iránymutatás vagy rendelkezés a WCT szerinti „esernyőmegoldás” struktúrájához; annak az MI esetében alkalmazott változatánál indokolt lenne figyelembe venni, hogy bár a jelenlegi MI-modellek esetében a gépi tanítás során mindenképpen legalább időleges többszörözés történik, a technológia haladásával ez változhat);
- az említett kizárólagos jog esetében alkalmazható kivételek vagy korlátozások esetének a körvonalazását és feltételeinek megjelölését (a DSM-irányelv 3. és 4. cikkének rendelkezései megfelelő általánosítással és korrekciókkal modellül szolgálhatnának, figyelembe véve az opt-out lehetőségének az alkalmazásával kapcsolatos fenti megjegyzéseket);
- annak hangsúlyozását, hogy az MI-modellek szolgáltatói és felhasználói kötelesek az MI-tanításhoz felhasznált művekről és szomszédos jogi teljesítményekről az adott körülmények között elvárható legrészletesebben adatot szolgáltatni;
- ugyanígy az MI-produktumok előállítóinak kötelezését arra, hogy ha azokat a nyilvánosság számára hozzáférhetővé teszik, feltüntessék azoknak az eredetét, és bocsássák a jogosultak rendelkezésére azokat az adatokat, amelyek segíthetik a gépi tanításhoz

felhasznált műveknek és egyéb védett teljesítményeknek az adott körülmények között lehetséges azonosítását;

- annak aláhúzását, hogy – a lehetséges kivételektől eltekintve – a generatív MI-produktumoknak a nyilvánosság körében való felhasználásáért a *domaine public payant* kategóriájába tartozó megfelelő díjigény jár, amely közös jogkezelés útján érvényesíthető úgy, hogy ahol a befolyó összegek még hozzávetőlegesen sem oszthatók fel a felhasznált műveknek és más védett teljesítményeknek megfelelően, a fel nem osztható összegek bevett szabályait kell alkalmazni;
- iránymutatást arról, hogy a szomszédos jogokat miként lehet alkalmazni olyankor, amikor az előadás, a hangfelvétel, illetőleg a rádió- vagy televíziós program tárgya valamely MI-produktum (a fentebb tett megjegyzésekkel összhangban);
- olyan rendelkezések indokoltságának a kimondását, amelyek a Tennessee államban elfogadott, fent említett Elvis-törvény rendelkezéseihez hasonló módon, a deepfake produktumok elleni védelem céljából kizárólagos vagyoni jogot biztosítanak az előadóművészek számára a nevük, hangjuk, képük és külső megjelenésük hang- és képfelvételben való felhasználásának az engedélyezésére.

Ez felelne meg a szerzői és szomszédos jogi szerződések szellemének és deklarált alapvető céljának, amelyet a Berni Egyezmény és a WCT preambuluma egyaránt a szerzői művek lehető leghatékonyabb és legegységesebb védelmeként jelöl meg, és *mutatis mutandis* hasonló preambulumbekendéseket tartalmaznak a WIPO szomszédos jogi szerződései is.

Az esélyek azonban nem jók arra, hogy a nemzetközi normaalkotás ebben az irányban induljon el egyhamar, és hogy ilyen eredményeket hozzon. A fejlett MI-rendszerek alkalmazása versenyelőnyt jelent azoknak az országoknak a számára, amelyek minél szabadabbá teszik a gépi tanítást, a szerzői jogi szempontok figyelmen kívül hagyásával is. A brit kormány például versenyszempontokban jelölte meg annak indokát, hogy egyes távol-keleti országok politikáját követve semmilyen MI-fejlesztéshez nem kívánná meg a szerzői művek jogosultjainak a hozzájárulását, a kifejezetten kereskedelmi célúak esetében sem (a Lordok Háza kemény hangú tiltakozására egyelőre ennek a megvalósítása nem történt meg, de a játszma még nem ért véget).³⁰ Franciaország hagyományosan a szerzői jogok védelmét leginkább tiszteletben tartozó országok közé tartozik. Mégis, az az előterjesztés, amit Macron elnök rendelt meg egy szakértői bizottságtól és tett közzé 2024. március 21-én, s amely célul tűzi ki, hogy Franciaország és az EU dinamikus felzárkózzon az MI-fejlesztésben az Egyesült Államok mögé, bár elismeri a szerzői jogok megfelelő védelmének a szükséges-

³⁰ Lásd: <https://www.proactiveinvestors.co.uk/companies/news/1046704/ai-policy-on-copyright-and-competition-urged-by-lords-1046704.html>.

ségét, hangoztatja, hogy az lehetőleg ne merüljön fel akadályként; s kifejezi azt a reményt, hogy a jogosultak nem élnek túl gyakran és széles körben az opt-out lehetőségével.³¹

Az rendben is van, hogy a kormányok és a törvényhozók megfelelő egyensúlyt kívánnak létrehozni egyrészt az MI-fejlesztés és -használat, másrészt a szerzői és szomszédos jogi védelem között, de a jogosultak jogainak és érdekeinek a figyelmen kívül hagyása nemcsak elfogadhatatlan, hanem hosszú távon nyilvánvalóan nemkívánatos eredményekre is vezethetne. Érdeemes ebből a szempontból hallgatni Karel Čapek figyelmeztetésére, amit „Harc a szalamandrakkal” című könyvében megfogalmazott. A könyvben is nem emberi intelligenciáról és annak az országok közötti verseny céljára való felhasználásáról van szó. Mint ismeretes, felfedeznek az egyik csendes-óceáni szigeten egy szalamandrafajtát, amely kommunikációra, értelmes műveletek elvégzésére és munkavégzésre képes. Egyre több, korábban emberek által végzett tevékenységet adnak át a gyorsan szaporodó szalamandrának, amelyek azonban sekély vizekben laknak, és ehhez egyre nagyobb területeket bontanak el a kontinensekből, visszaszorítva az emberek életterét, akikkel aztán háborúba is keverednek.

A feladat nem egyszerű, és a WIPO Titkárság helyzete nem könnyű. Remélhető azonban, hogy a küldöttségek felnőnek az emberi alkotóképességet és kultúrát érintő kihívásokhoz, s kezdetét veszi a munka, ami elvezethet egy megfelelő, kiegyensúlyozott szabályozás kidolgozásához.

³¹ Lásd: <https://www.code-commande-publique.com/saisir-les-opportunités-de-lia-le-rapport-de-la-commission-de-l'intelligence-artificielle/>. A jelentés vonatkozó része így szól: „A francia jogosultak, akik azzal találják szemben magukat, hogy növekvő mértékben használják fel az adataikat, egyre szélesebb körben alkalmazzák az opt-out megoldásokat, ami aggodalomra okot adó következményekkel jár, mint amilyen az MI által létrehozott produktumok megbízhatóságának a gyengülése, a francia tartalmak és általában az autentikus alkotások hiánya, ami azzal jár, hogy csak sztereotip és középsterű eredményekkel szolgálnak azok a generatív MI-modellek, amelyek a nyilvánosság számára hozzáférhetőek. („Confrontés à l'utilisation croissante de leurs données, les ayants droit français multiplient ces stratégies d'opt out aux conséquences préoccupantes : affaiblissement de la fiabilité des résultats produits par les IA, absence de contenus français et plus généralement de créations authentiques pouvant entraîner la production de résultats stéréotypés et médiocres par les modèles d'IA générative accessibles au public.”)

A HOLLYWOODI TAKÁCSOK ÉS A SZERZŐI JOG

1. A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA HATÁSAI AZ ALKOTÁSRA

A hollywoodi filmszerzők és színészek 2023-ban az egykori lyoni gépromboló takácsok módjára hosszú és csak részben eredményes sztrájkjal tiltakoztak a mesterséges intelligencia (MI) felhasználása ellen a filmgyártásban. 2024 márciusában Budapesten filmfesztivált rendeztek az MI által készített rövidfilmek számára.¹ Megállítható-e sztrájkokkal, törvényekkel vagy a tudomány önkorlátozásával² a számítógépi programok emberi művészetet felülíró, sőt, kiszorító alkalmazása? Az MI sok területen igen hasznos, például a gyógyításban. Egyre inkább képes lesz tudást létrehozni. Ma úgy látszik, hogy ez a tudás csak a közember szintjén (vagyis gyakran hamis információktól terhelten) születik, sőt, a tudományban még inkább így lesz (tudományos közhelyek). Így a tanulást, gondolkozást és az íráskészséget a tömegek számára feleslegessé teheti. Ez a társadalmi hatás hasonlóan pusztító lehet, mint például a magfúzió gyakorlatba vétele. (Az ugyanis már a munkát is feleslegessé teheti, ami elválaszthatatlan a társadalmi együttműködéstől.)

A veszélyes hatás a szerzői alkotómunkára és az előadóművészi tevékenységre is időben sokkal közelebbi. Sok-sok szakcikk és publicisztika vizsgálja ezt. Az alábbiakban arról lesz szó, hogy az MI miként érinti a magyar szerzői jog három alapelvét. Ez már a sokadik megválasztás, amit szerzői jogi törvényünk dogmatikai alapjai elszenvednek (gondolva a műszaki fejlődés korábbi lépcsőire és az Európai Unió egyes újabb jogalkotási és jogalkalmazási lépéseire). Megjelentek már a tanítási anyagként magyar műveket felhasználó magyar MI-rendszerek is.³

Az MI mibenlétét e rövid esszében adottnak vesszük.⁴ Elnevezése mégis szót kíván. A világban visszavonhatatlanul elterjedt a „mesterséges intelligencia” kifejezés. Az intelligencia fogalma elválaszthatatlanul az emberhez kapcsolódik. Tartalma vitatott, de magában fog-

¹ <https://esemenymenedzser.hu/archivum/item/35266-the-ai-film-festival-aiff-2024-marcius-3.html>.

² *Ficsor Mihály*: A WIPO válaszára várva – mesterséges intelligencia és a nemzetközi szerzői jog. Részletesen az 1. pontban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

³ Például a PULI GPT-3SX (6.7B) <https://juniper.nyud.hu/demo/puli>.

⁴ A fogalomról lásd például Gyertyánfy Péter: A mesterséges intelligencia hatályos szerzői jogi törvényünk szerint. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 6. sz, 2023. december, p. 35 és az ott hivatkozott további fogalommeghatározások. *Parti Tamás*: A szellemi alkotások adataalapú modelljei és az adattulajdon koncepciója c. tanulmánya szerint az MI egy modell, a produktuma „szellemi alkotás modellje”. Az MI a betanító adatbázis adatösszefüggéseit elemzi; a betanító adatbázis nem, hanem csak a rögzített paraméterek válnak az MI részévé. I–II feje. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október. Ez talán úgy értendő, hogy Parti Tamás a betanító adatbázist nem tekinti az MI részének.

lalja a nem tanult, hanem örökölt tehetséget, az érzelmeket, a felelősségérzetet, az együttérzés képességét, az alkotóképességet-intuíciót és sok minden mást is. Mindez a legfejlettebb MI-programokból is hiányzik. Kissé félrevezető, akár ijesztő is ezt a különleges számítógépi programot intelligenciának nevezni, hiszen (még?) nincsenek ilyen tulajdonságai. (Azon már túl vagyunk, hogy „a puha árut” – szoftvert – szolgálisan átvegyük a magyar nyelvbe; helyenként ez írás szerzője is használja.) Az MI helyett magyarul helyesebb lenne a „gondolkodó számítógépi program” elnevezés. Még a „gondolkodó” jelző is túlzás, hiszen még az emberi agy működését sem sikerült modellezni, feltárni! Talán a „mély tanulásra képes számítógépi program” kifejezés lenne a legpontosabb. A továbbiakban az MI rövidítés alatt ezt értjük.

2. AZ MI ÉS A MŰVEK INTEGRITÁSÁHOZ VALÓ JOG⁵

A személyhez fűződő úgynevezett integritási jog a szerzői mű és a művészi előadás épségének garanciája, az eltorzítását, megcsonkítását kivédő szabály.⁶ Az úgynevezett generatív MI működtetésének célja, hogy a gépi memóriába bevitt adatok, köztük szövegek, hangok, képek szerzői művek és előadások tömegéből gépi tanulással, az eredményt előre nem látható módon olyan termékeket állítson elő, amelyek külső megjelenésükben az emberi alkotótevékenység eredményeihez hasonlóak. A névben jelzőként egy magyar szó itt is jobb lenne (alkotó? teremető?), de hát csak a franciákban volt annyi mersz, hogy például computer helyett ordinateur-t mondjanak.

Az MI általában úgy működik, hogy terméke létrehozatalakor a nagyszámú betáplált műből, előadásból kiszűri, elvonatkoztatja a személyes egyéni és eredeti vonásokat. Ezek lényege, absztrakciója jelenhet meg a generált MI-termékben. Az MI-termékek így gyakran a szerzők, előadóművészek személyiségi, lelki vonásainak felhasználásával (ellopásával?) készülnek. Sérti-e ez integritási jogait? Ez nem mondható, mert az eljárás során megszakad a védelmi tárgyra vonatkozó szerző/előadóművész – mű/előadás személyes kapcsolat – pedig ez a szerzői jogi védelem tárgya. Az eredeti műből vagy előadásból azonosítható részlet nem kerül át a termékbe (statisztikai modellbe), abban kifejezett, a személyiséget tükröző vonás nem jelenik meg. Az MI-programba bevitt tanulómintákat, például műveket az MI-termékből gyakorlatilag nem is lehet helyreállítani. Ezért a szerzői személyhez fűződő jog itt véget ér, és a jogi védelem Magyarországon elvileg csak a Polgári Törvénykönyv az emberi méltóságot védő elemében gyökerező általános személyiségi jogi szabálya lehet.

Egy speciális helyzet, az úgynevezett deep fake-felvételek esetében, ha azok egyértelműen és megtevesztően valaki arcképét, hangját tartalmazzák, az előadóművészek javára a kép-

⁵ *Sápi Edit*: Az MI és a szerzői személyhez fűződő jogok ütközéspontjai c. tanulmányában a személyhez fűződő egyéb jogokat is tárgyalja. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

⁶ 1999. évi LVXXVI. tv. a szerzői jogról (Szt.) 13. § és 75. § (2) bek.

máshoz és a hangfelvételhez fűződő jogot védő konkrét személyiségi polgári jogi szabályok feltehetően alkalmazhatók; műveknél esetenként a csalás büntetőjogi tényállása is megállapítható lehet, mint a képhamisításnál. Békés Gergely szerint ezen túlmenően szellemi tulajdoni „vagyon” jogokat kell biztosítani minden olyan esetben, amikor az MI-termék alkalmas az előadóművész személyiségét megjeleníteni” – függetlenül attól, hogy a betanításra került előadás jogvédett-e.⁷

Hasonló lehet a jogi minősítés a Grad-Gyenge Anikó által részletesen tárgyalt, a szerzői műveket érintő visszaélészerű stílusutánnál is. Ő bővítené a polgári jogi általános személyiségvédelem tartalmát a csak az egy személyhez tartozó stílus védelmével is, sőt, javasolja egy, a stílus védelmét is magában foglaló, komplex szerzői jogi jogsértés bevezetését.⁸

3. AZ MI-TERMÉKEK ÉS A MŰFOGALOM

Szerzői jogunk magterülete a személyiséggel és kreativitással összefüggő jogtárgyak, a szerzői alkotások és az előadóművészi teljesítmények védelme. Tudott dolog, hogy a magyar szerzői jogban a védelemképesség egyik feltétele a szellemi teljesítmény egyéni jellege, ami a szellemi mozgástérben a szerző általi választást, a közhelyszerű vagy kényszerű megoldástól való eltérést jelenti. Ehhez társul a szubjektív eredetiség követelménye, az, hogy az eredmény más alkotásától objektíve *azonosíthatóan* elkülönüljön, *megkülönböztethető* legyen. A szerzői műnek vagy védett előadásnak minősítés csak ezen az alapon történik, függetlenül mindenféle minőségtől vagy nyilvántartásba vételtől.

A generatív MI termékei önmagukban nem lehetnek tárgyai a szerzői jogi védelemnek, hiszen nem ember, nem személyiség a létrehozójuk. Így ma ilyen szöveg vagy zene előadása sem lehet az előadóművészi védelem tárgya.⁹ Az MI működése és az emberi alkotási folyamat közötti éles különbséget Parti Tamás e kötetben megjelent tanulmánya is megvitatja.¹⁰ Csősz Gergely tanulmánya utal egy tavalyi közvéleménykutatás ettől eltérő eredményére is.¹¹

Jókuti András rámutat, hogy a szabadalmi jogban is hasonló a helyzet, és „egy gondolkodó gép mint feltaláló az egész szabadalmi jog céljának és összes alapfogalmának újragondolását tenné szükségessé”. Így például egy találmány kapcsán nehéz megítélni, hogy

⁷ Békés Gergely: A generatív mesterséges intelligencia és az előadóművészet. 2. pont. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

⁸ Grad-Gyenge Anikó: A (mesterséges) intelligencia és a stílus a szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október, 4. és 5. pont.

⁹ Békés: i. m. (7), 1. pont.

¹⁰ Parti: i. m. (4), II. fejelet.

¹¹ Csősz Gergely: A prompt szerepe az alkotásban. 1. pont. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19 (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

az MI mikor éri el a feltalálói küszöböt.¹² Ha az MI miatt a szerző, illetve a feltaláló emberi minősége mint követelmény tekintetében a jövő szerzői, illetve szabadalmi joga eltérő utakat választana, ez mélyítené az árkot a szellemi tulajdon két jogterülete, a szabadalmi és a szerzői jog között.

Az MI-termékek milliósámmra és javuló minőségben jelennek meg a kulturális piacon. Sok ilyen, leginkább üzleti alapú szellemi termék-előállítás van már a zene, az irodalom, a publicisztika, a mozgóképi művészet és a képzőművészet területén. Ezzel majd kiszoríthatják a kulturális piacról a valódi szerzői alkotásokat, előadói teljesítményeket. Van olyan vélemény, hogy ma már bárki lehet zeneszerző a számítógép segítségével.

Kérdés, fennmaradhat-e így a zenei és egyéb művészeti alkotótevékenység? Egyre kevésbé lehet hatékonyan, azonosíthatóan elkülöníteni egymástól a forgalomban egyrészt a jó minőségű, *önműködően* létrejött generatív MI-termékeket, másrészt az MI *segítségével* alkotott műveket, teljesítményeket és végül a *kizárólag* ember által alkotott, létrehozott műveket és művészi előadásokat. Csősz Gergely kötetünkben elemzi a prompt fogalmát, működését, a gépi technika és az emberi alkotói együttműködés tág esetkörét, annak a promptutasítások komplexitása szerinti fokozatait. Álláspontja szerint a kellően komplex prompt akár minősülhet alkotói tevékenységnek, ez azonban csak esetről-esetre ítéltethető meg.¹³

A közös jogkezelő szervezetek, amelyek a műveket, előadói teljesítményeket a közösen beszedett jogdíjak egyedi felosztása céljára nyilvántartásba veszik, küzdenek ezzel a problémával. A tömeges egyenkénti vizsgálat itt lehetetlen. Az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalának az a szabályzata, hogy a szerzői jogi nyilvántartásba vételből kizárja az olyan művet vagy műrészt, amit MI *lényeges* felhasználásával hoztak létre, nem látszik gyakorlatiasnak.¹⁴ A hivatal gyakorlatát kötetünkben Sulyok Ádám cikke elemzi.¹⁵ Ugyanígy kevésbé meggyőző a zenei közös jogkezelő szervezetek nemzetközi szervezeteinek az az ajánlása, amely csak a teljesen az MI által készített zenei terméket zárna ki a jogdíjelosztásban való részesedés feltételét jelentő nyilvántartásba vételből.¹⁶ Az MI használatának önkéntes bevétele vagy a számítógéppel való kiszűrés működésképtelennek látszik.

Mindezek helyett jobb lenne a szerzői jog magterületének erősebb megalapozásán gondolkodni: szükséges a szerzői jogi védelmi szint felülvizsgálata. Ismert, hogy a védelemképesség küszöbe az utóbbi évtizedekben eléggé alacsonyra került. Különösen így van ez az elismeréshez szükséges szellemi mozgástér („egyéni jelleg”, választási lehetőség) tekintetében. Az elméletben a dogmatikai tisztaságot azzal a magyarázattal őrizzük, hogy a szellemi

¹² Jókúti András: Mesterséges feltalálók és intelligens találmányok: az MI és a szabadalmi jog fejlődésének irányai. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

¹³ Csősz: i. m. (11), 2–3. és 6. pont.

¹⁴ 16190 Federal Register / 88. évf. 51.sz., 2023. március 16. / Rules and Regulations: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2023-03-16/pdf/2023-05321.pdf>.

¹⁵ Sulyok Ádám: Utómunkák a generált tartalmakon, III. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

¹⁶ GESAC Internal Document 10.10.2023. Substantive Issues 1.a.

mozgástér elvárt nagysága műtípusonként eltérő lehet. Más például egy színdarabnál, és más egy bútortervnél vagy egy fontkészlet tervénél. Talán őszintébb volt az 1970 előtti megoldás, amikor törvényünk a fénykép, ábra, szemléltető eszköz, műszaki rajz, térkép eseteire egy alacsonyabb szintű, nem mű-, noha a törvényben védett, kategóriát tartalmazott.

Az Európai Unió bírói gyakorlata eleinte, éppen a szoftver kapcsán, a védelmi szint általános csökkentése irányába mutatott.¹⁷ Megjegyzendő, hogy az Unió szerzői jogi szabályai az alkotás egyéni, eredeti szintje tekintetében éppúgy hallgatnak, mint a Berni Unió és az egyéb szerzői jogi nemzetközi egyezmények. Ennek meghatározása az általános kereteken belül (az irodalom, a tudomány és a művészet alkotásai védelemképesek) nemzeti hatáskörbe tartozik. Ma az Európai Unió Bírósága láthatóan a szerzői jogi védelmi küszöb emelése felé hajlik. Újabb ítéleteiben – például fényképnél, kerékpár formájára vonatkozó formatervezési mintánál – a védelemhez kifejezetten megköveteli az alkotó személyiségének tükröződését is a műben.¹⁸

Indokolt, hogy az emberi alkotótevékenység fenntartása céljából a szerzői jogi védelmi szintet felemljük, hogy a tömeges, átlagos gondolat kifejtésén felüli, kiváló műveket megjutalmazzuk. Ilyenféle magyar szabályt lehetne alkotni: „A törvény védi a szerző egyéni, eredeti irodalmi, tudományos és művészeti szellemi alkotásait. Az egyéni jelleg feltételezi a szerző személyiségének tükröződését is. Az eredetiség a más alkotásoktól való megkülönböztethetőséget és tartós azonosíthatóságot jelent. A törvény bizonyos műtípusoknál az egyéni jelleg tekintetében alacsonyabb követelményt is támaszthat.” Ilyen alacsonyabb védelmi küszöböt például a szoftvernél, a gyűjteményesmű-adatbázisnál, az ipari mintánál, a fényképnél és esetleg az építészeti terveknél, ipari létesítmények terveinél, funkcionális szakirodalmi műveknél (például termék működésének leírásánál) lehetne előírni. Az ezeken kívüli, hagyományos műtípusoknál viszont tisztán megőriznénk azok valódi alkotásjellegét.

Emellett szükséges lehet – és ez már érintené a regionális és nemzetközi szerzői jogi egyezményrendszer egyik alapelvét, a formamentességet is, tehát csakis nemzetközi megoldás lehetne – valamiféle nyilvántartásba vétel mint védelemképességi feltétel bevezetése is. Ezután lehetne mérlegelni azt, szükséges és hasznos lenne-e a generatív MI termékeinek, illetve létrehozóinak valamilyen önjogú szellemi tulajdon-jogi védelmet biztosítani.

4. A SZERZŐI JOGI FELHASZNÁLÁS

Ismeretes, hogy a szerzői vagyoni jog tartalma – a mű saját felhasználásának joga mellett – az a jog, hogy a szerző kizárólagos joggal engedélyezze a mű mások általi felhasználását. Az előadóművészek esetében az Szjt. ezt a jogot, tartalmilag azonosan, a „hozzájárulása szükséges” formában adja.

¹⁷ C-05/08 Infopaq.

¹⁸ C-145/10 Painer és C-833/18 Brompton Bicycle.

Ilyen tipikus „felhasználás” a mű átdolgozása¹⁹ vagy a mű és az előadás többszörözése is.²⁰ Szerzői jogi átdolgozásról az MI esetében azért nem beszélhetünk, mert az eredeti mű vagy művek védett tartalmához, egyéni, eredeti vonásaihoz nem járul újabb egyéni, eredeti gondolat kifejtés.²¹ Törvényünk átdolgozásfogalmának erős tágítása lenne, ha a betáplált nagyszámú műből való, a gondolkodás egyes jegyeit mutató gépi szűrést, elvonatkoztatást tudatos alkotásnak, eredményét pedig hozzáadott egyéni, eredeti gondolat kifejtésnek tartanánk. De átdolgozott műről még ekkor sem lehetne beszélni, hiszen, amint ez általánosan elfogadott vélemény, az MI-termékek nem emberi előrelátás által létrehozottak, nincs természetes személy szerzőjük. Ficsor Mihály lehetségesnek látja, hogy kivételes esetekben átdolgozás történik.²²

Ettől különböző tényállás a következő lépés, az ilyen termékek (statisztikai modellek) művé átalakítása úgynevezett promptok segítségével. Sulyok Ádám kifejti, hogy ilyen esetben – alpmű híján – nem átdolgozásról van szó, hanem (esetleg) új mű alkotásáról.²³

A többszörözés azonban mint a gépi számítási eredmény elérését célzó „szoftverfuttatás” – így az MI működtetése is – szerzői jogunkban önmagában is engedélyköteles „felhasználás”. Ez az Szjt. a szoftver jogi védelmére vonatkozó külön szabályaiból és a felhasználás említett általános törvényi fogalmából következik.²⁴ A többszörözés megtörténhet az MI-rendszer betanításánál. Így elképzelhető a szerzői művek és szomszédos jogi teljesítmények generatív MI-ben való felhasználásának jogosítása. Ennek alapja az a vélemény, hogy az MI-ben a tanítási példák rögzítése legalábbis egy időre és az esetek nagy részében megtörténik.²⁵ Amennyiben az ilyen felhasználást azonosítjuk az adatbányászat mint szabad felhasználás tényállásával,²⁶ ez ellen joghatályos fenntartással lehet élni, és erre szerzői jogi engedélyezést lehet felépíteni. Ennek további feltétele, hogy az EU MI-rendelet – nem kifejezetten a szerzői jogra szabott – transzparenciakotelezettsége alapján az MI-szolgáltatók

¹⁹ Szjt. 29. §.

²⁰ Szjt. 16., 18. és 73. §.

²¹ Csősz Gergely – erős kétellyel a helyessége iránt – idéz egy ezzel ellentétes döntést az Egyesült Állami Szerzői Jogi Hivatala gyakorlatából. I. m. (11), 6. pont.

²² Ficsor: i. m. (2), 2. pont.

²³ Sulyok: i. m. (15), II. fej.

²⁴ Szjt. 58–60. §.

²⁵ Ficsor: i. m. (2), 2. pont. Ő legalábbis az időleges többszörözést megállapíthatónak tartja. Ezzel ellentétben Parti Tamás szerint „nehéz vagy lehetetlen megállapítani, hogy az MI-ben zajló folyamatok mely szakaszában történik kizárólagos jogot sértő felhasználás.” I. m. (4), II. fej. Lehetséges, hogy ez a megállapítás nem vonatkozik az MI működését egyáltalán lehetővé tevő megelőző szakaszra, a betanításhoz szükséges adatbázis létrehozására.

²⁶ Szjt. 35/A. §; Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg.) 2. cikk 2., 3. és 4. cikk.

megfelelő adatokat közöljenek. E feltételezések helyességét a szakirodalomban többen megkérdőjelezzik, és minden pontnál kérdések sorát vetik fel.²⁷

Mezei Péter kötetünkben, főleg USA-beli és angol perek tapasztalatai alapján, hajlik arra véleményre, hogy a többszörözés megvalósul a tartalomgenerálás során; viszont azt kétli, hogy a szabad felhasználás mai nemzeti és EU szabályai alkalmazhatók lennének a tárgyalta tényállásra.²⁸ A nemzetközi szerződések e tárgyú elemzését adja kötetünkben Ficsor Mihály tanulmánya is. Ő külön felhívja a figyelmet a szabad felhasználást korlátozó, a magyar Szjt.-ben is előírt úgynevezett háromlépcsős teszt alkalmazásának szükségességére.

Az egyedi vagy akár közös jogkezelés útján történő engedélyezés lehetősége így igencsak kétséges.

Mindazonáltal a szoftver és az MI esetében a többszörözés mint felhasználás *dogmatikailag bizonytalan alap*. A szerzői jog hagyományosan a közlés, és nem a funkcionalitás elemeit védi. A mű *érzékelhetővé tétele* engedélyköteles, nem az esetleg előálló eredmény létrehozatala. A szoftver és az MI a szerzői jog dogmatikai határait feszegeti azzal, hogy célja alapvetően még közvetve sem a műélvezet és annak lehetővé tétele, hanem a szolgáltatás vagy termék-előállítás, a gyakorlati hasznosítás.

Az így előállott ellentmondást a szoftvernél hagyományosan (hazánkban először: Boytha György, 1977) azzal magyarázzuk meg, hogy a szoftver működtetése közben kétségkívül belső másolások mennek végbe, és ezeket egyes hagyományos műfelhasználási mozzanatokkal (a többszörözéssel, képernyőn való megtekinthetővé tétellel) azonosítjuk. A szoftver használatának célja és lényege mégsem a különféle felületeinek érzékelhetővé tétele, és ez még inkább így van speciális fajtájánál, az MI-nél. A számítógépi programok szerzői jogi védelmének elismerése ezért általában is viszonylagossá teszi a szerzői jogi védelem elvi alapját, indokolhatóságát. A szoftverrel kinyitottunk egy kaput – ez a kapu a művekhez hasonló szellemi termékeket létrehozó mesterséges intelligenciával túl szélesre tárult.

A szerzői jog megerősítése szempontjából – és ha a többszörözés megtörténte gyakorlatilag nem igazolható, és így az arra épített engedélyezési rendszer megdől – talán jobb lenne, ha a szoftver és sajátos típusa, az MI létrehozása és hasznosítása esetkörére a nemzetközi és a hazai szerzői jog az engedélyköteles *felhasználás fogalmának új tartalmát* adna.

Faludi Gábor ebben az összefüggésben „a védett oltalmi tárgy jogosultját megillető vagyoni jog szükséges holisztikus szemléletéről” beszél, és ehhez a CDSM-irányelvre és olyan EU bírósági ítéletekre is hivatkozik, amelyekben a nem többszöröző és a nyilvánossághoz közvetlenül nem közvetítő fájlcseré-szolgáltató és az eszközben tárolt, jogsértő tartalomra is

²⁷ Faludi Gábor: A generatív mesterséges intelligencia (MI) és a szerzői jog, kitekintéssel egyes nemzetközi és uniós jogkezelő ernyőszervezetek álláspontjára. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

²⁸ Mezei Péter: Szöveg- és adatbányászat és generatív mesterséges intelligencia – az inputoldal szerzői jogi kihívásai. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz. 2024. október.

mutató hiperlinkeket ott elhelyező eszközgyártó közvetett szerzői jogi felelősségét állapították meg.²⁹ Ez tulajdonképpen a jogsértés nélküli közvetett felelősség fikciója.

Valójában ilyen elvi alapon áll a számos európai szerzői jogban ismert úgynevezett üreshordozójogdíj-igény a tömeges másolások kompenzációjára és a fizető köztulajdon is. A díjigények az MI-termékek kapcsán szükségesnek látott bevezetésével kötetünk több tanulmánya is foglalkozik.³⁰ Az MI-felhasználás efféle kompenzációja mellett és ellen felmerült gondolatokhoz hozzáadódik még a generatív MI teljesítményei és a szerzői művek megkülönböztethetlenségének egyre növekvő problémája is. A kompenzáló díjigények alapján a jogdíj beszedése szükségszerűen a felhasznált művek beazonosítása nélkül történik, a felosztás pedig – nyilván közös jogkezelő szervezeteken keresztül – csak azok meglévő mű- és szomszédos jogi teljesítmény repertoárjai szerint történhet. A nyilvántartott repertoárokba viszont egyformán belekerülnek az egymástól e minőségük szerint megkülönböztethetetlen gépi, illetve emberi teljesítmények/művek is. Nem kerülhető el az emberi alkotások és teljesítmények kiszorulása a piacról; a jogdíjak egyre nagyobb hányada áramlik majd vissza az MI-gyártókhoz és -hasznosítókhoz.

5. REZIGNÁLT ÖSSZEFOGLALÁS

A generatív MI megjelenése kihat a magyar szerzői jog néhány dogmatikailag kényes pontjára is. Ilyen a személyhez fűződő jogok elégtelensége az új helyzetben, a védelmi szint differenciált felemelésének szükségessége és a szoftver és az MI tekintetében a felhasználás új fogalmának indokoltsága.

Tudjuk, nem lehet a technikai fejlődést bojkottálással vagy sztrájkokkal feltartóztatni. A tudósok fejlesztői munkáját az MI veszélyességének tudata sem fogja megállítani. A hadászati alkalmazások miatt elég kézenfekvő az atombomba kifejlesztése történetének analógiája. Ami pedig a jogi eszközöket illeti, Mezei Péter és mások a gyors jogalkotás reménytelensége miatt a „soft law” típusú beavatkozásban (iránymutatások, sztenderdizálások, magatartási kódexek és hasonlók kiadása) bíznak.³¹ Ez persze olyan hátrányokkal is járhat, mint a bírói jogalkotás további térnyerése. Az előadóművészek jogai tekintetében Békés Gergely – utalva arra, hogy a vonatkozó nemzetközi egyezmények minimumszabályozások – lát lehetőséget a magyar jogalkotásra.³² Ez valóban jó lenne, de az MI-felhasználások nemzetközi jellege miatt talán még a nemzeti jogalkotónál is politikai-gazdasági megfontolásokba ütközhet.

Sajnos az MI-technika kultúrákárosító mellékhatásainak a kiszűrése ma nincs hatékony jogi eszköz, és egyelőre nem látszik a jogalkotói akarat sem a rendezésre.³³

²⁹ *Faludi*: i. m. (27).

³⁰ *Ficsor*: i. m. (2), 3. pont; *Faludi*: i. m. (27).

³¹ *Mezei*: i. m. (28).

³² *Békés*: i. m. (7).

³³ *Ficsor*: i. m. (2), részletes elemzést ad erről a 4. pont.

SUMMARIES

QUESTIONS AND ANSWERS FOR LAWYERS ABOUT ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Somkutas Peter

A comprehensive introduction to the topic of generative artificial intelligence with a brief technical description, as well as noteworthy uses and anti-patterns relevant from a legal point of view.

ARTIFICIAL INVENTORS AND INTELLIGENT INVENTIONS: AI AND THE PATHWAYS FOR THE DEVELOPMENT OF PATENT LAW

András Jókúti

With the advent of generative AI and the pace of technological development, the innovation process as such is in transformation. A 2024 WIPO publication provides an “IP policy toolkit” to capture the right questions that AI poses to the patent system, and to provide guidance to policymakers on how to approach the new challenges. By providing a summary of the toolkit and some accompanying views of the author, the article examines the role and future of patent law in a contemporary context.

THE EFFECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON TRADEMARK LAW

Barna Arnold Keserű

The study examines the impact of artificial intelligence on trademark law. The author investigates recent case law where trademarks were infringed via artificial intelligence and explores the theoretical foundations of trademark law in the context of AI.

(4) Szakács Lilla Fanni: Will artificial intelligence reshape the world of design protection? This study discusses the different ways in which AI can be used in the field of design and explores some of the questions and possible answers arising from GenAI's takeover through the filter of EU and Hungarian design law. The study takes into account WIPO's findings on the matter and provides a brief overview of USPTO's guidance and UK's consultation in relation to the topic.

DATA-BASED MODELS OF INTELLECTUAL CREATIONS

Tamás Parti

The self-evident expectation of a creative person towards the legal system is that the law provides the fullest possible protection for their intellectual creations. While a unique human idea, as information, used to typically manifest in some material phenomenon, to which the property protection *erga omnes* applied as a matter of course alongside the protection provided as an intellectual creation, with the spread of datafication, digital data has now also become one of the characteristic means of expressing intellectual creations. However, digital data itself has not yet been adapted into property systems as a subject of ownership, so for the time being, we can't really rely on property rights to support the legal protection of intellectual creations expressed in data.

GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COPYRIGHT LAW, WITH AN OUTLOOK AT THE POSITION OF CERTAIN INTERNATIONAL AND EU-BASED COLLECTIVE RIGHTS MANAGEMENT ORGANISATIONS

Gábor Faludi

The article proposes a possible approach to the relation of the existing copyright legal framework and the AI on the basis of the history of the „acceptance” of new, at first sight destructing technologies by the copyright legislator and the jurisprudence. The proposal considers both the input (training) and the output phases of the utilisation of protected content by the AI service providers and their users.

TEXT- AND DATA-MINING AND GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE – THE COPYRIGHT CHALLENGES OF THE INPUT SIDE

Péter Mezei

The article reviews the existing normative framework of the European Union on text- and data-mining and introduces its flaws and open questions, especially as regards the provisions on rights reservation. The article argues that the existing normative gaps and the growing market-based mechanisms make rights-holders' decisions to opt out their works from training AI models complicated.

THE ROLE OF THE PROMPT IN THE CREATIVE PROCESS

Gergely Csász

The increasing use of generative AI in creative processes has raised questions about copyright protection for AI-generated works. The article explores the legal challenges and ambiguities surrounding the control of the AI user over the generating process in determining authorship and copyright eligibility.

POST-EDITING OF GENERATED CONTENT

Ádám Sulyok

The quantity of content created by generative AI is increasing exponentially. This content can be used as the basis for future creations. The legal and practical assessment of human contribution raises questions not only in the process of generation, but also in relation to derivative works where the basis of the work was a generated content. The article presents a number of challenges in this regard.

A NEW LAYER OF MEANING IN PLAGIARISM? THE WAY AND PERCEPTION OF “CO-AUTHORSHIP” IN RELATION TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Anett Pogácsás

The established framework of copyright law, in addition to the presumption of authorship, also suggests that whether or not a product is a work of authorship can be objectively assessed. Today, AI applications can be involved at many stages of the human creative process, which can only be legally assessed at present by trying to fit into existing legal categories, sensing that competitiveness issues will dominate in determining future regulation. In any case, the concept of originality will be (is being) affected by this development, even if only in terms of its impact on the narrowing of the creative space, whilst objectivity, identifiability, transparency and provability become serious issues.

AI AND STYLE IN COPYRIGHT

Anikó Grad-Gyenge

The result of the use of style transfer artificial intelligence programs is very similar to, and even confusable with, the work of human authors. These results can compete with human works. One of the aims of this study is to investigate whether authors' style is currently

protected. To this end, it examines international, EU and Hungarian legislation, as well as foreign and Hungarian case law. It then suggests ways in which authors' style could be protected at a higher level.

THE CRUSH POINTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND AUTHORS' MORAL RIGHTS

Edit Sápi

The article focuses on the collision of authors' moral rights and AI. Within the framework of the paper, a 'classical viewpoint' can also be observed, as the ascertainment of the judicial practice on authors' moral rights are applied to the characteristics of AI. Even though several, mostly foreign, standpoints of the legal literature regard moral rights only as romantic copyright law myths, the paper intends to enlighten that moral rights shall have a significant, guarantee nature in the AI environment also.

GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND PERFORMING ART

Gergely Békés

The study focuses on the impact of artificial intelligence on performers' activity and the legal protection of their performances. It shows how the personal rights of performers need to be strengthened in order to ensure that their legitimate interests are adequately protected.

WAITING FOR WIPO'S RESPONSE – ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND INTERNATIONAL COPYRIGHT

Mihály Ficsor

AI, as in many other aspects, also from the viewpoint of the creators' rights and interests, has brought about new potentials but also great challenges some of which do need global responses. WIPO, as the competent specialized agency of the UN system, would have to deal with this. It is outlined what issues would have to be put urgently on the agenda of the Organization. It is also discussed what role collective management organizations may have in licensing the training of AI models and in addressing the problems created by the crowding out protected works and other materials from the market by generic AI productions made by having used them.

THE WEAVERS OF HOLLYWOOD AND THE COPYRIGHT LAW

Péter Gyertyánfy

The emergence of the AI phenomenon has an intensifying impact on certain dogmatically sensitive issues of the Hungarian CA. Such are the insufficiency of the immaterial rights, the need to raise the level of protection and also the necessity of a new concept of copyright use in the case of software and AI.